

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Збірник включено
до Переліку наукових фахових видань України
у галузях
історичні науки
(наказ МОН України № 1021 від 7 жовтня 2015 р.)
та соціальні комунікації
(наказ МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р.)

Наукові праці НБУВ мають DOI 10.15407/np

Видання індексується Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Scientific Indexing Services (SIS), Academic Resource Index (ResearchBib), WorldCat, CrossRef, Google Scholar, Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE), BASE, EBSCO, Наукова періодика України, Україніка наукова

Редакційна колегія:

- Т. Добко*, доктор наук із соціальних комунікацій (головний редактор)
В. Горовий, доктор історичних наук (заступник головного редактора)
Т. Симоненко, кандидат наук із соціальних комунікацій
(відповідальний секретар)
В. Бабік, доктор гуманітарних наук (Польща)
Л. Буряк, доктор історичних наук
С. Гарагуля, кандидат наук із соціальних комунікацій
О. Заваліна, доктор філософії (США)
М. Закіров, доктор політичних наук
О. Збанацька, доктор наук із соціальних комунікацій
Н. Іванова, кандидат історичних наук
Л. Литвинова, кандидат наук із соціальних комунікацій
К. Лобузін, доктор наук із соціальних комунікацій
С. Ляшко, кандидат історичних наук
О. Мацевіцютте, доктор філософії (Швеція)
О. Онищенко, академік НАН України, доктор філософських наук
Ю. Половинчак, кандидат історичних наук
В. Попик, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України
А. Ржеуський, кандидат наук із соціальних комунікацій
В. Струнгар, кандидат наук із соціальних комунікацій
О. Тур, доктор наук із соціальних комунікацій
Л. Шаріпова, доктор філософії (Велика Британія)
Л. Яременко, кандидат історичних наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

За загальною редакцією
доктора історичних наук, професора В. ГОРОВОГО

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 57

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ЦЕНТРИ
В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Електронна версія – на <http://www.nbuvip.gov.ua>

Київ 2020

Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 3 від 27.02.2020)

В і д п о в і д а л ь н и й р е д а к т о р
С. Закірова, кандидат історичних наук

Р е д а к т о р - п е р е к л а д а ч
англійського тексту
М. Кушнарьова, кандидат філософських наук

УДК 02(477)(06)

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського /
редкол.: Т. Добко (голов. ред.), В. Горовий (заст. голов. ред.), Т. Симоненко (відп.
секр.) [та ін.] ; за заг. ред. В. Горового ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац.
б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2020. – Вип. 57:
Бібліотечно-інформаційні центри в структурі національних соціальних комуні-
кацій. – 368 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання місця й ролі інформаційно-бібліотечних центрів у структурі соціальних комунікацій в Україні і світі. Розглянуто особливості інформаційної діяльності бібліотечних структур, виокремлено напрями оптимізації бібліотечної діяльності в умовах інформатизації, проаналізовано сучасні стратегії функціонування інформаційно-комунікаційних ресурсів. Особливу увагу приділено міжнародно-правовому аспекту діяльності бібліотечно-інформаційних центрів в українському і глобальному інформаційному просторі.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців і практиків у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

ЗМІСТ

Розділ І. АКТУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БІБЛІОТЕЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	7
Горовий В. Орієнтири наукового пошуку оптимізації бібліотечної діяльності в умовах інформатизації	9
Ногова S. Library facilities and modern information society needs	20
Симоненко О. Сучасна практика участі бібліотек у комунікації між владою та суспільством	36
Костенко Л., Симоненко Т., Копанєва В. Дуалізм наукометричних систем	46
Жабін О. Альтернативні метрики наукової інформаційної сфери.....	57
Пестрецова О. Досвід правового інформування в глобалізованому світі на прикладі публічних юридичних бібліотек США	68
Федорчук А. Аналіз результатів моніторингу інституту президентства в ресурсах всесвітньої мережі.....	80
Польовик С. Характерні риси сучасної України у світовому інформаційному просторі: азійський аспект	90
Желай О. Модель інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки в контексті підвищення ефективності суспільно-інформаційного забезпечення.....	102
Аулін О. Контрольна функція бібліотечно- інформаційних центрів у соціальних комунікаціях з ісламськими об'єднаннями	112
Гах І. Перспективи та розвиток мультимедійних технологій у бібліотечних мережах.....	124
Гриценко Н. Бібліотека як об'єкт політичних комунікацій держави в контексті неоімперської політики Росії.....	144

**Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ РЕСУРСИ
В ІСТОРИЧНОМУ ТА СУЧАСНОМУ
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ** 161

Закіров М., Закірова С. Мережева політична взаємодія в структурі соціальних комунікацій	163
Струнгар В. Еволюція інтернет-представництва інформаційно-аналітичних структур	176
Карашук О. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у сучасному світі як складова стратегічних комунікацій	192
Ворошилов О. Стратегічні комунікації у контексті еволюції наукових бібліотек	204
Кулицький С. Інституційний потенціал наукової бібліотеки для формування стратегічних комунікацій у сфері економіки	214
Тарасенко Н. Комунікативні практики у віртуальному просторі: особливості застосування в діяльності сучасної бібліотеки	229
Дубас Т., Кулаковська Т., Вакаренко О. Науково-організаційне забезпечення видавничої діяльності в НАН України (1993–2019): нові тенденції	242
Бондаренко В. Мобільні застосунки: специфіка, функціонал, типологія (в контексті перспектив удосконалення бібліотечних мобільних сервісів)	259
Половинчак Ю., Олейніченко Н. Особливості інформаційних обмінів у юридичній блогосфері	274
Потіха А. Регіональні партійні засоби масової комунікації як інформаційне джерело дослідження специфіки діяльності місцевих осередків політичних партій	286
Медведєва В. Протистояння негативній інформаційній агресії у вітчизняному інформаційному просторі	301
Беззуб Ю. «Жіноче питання» в українському громадсько-політичному русі кінця XIX – початку XX ст. (за епістолярною спадщиною Лесі Українки)	311
Маленко Я. Бібліотечні установи в інформаційному забезпеченні громад	330
Вакульчук О. Багатотиражні газети України в системі радянської преси (1920 – початок 1930-х років)	342
Кашеварова Н. Нацистська ідеологія і пропаганда на сторінках «Інформаційного бюлетеня» Служби Розенберга під час Другої світової війни	355

Розділ I

АКТУАЛІЗАЦІЯ

ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У БІБЛІОТЕЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Валерій Горвий,

доктор історичних наук, професор, заступник гендиректора,
заслужений діяч науки і техніки України,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: valnihor@ukr.net

ОРІЄНТИРИ НАУКОВОГО ПОШУКУ ОПТИМІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розглядаються питання розвитку інформатизації в українському національному інформаційному просторі, у тому числі питання національного і глобального інфотворення, що зумовлює стрімко зростаючі обсяги нових, насамперед електронних інформаційних ресурсів. Вирішення проблеми управління цими ресурсами сьогодні здійснюється, в основному, створенням відповідного програмного забезпечення, пошукових систем. Однак ефективне використання інформаційних ресурсів для сучасної суспільної діяльності, включаючи гармонійне поєднання напрацьованих минулими поколіннями і нових, необхідність досягнення змістової точності інформаційних продуктів розвитку, забезпечення міждисциплінарної співмірності у виробленні нового теоретичного матеріалу потребують удосконалення процесу управління змістовими характеристиками інформаційних процесів. На думку автора, зазначену проблему треба вирішувати з обов'язковим залученням бібліотечної складової. У контексті розгляду цієї теми йдеться також про певне вдосконалення управлінської діяльності в інфосфері, пов'язане з потребою здійснення кооперації в бібліотечній сфері, що зумовлена використанням електронної інформації, вдосконалення діяльності страткомів.

Ключові слова: інформатизація, національний інформаційний простір, національне інфотворення, змістові характеристики інформаційних ресурсів, управління інформаційними процесами, бібліотечна кооперація, стратегічні інформаційні комунікації.

Розвиток національного і зарубіжного інфотворення зумовив зростаючу потребу вдосконалення наявних систем управління інформаційними ресурсами. Стаття присвячена актуалізованому аспекту цієї проблеми: необхідності вироблення механізмів забезпечення змістових характеристик використовуваних суспільством інформаційних ресурсів.

На нинішньому етапі розвитку суспільства з впровадженням електронних інформаційних технологій набувають особливої затребуваності питання наукового осмислення процесів ефективного використання інформаційних ресурсів в інтересах розвитку як традиційно існуючих соціальних структур, так і бурхливо створюваних в умовах інтенсифікації і вертикальних, і горизонтальних інформаційних обмінів серед нових соціальних утворень, різних як за тривалістю існування, призначенням, так і за формами свого прояву аж до віртуального включно.

Серед основних проблем розвитку інформаційної сфери сучасного суспільства є також проблеми, пов'язані з необхідністю ефективного управління зростаючими обсягами інформаційних, насамперед електронних інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору та національного інформаційного виробництва. Останнім часом зазначеної теми у своїх дослідженнях торкалась О. Зернецька, розглядаючи різні аспекти глобальної комунікації як визначального фактора сучасного світового розвитку [1]. Безпековий аспект проблеми проаналізовано в ґрунтовному монографічному дослідженні О. Довганя [2]. Шляхи нейтралізації викликів сучасного інформаційного суспільства розглядає у своїй монографії С. Горова [3].

Аналізуючи сучасні інформаційні процеси, проблему ефективного використання інформаційних ресурсів у суспільній практиці, дослідники справедливо загострюють свою увагу на зростаючому значенні змістових характеристик інформаційних ресурсів і способах управління ними. У цьому плані певний внесок у формування теоретичної основи розвитку управління електронними інформаційними ресурсами зроблено В. Горовим [4], В. Варенком [5], Т. Гранчак [6] та ін.

У циклі монографічних досліджень наукового колективу інформаційних спеціалістів НБУВ під керівництвом академіка О. Онищенка здійснено аналіз процесів, пов'язаних з вирішенням проблеми управління змістовими характеристиками сучасних інформаційних ресурсів, у тому числі й участі бібліотечних установ у вирішенні цієї проблеми [7]. Однак швидкоплинний перебіг подій у сучасних інформаційних обмінах потребує подальшого розгляду проблеми.

Розвиток інформатизації не лише сприяє створенню сприятливих умов для доступу різних категорій користувачів до наявних інформаційних ресурсів, а й спричиняє неконтрольованість процесу інформаційного виробництва всіма охочими поділитись власними роздумами, виявити свої здібності в соцмережах, в електронних та традиційних виданнях. Значний розвиток національної бази інфотворення, не лише організо-

ваної відповідними суспільними інститутами, а й за рахунок особистісної зацікавленості, ентузіазму зростаючого числа неорганізованих у цьому напрямі діяльності членів суспільства, з точки зору суспільних інтересів, з одного боку, є фактором позитивним. Адже організаційні структури суспільства, плануючи інформаційне виробництво, зосереджують його на найважливіших напрямках суспільної діяльності, на дослідженні усвідомлених небезпек і усвідомлених негативних впливів навколишнього середовища. У той самий час неорганізовані фіксатори перебігу суспільних подій нерідко інформують суспільство про непередбачувані виклики, зародження нових для суспільства проблем на початкових рівнях їх розвитку і цим самим попереджають людську спільноту про майбутні небезпеки.

З іншого боку, стрімко зростаюче виробництво нової інформації, насамперед електронної, додає проблем, зокрема, у плані її ефективного використання. Нинішній користувач уперше в своїй практиці зіткнувся з надлишковою пропозицією інформації в глобальному інформаційному просторі. Така ситуація пояснюється стартовим етапом глобальної інформатизації, коли до інфотворення долучається значне число суб'єктів, які чітко не визначилися з напрямками свого інфотворення, не набули належної кваліфікації і не забезпечують суспільної значущості своєї присутності в інфопросторі.

Таким чином, зацікавлений у потрібних йому інформаційних ресурсах користувач сьогодні стикається з проблемами орієнтації в стрімко зростаючих масивах нової інформації і необхідністю відбору в цих масивах якісного ресурсу. Адже лише якісний, достовірний і актуальний матеріал створює вихідні можливості для ефективної діяльності щодо вирішення проблем суспільного розвитку. Слід при цьому зазначити, що розроблювані сьогодні пошукові програмні продукти полегшують тематичну орієнтацію користувача в масивах інформації, проте неефективні щодо визначення їх змістової якості. Власне, в наш час технологи-комп'ютерники продовжують спроби утриматись на лідируючих позиціях в розвитку інформаційних процесів, вбачаючи головним завданням цих процесів, як і на початкових етапах розвитку електронних інформаційних технологій, донесення користувачу якісного електронного сигналу, а не відображеного в ньому змісту [8]. Вичерпно характеризує такий підхід до оцінки ресурсів висловлювання І. Земана: «...теорію інформації не обов'язково має цікавити конкретний зміст повідомлення. Ця теорія розглядає його математичний бік, і повідомлення означає для неї лише певну кількість станів, що різняться між собою» [9, с. 96].

Разом з тим характерною особливістю сьогодення є наближення інформаційних технологій безпосередньо до виробничої діяльності суспільства і саме змістові характеристики в інформаційних обмінах набувають першорядного значення [10]. В аналітичній доповіді колективу дослідників НБУВ зауважується: «Сучасні електронні інформаційні технології зумовили становлення якісно нового етапу розвитку соціальних інформаційних обмінів, що використовують традиційні принципи інформаційного забезпечення опосередковано. Інформаційні обміни в мережах ґрунтуються на наявних у суспільному обігу на певний час знаннях, які викликають зацікавленість сучасників, а якісний рівень ресурсів визначається інтелектуальним рівнем та компетентністю учасників спілкування» [11, с. 5].

Таким чином, саме на нинішньому суспільному етапі, з розвитком електронних інформаційних технологій набувають особливої затребуваності проблеми формування сучасних вимог до управління інформаційними ресурсами. Бібліотечний аспект в удосконаленні керування інформаційними процесами при цьому набуває зростаючого значення, оскільки він проявляється в оперуванні сукупністю суспільно значущих інформаційних ресурсів і розгляді цієї сукупності з позицій оцінки збереження і використання напрацьованого суспільством досвіду життєдіяльності.

Насамперед у цьому процесі мають бути відображені саме змістові характеристики використовуваного ресурсу. Зміст контенту має забезпечити якомога вичерпніше організацію всіх видів суспільної діяльності в її реалізації і розвитку. Він складається зі змісту напрацьованої попередніми поколіннями інформації в гармонійному поєднанні з новою, з продуктами нового інфотворення, що має забезпечити і ефективне виробництво, і дотримання специфіки національної традиції розвитку інформаційних процесів у суспільному поступі в цілому. У підготовці таких синтезованих продуктів на нинішньому етапі організації інформаційної діяльності, як свідчить досвід, корисним є постійне зближення бібліотечних інформаційних працівників-аналітиків з представниками інших сфер практичної діяльності, насамперед тих, що працюють над реалізацією основних проблем національного розвитку. При цьому виробляються дієві форми зворотного зв'язку в інформаційному забезпеченні користувачів, насамперед в його дистанційних формах, розвиваються технології інтерактивного спілкування.

Проблема вдосконалення управління змістовими характеристиками сучасних інформаційних процесів за участі бібліотек ставиться на перше місце насамперед тому, що тривалий час питання розвитку інтернет-

технологій фактично були прерогативою технічних працівників комп'ютерної сфери, які переймалися вдосконаленням технічних параметрів інформаційних процесів. Такий підхід негативно впливав на вирішення проблем донесення користувачеві якісного, інноваційного змісту, сприяв поширенню негативної тенденції ставлення користувача до інтернет-ресурсу як до другорядного, не завжди достовірного джерела інформації.

Разом з тим розвиток властивих бібліотечним установам та іншим центрам концентрації інформації технологій акумуляції, структуризації, підготовки до якісного використання, оперативної доставки споживачеві необхідної інформації набуває все більшого значення у вдосконаленні управління сферою продуктивного використання інформаційних ресурсів.

У нинішніх умовах розвиток інформаційних технологій має сприяти також вирішенню нової проблеми, з якою вперше в історії зіткнулася сучасна людина: з перенавантаженням людської свідомості обсягами інформації, постійно чи епізодично використовуваної в практиці життєдіяльності. Саме по собі питання добору потрібної інформації на всіх етапах розвитку людства було пов'язане із створенням бібліотек, з розвитком бібліотечної справи [12, с. 139–165]. Тому зазначена проблема спонукає бібліотечних спеціалістів, **які** найглибше знайомі зі специфікою масової користувацької аудиторії, до участі в актуальному для нашого часу пошуку її вирішення у зближенні технологічних рішень у сфері комп'ютерних технологій зі специфікою біофізичних характеристик людського організму, створення і використання ефективних фільтрів надлишкового інформаційного шуму [13], перспективних конструктивних рішень для сприяння процесу засвоєння найважливішої, необхідної людині інформації, навколо якої формуються прийнятні для практичного використання інформаційні масиви [14, с. 373–381].

Наукового осмислення, в тому числі й і з позицій розвитку ефективності бібліотечного обслуговування, потребує також і процес реконструкції системи соціальних інформаційних мереж національного інформаційного простору. При її вдосконаленні мають враховуватись і процеси технологічного переоснащення комунікацій, що традиційно пов'язані з існуючими соціальними структурами, і формування бурхливо створюваних в умовах розвитку вертикальних і горизонтальних інформаційних обмінів нових інформаційних зв'язків, використовуваних соціальними утвореннями, різними як за призначенням, тривалістю існування, так і за формами своєї організації – аж до віртуальної включно. У руслі цієї проблематики перебувають питання наукового обґрунтування міри сприяння на рівні держави, а також громадських організацій, бізнесових

структур суспільства, наукових установ, ЗМІ, соцмереж тощо процесу інформаційного виробництва в оптимальному для затрат суспільної енергії режимі.

До всього цього потрібно враховувати, що в умовах зростаючого впливу глобалізаційних процесів на національному рівні набувають особливого значення стратегічні соціальні інформаційні комунікації (страткомі). Ці комунікації в умовах активізації інформаційного ресурсу глобального інформаційного простору за розвитку електронних інформаційних технологій набувають значення каркасної системи окреслення національного інформаційного простору. Зростаючого суспільного значення при цьому набуває потреба активізації бібліотечних установ у системі цих комунікацій, у наповненні страткомів високоякісною суспільно значущою інформацією.

Проблема ефективного використання суспільно значущих інформаційних ресурсів в інтересах національного розвитку пов'язана також з удосконаленням процесу управління використанням необхідних для еволюції суспільства інформаційних ресурсів. У цьому процесі значну роль мають відігравати комп'ютеризовані бібліотечні установи і в національному масштабі – їх об'єднання. Згідно зі зростаючими суспільними запитами вони залишаються основними центрами консолідації, структурування і збереження інформаційних ресурсів на рівні нації, держави. Традиційні їхні функції розширюються сьогодні у зв'язку з потребою організації аналізу глобальних інформаційних ресурсів в інтересах розвитку нації, держави, відбором для комплектування власних фондів відповідно до суспільних запитів необхідної для національного розвитку зарубіжної інформації, комплектуванням ресурсами національного інфотворення. У сучасних комп'ютеризованих бібліотеках, пов'язаних інтернет-комунікаціями з користувачами, відбувається тематичний відбір, попередній змістовий аналіз інформації у фондах для задоволення запитів корпоративних користувачів, реалізації планів національного розвитку. При цьому поширення набувають дистанційні технології інформаційного обслуговування, відбувається розвиток інтерактивного спілкування в режимі «замовник – інформаційний працівник».

Слід підкреслити постійно зростаючі суспільні вимоги до якості інформаційного обслуговування соціальних структур суспільства, та, власне, і окремих його членів, яким потрібна актуальна інформація для забезпечення ефективної діяльності, до того ж, як правило, у стислі строки. Необхідність бути на рівні зазначених вимог обумовлює подальшу інте-

лектуалізацію роботи бібліотек з комплектування своїх фондів новими ресурсами.

Розробка стратегії комплектування має розпочинатися із визначення провідного напрямку діяльності бібліотеки щодо задоволення суспільних запитів і визначення тематичних меж комплектування. Вироблені таким чином рішення дадуть змогу продуктивно використовувати наявні можливості для поглибленого вивчення масивів продукрованої в інформаційному просторі інформації, відбору для комплектування якісного ресурсу, що відповідає вирішенню актуальних суспільних завдань розвитку. У той самий час визначення орієнтирів для комплектування новими, особливо електронними, ресурсами фондів бібліотек, ведення в рамках тематичного спрямування бібліотечної діяльності і можливих затрат оцифрування ресурсів на традиційних носіях, дасть змогу розмежувати функціональне призначення наявних бібліотечних установ та уникнути дублювання в комплектуванні.

Такого роду дублювання є відчутно затратним для державного бюджету також у закупівлі зарубіжних видань та доступу до зарубіжних інформаційних баз. При таких підходах багато років дискутована проблема ефективної кооперації бібліотечної діяльності набуває рис необхідного практичного вирішення. Можливості кооперативних підходів до комплектування бібліотек новою інформацією і зростаючі можливості використання оцифрованих ресурсів стануть важливою складовою підвищення якості бібліотечного обслуговування, в тому числі й координування дистанційного обслуговування користувачів на рівні вимог сучасного інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Зернецька О. В. Глобальна комунікація : монографія / НАН України ; Інститут всесвітньої історії. Київ : Наук. думка, 2017. 350 с.
2. Довгань О. Д. Забезпечення інформаційної безпеки в контексті глобалізації: теоретико-правові та організаційні аспекти. Київ, 2015. 388 с.
3. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 450 с.
4. Горвий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. 230 с.

5. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
6. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 481 с.
7. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2011. 235 с.
8. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике. М., 1963 ; Черри К. Человек и информация. М. : Связь, 1972.
9. Земан И. Познание и информация. Гносеологические проблемы кибернетики / пер. с чешского Р. Е. Мельцера. М. : Прогресс, 1966. 253 с.
10. Bar-Hillel Ye., Carnap R. Semantic Information. *Butterworths Scientific Publications*. London, 1953. <https://doi.org/10.1093/bjps/IV.14.147> ; Урсул А. Д. Информация. М. : Наука, 1971 ; *Виннер Н.* Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / пер. с англ. И. В. Соловьева и Г. Н. Поварова ; под ред. Г. Н. Поварова. 2-е изд. М. : Наука, 1983 ; Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. М. : Политиздат, 1975 ; Курас І. Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку. *Бібл. вісн.* 2001. № 1.
11. Інформаційні механізми нейтралізації негативних зарубіжних впливів на регіони України в умовах гібридної війни : наукова доповідь / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий, та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2018. 72 с.
12. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства. Київ : НБУВ, 2005. 383 с.
13. Чуприна Л. А. Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ : НБУВ, 2009. Вип. 23. С. 269–279.
14. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві : виклики сьогодення. С. 373–381.

References

1. Zernetska, O. V. (2017). Hlobalna komunikatsiia [Global communication]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
2. Dovhan, O. D. (2015). Zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v konteksti hlobalizatsii: teoretyko-pravovi ta orhanizatsiini aspekty [Securing

information security in the context of globalization: theoretical, legal and organizational aspects]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Horova, S. V. (2017). *Osoba v informatsiinomu suspilstvi: vyklyky sohodennia* [Person in Information Society: Challenges of the Present]. O. S. Onyshchenko (Scientific ed.). Kyiv [in Ukrainian].

4. Horovyi, V. M. (2010). *Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs* [Social information communications, their content and resource]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Varenko, V. M. (2013). *Informatsiino-analitychna diialnist* [Information-analytical activity]. Kyiv: Univesytet «Ukraina» [in Ukrainian].

6. Hrachak, T. (2012). *Biblioteka i politychna komunikatsiia* [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M. et al. (2011). *Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva* [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Shannon, C. (1963). *Raboty po teorii informatsii i kibernetike* [Works on information theory and cybernetics]. Moscow [in Russian]; Cherry, C. (1972). *Chelovek i informatsiia* [Man and Information]. Moscow: Sviaz [in Russian].

9. Zeman, I. (1966). *Poznaniie i informatsiia. Hnoseolohicheskiie problemy kibernetiki* [Cognition and information. The epistemological problems of cybernetics.]. (R. E. Meltser, Trans). Moscow: Prohress [in Russian].

10. Bar-Hillel, Y., and Carnap, R. (1953). *Semantic Information*. *Butterworth Sci. Publ.* London. <https://doi.org/10.1093/bjps/IV.14.147> [in English];

Ursul A. D. (1971). *Informatsiia* [Information]. Moscow: «Nauka» [in Russian];

Wiener, N. (1983). *Kibernetika, ili Upravleniie i sviaz v zhivotnom i mashine*. (I. V. Soloviev and G. N. Povarov, Trans.). Moscow: «Nauka» [in Russian];

Afanasev V. H. (1975). *Sotsialnaia informatsiia i upravleniie obshchestvom* [Social information and society management.]. Moscow: Politizdat [in Russian]; Kuras I. (2001) *Informatsiini resursy Ukrainy: stratehiia rozvytku* [Information resources of Ukraine: development strategy]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 1, pp. 2–6 [in Ukrainian].

11. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M. et al. (2018). *Informatsiini mekhanizmy neutralizatsii nehatyvnykh zarubizhnykh vplyviv na rehiony Ukrainy v umovakh hibrydnoi viiny (Naukova dopovid)* [Information mechanisms of neutralization of negative foreign influences on regions of Ukraine in the conditions of hybrid war (Scientific report)]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva : vyklyky sohodennia [Person in Information Society: Challenges of the Present]. O. S. Onyshchenko (Scientific ed.). Kyiv [Features of development of social information bases of modern Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

13. Chupryna, L. A. (2009). Problema informatsiinykh shumiv pry vykorystanni operatyvnoi internet-informatsii dlia pidhotovky informatsiino-analitychnykh materialiv [The problem of information noise when using online Internet information for the preparation of information-analytical materials]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 269–279. Kyiv [in Ukrainian].

14. Horova S.V. (2017). Osoba v informatsiinomu suspilstvi [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2020.

Valery Horovyi,

Dr. Sci. (Historical), Professor, Deputy Director,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: valnihor@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2644-5249>

Guidelines for Scientific Search for Optimization of Library Activity in the Age of Informatization

The article deals with the issues of informatization development in the Ukrainian national information space, including the issues of national and global information creation, which creates rapidly growing volumes of new, primarily electronic information resources. The solution to the problem of managing these resources is carried out now, basically, by creating appropriate software, search engines. However, the effective use of information resources for modern social activities, including the harmonious combination of ones elaborated by past generations and new ones, the need to achieve content accuracy of information products of development, ensuring interdisciplinary proportionality in the development of new theoretical material necessitate the improvement of the process of information content management. From the author's point of view, this problem should be solved with the obligatory involvement of the library component. Researchers of information processes with the participation of the modern libraries, based on the whole experience of cooperation with mass readers, users, and on the study of modern public needs for information services, should facilitate the development of effective information technologies for the analysis of modern information arrays, the development of effective methods of selection necessary for national

development of information, structuring and preserving them, preparing them for effective use in providing thematic accuracy, relevance, predictive calculations and others. In the context of the topic consideration, it also refers to the improvement of management activities in the infosphere related to the need for cooperation in the library sphere caused by electronic information, improvement of stratcoms activities.

Keywords: informatization, national information space, national information creation, content characteristics of information resources, management of information processes, library cooperation, strategic information communications.

Svitlana Horova,

PhD (Social Communications), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: gorova.s@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0151-0128>

LIBRARY FACILITIES AND MODERN INFORMATION SOCIETY NEEDS

Global informatization and Internet technologies have caused not only global shift to the new qualitative level of society development, but also generated numerous growth problems. Realities of new information society require to solve these problems. These realities are based on the need to implement the fundamental principles of modern society: increasing labor productivity in the information sphere, improving the efficiency of the use of information resources. At the same time, according to the existing experience, library institutions acquire appropriate practical possibilities, expand range of their functions based on the capabilities of electronic information technologies and help to neutralize the threats to the national information space.

Keywords: national information space, library activity, information, person, information resources, library institutions, global informatization person of the information society.

Scientific and technological progress provides the production of volumes of information that is not advisable and, indeed, is impossible to hold in human memory. Holding those volumes of information is nonsensical as the bulk of this information can not be used in everyday life of each individual and thus will essentially be a burden. It is impossible to preserve the enormous and rapidly growing volumes of information in the memory of a human due to the fact that the memory of a biological person is developed in accordance with its biological development, served to develop a memory resource primarily in the interests of providing biological and, at a certain stage, the social development of the individual.

Thus, the capabilities of the biological mechanism limit the amount of memory for information not to cause functional disorders through the needs of the individual, or, in modern conditions, the amount of other information that replaces the natural needs.

Thus, the information resources created in the process of development of social relations among people, with the development of this environment had been kept outside of human memory.

For a person the accumulation of external information was carried out by writing it down on one or another material carrier. The places of storage for such carriers later became known as libraries. The evolution of the library carriers can be divided into three main stages by the form of the use of basic material media: the stage to pre-paper carriers, the stage of the paper carriers and the stage of use of digital media.

For different peoples the prepaper stage of information carriers was marked by the use of various improvised materials, on the writing had been recorded. It could be birch bark, wooden boards, carved on stone inscriptions, papyrus, on specially processed animal skins or lithography on sheets metal, clay tablets, etc.

The invention of paper and, later, printing technologies had been the revolutionary stage in the development of the library business, which enabled the spreading of written and then printed information, and met the growing public demand for access to information for all new and emerging users through the organisation and spreading of library institutions. Information sources on other media had been kept as auxiliary or rare ones in these institutions.

The development of digital information technologies as an independent stage has become a new stage in the development of libraries an independent step of library sphere development, the computerization of libraries, including them as independent basic elements into the development of information exchanges based on Internet technologies. This period is chronologically connected with the development of post-industrial processes of the second half of the 20th century, with the development of the information stage of social development. This stage in the life of society is connected with global informatization, the process of expanding the opportunities of access to information resources, to the opportunity of their use in enrichment of all categories of the population of nations and states. The library institutions as public information centers gain, of course, particular importance in this process.

At the present stage of the development of information activities, library institutions, performing socially important functions, enhance the natural properties of human on the development of information sphere of society:

1. They open access the content of their funds, prepare information resources for effective use, take into account the specifics of the activities of all categories of users, thematically group relevant information to use for the implementation of programs and plans for social development; promote the development of the system of social information communications in modern society, including

the development of relevant sites, filling them with high-quality, necessary for the implementation of the objectives of innovation development information, thus providing real access to domestic information resources for all categories of users, promoting the efficient use of these resources in the mode of modern library service, and developing various forms of distant services.

At the same time, the modern person has the opportunity to get an idea of the information resources content available at the disposal of the society, located in library institutions, including those that are on paper and other traditional media, and if necessary use them in their work, to improve the educational level, for leisure and other purposes. Taking into account the process of convergence of the scientific and informational sphere with production activity, the expansion of access to information resources is contributed to the development of labor activity of people, increase of efficiency of their socially useful activity.

The development of the sites of such institutions is important as an important reference for potential users of library institutions. This form of communication with users contributes to the development of interactive communication, the increasing of the activity of modern people in the information sphere.

In current conditions, «without altering the essence of the process of service itself, the Department of Reference Service (RBS) uses the capabilities to meet the information requests of users, through the use of new technologies, which greatly contributes to its efficiency. RBS is the field of library and information activity, which is experiencing changes in the technological environment most rapidly and is forced to respond adequately to the demands and requests of users that change in accordance with the social and communicative situation» [1, p. 257].

Access to modern information resources is facilitated by the active participation of librarians in the development of the entire system of other information communications. By integrating the possibilities of accessing information through such system, both individual users and social structures of our society, in the process of their development and organization of activities, have the opportunity to use the qualitative information of library funds, which is increasingly easier to access through librarian computer technologies. Thus, the modern human, with the help of library institutions, has the opportunity to arm themselves with all information resources that constitute the national cultural heritage of past generations, to rely on this information basis, to participate in the development of the national information space in the context of global informatization, relying on to the national information resources, which is a guideline in the new information production.

In the process of their development, modern library institutions, mastering the Internet technologies, help the modern person to realize themselves as a structural component of a globalized society.

2. They conduct the study of the new volumes of information produced by society, the process of replenishing global information resources and resources of the national information space; preparation of the informational system, informational, analytical and analytical publications describing the information processes of today for different categories of users as “information - about information”, the selection of new information necessary for solving urgent problems of social development, both in paper and in digital forms, enrichment of own funds with such information and transference to the customers the necessary volumes.

A specific person or social structure has significant problems at the level of communication with global information resources. On the one hand, these resources contain the latest achievements of the human mind, the most promising technologies, the use of which is the main factor of modern competitiveness in a globalized world. On the other hand - high-quality and useful information is hidden in the low quality volumes of information, or is completely inadequate or even harmful. And with the development of information production, the increasing number of low-skilled people entering this process, the growing volumes of low-quality information drown information of high quality, useful information, the one that is requested. Finding high-quality information is becoming increasingly difficult for the user. In this case, high-quality search engine software only partially helps in solving this problem.

And only the assistance of librarian institutions, as modern information centers, the inclusion of their professional information workers, studying the content of information volumes, carrying out of appropriate information, selection in accordance with the request of the right information by society, it gives the most complete opportunity for a modern person to quickly and efficiently search the information volumes and to receive the necessary information for utilization, not to get lost in it, to efficiently use the best achievements of human thought and become powerful through the use of information resources developed by the whole of society.

At the same time, it draws attention that, according to changes in the views on the organization of information and search systems of the global network, new technological models on the principles of designing and creating web resources are emerging. In this context, it should be noted that today scientific social networks and open access digital periodicals are rapidly developing as an alternative to the recognized commercial professional science and technology

systems. These systems are democratic and publicly available. With the correct presentation of scientific publications in open access systems, today they are able to provide extremely useful information to researchers, owing to the development of semantic web tools. The idea of the model of the semantic Web (Web 3.0) is based on the fact that the addition of a certain data structure (metadata) to unstructured content of the global network will make it more understandable for search bots, which in turn will enable the transformation of Internet resources into analogue databases [2].

The model of the Web platform 3.0. in general, contains such basic ideas as the creation of an information resource based on modern technology and the transformation of unstructured content of the global network into a database. Smart linguistic technologies become particularly important as they will eliminate the ambiguity of search responses (synonymy, homonymy, etc.). According to Kateryna Loboovina, Web 3.0 has to focus on library technology, since it is where vast experience of knowledge organisation is accumulated. The ideas of this model are completely identical with the main function of the library - to be the intermediary between the informational raw material and the user. All this should give to a librarian the role of an information expert and knowledge manager who will professionally process digital resources, who will form an intellectual historical, cultural and scientific digital environment [3, pp. 59–60].

Simultaneously, the problem of universal unification becomes acute with the active development of the production of information resources on a global scale. Its neutralization, preservation of national identity is connected with the organization of preservation and development of sovereign information volumes, which has fundamental importance to the development of national information production under globalization, promotion of the development of the national information space information security system, resistance to negative informational influences.

This process also promotes the active entry into a mutually beneficial system of international information exchanges, strengthening of cooperation ties in the field of library work at the national level and, in the context of the implementation of national information policy, at the international arena. Thus, the library system creates conditions for implementation of information exchanges of the most high-quality information, contributes to the development of information activities and information exchanges of its users.

Thus, the librarians do not lose their prospects for work with the spread of the Internet, but their work promotes the organization of information activities and

should become an effective lever to support the socially active part of society in the development of information processes. "The current stage of development of society is characterized by the high role of information processes in which the product is not a material object, but information; the fact that this product requires the most intense introduction since the science has become a productive force. It is necessary to keep in mind the characteristic for today massive merging of science with production, when new scientific ideas are being introduced into practice in the shortest terms in fields that are seemingly far from science. This is how the information significance of science is already characterised at the start of the new, informational era" [4, p. 96].

Although today the modern network of library institutions in Ukraine, as well as in all post-socialist countries, starting with the largest ones, does not meet the modern social requirements as information, research and information centers, however, the last decade still gave impetus to their significant renovation [5, p. 157].

Computerization of library activity in the last decade has given impetus to the development of publishing activities of libraries, in particular the spread of digital information and analytical products with thematic characteristics, information analysis of information resources necessary for the development of society. It can be argued that digital publications should effectively promote comprehension of the entire information process in Ukraine, taking into account the features of periodical digital editions that provide an opportunity for meaningful system analysis of information volumes, from which funds are being acquired, the availability of information resources necessary for a modern user in the library's funds, analysis of the processes of updating national sovereign resources and their public use, and, finally, identification of the potential demand of Ukrainian citizens in information provision.

Transforming the methods of using such publications from sporadically used by individual library institutions into a united system throughout the entire library system, combined they can give a complete picture of contemporary domestic information production.

With organized use periodic digital editions can significantly enhance the processes associated with the production of domestic information. In this production, the most effective segment is the production of scientific information, information related to the solution of scientific and applied tasks of society, which should ensure its innovative development. Recently, there were many publications related to the problem of enhancing work in library institutions, especially scientific libraries, in the scientific process. The need for close partnerships of scientific institutions with libraries as modern infor-

mation centers for analyzing large amounts of information and preparing it for effective use in the most convenient form of the user has been rightly noted. Thus, preliminary research work can be transferred onto information workers of the library, and researchers can concentrate on scientific work. Periodical digital editions, accordingly, can become for scientists (and already are becoming) a benchmark in new information resources that are relevant to research issues.

These publications in their style, their genres in the framework of the creative community with the scientific structures will be able to effectively inform both domestic users and foreign, about the new achievements of Ukrainian scientists.

Such a line of activity will contribute to solving the problem of closer approach of the process of producing scientific information to the needs related to the development of our society and the need for its active inclusion in the process of international cooperation. This aspect of activity will contribute to the very urgent development of the prognostic approaches associated with the planning of scientific research in our time, the need to set goals in advance in this direction, and so on.

Due to the actualization in the Ukrainian society of problems related to the necessity of scientific analysis of the specifics of the development of intra-social processes in Ukraine, the search for its own, national path in the development of society, the role of library institutions, or rather their foundations, as guidelines for approval a national identity at the modern level, the synthesis of new characteristic features of the present with a national tradition, which is very important in the intensification of global influences. Periodic electronic publications in the implementation of this task can be very effective means of orientation in the system of electronic resources.

Library electronic media, using their existing capabilities, and those that appear in the process of their development as a whole, can become an effective tool for targeting ever-increasing amounts of information, in the peculiarities of their processing, including the use of computer technologies, and the formulation of proposals for their use.

Thus, information activity of libraries contributes to increasing the efficiency of the modern information base, which is the basis of development, according to Oleksiy Onyschenko's definition, is a strategic resource of the state [6].

Computer technologies made it possible to rise from specific to the analysis of summary information in information processes [7, pp. 455–456], which is the subject of the analysis of periodical electronic publications.

In the last decade there has also been a rapid development of increasingly

high-performance personalized tools for users that help them integrate into modern information exchanges, help them use library library resources and other information centers, including in distant mode [8].

Individual computer systems make it possible for all its users not only to familiarize themselves with information resources, not only to use them according to their needs, but also to incorporate in the process of creating new information and, as a matter of fact, present it to the public.

In relation to the already achieved results of the Ukrainian society informatization, the participation of an increasing number of users in the information production raises the problem of rational use of the modern uncontrolled process of information production for aiming at socially significant informational activity [9, p. 52].

Today, the attempts to study and generalize spontaneous infiltration in the library media are being made. Thus, in VNLU in the publication “Public opinion on law-making” [10] and in the bulletins “Social networks as a factor of information security” [11], thematic collections of blogging information are analyzed, opportunities of using social networks in the formation of civil society, management and economic activity are revealed, solving problems of public security, etc.

The process of increasing the spread of technology for personal computers, various personal tools for processing information creates conditions for the unification of various interests, the self-organization of new human communities, which is the driving force behind the further structuring of society. Library periodicals have the opportunity to analyze relevant requests for information, to facilitate the generalization of this social process, to support it with relevant information, information on the content of library funds that may be of interest to the new public associations activities.

Thus, these editions contribute to the fact that “the technological revolution in the information and computer basis in the socio-economic environment leads to the fact that ...e-culture provides involvement in social spatial-temporal structures”.

The role of periodical digital publications in libraries can be very important for comprehension of complex information processes related to the use of powerful computer equipment. Their special importance is conditioned by the fact that their source base is their own volumes of structured information in the process of their evolution under the influence of socially-friendly processing. It is worth noting that the volumes of information of the global information space are not comparable with the volumes of other existing carriers in the largest libraries of the world. There was no social practice of operating such

arrays in the history of society. And although powerful computer systems and their associations structure this information, in one way or another provide acceptable use of it, deep ideas about these processes are still ahead. Periodic digital editions of libraries can significantly contribute to understanding these processes and developing appropriate responses.

The aforementioned chief trends in the development of information processes require a qualified reflection, and therefore need highly skilled specialists. Therefore, the efficiency of information processes is directly related to the effectiveness of using the human factor in the development of the information system of society. Today, there is a gradual, perhaps not entirely working, adaptation of every person to modern information realities. And in this adaptation, librarian institutions as the information centers of a post-industrial society must play a crucial role [12]. This role materializes in the presentation of modern technologies of society using library resources, orientation in the global information space, and practical help in the effective use of information resources. It can increase the efficiency through the development of all areas of information activity and, first of all, the development of periodical digital publications. It should also be noted that the organizational factors affecting the circulation of information in social information communications a significant importance is played by the factors associated with the development of information markets, a qualitatively new stage in the field of information exchanges. The feature of this stage is the organization of information exchanges system with the guaranteed use of information resources.

Researchers predict significant changes in the structuring of information in accordance with market demands, improving marketing activities [13, p. 239].

One can predict that the development of this process will have a significant impact on the national information space. Library institutions play an important role in it, as they are qualitatively new in comparison with existing banks, they are information banks. And market relations in the information sphere will obviously be related to the development of information, advertising and marketing activities of libraries.

It should be noted that the improvement of information exchanges within such an organism is a dialectical process. On one hand, they provide the necessity for new, up-to-date information, on another hand, they contribute to overall unification. In order to preserve national identity, the development of its own information production based on national traditions, the organization of information security, the preservation of national and cultural traditions and the development of sovereign information resources is an important problem in information exchange as a full-fledged partner in international relations. The

library system of Ukraine, provides a solution to this problem as a structured, largely organized system for the preservation and use of available information resources available to domestic users.

The basis of any culture is the national spiritual values. And if culture loses moral principle, society is immersed in chaos. Formation of highly spiritual personality becomes one of the central directions of education of a citizen, and therefore becomes of a state importance. While libraries, in turn, play an active role in shaping information culture, preserving cultural and spiritual heritage [14]. "Many times the human culture was at risk of complete destruction and it owes its salvation to restoration of its writings and owes libraries its rebirth. Moreover, the collection of written monuments in various places of the cultural world has become a magnet that attracts all those who seek knowledge, and the larger these collections, the greater is such an attraction" [15].

The cultural sphere is a component of the system of spiritual health of the nation. And it is necessary to clearly define and expressly state policy on the culture in the government for its preservation. Strengthening this sphere is an important matter for the entire civil society. It is necessary to declare the state protection of the activity of libraries, to increase the work for librarians in preserving the traditional national culture and its spiritual and moral core [16].

With the introduction of digital information technology in the library sphere, this sphere of activity of these institutions becomes the most vulnerable to various forms of negative influences that adversely affect domestic information resources and can be directly exposed to cyberterrorism.

The development of the technical and technological base of informatization, the expansion of access to production and the use of information resources by unlimited numbers of users creates increasing opportunities not only for the implementation of e-government and for the expression of free will of law-abiding citizens [17]. Access to information, as well as the possibility of producing it, offers practically unlimited opportunities for manifestation of anti-social actions with frankly criminal or simply irresponsible intentions. And therefore, they are still very weak in the computer equipment, in software antivirus and others. products, librarians often become victims of software development harmful to their funds and poor-quality information.

It should be noted that today the development of technologies for negative impact on information infrastructure is faster than the appropriate countermeasures. This is due not only to the classification of such developments in the most advanced in the computerization of countries, using them primarily in defense interests. In the national space to a large extent the present passivity is due primarily to a lack of awareness of such dangers on general social

decision-making level, which, in turn, is due to lack of computer literacy, lack of awareness of the role of computerization in modern society. Lack of activity in counteracting negative influences on own information resources are now also found in library institutions. This problem met with the lack of attention to this issue remains in information and analytical publications as well.

At the same time, in the network of digital information communications there is the increasing of types of cybercrimes: the number of computer viruses and worms is increasing, is getting diversified, and the mechanisms of the influence of logical bombs, Trojan horses, whose neutralization becomes more and more complex, are being improved.

Along with this, there is a clear the development of various forms of hacker solidarity, up to the organization of coordinated unlawful actions [18]. This process develops against the perceived lack of coordination, the lack of organization of library structures in the fight against the negative influences on their resources.

The domestic library system already faces well known problems that require attention and response. Including:

- lack of equipment with modern software tools for processing digital information resources, as well as for neutralizing existing cyber threats (“antivirus” programs, etc.), and insufficient provision in this regard for the efficient functioning of library institutions as modern information centers;

- slow entry into international library associations, undeveloped participation in collaborative projects, which allow to learn the latest technologies, standards in the information sphere, international practice of information marketing, etc. The establishment of an equal, in accordance with the national interests of Ukraine, cooperation should promote the elevation of the technological level of domestic information activities to the needs of the present, to ensure the effective functioning of the national information sphere;

- lack of coordination with foreign librarians and their associations in the fight against crime in the information sphere;

- lack of effective methodological cooperation among domestic libraries in relation to the development of technologies for the conservation and replenishment of domestic information resources, organization of relevant information, information and analytical activities.

With all this, the experience of developing information activities of modern libraries suggests that the technical and technological, as well as the associated economic factors of influence, are not finite, although very important factors of influence on domestic information resources. This circumstance was a concern and was first noticed by US researchers. They first drew attention to the fact

that within the framework of the development of the global information space, the establishment of effective functioning of network communications, are experiencing the increasing influence of sovereign arrays of information of all states, including - modern state-leaders [19].

The language in this case is not so much about the techno-technological aspects of influence (although scientific and technological progress outside the United States can provide a number of challenges), but about the impact on the level of content: penetration into the array of sovereign information alien information for them with not always expected consequences for social development in the future. The practice of active work in the information space of Ukraine confirms these conclusions. Along with them, information officers of special structures on work with electronic information NBUV on their own practical experience are convinced of the importance of tracking such foreign influences, using for this periodical electronic publications [20].

An important issue in organizing the security of information resources is also a weighed, verified approach to the use of that part (bigger today), which is stored on paper and is now digitized. We are talking about significant volumes of high-quality, created and tested by many generations of Ukrainian people information. It is precisely this information that belongs to most of the national heritage, reflects the national specificity in relation to the problems of the surrounding world, is the basis for self-identification and the basis for the development of national traditions in science, culture and other spheres of social activity. There is no need for unnecessary reasoning to believe that, by activating our activities in international information exchanges, our society should not disclose all available resources in information networks. Indeed, even in the most optimistic scenarios, the national information infrastructure can not fully protect them from negative influences and unauthorized borrowing. Obviously, the main burden on the popularization of these resources in the global information space should be placed on the relevant periodical electronic editions, except for special, contractual and presentation acts of international cooperation.

The activation of information activities of libraries also reveals a significant number of problems related to the need for a legal settlement of new aspects of this activity. Electronic mass media libraries should take an active part both in discussing these problems and in providing effective assistance to lawmakers in the prompt preparation of these documents. It is also about the study of relevant foreign experience, and the provision of information on the content of the information available funds that can be used in law-making. It is obvious that periodical electronic editions may be useful in organizing

mass educational work in the community among all categories of citizens actively involved in the system of public information communications, gain access to information resources and try to contribute to information cohabitation. One can predict that in the near future the society will decide on the necessity of creating certain structures, the function of which will include the disclosure of opportunities, first of all, in the youth audience for self-improvement in the information sphere, to explain the legal basis for such activities, including – the inadmissibility of such phenomena as hacking.

Thus, the evolution of modern librarianship in the context of the development of public information promises significant prospects for the development of periodical electronic publications.

Conclusions. The prospects for the development of library electronic periodicals are connected with two groups of tasks, reflecting growing public requests for electronic information resources, which are equipped with modern libraries, which enrich their resource in the process of digitization of fixed assets, the need for prompt information on these resources of all categories of users, and also an objective need for the development of modern information relations between the domestic library system and the user.

The realization of these tasks is connected with the development of the specifics of periodical electronic publications, the stabilization of their species characteristics, which is very important for the correct orientation of the readership in the context of increasing the efficiency of modern library activities, ensuring their functional improvement, as well as the development and implementation of innovative organizational and technological development of these information and analytical products.

References

1. Dobko, T. (2013). Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatylittia XXI st.) [Reference and bibliographical activity of scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century – the first desiatility of XXI century)]. O. S. Onyschenko (ed.). Kyiv. 376 p. [in Ukrainian].
2. Loboovina, K. V. (2012). Biblioteka 3.0: znannia, skhovyshcha danykh, eksperty [Library 3.0: knowledge, data warehousing and experts]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology*, no. 1, pp. 26–35 [in Ukrainian].

3. Loboovina, K. V. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievkykh resursiv u bibliotekno-informatsiini diialnosti [Technologies of knowledge resources organization in library work]. O. S. Onyshchenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
4. Militarev, V. Yu., Yaglom, I. M. (1990). Informatsionnaia kultura epokhi NTR [Informational culture of Scientific Revolution]. *Informatika i kultura – Informatics and Culture*, pp. 94–107. Novosibirsk: Nauka. Sib. Departament [in Russian].
5. Gorovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of social information databases development in Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Onishchenko, A. S., Poprotskaia, V. H. (2003). Natsionalnaia biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho kak mnohoprofilnyi nauchno-issledovatel'skii tsentr [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a multiprofiled scientific research center]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia – Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, tendencies of development*, issue 2, pp.15–39 [in Russian]; Onyshchenko, O. S. (2003). Pro stan ta zavdannia rozvytku v NAN Ukrainy bibliotekno-informatsiinoi spravy [On the state and task of library informational work in NAS of Ukraine]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 5, pp. 3–8 [in Ukrainian].
7. Bychko, I. V., Tabachkovskiy, V. H., Horak, H. I. et al. (1993). Dosvidno-praktychni dzhherela piznannia. Lohiko-dyskursyvnyi ta intuityvnyi rivni piznavalnoho protsesu [Experience-based practical sources of learning. Logic-discursive and intuitive levels of cognitive process]. *Philosophy. Lecture course*. Kyiv [in Ukrainian]; Serhienko, I. V. (2004). Informatyka ta kompiuterni tekhnolohii [Informatics and computer technologies]. Kyiv: Naukova dumka. 432 p. [in Ukrainian]; Yuzvishyn, I. I. (2000). Osnovy informatsiologii [Bases of informology]. Moscow. 517 p. [in Russian].
8. Khoroshilov, A. V., Seletkov, S. N. (2004). Mirovyie informatsionnye resursy [World informational resources]. St. Petersburg: Piter. 176 p. [in Russian].
9. Napriamy rozvytku informatsiinoho suspilstva [Directions of information society development]. (2004). *Information Society. The way Ukraine*, p. 52. Kyiv [in Ukrainian].
10. Hromadska dumka pro pravotvorennia [Public opinion on lawmaking]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/nyub/gdpp/index.html> [in Ukrainian].
11. Sotsialni merezhi yak chynnyk informatsiinoi bezpeky [Social media as

a factor in information security]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Retrived from www.nbu.gov.ua [in Ukrainian].

12. Slobodanyk, M. S. (1995). *Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii* [Research Library: the evolution of structure and function]. Kyiv. 268 p. [in Ukrainian].

13. Davydova, I. O. (2005). *Bibliotechne vyrobnytstvo v informatsiinomy suspilstvi* [Library production in informational society]. Kharkiv. 295 p. [in Ukrainian].

14. Mineieva, S. (2012). *Dukhovnost: vozrodit i priumnozhit* [Spirituality: resurrect and multiply]. *Bibliotechnyi forum Ukrainy – Library forum of Ukraine*, no. 3, pp. 17–19 [in Russian].

15. Rubinskii, K. I. (1910). *Kulturnaia rol biblioteki i zadachi bibliotekovedeniia* [The cultural role of the library and the tasks of library science]. *Zapiski Kharkovskogo universiteta – Notes of Kharkov University*, Book 1, part neofits, pp. 65–96 [in Russian].

16. Beliakova, T. V., Kamlyk, I. V. (2014). *Biblioteki i natsionalnaia kultura* [Libraries and national culture]. Formation and development of the historical type of Russian civilization: on the 700th anniversary of the birth of St. Sergius of Radonezh: *X Mezhdunarodnyie nauchno-obrazovatelnyie Znamenskiie chteniia (Kursk, 17–20 marta 2014 hoda) – X International Scientific and Educational Znamensky Readings*. Kursk. 1 electron. opt. disk (CD-ROM). URI: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/6726> [in Russian].

17. Belorus, O. G. (Eds.). (2000). *Globalnie transformatsii i strategii razvitia* [Global transformations and development strategies]. Kiev: Oriiane, 2000. 424 p.; Sheidina, I. L. (1973). *SShA: «fabrika mysli» na sluzhbe strategii US: ««think tanks» in the service of the strategy*. Moscow: Nauka [in Russian].

18. *Internet-prestupnost* [Internet crime]. *Segodnia – Today*. Retrived from http://archive.segodnya.ua/pdf/12_27/120207_seg_kie_14.pdf [in Russian].

19. Johnson, D. (2000). *Democratic Values and the Internet*. *Internet Ethics*, pp. 191–192 ; Bell, D. (1976). *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books [in English].

20. *Ukraina: podii, fakty, komentari* [Ukraine: events, facts, comments]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Retrieved from www.nbu.gov.ua [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Світлана Горова,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: gorova.s@ukr.net

Бібліотечні засоби для задоволення потреб сучасного інформаційного суспільства

Розвиток сучасної інфосфери на основі впровадження електронних інформаційних технологій створює для людини унікальне середовище існування зі зростаючими обсягами інформації.

Науково-технічний прогрес забезпечує виробництво колосальних обсягів інформації, які неможливо утримати у людській пам'яті. Пам'ять людини розвивається відповідно до її біологічного розвитку, насамперед в інтересах забезпечення біологічного та, на певному етапі, соціального зростання особистості. Таким чином, можливості біологічного механізму обмежують обсяг пам'яті для того, щоб інформація не викликала функціональних порушень через потреби особистості, або, у сучасних умовах, кількість іншої інформації, яка замінює природні потреби.

Таким чином, інформаційні ресурси, створені у процесі розвитку соціальних відносин між людьми, з розвитком цього середовища зберігалися поза людською пам'яттю.

Глобальна інформатизація та інтернет-технології обумовили не лише новий якісний рівень розвитку суспільства, а й породили численні проблеми зростання, вирішення яких вимагають реалії нового інформаційного суспільства. Ці реалії базуються на необхідності дотримання основоположних принципів сучасного суспільства: підвищення продуктивності праці в інформаційній сфері, удосконалення ефективності використання інформаційних ресурсів. При цьому в новій своїй якості, як про це вже свідчить наявний досвід, бібліотечні установи набувають відповідних практичних можливостей, розширюють спектр своїх функцій, виходячи з можливостей електронних інформаційних технологій.

В якісно новому інформаційному середовищі людина має адаптуватися. При цьому повинен бути економно застосований творчий ресурс, інструменти управління інформаційними процесами, у тому числі бібліотечними. Такий підхід дає змогу досягати найбільш ефективного використання інформаційних ресурсів в інтересах суспільного розвитку.

Ключові слова: національний інформаційний простір, бібліотечна діяльність, інформація, особа, інформаційні ресурси, бібліотечні установи, глобальна інформатизація, особа інформаційного суспільства.

Олена Симоненко,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: ellena.wwws@gmail.com

СУЧАСНА ПРАКТИКА УЧАСТІ БІБЛІОТЕК У КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ВЛАДОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Статтю присвячено питанням комунікативної практики бібліотек у діалозі між владою та суспільством. Обґрунтовано необхідність такої комунікації для сприяння демократичним перетворенням у державі. Наголошено на тому, що сучасні бібліотеки як центри доступу до інформації забезпечують поінформованість громадян, здійснюють інформаційну підтримку діяльності органів державної влади та управління, створюють нові комунікаційні зв'язки між державними установами та суспільством, сприяють залученню громадян до використання сучасної інформаційної інфраструктури держави. Зроблено висновок про те, що із запровадженням європейської моделі суспільних відносин перед бібліотекою як посередником у комунікації між владою та суспільством постають нагальні питання осмислення і вироблення нових підходів та завдань.

Ключові слова: бібліотека, органи державної влади, комунікація, інформація.

Необхідною умовою інтеграції нашої країни в глобальний інформаційний простір, утвердження її як впливового суб'єкта інформаційних відносин є формування та ефективна реалізація комунікаційної стратегії органів державної влади. Запровадження європейської моделі суспільних відносин потребує невідкладної зміни системи державного управління, переходу від політики інформування до публічної комунікації. Тож очевидно, що ефективне реформування країни можливе лише за умови системного діалогу влади та громадянського суспільства. У свою чергу, володіння інформаційними ресурсами і технологіями об'єктивно стало однією з неодмінних умов розвиненості, могутності та конкурентоспроможності держави. У цьому контексті слід відзначити важливість налагодження ефективного інформаційного забезпечення, на чому наголошують О. Онищенко та В. Горювий [1, с. 62]. Вони стверджують, що інформаційне забезпечення становить базу, на якій будується управлінська діяльність державного апарату. Водночас інформаційний

базис є основою розвитку, стратегічним ресурсом держави. «Він стає основним показником самоідентифікації суспільства в умовах розвитку глобального інформаційного простору. Відставання в його розвитку – це шлях у небуття, випадання з числа розвинутих країн» [2, с. 276].

Тому ефективне використання інформації є нині фундаментальним чинником політико-економічної та соціокультурної модернізації українського суспільства, розбудови міцного, консолідованого соціуму, дотримання інформаційно-психологічної безпеки громадян та держави. У цьому контексті слід відзначити вагому роль бібліотек.

Оскільки інформація, послуги та ресурси органів державної влади все більше стають цифровими, а в деяких випадках – тільки цифровими, бібліотеки почали використовуватися як найважливіші сполучні ланки між громадою та владою.

У свою чергу, сучасна бібліотека є установою, що акумулює інтереси практично всіх верств суспільства. Поступове формування основ правової держави, забезпечення прозорості діяльності владних структур на різних рівнях, удосконалення законодавчої системи, широке достовірне інформування громадян для забезпечення їхнього усвідомленого політичного вибору, розвиток недержавного сектору економіки створюють можливість реалізації довгострокових бібліотечних ініціатив на протигагу короткочасним змінам ситуації. Цим обумовлена потреба професійного співробітництва бібліотек з органами влади.

Бібліотеки все більше усвідомлюються українським суспільством і державою як один із найважливіших компонентів культурної, освітньої та інформаційної інфраструктури країни, що виконує основні соціальні й комунікативні функції і робить гідний внесок в економічний розвиток країни. Варто зазначити, що бібліотеки є тими організаціями, які мають високу оцінку довіри серед суспільства. Перетворюючись в інформаційно-культурні центри, бібліотеки неминуче посилюються як суб'єкти соціального впливу на населення. Вони все тісніше співпрацюють з державними та суспільно-політичними структурами, послідовно беручи участь у становленні громадянського суспільства [3, 4, 5].

Сьогодні в суспільстві змінюються уявлення про завдання бібліотек, про їхнє місце в культурній, науковій, освітній та інформаційній інфраструктурі, їхню роль у політичному житті, в розвитку демократії і місцевого самоврядування. Ці уявлення змінюються одночасно і на професійному, і на урядовому, і на побутовому рівні. Найважливіші завдання бібліотек у сучасному світі все частіше формулюються як забезпечення вільного і необмеженого доступу до інформації та збереження її джерел,

а бібліотекаря все частіше називають не зберігачем і пропагандистом книги, а інформаційним фахівцем, навігатором в океані інформації [6].

У міру того, як зростає впровадження цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства, бібліотеки починають виконувати функції посередників між громадянами та органами державної влади щодо надання інформації та сприяння розвитку громадянської активності. Сьогодні бібліотека також є складовою частиною громади як центр задоволення потреб громадян у публічній інформації, як центр формування інформаційних мотивів для громади, як соціокультурний центр тощо.

Основний потенціал бібліотек пов'язаний із традиційними завданнями пошуку, відбору, організації та менеджменту інформаційних ресурсів у контексті інформаційного перевантаження та нових цифрових інструментів. Тому в умовах, коли стає все більше і більше інформації, доступної у цифровій формі, лише бібліотекам, на відміну від інших джерел продукування даних, під силу вирішити проблему визначення максимально відповідної потребам конкретного користувача інформації. Крім того, бібліотеки зосереджуються на їхньому традиційному завданні: як зробити знання доступним (зокрема, оцифровані дані, які мають бути не лише донесені до цільової аудиторії, а й розтлумачені, позначені та організовані у зручному для пошуку порядку). Такі підходи є важливими, однак наразі вони не покривають усі інформаційні потреби громадян.

На особливу увагу заслуговує той факт, що в усіх сферах суспільства можна спостерігати зсув у бік нових цінностей і виховання схильного до співпраці покоління через створення так званого «когнітивного надлишку» [7]. Цей феномен стає можливим завдяки активному використанню таких ресурсів як Вікіпедія, YouTube, LinkedIn, Facebook, Twitter, та ілюструє, яким чином інформація та суспільний порядок денний можуть швидко поширюватися серед населення. Сьогодні можна спостерігати дуже швидко еволюцію, яка відображає перехід від індивідуальних дій (таких, наприклад, як просто перегляд телевізора) до дій колективних, які спонукають людей до активного інформаційного обміну та обговорення спільних інтересів; це може бути використано як впливовий інструмент політичної участі. Тобто громадяни вже опанували комунікаційне середовище он-лайн, а влада, в свою чергу, має дослухатися до ідей, висловлених громадянами з новими ідентичностями, які активно використовують нові доступні канали комунікації, та реагувати на індивідуальні запити. Оскільки такий виклик потребує ефективного поширення інформації, роль бібліотек суттєво зростає.

Мета роботи – дослідження ефективної комунікації між владою та суспільством за допомогою розвитку відповідних бібліотечних технологій. Вивчення основних способів інформування громадськості про діяльність державних органів та шляхів забезпечення зворотного зв'язку.

Економічні, політичні, соціальні реформи, що відбуваються в країні, істотно трансформували місце і роль бібліотек у суспільстві, поставили перед ними нові цілі і завдання, активізували пошук нових форм діяльності, методів обслуговування різних груп користувачів [8]. Відбувається еволюція соціальної ролі бібліотеки, розвиваються і стають різноманітнішими її функції. Разом з інформаційною, культурно-просвітницькою та освітньою діяльністю вони все частіше виступають ініціаторами громадської взаємодії, сприяючи тим самим демократизації бібліотечної справи і суспільства, формуванню суспільної злагоди і стабільності, соціалізації, розвитку інтелектуального потенціалу громадськості. Суспільне призначення сучасних бібліотек полягає в забезпеченні багатовимірних соціальних комунікацій, важливим компонентом яких є комунікація між владою та суспільством. Очевидно, що проблеми, пов'язані із комунікацією, на сучасному етапі політичного розвитку є надзвичайно актуальними. З точки зору політичної раціональності, особливості сучасних політичних процесів у світі та в Україні обумовлюють неоднозначність і непередбачуваність відносин між владою та суспільством, а також у межах самих владних кіл. Це, у свою чергу, потребує посиленої уваги до того, яким чином відбувається обмін інформацією за відповідними напрямками. З точки зору наукової доцільності, існує необхідність вивчення деяких явищ політичного життя на основі міждисциплінарного підходу. Такий висновок обумовлений неспроможністю інституційних теорій різнобічно описати й інтерпретувати сутність багатьох феноменів, які функціонують не лише в межах владного поля.

У сучасних бібліотекознавчих дослідженнях чітко простежується потреба в науковому осмисленні такої системи комунікацій, її сутнісного контексту. Все це актуалізує питання формування нових якостей бібліотечно-інформаційної діяльності, вдосконалення всієї комунікаційної системи сучасних бібліотек.

Головна ідея дослідження полягає у підвищенні ефективності використання інформаційних ресурсів, які забезпечують інноваційний розвиток суспільства, всіма категоріями користувачів сучасної бібліотеки.

У низці дисертаційних і монографічних досліджень, наукових розвідках відомих фахівців бібліотечної справи значна увага приділялася актуальним проблемам організації та модифікації інформаційних ресурсів.

Питання адаптації технологій бібліотечного обслуговування до потреб користувачів проаналізовано В. Горовим, Т. Гранчак, Л. Костенком, О. Онищенком, Ю. Половинчак, А. Соляник, Л. Чуприною. Питання культури інформаційно-бібліотечного обслуговування знаходить своє висвітлення у дослідженні О. Лебедюк. Проблема сутності та різноманітних аспектів інноваційної діяльності бібліотек знайшла віддзеркалення в публікаціях В. Горового, Т. Велегжаниної, Н. Волян, В. Дригайло, С. Калашникова, Т. Колесникової, О. Онищенка та ін.

Водночас встановлення інформаційної взаємодії громадян із владою через бібліотеки потребує додаткових спеціальних досліджень і наукового осмислення, а також узагальнення досвіду сучасної бібліотечної практики.

Політичні та соціально-економічні перетворення у нашій державі, що відбулися наприкінці ХХ ст., створили принципово нові умови для розвитку бібліотек. Виконуючи традиційні просвітницькі функції, накопичуючи знання і зберігаючи культурне надбання, бібліотеки перетворюються в інформаційні центри, що надають доступ громадянам до національних та світових інформаційних мереж і баз даних. Трансформація діяльності бібліотек, еволюція їхньої соціальної ролі зумовили збагачення і розширення функцій цих закладів. Сучасні бібліотеки спроможні не тільки збирати повну інформацію щодо розвитку соціально-економічних та політичних процесів, залучаючи до цього свій наявний інформаційний потенціал (фонди, інфраструктуру з обслуговування користувачів, кадровий ресурс тощо), а й забезпечувати ефективну комунікацію, створюючи новий інформаційний простір для обміну професійними знаннями, узагальнення інформації та її відображення.

Бібліотеки України є центрами публічного доступу до інформації та сприяють реалізації відповідних конституційних прав і свобод громадян України. Вони забезпечують поінформованість громадян щодо державотворчих і демократичних процесів у країні, здійснюють інформаційну підтримку діяльності органів державної влади та управління, створюють нові комунікаційні зв'язки між державними установами та суспільством, сприяють залученню громадян до використання сучасної інформаційної інфраструктури держави, організують навчання з опанування новими інформаційними технологіями різних соціальних груп населення.

У цьому процесі беруть активну участь аналітичні структури. Зокрема, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), яка з'явилася у 1992 р. у структурі НБУ імені В. І. Вернадського. Цей спеціальний підрозділ орієнтований на зміцнення співробітництва з органами державної влади України. Таким чином, бібліотеки

виступають партнерами органів влади, забезпечуючи їх інформаційні потреби та, з іншого боку, надають доступ населенню до офіційної й соціально значущої інформації.

Оскільки постійно оновлювані інформаційні технології створюють усе нові й нові можливості для взаємодії громадян із владою, бібліотеки стають найважливішим компонентом забезпечення доступу до державної інформації. Разом з тим автор звертає увагу на те, що в ефективному забезпеченні партнерської взаємодії у сфері реалізації інформаційно-комунікаційної політики між владою та суспільством важливу роль відіграє розвиток електронного урядування із широким використанням у процесі його здійснення інформаційного потенціалу бібліотечних установ. Питання використання бібліотечно-інформаційного потенціалу в розвитку електронного урядування є багатоаспектним і складним, воно стосується багатьох напрямів функціонування системи державної влади всіх рівнів. Варто сказати, що метою розбудови інформаційної інфраструктури електронного урядування є розвиток електронних інформаційних комунікацій між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій бібліотек у тому числі.

Оскільки бібліотечно-інформаційна діяльність сприяє активізації участі громадян у державному управлінні, а інформація органів влади, послуги та ресурси швидкими темпами переходять у цифровий формат, бібліотеки стають важливою сполучною ланкою між владою та суспільством. Бібліотеки використовуються як точки доступу до інформації. Книгозбірні задовольняють найважливіші потреби населення в е-урядуванні: виступаючи як важливі сполучні ланки між урядовими установами та клієнтами, які потребують допомоги; проводячи навчання основ комп'ютерної та інтернет-грамотності й надаючи доступ до послуг е-урядування; працюючи вечорами й вихідними днями, коли більшість державних установ уже закрито; забезпечуючи безпеку облікових записів електронної пошти та задовольняючи основні потреби при використанні послуг е-урядування; надаючи допомогу в отриманні доступу та використанні вебсайтів е-урядування; допомагаючи в оформленні заяв про виплату допомоги по безробіттю, заяв на реабілітацію після катастроф та отриманні інших соціальних послуг [9].

До того ж можливості бібліотек істотно змінилися протягом останніх років завдяки участі в міжнародних проєктах та програмах, зокрема таких, як «Бібліоміст». Головна мета програми «Бібліоміст» – забезпечити доступ населення до офіційних інформаційних ресурсів і технічне

навчання людей. Сучасна бібліотечна система дає людям змогу користуватися послугами електронного урядування і за межами бібліотеки. У міру того, як люди опановують технології, вони все більше схильні підключатися до Інтернету в себе вдома або зі своїх мобільних пристроїв.

При цьому важливо зазначити, що інформація, яка циркулює в суспільстві, має контролюватися, інформаційний ресурс, як і всі інші, потребує управління. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» удосконалено правове регулювання суспільних відносин у бібліотечній сфері, розширено сферу міжнародного співробітництва у бібліотечній справі як передумови подальшого входження України у світовий інформаційний простір. Загалом Закон спрямований на вирішення проблем, що постали у зв'язку зі зміною соціальної ролі та функцій бібліотеки в інформаційному суспільстві, запровадженням та специфікою використання нових інформаційних технологій, носіїв інформації, необхідністю створення додаткових умов для забезпечення доступу громадян України до світових інформаційних ресурсів. Тож бібліотеки, на думку автора, мали б відіграти позитивну роль у подоланні проблем у формуванні високої політичної культури населення України, зумовлених тривалою відсутністю державності й сформованим у відповідних умовах менталітетом, тривалим перебуванням українських земель у складі різних країн з відмінними політичними і культурними системами, пануванням комуністичної ідеології, складними процесами трансформації суспільства від авторитаризму до демократії [10, с. 298].

Підсумовуючи зазначимо, що комунікативна діяльність органів державної влади на сьогодні є вимогою часу, а загальнодоступність бібліотечних установ і їхні ресурсні можливості, досвід роботи з інформацією дають підстави констатувати, що бібліотеки стали ефективним посередником між владою та користувачами. Використання у роботі бібліотек новітніх технологій дає їм змогу виконувати різноманітні інформаційні запити, надавати відповідні послуги. Тому роль бібліотек, що забезпечують вільний доступ до інформації, зростатиме й посилюватиметься.

Отже, визначне місце й роль бібліотек у процесах комунікації зберігають свою актуальність. Плідний діалог між соціумом і владою через посередництво бібліотек – це фундамент демократичних управлінських відносин. Цей діалог має стати одним із головних критеріїв оцінки якості управлінської культури, довіри громадян до влади, реальним індикатором формування в Україні активного громадянського суспільства і демократичної держави.

Список бібліографічних посилань

1. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик. Київ : НБУВ, 2011. 160 с.

2. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. Київ, 2010. 360 с.

3. Бейліс Л. Бібліотека як соціально-комунікативний центр наукової інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. №4. С. 64–69.

4. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 184 с.

5. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.

6. Хорошилов А. В., Селетков С. Н. Мировые информационные ресурсы. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 176 с.

7. Чабаненко О. Інформаційний супровід роботи сучасних парламентів. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf.

8. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» (проект). URL: <http://ula.org.ua/ua/news/3182-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukrainido-2025-roku-iakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy> (дата звернення: 28.01.2016).

9. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 232 с.

10. Симоненко О. Значення бібліотек та інформаційно-аналітичних служб у супроводі роботи сучасного парламенту: зарубіжний досвід. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 297–310. <https://doi.org/10.15407/np.52.297>.

References

1. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2011). *Natsionalnyi informatsiynyi suverenitet u konteksti rozvytku novitnikh informatsi-*

inykh tekhnolohii [National informative sovereignty is in the context of development of the newest information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

3. Beilis L. (2008) Biblioteka yak sotsialno-komunikatyvnyi tsentr naukovoï informatsii [Library as a social and communicative center of scientific information]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentary science. Informology*, issue 4, pp. 64–69 [in Ukrainian].

4. Hrachak, T. (2014). Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt [Library in information support of management of public processes: politica land communication aspect]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library production in the information society]. Kharkiv: KhDAK. [in Ukrainian].

6. Horoshilov A. V., Seletkov, S. N. (2004). Mirovyie informatsionnie resursy. [World Information Resources]. Moscow: Piter [in Russian].

7. Chabanenko, O. (2010). Informatsiinyi suprovod roboty suchasnykh parlamentiv [Information support of the work of modern parliaments]. *Laboratorii zakonodavchykh initsiatyv – Laboratory of Legislative Initiatives*. Retrived from http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf (Last accessed: 28.10.2018) [in Ukrainian].

8. Stratehiia rozvytku bibliotechnoi spravy v Ukraini do 2025 roku «Yakisni zminy bibliotek zadlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy» (proekt) [Strategy for the development of the library business in Ukraine up to 2025 «Qualitative changes in libraries for sustainable development of Ukraine» (project)]. (n.d.). *ula.org.ua*. Retrieved from <http://ula.org.ua/ua/news/3182-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukrainido-2025-roku-iakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy> [in Ukrainian].

9. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M. et al. (2011). Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Symonenko, O. (2019) Znachennia bibliotek ta informatsiino-analitychnykh sluzhb v suprovodi roboty suchasnoho parlamentu: zarubizhnyi dosvid [The importance of libraries and information and analytical services accompanied by the work of modern parliament: foreign experience]. *Naukovi*

pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 52, pp. 297–310. <https://doi.org/10.15407/np.52.297> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Olena Symonenko,

PhD (Political), Senior Researcher

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: ellena.wwws@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8698-9280>

Modern Practice of Libraries Participation in Communication between the Authorities and Society

The article deals with the issues of communication practices of libraries in the dialogue between the authorities and society. The scientific substantiation of the necessity of such communication for the promotion of democratic transformations in the country is conducted. It is emphasized that today libraries are centers of access to information, they provide information to citizens, provide information support for public authorities activity and management, create new communication links between state institutions and society, facilitate the involvement of citizens in the use of modern information infrastructure of the state. It is concluded that with the introduction of the European model of public relations, libraries face urgent issues concern with developing new approaches and tasks as a mediator in communication between the authorities and society.

At present, the economic, political and social reforms taking place in the country have significantly transformed the place and role of libraries in society, set new goals and objectives for them, intensified the search for new forms of activity, methods of servicing different user groups. There is an evolution of the social role of libraries, and their functions evolve and become more diverse. Along with information, cultural, and educational activities, libraries increasingly act as initiators of civic engagement, thereby contributing to the democratization of library affairs and society, the formation of social harmony and stability, socialization, and the development of intellectual potential of the community. The social purpose of modern libraries is to provide multidimensional social communications, and communication between government and society is its important component. Modern librarianship studies clearly identifies the need for a scientific understanding of such a communication system and its essential context. All this actualizes the need for the formation of new qualities of library and information activities, improvement of the entire communication system of modern libraries.

Keywords: library, public authorities, communication, information.

Леонід Костенко,

кандидат технічних наук, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: bibliometrics@ukr.net

Тетяна Симоненко,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: tasimka.ua@gmail.com

Вікторія Копанєва,

кандидат історичних наук, директор Наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
вул. Лаврська, 9, Київ, 02000, Україна
e-mail: vkopaneva@ukr.net

ДУАЛІЗМ НАУКОМЕТРИЧНИХ СИСТЕМ

Розглянуто розбіжність концептуальних поглядів учених щодо наукометричної діяльності, зумовлену дуалізмом наукометрії. Визначено сутність дуалізму наукометрії – подвійність (двоїстість) співвідношень формалізованих (кількісних) та експертних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності з розвитку наукових напрямів. Запропоновано концептуальні засади побудови наукометричних систем з урахуванням дуалізму наукометрії. Розроблено функціональну структуру інформаційно-аналітичної системи «Наукометрія 2.0».

Ключові слова: наукометрія, дуалізм, наукометричні системи, наукометрія 2.0, аналітика.

Підвищена увага до проблематики оцінювання результативності наукової діяльності обумовила появу ряду бібліометричних та наукометричних систем і термінологічну плутанину при їх використанні. На активізацію цього напрямку робіт в Україні впливає позитивний досвід провідних держав світу, які застосовують у практиці державного управління кількісні методи аналізу наукової діяльності. Наукознавчі дослідження в нашій державі розгорнулися в 60-х роках ХХ ст., коли перед істориками науки і техніки постали завдання залучення до цих досліджень математичних методів і засобів обчислювальної техніки.

У цей час було обґрунтовано концептуальну єдність наукознавства та історії науки, що дало змогу вивчати в комплексі їхнє минуле та сьогодення з одночасним розширенням можливостей перевірки історичних реконструкцій. Сьогодні можна говорити про «другу хвилю» розвитку вітчизняного наукознавства. Поглиблюється вивчення проблем прогнозування перспективних напрямів досліджень, порушуються питання розробки принципів і технологій формування та програмно-цільового управління науково-технічними програмами. Однак проблематика визначення концептуальних засад побудови наукометричних систем для оцінювання ефективності дослідницької діяльності і організації системних наукознавчих досліджень залишається нагальною.

Історично першою наукометричною системою стала розробка Інституту наукової інформації США, що отримала назву Web of Science [1]. Первісно вона являла собою реферативну та бібліометричну базу даних, орієнтовану на використання цитувань при пошуку інформації. Сьогодні Web of Science – платформа, на якій встановлено кілька баз даних. Основною є Web of Science Core Collection, де знаходяться реферати публікацій з 12 тис. періодичних видань з показниками їх цитування. Цифрові технології дали змогу розширити її функціональні можливості, зокрема створити алгоритмічно-програмний інструментарій аналітичних обчислень – InCites [2], який здійснює статистичну обробку і глибинний аналіз даних про цитування. InCites – це аналітична надбудова над бібліометричною базою даних Web of Science Core Collection, що надає інформацію про результати діяльності наукової організації та про останні тенденції розвитку наукових напрямів у світі. Ця надбудова дає змогу урядовим органам і керівникам дослідних організацій відстежувати ефективність досліджень, порівнювати наукову продуктивність з іншими організаціями та країнами.

У 2004 р. з'явився головний конкурент Web of Science – бібліометрична платформа Scopus [3]. Видання індексуються в Scopus різними мовами за наявності в них англomовних рефератів. Найавторитетніші наукові часописи представлені архівами, починаючи з першого випуску. Бібліометричний апарат Scopus забезпечує отримання показників цитування наукових робіт у виданнях, опублікованих після 1996 р.

Аналітична надбудова Scopus, що має назву SciVal [4], розроблена на основі ресурсів цієї бази даних. Вона допомагає організації ідентифікувати і оцінити свої поточні сили, визначити перспективну стратегію свого розвитку. Ґрунтуючись на аналізі співцитування та техніці візуалізації, ця надбудова створює унікальну графічну карту «Колесо науки»,

яка ілюструє продуктивність організації з усіх наукових дисциплін. На підставі такого аналізу всього масиву публікацій у Scopus виділяється понад 70 тис. кластерів публікацій, найбільш цитовані з яких становить «компетенції», візуалізовані в SciVal на «Колесі науки». Воно може створюватися як для конкретної організації, так і для країни чи регіону. Чим більше публікацій організації потрапляють до високоцитованих у сформованих кластерах, тим більше «компетенцій» виділяється для організації. Оскільки такий метод більш якісний, ніж кількісний аналіз масиву публікацій, то результат залежить винятково від наявності публікацій у базі даних Scopus.

Другим способом візуалізації даних про публікаційну активність організації або країни є матричне подання виділених «компетенцій», при якому враховуються також тенденції розвитку відповідних кластерів публікацій: збільшення частки статей організації по відношенню до зміни кількості статей у світі з певної тематики. Таким чином, можливо оцінити перспективність напрямів досліджень, що є надзвичайно важливим для стратегічного планування науки. SciVal фокусується на взаємопов'язаних дослідженнях, які виконуються однією організацією. Ця надбудова також дає змогу краще зрозуміти, які організації є конкурентами, і об'єктивно оцінити їхній потенціал, надаючи інформацію про установи з ідентичними дослідницькими «компетенціями».

Розглянуті наукометричні надбудови InCites і SciVal є корисними для планування та аналізу наукової діяльності як окремої організації, так і міста чи країни. Вибір залежить від поставленої мети: для стратегічного планування розвитку наукової діяльності в організації і вибору напрямів фінансування зручніше використовувати SciVal, а для порівняння з іншими конкретними організаціями або відстеження активності окремих вчених, груп вчених або галузей науки – InCites.

Цитатні бази даних Web of Science Core Collection і Scopus – втілення концепції кількісного підходу до наукометрії. Надбудови InCites і SciVal – альтернатива кількісному підходу, їхній основоположний концепт – орієнтація на отримання експертних висновків. Поява надбудов – вияв дуалізму в наукометрії.

Метою цієї статті є дослідження концептуальних засад побудови наукометричних систем з урахуванням дуалізму наукометрії.

Феномен дуалізму полягає в тому, що в конкретній предметній галузі наявні два фундаментальних види, дві категорії речей, або два принципи. У філософії дуалізм – це вчення, що виходить з визнання рівноправності та незвідності одна до одної двох першооснов універсуму: матеріального

й духовного, фізичного й психічного, тіла й душі. У фізиці вирізняють корпускулярно–хвильовий дуалізм – універсальну властивість природи, згідно з якою кожному мікрооб’єктові притаманні водночас і корпускулярні, і хвильові характеристики. У хімії дуалізм – принцип, що пояснює причину утворення хімічних сполук і їхніх властивостей. В його основу покладено тезу: кожна хімічна сполука складається з двох, за своїм характером прямо протилежних, частин. Через прагнення подолати цю полярність вони об’єднуються між собою для утворення хімічної сполуки.

Дуалізм у наукометрії – подвійність (двоїстість) співвідношень формальних (кількісних) та експертних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності й прогнозування розвитку наукових напрямів. Отримання кількісних показників забезпечують автоматизовані бібліометричні системи, якісних – експерти чи експертні колективи.

Методологічним базисом наукометричної діяльності вважають Лейденський маніфест, ухвалений 2014 р. на XIX Міжнародній конференції Context Counts: Pathways to Master Little Big and Date в Нідерландах [5]. Його суть викладено в десяти принципах, добре відомих у галузі наукометрії. У Маніфесті вони представлені в систематизованому вигляді, що дає змогу розглядати їх сукупність як своєрідну «Біблію наукометрії».

Перший принцип – «доповнюйте експертний висновок кількісними оцінками» – вважаємо класичним прикладом дуалізму та підходу до його подолання, що не потребує коментарів. Зупинимося докладніше на другому принципі, який сформульовано так: «критерії оцінювання вченого/колективу мають відповідати місії (статуту, завданням) інституції».

Розглянемо, як цей принцип корелює з українськими реаліями. Місія наукових установ – продукувати нові знання (відкриття, теорії). Наприклад, у Статуті НАН України зазначено, що діяльність установи має на меті «...отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину і суспільство, розроблення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни, всебічне сприяння практичному застосуванню результатів наукових досліджень, підготовку висококваліфікованих наукових кадрів, формування наукового світогляду в суспільстві» [6]. Подібні формулювання мають і статuti інших наукових установ та вищих навчальних закладів.

Однак, відповідно до чинної Постанови Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540 «Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ», основними результатами наукової та науково-технічної діяльності є «...кількість захищених дисертацій на

здобуття ступеня доктора філософії і доктора наук; кількість виданих наукових монографій, підручників, навчальних посібників, наукових періодичних видань, що видаються науковими установами та включені до наукометричних баз; кількість статей у наукових періодичних виданнях, у тому числі таких, що включені до наукометричних баз» [7]. Таке визначення ефективності дослідницької діяльності спонукає науковців не до здобуття нових знань, а до розкручування маховика публікаційної інфляції та супутніх негативних явищ, зокрема, до появи беззмістовних статей і плагіату. Напрямок подолання цієї дуалістичної суперечності визначено в 10-му принципі Лейденського маніфесту, який передбачає регулярний перегляд показників джерельної бази наукометрії та їх оперативне оновлення.

Дуалізм наукометрії виявляється і в її методах. Найпоширенішим є бібліометричний метод наукового цитування, що базується на такому показникові, як індекс цитування. Цей індикатор значущості праць науковця демонструє число посилань на його публікації. Індекс наукового цитування має багато похідних, які обчислюють на його основі. Найвідоміший серед них – індекс Гірша, який запропонував 2005 р. американський фізик Х. Гірш з Університету Сан-Дієго (Каліфорнія). Індекс Гірша науковця дорівнює h , якщо він має h публікацій, кожна з яких цитується не менш як h разів. Таке трактування дає змогу розглядати індекс як «золоту середину» між кількістю публікацій ученого та їх значущістю, що також є прикладом подолання дуалізму.

Ще одним бібліометричним показником, який часто застосовують у наукометрії, є імпаکت-фактор журналу. Його розраховують із 1960-х рр. фахівці Інституту наукової інформації США як середню кількість цитувань однієї статті періодичного видання за певний хронологічний період. Упродовж тривалого часу імпакт-фактор вважали взірцем авторитетності журналу, проте нині ставлення наукової спільноти до цього показника змінюється. У 2012 р. на конференції Американського товариства клітинної біології у Сан-Франциско було ухвалено Декларацію про оцінювання наукових досліджень, яка закликає наукову громадськість відмовитися від використання імпакт-фактора як визначального критерію під час оцінювання результатів досліджень, оскільки мета науки – генерація нових знань, а не маніпулювання цифрами щодо авторитетності журналу, в якому опубліковано результати досліджень [8].

В Україні Декларація не знайшла підтримки. Згідно з чинними нормативними актами публікації в журналах з імпакт-фактором є ознакою високого академічного рівня дослідження, а отже, праці здобувачів

наукових ступенів і звань мають друкуватися в таких виданнях. Однак ситуація може змінитися, оскільки в Європі розглядаються нормативні акти щодо репрезентації від 2020 р. у відкритому доступі результатів досліджень, які фінансувала держава (платники податків мають знати, на що витрачено їхні кошти). У разі змін Україна буде «змушена» приєднатися до такої видавничої політики. Утім, у нашій державі ще 2007 р. було ухвалено нормативний акт, у якому наголошено на потребі здійснити формування «...електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях, науково-дослідних установах з визначенням вимоги щодо обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та забезпечити вільний доступ до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України» [9]. З прикрістю констатуємо, що до цього прогресивного закону доведеться повертатися зі значним запізненням, адже поки що у вітчизняному академічному середовищі виразне протиставлення «журнал з імпаکت-фактором – журнал без імпаکت-фактора», яке практично зводиться до антитези «комерційний журнал – журнал відкритого доступу».

До методів наукометрії слід віднести методи лексикографічного аналізу інформації, які дають змогу створювати тезауруси та лінгвістичні онтології, виділяти найуживаніші терміни та виявляти тенденції змін у науці через порівняння терміносистем різних років. За отриманими формалізованими процедурами за допомогою частотних словників можна здійснювати експертне прогнозування розвитку науки [10–13].

В аспекті дуалізму наукометрії особливу актуальність мають підходи до процедури експертизи результативності дослідницької діяльності установ, один із яких проаналізовано у статті М. Фейгельмана «Как оценивать результативность работы институтов ФАНО» [14]. Автор констатує, що оцінювання наукових установ потребує значної кількості експертів, причому важливо, щоб вони мали бездоганну репутацію та довіру в науковому середовищі. Повний корпус авторитетних фахівців доцільно формувати, звернувшись до наукових (науково-технічних) рад усіх установ, які атестують, з пропозицією висунути експертів з кожного наукового напрямку, а також надати необхідні відомості про кандидатів для уникнення можливого конфлікту інтересів.

Порівняльне оцінювання результативності необхідно проводити всередині так званих референтних груп наукових установ, які формують за принципом спорідненості галузей їхньої наукової діяльності (природничі, технічні, суспільні науки) та типів здобутих результатів (фундаментальні дослідження, технологічні розробки, науково-технічні послуги

тощо). Для кожної референтної групи слід створити експертну раду, яка й виконуватиме основний обсяг робіт. Загальний контроль за процесом і затвердженням (або вимогою корекції) підсумків діяльності рад покласти на єдину комісію з оцінювання результативності. Припускається незгода організації з оцінкою її роботи загалом (дуалізм «установа-експерт»). Розв'язання такої суперечності потребуватиме ґрунтовнішого оцінювання дослідницької діяльності установи, що охоплюватиме, наприклад, експертизу роботи кожного підрозділу [14].

Одним з універсальних підходів до вирішення розглянутих дуалістичних співвідношень вважаємо активізацію участі бібліотеки у визначенні та формуванні джерельної бази експертного оцінювання й прогнозування дослідницької діяльності. Бібліотечні фахівці традиційно проводять моніторинг світових інформаційних потоків, формують впорядковані показники цитування вчених, дослідницьких колективів і журналів, а також здійснюють підготовку оглядово-аналітичних матеріалів з цієї проблематики [15].

Висновки. Дуалізм наукометрії зумовлений подвійністю (двоїстістю) співвідношень формалізованих (кількісних) та експертних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності. Вияви дуалізму наявні також у межах окремих формалізованих показників (кількість публікацій – значущість публікацій, комерційний журнал – журнал відкритого доступу тощо).

Дуалізм наукометричних систем – вияв дуалізму наукометрії в практичній площині. Тому концептуальні засади їх побудови мають враховувати необхідність оперування і первісними кількісними показниками (індексами наукового цитування), і якісними характеристиками (аналітичними даними, що одержані на основі опрацювання цитатних показників). Спектр цих завдань має враховувати і принципи Лейденського маніфесту з бібліометрії (міжнародний аспект), і чинні нормативні акти України з проведення державної атестації наукових установ.

Перспективи подальших розвідок. З урахуванням викладеного нами на основі «Бібліометрики української науки» розробляється інформаційно-аналітична система «Наукометрія 2.0». Її призначення – надання суспільству цілісного уявлення про потенціал науки та якість освіти в Україні, формування бази бібліометричних показників для експертного оцінювання ефективності роботи наукових установ.

Функціональна структура системи включає три блоки. Першим з них є база консолідованих бібліометричних даних учених і наукових установ, представлених у міжнародних системах Scopus, Web of Science і Google Scholar. Другий – аналітична надбудова над базою консолідованої бібліоме-

тричної інформації, що реалізує її статистичну обробку й аналіз (порівняння показників конкретних організацій, відстеження активності груп учених, виявлення трендів у розвитку галузей науки). Третя складова системи «Наукометрія 2.0» – група аналітиків, які здійснюють інформаційно-консультаційне супроводження підготовки експертної оцінки ефективності діяльності наукової установи із застосуванням наукометричних та інших показників, що використовуються в міжнародній системі експертизи.

Список бібліографічних посилань

1. Web of Science Core Collection. URL: <https://clarivate.com/products/web-of-science/web-science-form/web-science-core-collection/> (дата звернення: 14.01.2020).

2. InCites. URL: <https://www.clarivate.ru/products/incites/> (дата звернення: 14.01.2020).

3. Scopus. URL: <https://www.scopus.com>. (дата звернення: 14.01.2020).

4. SciVal. URL: <https://www.scival.com/landing> (дата звернення: 14.01.2020).

5. Hicks D., Wouters P., Waltman L., Rijcke S. de, Rafols I. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. URL: <http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351/> (дата звернення: 15.06.2019).

6. Статут Національної академії наук України / Національна академія наук України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001550-02> (дата звернення: 14.01.2020).

7. Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF> (дата звернення: 15.01.2020).

8. San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <http://www.ascb.org/dora/> (дата звернення: 14.01.2020).

9. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (дата звернення: 15.01.2020).

10. Симоненко Т. В. Лінгвістичні онтології в бібліометрії. *Бібліотека. Наука. Комунікація* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. Ч. 2. С. 289–291.

11. Костенко Л. И., Жабин А. И. Наукоемкие технологии в библиотеке. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2013. Вып. 11. С. 70–81.

12. Кузнецов О. Дослідження динаміки змін термінів у бібліотечній справі. *Вісн. Книжк. палати*. 2013. № 4. С. 31–34.

13. Копанєва В. О. Бібліотека цифрової науки. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 4. С. 76–85. URL: <http://doi.org/10.15407/visn2018.04.076>.

14. Фейгельман М. Как оценивать результативность работы институтов ФАНО. Частный взгляд участника процесса. URL: <http://trv-science.ru/2015/06/30/kak-ocenivat-rezultativnost-raboty-institutov-fano/> (дата звернення: 15.01.2020).

15. Костенко Л., Симоненко Т., Жабін О. Цифрова гуманітаристика в бібліотеці: від е-каталогу до наукометрії. *Бібл. вісн.* 2018. № 4. С. 3–9.

References

1. Web of Science Core Collection. *clarivate.com*. Retrieved from <https://clarivate.com/products/web-of-science/web-science-form/web-science-core-collection/> (Last accessed:14.01.2020) [in English].

2. InCites. *www.clarivate.ru*. Retrieved from <https://www.clarivate.ru/products/incites> (Last accessed:14.01.2020) [in English].

3. Scopus. *www.scopus.com*. Retrieved from <https://www.scopus.com>. (Last accessed:14.01.2020) [in English].

4. SciVal. *www.scival.com*. Retrieved from <https://www.scival.com/landing> (Last accessed:14.01.2020) [in English].

5. Hicks D., Wouters P., Waltman L., de Rijcke S., Rafols I. (2015) Bibliometrics: The Leiden Manifest of orresearch metrics. Retrieved from <https://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351> (Last accessed:15.06.2019) [in English].

6. Statut Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Statute of the National Academy of Sciences Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001550-02> (Last accessed:14.01.2020) [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia derzhavnoi atestatsii naukovykh ustanov: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 lypnia 2017 r. № 540 [On Approval of the Procedure for the State Certification of Scientific Institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 19, 2017 No. 540]. (2017). Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF> (Last accessed:15.01.2020) (Last accessed:15.01.2020) [in Ukrainian].

8. San Francisco Declaration on Research Assessment. (2013). Retrieved from <http://www.ascb.org/dora/> (Last accessed:14.01.2020) [in English].

9. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini

na 2007–2015 roky : Zakon Ukrainy vid 09 sichnia 2007 r. No. 537-V [On the Fundamental Principles for the Development of the Information Society in Ukraine for 2007–2015: Law Ukraine of January 9, 2007 No. 537-V]. (2007). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (Last accessed:15.01.2020) [in Ukrainian].

10. Symonenko, T. V. (2015). Lnhvistychni ontolohii v bibliometrii [Linguistic ontologies in bibliometrics]. Proceedings of the Library. Science. Communication: *Mizhnarodna naukova konferentsiia (Kyiv, 6–8 zhovt. 2015 r.) – International Scientific Conference (part 2, pp. 289–291)*. Kyiv [in Ukrainian].

11. Kostenko, L., Zhabin, O., Kuharchuk, Ye., Simonenko, T. (2013). Naukoiemkie tekhnologii v biblioteke [High technology in the library]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia – Libraries of the national academy of sciences: functioning problems, development trends, issue, no. 11, pp. 70–81* [in Russian].

12. Kuznietsov, O. (2013). Doslidzhennia dynamiky zmin terminiv u bibliotekhnii spravi [Research on the dynamics of changing terms in library business]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of Book Chamber, no. 4, pp. 31–34* [in Ukrainian].

13. Kopaniєva, V. O. (2018) Biblioteka tsyfrovoi nauky [Digital Science Library]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, no. 4, pp. 76–85* [in Ukrainian].

14. Feigelman M. (2015). Kak otsenivat rezultativnost raboty institutov FANO. Chastnyi vzgliad uchastnika protsessa [How to evaluate the performance of FANO institutes. Private view of the process participant]. Retrieved from <http://trv-science.ru/2015/06/30/kak-ocenivat-rezultativnost-raboty-institutov-fano/> (Last accessed:15.01.2020) [in Russian].

15. Kostenko, L., Zhabin, O., Symonenko, T. (2018). Tsyfrova humanitarystyka v bibliotetsi: vid e-katalohu do naukometrii [Digital humanities in the library: from e-catalog to science]. *Bibliotekhnnyi visnyk – Library Bulletin, no. 4, pp. 3–9* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Leonid Kostenko,

PhD (Engineering), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: bibliometrics@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-1228>

Tetiana Symonenko,

PhD (Social Communications), Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: tasimka.ua@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4188-8280>

Victoria Kopanieva,

PhD (Historical), Director of the Science Library
the National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts
9 Lavrska St., Kyiv 02000, Ukraine
e-mail: vkopaneva@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9838-4855>

Dualism of Scientometric Systems

The attention to the problems of evaluating the effectiveness of research activities that caused the appearance of a number of bibliometric and scientometric systems, has increased. The most reputable systems are Web of Science and Scopus.

These systems have analytical add-ons – respectively, InCites and Spotlight. Citation databases of the Web of Science and Scopus systems are the embodiment of the concept of a quantitative approach to the Scientometrics. The InCites and Spotlight add-ons are an alternative to the quantitative approach; their underlying concept is the orientation toward obtaining expert opinions. The appearance of add-ons is due to the dualism of the Scientometrics. The dualism of scientometric systems is its manifestation in a practical plane. The conceptual framework for constructing these systems should take into account the need to operate with both primary quantitative indicators (scientific citation indices) and qualitative characteristics (analytical data obtained from processing quotation indicators).

The authors proposed the development of an information-analytical system “Scientometrics 2.0” based on system “Bibliometrics of Ukrainian Science”. Its purpose, along with providing the society with a holistic view of the potential of science and the quality of education in Ukraine, is to form a base of bibliometric indicators for expert evaluation of the effectiveness of scientific institutions. The functional structure of the system includes three blocks. The first is the database of consolidated bibliometric data of scientists and scientific institutions represented in the international systems Scopus, Web of Science and Google Scholar. The second is an analytical superstructure over the consolidated bibliometric information base, which implements its statistical processing and analysis (comparison of indicators of specific organizations, tracking the activity of groups of researchers, detecting trends in the development of branches of science). The third component of the “Scientometrics 2.0” system is a group of analysts who provide information and consulting support for the preparation of an expert assessment of the effectiveness of a scientific institution using scientometric and other indicators applied in the international examination system.

Keywords: scientometry, dualism, scientometric systems, scientometry 2.0, analytics.

Олександр Жабін,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: zhabin@nbuv.gov.ua

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТРИКИ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Розглянуто проблеми оцінювання наукової праці вченого, установи загальноприйнятими (традиційними) наукометричними і бібліометричними методами (кількісні показники публікаційної активності та їх цитування) в умовах швидкоплинних тенденцій розвитку наукової інформаційної сфери. Проведено аналіз деяких провідних наукометричних платформ (Web of Science і Scopus) та мережових інформаційних платформ, де базуються сервіси альтернативних метрик (альтметріке). Запропоновано застосування додатково альтметрікс, що базуються на вимірі рівня уваги до результатів наукової праці (кількість обговорень, завантажень, переглядів) у соціальних мережах, авторських блогах, форумах, згадуваннях у новинах, численних репозиторіях та універсальних бібліографічних менеджерах, в поєднанні з класичними бібліометричними показниками на основі цитування.

Ключові слова: альтернативні метрики, бібліометрія, вчений, глобалізація, інфосфера, наукометрія.

У світовій науці за останні десятиліття з початку впровадження глобальних комп'ютерних-телекомунікаційних технологій накопичено значний арсенал використання різноманітних наукометричних методів та інформаційних технологій, спрямованих на отримання якісної картини щодо ефективності наукових комунікацій. Загалом усі вони базуються на напрацюваннях таких учених як А. Прічард (ввів термін «бібліометрія») [1], Д. Прайс (йому належить ідея структурованої мережі наукових документів, що пов'язані системою цитувань) [2], Ю. Гарфілд (засновник Інституту наукової інформації у Філадельфії. Основні продукти інституту – Індекс цитування Science Citation Index (SCI), реферативна база даних наукових публікацій, яка враховує посилання, зазначені в пристатейних списках, що дозволило вираховувати імпакт-фактор наукових журналів) [3], Х. Гірш (ввів показник впливовості науковця або колективу науковців, заснований на врахуванні взаємозв'язку кількості публікацій і їх

цитувань). Таким чином, на доробку згаданих науковців було сформовано технологію оцінювання продуктивності наукової інфосфери, що сьогодні іменується традиційною наукометричною моделлю (експертиза та кількісні бібліометричні показники, що базуються на цитуванні). Вона є домінантною та практично незмінною протягом досить тривалого часу на тлі швидкоплинності розвитку наукової інфосфери, але поступово починає втрачати зі свого поля зору нові форми обміну інформацією та спілкування.

Метою статті є розгляд неоднозначного відношення провідних наукометричних систем до змін у глобальних інформаційних процесах сьогодення, а саме: посилення впливу соціальних мереж, блогів та інших аналогічних комунікацій на наукові процеси в інформаційній сфері (інфосфері).

Одне з трактувань поняття інфосфери, як галузі людської діяльності, що динамічно розвивається, викладено у працях Р. С. Гіляревського [4]. Згодом його послідовники, представники академічної спільноти, вже під час розгортання та впровадження глобальних інформаційно-телекомунікаційних технологій, позначили наукову інфосферу як сукупність інформаційних ресурсів, сервісів та інституцій, що беруть участь у процесах наукових комунікацій. Це дуже динамічна галузь людської діяльності. Подальший розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій у глобальному комунікаційному середовищі сприяв появі нових способів віртуального спілкування та взаємодії членів соціуму і все це на тлі невпинного стрімкого створення, накопичення, обробки та надання інформаційного ресурсу. Сучасна людина, соціальна структура в процесі інтеграції в структуру інформаційного суспільства формує для себе усе розмаїтішу систему комунікацій [5]. Якщо спробувати висвітлити в інформаційній сфері структуру, то головним її елементом, звісно, буде інформаційний ресурс, який призначений для використання суб'єктами інформаційної сфери. Сама інфраструктура забезпечує можливість здійснення обміну інформацією між її суб'єктами, а громадські (комунікаційні) відносини складаються в зв'язку з формуванням, поширенням та зберіганням інформації.

Основною проблематикою дослідження було виявлення практичних причин ігнорування протягом досить тривалого часу провідними наукометричними компаніями появи нової когорти метрик – альтметрікс, що з'явилися на хвилі посилення впливу стрімкого розвитку різномірних соціальних мереж на систему наукових комунікацій, та окреслення перспектив використання нових метрик.

В умовах стрімкого розвитку наукової інфосфери виникли проблеми щодо якості оцінювання наукових досліджень традиційними наукометричними технологіями, що використовуються, наприклад, у таких глобальних політематичних базах даних як Web of Science та Scopus. Вони суттєво не змінилися за останнє десятиліття, концентруючись переважно на аналізі, обробці та відстеженні кількісних посилань на наукові публікації. Проте, останнім часом сталися досить значні зміни у функціонуванні наукових комунікацій, до яких приєдналися соціальні мережі, авторські блоги, чати, універсальні бібліографічні менеджери, у яких почали активно спілкуватися вчені та взаємодіяти наукові колективи.

Треба зазначити, що у світі нині функціонує кілька десятків систем з наукометричним інструментарієм, однак, жодна з них не є вичерпним джерелом бібліометричних даних. Різні бібліометричні платформи укладають між собою угоди про обмін даними, проте їхні потужності щодо цього залишаються обмеженими. Найбільш авторитетними комерційними міжнародними бібліометричними платформами слід вважати Web of Science та Scopus. Але вони мають недостатнє географічне, мовне, видове та тематичне індексування наукової продукції. Вони охоплюють лише незначну частину наукової періодики – відповідно, понад 12 і 22 тис. журналів. Згідно з базою даних Ulrich's Periodicals Directory сьогодні у світі виходить понад 200 тис. наукових періодичних видань. Однак міжнародні корпорації ClarivateAnalytics та Elsevier не ставлять завдання опрацювати всі видання. Їхня політика – спонукати науковців світу до опублікування результатів дослідницької діяльності в певному колі, насамперед в англomовних журналах, на комерційних засадах.

Принциповою відмінністю бібліометричних систем від бібліографічних баз даних, і зокрема електронних каталогів, є наявність інструментарію аналітичних обчислень для підтримки експертного оцінювання та виявлення тенденцій розвитку науки. У системі Web of Science таким інструментарієм є надбудова InCites, яка дає змогу оцінювати й порівнювати результати досліджень організацій і країн для визначення їхнього місця у світовій науці. Подібна надбудова – SciVal – розроблена на основі ресурсів бази даних Scopus, конкурента Web of Science. Вона допомагає науковій установі оцінити власний потенціал і визначити перспективну стратегію розвитку [6].

Бібліометрична платформа Scopus корпорації Elsevier є складовою інтегрованого науково-інформаційного середовища SciVerse. Наукові видання індексуються у Scopus різними мовами за наявності в них англomовних рефератів. Бібліометричний апарат Scopus забезпечує отримання

показників цитування наукових робіт у виданнях, опублікованих після 1996 р., за списками пристатейної бібліографії. Scopus індексує наукові журнали, матеріали конференцій, серійні книжкові видання. Ресурс доступний на умовах передплати через вебінтерфейс. Згідно з оголошеною стратегією її власників, ця база даних має стати найбільш повним і вичерпним ресурсом для пошуку наукової літератури.

Однак сьогодні цій стратегії більше відповідає глобальна бібліометрична платформа з вільним доступом Google Scholar, яка спроможна обробляти майже весь світовий науковий документний потік, за винятком матеріалів з обмеженим доступом. Позитивні характеристики Google Scholar гідно оцінили спеціалісти низки інституцій. Зокрема, дослідницька група Cybermetrics Lab (іспанської Національної дослідницької ради (CSIC), розташованої в Мадриді) обрала її як базову платформу для рейтингування вчених на основі їхніх публічних бібліометричних профілів [7]. Метою рейтингів Cybermetrics Lab є підвищення присутності академії і науково-дослідних інститутів в Інтернеті та сприяння відкритій публікації результатів наукової діяльності.

Сервіс системи Google Scholar «Бібліографічні посилання» забезпечує можливість створювати бібліометричні профілі – своєрідні портфоліо вчених і колективів. Серед користувачів – як всесвітньо відомі вчені, так і молоді дослідники, які мають лише кілька публікацій. Профілі системи містять впорядковані списки їхніх робіт, діаграми цитування, а також відомості про афіліювання з організаціями та журналами. Така статистика дає змогу отримати відповідне уявлення про інтелектуальний потенціал країни та відображає її регіональний, відомчий і тематичний зрізи [8].

Традиційні бібліометричні показники не можуть достовірно позначити якість будь-якої окремо взятої статті чи вагомість дослідження та одночасно висвітлити рівень вченого (наприклад за наявності численних публікацій у співавторстві). Розрахунки показників часто монополізовані і не завжди прозорі, а незалежні експертні висновки нерідко відсутні. Крім того, цитування залежить від низки факторів: галузі знання, мови, престижу наукового журналу, соціокультурних звичок самого автора статті. Невелика група статей може отримати величезну кількість посилань і значна більшість публікацій бути процитована недостатньо. Аналітико-прогностичний апарат у сервісах більшості бібліометричних систем практично відсутній, а керівникам фондів, щоб вибрати проекти для фінансування, потрібна саме аналітична інформація про тенденції розвитку наукових напрямів. До того ж, бібліометрична інформація з періодом оновлення у кілька років (розрахунок класичного дворічного

імпакт-фактора журналу потребує приблизно двох–трьох років, індекс Хірша формується ще більш тривалий час) зовсім неприйнятна у швидко-зростаючих наукових сегментах [8].

Тому у 2010 р. була зроблена спроба створити додатковий інструмент оцінювання наукових результатів, який отримав назву альтернативних метрик [9]. Автори Маніфесту альтметрікс Д. Прієм та його колеги визначили альтметрікс, як «вивчення і використання наукових заходів впливу, заснованих на активності в онлайн-середовищі – соціальних мережах, блогах та інших сервісах, призначених для інтернет-користувачів наукової продукції». Загалом показники альтернативних метрик базуються на статистиці за кількістю відгуків та посилань на них та наукові процеси (вимірювання соціального ефекту досліджень), тобто за рівнем популярності та викликаної резонансності без тимчасових або досить тривалих затримок, чого так бракує традиційній наукометрії. У маніфесті висвітлено неоднорідність онлайн-джерел, призначених для інтернет-користувачів наукової продукції та їх впливу на науку і суспільство [10]. Термін «вплив» (імпакт) був відразу прийнятий щодо альтернативних метрик. Треба зазначити, що альтернативні наукометричні індикатори існували задовго до появи маніфесту і мали загальну назву – webometrics. За їхньою допомогою досліджувались кількісні аспекти конструювання і використання всіх інформаційних ресурсів глобальних інформаційних мереж, і в тому числі – індекси цитувань наукового доробку.

Але слід зазначити, що альтметрікс, які з'явилися як протиставлення або альтернатива традиційним кількісним показникам, поступово почали їх доповнювати, розширюючи функціональні можливості наукометричних інструментів, повніше розкриваючи поширення науки, вирішуючи проблеми оцінки інтересу широкої громадськості до новітніх результатів наукових досліджень, які висвітлюються в глобальних інформаційних мережах. Властива альтметрікс оперативність обліку соціального ефекту результатів наукових досліджень та популяризації наукового знання серед широкої громадськості обумовлює потенційну привабливість застосування їх на управлінському рівні [11].

У цій роботі ми концентруємося на аналізі деяких глобальних мережевих платформ, де базуються сервіси альтметрікс (доступність сервісів для використання, набір показників, що надаються, обмін даними з класичними наукометричними платформами, наявність інтеграційних можливостей).

Технологічно альтметрікс базується на таких спеціалізованих платформах як Altmetric, Impactstory, Kudos, PLOS, Plum Analytics та надає

статистичні кількісні показники – завантаження матеріалу в соціальних мережах, перегляди, коментарі, цитати і посилання. Крім того, користувачі можуть отримувати ці дані через єдиний інтерфейс та створювати й редагувати профілі на платформах альтметрікс для відстеження рівня зацікавленості результатами досліджень, як для особистих потреб, так і для установ. За допомогою сервісів можна постійно отримувати необхідні показники в автоматичному режимі. Так, сервіс Altmetric (<http://www.altmetric.com>) пропонує платні послуги корпоративним передплатникам і безкоштовні – окремим користувачам. Безкоштовні метрики можуть впроваджуватися видавцями в бази даних журнальних публікацій. Є також можливість встановити надбудову в інтернет-браузер і за наявності на сторінці з публікацією її цифрового ідентифікатора DOI отримувати інформацію на основі альтметрікс. Користувачі отримують не тільки значення тієї або іншої альтметрікс, а й інформацію про те, хто, що і про який саме фрагмент статті висловився, а також можуть скористатися аналітичним інструментом платформи.

Платний сервіс Impactstory (www.impactstory.org) збирає інформацію з Google Scholar, Mendeley, ORCID, Twitter, Slide Share, Figshare і Github. Для отримання статистики на основі альтметрікс досить вказати свої наукові ідентифікатори, а після розміщення документа у профілі користувача Impactstory відобразатимуться дані щодо його використання у різноманітних соціальних мережах. Корисними функціями є відсилання до повних текстів публікацій на сайті видавців.

PLOS Article-level metrics (www.plos.org) – сервіс для видавців, організацій, керівників грантових агентств та вчених. Інформація про цитування запозичається з баз даних Scopus, CrossRef, PubMed Central, Web of Science, Google Scholar і Europe PubMed Central. Число цитувань вважається найбільш інформативним показником, на якому найчастіше будуються всі інші індикатори. Однак не менше про соціальну вагу статті й інтерес до неї може розповісти і такий індикатор, як число закладок. В основу цього показника покладена ідея про те, що наукову статтю, яка не пов'язана з роботою або справою на неї незначний вплив, дослідник, навряд чи, помістить у свої закладки. Дані про те, скільки разів наукову статтю було поміщено в закладки, є на сайтах багатьох журналів. Наприклад, така інформація відображається для статей журналів PLOS [8].

Дуже корисним є також PlumAnalytics (<http://www.plumanalytics.com>) – сервіс із найбільш широким переліком як об'єктів оцінки, так і показників альтметрікс. Це один із головних конкурентів платформи Altmetric. PlumAnalytics розробила сервіс візуалізації, який може бути інтегрований

користувачами в інституціональні репозиторії, видавничі платформи та онлайн-резюме вчених [8, 11, 12].

Допомогою сервісів компанії Kudos (www.growkudos.com), заснованої в 2013 р., користуються дослідники в усьому світі для привернення уваги до результатів своїх наукових досліджень. Тобто сервіси цієї платформи для навчальних (безкоштовно), видавничих організацій допомагають підвищити видимість наукових результатів та зацікавити колег, наукові журнали або представників сфери бізнесу. Крім того, є можливість відстежувати рівень популярності своїх публікацій у таких соціальних мережах як Twitter, Facebook тощо (кількість переглядів, скачування, цитування).

Треба також відзначити кілька корисних платформ із програмними інструментами альтметрікс, представлених на сайті altmetrics.org:

- ReaderMeter – на основі даних Mendeley API у візуалізованому вигляді надає статистику щодо читачів (галузь знань, науковий статус, країна) для облікового запису користувача або окремого документа;

- ScienceCard – вебсайт, який автоматично збирає відомості про цитування, скачування показників альтметрікс для конкретного вченого. Всі дослідники повинні надати унікальні ідентифікатори автора;

- CrowdoMeter – пов'язує твіти з науковими статтями і дає змогу додавати семантичну інформацію. Результати обговорення демонструються в режимі реального часу.

CrowdoMeter використовує CiTO (Citation Typing Ontology) – онтологію характеристик цитування.

На платформі altmetric.com представлені наступні інструменти:

- Altmetric Explorer – потужний вебдодаток, що дає змогу спостерігати за всіма знаками уваги до певної статті;

- Altmetric Bookmarklet – просте доповнення до браузера, яке дає змогу постійно отримувати метрики про будь-яку недавно опубліковану статтю;

- Altmetric API – прикладний програмний інтерфейс, що дає змогу збагатити вебсторінку даними з метриками певної статті;

- Altmetric Badges – готові до використання бейджи з описом статті для популяризації сприйняття вашої статті іншими користувачами інтернет-ресурсів [13].

Слід зазначити, що головна причина ігнорування альтметрікс протягом досить тривалого часу провідними наукометричними компаніями криється в низці недоліків, які їм властиві з моменту появи. Показники альтернативних метрик, як і традиційні наукометричні індикатори, мають свої недоліки, до яких слід віднести: вразливість для маніпуляцій (наявна можливість збільшення кількості відгуків та закладок – деякий аналог

самоцитування), не завжди розрізняються позитивні та негативні відгуки, досі не вироблено єдиного підходу до набору елементів, на яких будуються показники.

Сьогодні вже не можна сказати, що провідні наукометричні системи повністю ігнорують альтернативні індикатори. Так компанія Claritive Analytics, якій тепер належить Web of Science, підписала угоду з Almetrics for Institutions про інтеграцію ресурсів. Тобто незабаром альтметрікс з Altmetric.com будуть доступні і в інтерфейсі WoS. Компанія Elsevier придбала PlumAnalytic, тепер можливо у Scopus подивитися значення деяких альтметрікс (інформація з соціальних мереж Twitter, Facebook, Pinterest, Google+) практично для будь-якої проіндексованої в цій базі публікації.

Підсумовуючи викладене, треба зауважити, що виникнення альтернативних метрик, на думку не тільки їхніх творців, а й експертів, стало чітким індикатором накопичення проблем у сфері оцінювання наукових результатів, заснованого на традиційних бібліометричних показниках. На сьогодні маємо невеликий досвід кількох видавництв щодо використання нових метрик, тому говорити, що це самодостатній наукометричний інструмент, зарано, оскільки він все ще перебуває на стадії розвитку. Крім того, не всі вчені постійно користуються соціальними мережевими ресурсами, тому їхня діяльність частково залишається поза увагою альтметрик, а деякі дослідники зовсім не обізнані з можливостями використання спеціалізованих технологічних платформ постачальників альтметрик. Альтернативні метрики мають великий потенціал, оскільки охоплення наукової аудиторії соціальними мережами тільки зростатиме. Але на даний момент вони можуть використовуватися як додаткова інформація при оцінюванні значущості наукових результатів.

Висновки. У цілому подальший розвиток оцінних технологій наукової інфосфери вбачається в поєднанні класичних бібліометричних показників на основі цитування з додатковими індикаторами альтернативних вимірювачів, що сприятиме створенню джерельної бази для незалежної та прозорої наукової експертизи для якісного оцінювання дослідницького процесу. Однак поки що провідні комерційні наукометричні компанії не поспішають тісно взаємодіяти з виробниками, які розробляють програмні продукти щодо обчислення альтметрікс для різних категорій користувачів.

Список бібліографічних посилань

1. Prichard A. Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of documentation*. 1969. Vol. 25, no. 4. pp. 348–349.
2. Price D. A general theory of bibliometric and other cumulative advantage processes. *Journal of the American Society for information science*. 1976. Vol. 27, no. 5–6. pp. 292–306.
3. Cawkell T, Garfield E. Institute for Scientific Information. *A century of science publishing: a collection of essays*. 2001. Chapter 15, pp. 149–160.
4. Арский Ю. М., Гиляровский Р. С., Туров И. С., Черный А. И. Инфосфера: информационные структуры, системы и процессы в науке и обществе. М. : Наука, 1996. 546 с.
5. Горовий В., Горова С. Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 11–23. <https://doi.org/10.15407/np.52.011>
6. Костенко Л., Жабін О., Кузнецов О., Кухарчук Є., Симоненко Т. Наукометрія: методологія та інструментарій. *Вісн. Книжк. палати*. 2015. № 9. С. 25–29.
7. Rankings of Scientists: More countries! URL: <http://webometrics.info/en/node/116> (дата звернення: 12.08.2015).
8. Еникеева А. Внимание и влияние: альтметрики как способ их измерить. URL: <https://okna.hse.ru/news/204207440.html>.
9. Altmetrics: a manifesto. URL: <http://altmetrics.org/manifesto>.
10. Жабін О. Бібліометрія та альтернативні метрики. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 43. С. 296–311.
11. Мазов Н., Гуреев В. Альтернативные подходы к оценке научных результатов. *Вестник Российской академии наук*. 2015. Т. 85, № 2. С. 115–122.
12. Назаровець С. А. Перспективи використання сервісів альтметрікс в університетських бібліотеках України. *Вісн. Книжк. палати*. 2016. № 6. С. 15–18.
13. Бусыгина Т. В. Альтметрия как комплекс новых инструментов для оценки продуктов научной деятельности. *Идеи и идеалы*. 2016. Т. 2. № 2. С. 79–87.

References

1. Prichard, A. (1969) Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of documentation*. Vol. 25, no. 4. pp. 348–349 [in English].

2. Priem, J., Groth, P., Taraborelli, D. (2012). The Altmetrics Collection. *Plos One*, Vol. 7, no. 11 [in English].
3. Cawkell, T., Garfield E. (2001). Institute for Scientific Information. *A century of science publishing: a collection of essays*. Chapter 15, pp. 149–160 [in English].
4. Arskyi, Yu. M., Hyliarovskiy, P. C., Turov, Y. S., Chernyi, A. Y. (1996). *Infosfera: informatsyonnye struktury, systemy i protsessy v nauke i obshchestve* [Infosphere: information structures, systems and processes in science and societ]. Moscow: Nauka [in Russian].
5. Horovyi, V., Horova, S. (2019). Informatsiini komunikatsii postindustrialnogo suspilstva: kharakterni osoblyvosti rozvytku [Information communications of postindustrial society: characteristic features of development]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 11–23. <https://doi.org/10.15407/np.52.011> [in Ukrainian].
6. Kostenko, L., Zhabin, O., Kuznietsov, O., Kukharchuk, Ye., Symonenko, T. (2015). *Naukometriia: metodolohiia ta instrumentarii* [Scientometry: methodology and tools]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, issue 9, pp. 25–29 [in Ukrainian].
7. *Rankings of Scientists: More countries!* (2015). Retrieved from <http://webometrics.info/en/node/116> [in Spain].
8. Enikeeva, A. (2017). *Vnimanie i vliianie: altmetriki kak sposob ikh izmerit* [Attention and influence: altmetrics as a way to measure them]. Retrieved from <https://okna.hse.ru/news/204207440.html> [in Russian].
9. *Altmetrics: a manifesto*. (2010). Retrieved from <http://altmetrics.org/manifesto> [in English].
10. Zhabin, O. (2016). *Bibliometriia ta alternatyvni metryky* [Bibliometrics and alternative metrics]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 296–311. <https://doi.org/10.15407/np.43.296> [in Ukrainian].
11. Mazov, N., Hureev, V. (2015). *Alternativnyie podkhody k otsenke nauchnykh rezultatov* [Alternative approaches to the evaluation of scientific results]. *Vestnik Rossiiskoi akademii nauk – Bulletin of the Russian Academy of Sciences*, Vol. 85, no. 2, pp. 115–122. <https://doi.org/10.1134/S1019331615010116> [in Russian].
12. Nazarovets, S. A. (2016). *Perspektyvy vykorystannia servisiv altmetriks v universytetskykh bibliotekakh Ukrainy* [Perspectives of using altmetrix services in university libraries of Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, issue 6, pp. 15–18 [in Ukrainian].

13. Busygina, T. V. (2016). Altmetriia kak kompleks novykh instrumentov dlia otsenki produktov nauchnoy deiatelnosti [Altmtery as a set of new tools for evaluating scientific products]. *Idei i idealy – Ideas and Ideals*, issue 2, pp. 79–87. <https://doi.org/10.17212/2075-0862-2016-2.2-79-87> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Oleksandr Zhabin,

Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: zhabin@nbuv.gov.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5693-2155>

Alternative Metrics of Scientific Information Sphere

The problems of evaluation of researcher's or institution scientific work, the conventional (traditional) scientometric and bibliometric methods (quantitative indicators of publication activity and their citation) in terms of fast-moving tendencies of development of scientific information sphere are considered. The emphasis is on the practical invariability of scientific resource evaluation technologies, despite the emergence of new technologies for information sharing and communication.

The main problem of the study was to find out the practical reasons for the leading scientometric companies long time ignoring the emergence of a new cohort of alternative metrics, which appeared in the waves of increasing the impact of rapid development of heterogeneous social networks on the system of scientific communications, and outlining the prospects of using new metrics.

Together with traditional bibliometric indicators, additional application of alternative metrics based on measuring the level of attention to the results of scientific work (number of discussions, downloads, views) in social networks, author's blogs, forums, mentions in news programs, numerous repositories and universal bibliographic managers is offered. Such metric symbiosis will help to create a source base for independent scientific expertise, as a result of better evaluation of the research process. The article emphasizes that, unfortunately, the leading commercial scientometric companies do not rush to work closely with manufacturers who develop software for the calculation of altmetrics for different categories of users, until a unified approach to the set of elements on which these indicators are built would be elaborated.

Keywords: alternative method of assessment, bibliometric, globalization, infosphere, scientist, scientometrics.

Ольга Пестрецова,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: pestretsova@ukr.net

**ДОСВІД ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ
В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ (на прикладі
публічних юридичних бібліотек США)**

У статті розглянуто досвід діяльності публічних юридичних бібліотек США. Продемонстровано системний характер діяльності публічних юридичних бібліотек США. Основною метою їхньої роботи є надання допомоги фізичним особам, які самостійно представляють себе в суді та у вирішенні побутових правових питань. Наголошено на тому, що ефективність вітчизняної практики правового обслуговування в бібліотеках може бути значно підвищена із запровадженням накопиченого в світі досвіду, зокрема досвіду роботи публічних юридичних бібліотек США, та формуванням відповідних демократичному процесу практик правової комунікації.

Ключові слова: бібліотека, юридична бібліотека, публічна юридична бібліотека США, інформаційно-правове обслуговування бібліотек.

Поява публічних бібліотек на території Сполучених Штатів Америки датується практично тим самим періодом, що й утворення цієї країни, а саме XVIII ст. Як відомо, Конституція США 1787 р. закріпила багато фундаментальних демократичних свобод, серед яких гарантія справедливості, забезпечення процвітання населення та захист свобод, а вже у 1791 р. набрав чинності Білль про права, який містив основні права та свободи громадян, зокрема свободу слова і друку, та гарантії їх реалізації.

Величезний досвід бібліотечної системи США у сфері правового інформування актуалізує вивчення досвіду інформаційно-правового обслуговування бібліотек та його інтеграцію в діяльність вітчизняних бібліотек.

Питання розвитку інформаційно-правової діяльності розглядали вітчизняні дослідники В. Горовий [1], Т. Гранчак [2], Н. Іванова [3], Ю. Половинчак [4]. У своїх працях вони акцентували увагу на проблемах розширення бібліотечної діяльності, зокрема активізації інформаційного

забезпечення суспільних, політичних, правових та освітніх процесів. Порушувалися питання особливостей роботи зарубіжних бібліотек у забезпеченні доступу до правової інформації з різних джерел.

Для розкриття значення інформаційно-правового обслуговування бібліотек, а також функціонування юридичних бібліотек у західному світі базовими стали висновки, зроблені в працях зарубіжних авторів, присвячених юридичній бібліотечній справі. Звернення до результатів розробок Е. Айкок [5], Р. Баллесте [6], Л. Селвун [7], М. Гармон [8], Е. Кроскі [9] та інших дало змогу зробити висновки стосовно масштабності цієї діяльності та сучасних форм роботи.

Зокрема, варто звернутися до історичного підґрунтя зростання соціального запиту на правову інформацію в Сполучених Штатах Америки. Це, в першу чергу, пояснюється бурхливим процесом становлення демократичного суспільства зі складною соціальною структурою, чисельність якого збільшилася за сто років, з 1790 по 1890 р., майже на 60 млн осіб [10], та активним розвитком і ускладненням економічних відносин. Таким чином, дотримання рівності перед законом та забезпечення правосуддя досягалося, зокрема, і створенням рівного доступу до законів і матеріалів, які роз'яснюють правила процедури і взаємозв'язок законів з іншими нормативно-правовими актами, що стало соціально значущою функцією суспільства. Такий підхід у загальноісторичному вимірі сприяє передачі від покоління до покоління досягнень правової культури як складової загальних цінностей у суспільстві, що в підсумку забезпечує фундаментальні принципи правової держави.

Наочним прикладом є перша юридична бібліотека, яка з'явилася в США у 1802 р. у місті Філадельфія. Сьогодні ми знаємо її як юридичну бібліотеку Дженкінса (Jenkins Law Library) [11]. Наприкінці XIX ст. вона була у трійці кращих юридичних бібліотек країни за розміром колекції. Сьогодні юридична бібліотека Дженкінса продовжує свою діяльність як юридична бібліотека з членським доступом, проте зараз, за законом, вона також функціонує як юридична бібліотека для міста й округу Філадельфія, відкрита для широкої публіки. По суті це гібридна юридична бібліотека, як із членським доступом, так і публічна бібліотека для населення Філадельфії [12].

Протягом одного століття розгорнулася ціла система публічних юридичних бібліотек, багато з яких з'явилися завдяки пожертвам приватних благодійників, а їхні фонди брали свій старт від великих колекцій книг, які жертвували колекціонери. За останні 200 років публічні юридичні бібліотеки перетворилися на організації, що фінансуються державою.

Безкоштовні публічні бібліотеки в США від свого початку й до сьогодні мають широку громадську підтримку. Розвиток соціальних комунікацій та сучасних інформаційних технологій лише посилили популярність бібліотек у населення, що пояснюється доступністю та відкритістю цих установ для широкого кола користувачів, незалежно від того, чи це громадянин країни, емігрант чи особа, яка перебуває в місцях відбування покарання.

Законодавство усіх штатів містить закони щодо створення, організації, обслуговування та фінансування окрузних публічних юридичних бібліотек у США [13], крім того, нерідко є місцеві нормативні документи, правила або постанови, що стосуються питань функціонування місцевої публічної юридичної бібліотеки.

Тут треба згадати і про освіту, адже перша бібліотечна школа (вищий навчальний заклад, що спеціалізується на професійній підготовці бібліотекарів) у Сполучених Штатах Америки була заснована в 1887 р. в Колумбійському університеті М. Дьюї (творцем десяткової системи класифікації Дьюї (ДКД), яка згодом стала основою для розробки універсальної десяткової класифікації (УДК)). Пізніше, після Другої світової війни, Вища бібліотечна школа Чиказького університету (University of Chicago Graduate Library School) першою стала надавати ступінь магістра в галузі бібліотечної справи, що нині є стандартним професійним ступенем, а потім і докторський ступінь у цій галузі.

Сьогодні в системі бібліотечної освіти США діють окремі програми підготовки фахівців юридичних бібліотек, зокрема програми для випускників. Бібліотечна юридична програма Школи інформації Вашингтонського університету (The University of Washington Information School (iSchool)) [14], згідно з рейтингом U.S News & World Report, посідає перше місце в США, тому що вона забезпечує високий рівень підготовки у юридичній бібліотечній справі. Навчальний план поєднує в собі міцну теоретичну основу принципів інформатики зі спеціальними знаннями в галузі правових досліджень та адмініструванні. Також передбачається стажування – з метою набуття нових навичок використання інформації для підтримки судів, федерального уряду й уряду штату, юридичних шкіл, корпорацій тощо [15].

Треба наголосити на тому, що прийом до юридичної бібліотечної програми потребує завершення JD (Juris Doctorate degree), тобто ступеня доктора юриспруденції або доктора права (вища юридична освіта, доступна в Сполучених Штатах Америки), що вважається професійним ступенем.

Зареєстровані в програмі отримують ступінь MLIS (Master of Library and Information Science) зі спеціалізацією в галузі бібліотечної юридичної справи після успішного завершення річної програми. MLIS – це ступінь магістра, обов'язковий для більшості професійних посад бібліотекаря в Сполучених Штатах Америки та Канаді. Навчальна програма Law MLIS реалізується в традиційному форматі і недоступна для студентів в онлайн-форматі.

У квітні 2015 р. Американська асоціація юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries, AALL) затвердила стандарти для окружних публічних юридичних бібліотек (County public law library standards) [16], де містяться керівні принципи функціонування таких бібліотек щодо управління та адміністрації; бюджету; персоналу; розташування та зручності; технічного забезпечення та колекцій.

Зокрема, в документі зазначається, що бібліотека повинна надавати доступ до друкованих та електронних ресурсів, які є основою колекції окружної публічної юридичної бібліотеки, та пропонується список джерел, які мають бути в наявності. Вибір формату має відповідати передусім потребам користувача. Серед джерел, доступ до яких має обов'язково надаватися, вказані надійні вебсайти, які надають вільний доступ до матеріалів з основних юрисдикцій, що обслуговують спільноту користувачів бібліотеки. Також колекція має містити в електронному та друкованому вигляді в належному поєднанні: повну правову базу рідного штату бібліотеки; федеральне законодавство; загальні публікації Сполучених Штатів Америки, зокрема юридичні періодичні видання та юридичні довідкові інструменти, включаючи словники, тезауруси, матеріали для самопомоги та із загальних юридичних питань, що становлять інтерес для громадськості та осіб, які самостійно представляють себе в суді, ресурси для людей з обмеженим знанням англійської мови та матеріали іншими мовами, крім англійської, відповідно до потреб користувачів.

Розглянемо детальніше напрями роботи сучасних публічних юридичних бібліотек Сполучених Штатів Америки на прикладі штату Каліфорнія.

Публічна юридична бібліотека округу Сакраменто (Sacramento County Public Law Library, SCPLL) [17] розташована в столиці штату Каліфорнія. З моменту свого заснування SCPLL надає безкоштовний публічний доступ до правової інформації.

Система юридичних бібліотек штату Каліфорнія була заснована в 1891 р., і SCPLL є шостою за величиною з 58 юридичних бібліотек штату із фондом понад 65 000 найменувань. Бібліотека спеціалізується на практи-

чних матеріалах для адвокатів і громадськості. Команда висококваліфікованих фахівців, технічних і канцелярських спеціалістів постійно працюють над тим, щоб надавати необхідні ресурси для проведення юридичних досліджень і задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки загалом. Бібліотека володіє та управляє інтегрованою системою, яка містить інформацію про книги, онлайн-бази даних і підписки, а також включає в себе інформацію про вартість, дату оновлення та отримання матеріалів і про те, скільки разів друківані матеріали надавалися.

Місія SCPLL полягає в наданні вільного доступу до правової інформації судовим органам, посадовцям штатів та округів, членам колегії адвокатів штату Каліфорнія, а також усім жителям округу. Сьогодні основними користувачами юридичної бібліотеки SCPLL є члени юридичного співтовариства округу Сакраменто та його жителі. SCPLL надає допомогу у вирішенні правових питань, зокрема тим, хто самостійно представляє себе у судах. Ця послуга діє у багатьох публічних юридичних бібліотеках США і являє собою ресурс «Цивільний Центр Самопомочі» (Civil Self-Help Center), який надає обмежену юридичну допомогу в кваліфікаційних цивільних справах особам, які не мають адвокатів.

SCPLL пропонує таку допомогу тим, хто перебуває в процесі судового розгляду цивільної справи в суді округу Сакраменто або проживає в окрузі Сакраменто. Також бібліотека проводить безкоштовні семінари (Free Self-Help Workshops) із самопомоги для жителів Сакраменто або сторін в судовому процесі з питань встановлення опіки, відкриття цивільної справи тощо. Бібліотека надає безкоштовні онлайн-довідки щодо загальних юридичних процедур, тем і питань та доступ до Self-Help Videos та Self-Help Books, що також покликані допомогти людям у вирішенні юридичних питань. Крім того, користувачі можуть отримати доступ до електронних версій юридичних книг із самопомоги із дому чи офісу. Також бібліотека пропонує програму «Адвокати в бібліотеці» (Lawyers in the Library), що передбачає безкоштовні 20-хвилинні консультації в публічній юридичній бібліотеці округу Сакраменто раз на тиждень.

SCPLL надає безкоштовний доступ до ряду юридичних баз даних і онлайн-ресурсів, доступних у межах бібліотеки та сховища публікацій, які розповсюджуються урядом Сполучених Штатів Америки у рамках Федеральної програми депозитарних бібліотек і урядом Каліфорнії відповідно до Закону про депозитарні бібліотеки Каліфорнії. Бібліотека надає послугу міжбібліотечного абонементу (Inter library Loan, ILL), тобто може організувати запозичення матеріалів з інших бібліотек для своїх користувачів або надати матеріали іншим бібліотекам.

Слід зауважити, що публічна юридична бібліотека округу Сакраменто пропонує таку послугу як приймання та видача паспортів, тобто є платформою для надання певних адміністративних послуг. Також в бібліотеці функціонує комп'ютерна станція ADA (ADA Computer Station) для задоволення потреб людей з вадами зору. Ця комп'ютерна станція оснащена дуже великим екраном комп'ютера та має програмне забезпечення «Zoom Text».

Бібліотека надає послугу Ask Now Law Librarian (запитайте зараз юридичного бібліотекаря): можна ставити запитання бібліотекарям по всьому штату за допомогою функції інтерактивного чату на сайті та CD для самонавчання. Пропонуються класи безперервної освіти (Continuing Education Classes): різні курси в Навчальному центрі юридичної бібліотеки з кваліфікованими доповідачами, а також деякі програми за допомогою відео на вебсайті.

Для членів каліфорнійської Асоціації адвокатів штату та юристів, що перебувають у процесі MCLE (minimum continuing legal education), є можливість скористатися аудіовізуальними ресурсами, тобто заробляти акредитаційні бали для підтвердження своєї ліцензії. Останнім часом багато юрисдикцій дозволяють адвокатам робити це в рамках курсів дистанційного навчання, що проводяться в режимі онлайн або шляхом прослуховування аудіозаписів.

Публічна юридична бібліотека округу Контра Коста штату Каліфорнія США (Contra Costa County Public Law Library) [18] була заснована в 1893 р. і своєю місією декларує забезпечення усім членам спільноти доступ до дослідницьких матеріалів, допомагаючи розуміти закон та дотримуватися його.

Юридична бібліотека має сучасну збалансовану колекцію із понад 35 000 найменувань первинних і вторинних федеральних джерел та загальних трактатів, які представляють більшість галузей права, та надає доступ до баз даних Westlaw і HeinOnline. Колекція організована відповідно до системи класифікації Бібліотеки Конгресу, вона доступна для пошуку через онлайн-каталог, який рубрикований за такими темами: банкрутство; опікунство; кримінальне право; трудове право; екологічне право; сімейне право; еміграція; інтелектуальна власність; оподаткування і т. под.

Окружна публічна юридична бібліотека округу Контра Коста обслуговує колегію адвокатів та громадськість. Адвокатська спільнота зазвичай має запит на наукову літературу, судові документи та законодавчі акти. Інші користувачі, як правило, потребують матеріалів, у яких роз'яснюються

закони. Багато ресурсів регулярно використовуються як громадськістю, так і адвокатами. Бібліотекарі надають допомогу у пошуку законодавчих актів, постанов, справ і трактатів із будь-яких правових питань.

Програма «Адвокат у бібліотеці» пропонує особам, які самостійно представляють себе в суді або намагаються вирішити інші правові проблеми, можливість зустрітися з адвокатом-добровольцем, щоб перевірити документи, отримати відповіді на запитання або інформацію про правову проблему.

Публічна юридична бібліотека округу Джефферсон, що розташована в місті Луїсвілл штату Кентукі (Jefferson County Public Law Library, JCPLL) [19], була заснована в 1839 р. і стала надбанням як місцевої юридичної спільноти, так і суспільства в цілому. Місія юридичної бібліотеки заснована на переконанні, що доступ до знань та інформації має важливе значення для забезпечення справедливості та поваги до закону і полягає в тому, щоб надати спільноті актуальну колекцію юридичних довідкових матеріалів.

Публічна юридична бібліотека округу Джефферсон працює спільно з різними навчальними закладами, юридичними фірмами, судовими системами і т. д., які зацікавлені в отриманні додаткової інформації про те, які послуги пропонує JCPLL.

Бібліотека пропонує різноманітні програми правової підтримки місцевої спільноти. Наприклад, спільно з міською радою Луїсвіллу JCPLL запустила програму, яка була спрямована на допомогу в юридичному представництві малозабезпечених жителів округу Джефферсон для ліквідації запису про погашену судимість, тобто видалення із публічного реєстру записів, що стосувалися кримінальної справи. Усім жителям округу Джефферсон, які вважають, що вони можуть мати право на вилучення запису про стару кримінальну справу, було запропоновано прийти до юридичної бібліотеки та написати відповідну заяву. Адвокати програми розглядали заяви та повідомляли заявникам, чи прийнятне їхнє питання для розгляду.

Публічна юридична бібліотека округу Олмстед у штаті Міннесота (Public Law Library County Olmsted) [20] обслуговує судову владу, місцеву колегію адвокатів, місцеві органи влади й усіх жителів округу Олмстед.

У бібліотеці працює юридична клініка, що дає змогу жителям округу Олмстед або особам, які не проживають на цій території, проте мають юридичні справи, подані в окрузі Олмстед, зустрітися з адвокатом-волонтером і отримати юридичну консультацію щодо своїх питань. Зазвичай це стосується питань сімейного права, фінансів та ліквідації запису про погашену судимість. Крім того, проводяться лекції з правової просвіти.

Бібліотека надає доступ до безкоштовних програм безперервної юридичної освіти (Continuing Legal Education, CLE) для місцевих суддів, клерків і адвокатів. Варто зазначити, що CLE є складовою професійного навчання адвокатів, що відбувається після їх вступу до колегії адвокатів. У юрисдикціях США із обов'язковими вимогами CLE адвокати повинні зазвичай отримувати мінімальну кількість кредитів CLE (вимірюються у годинах) протягом встановленого періоду років. Частина цих кредитів може бути отримана через читання та інше самостійне вивчення. Останніми роками багато юрисдикцій дозволяють адвокатам отримувати кредити CLE як частину дистанційних курсів, що приймаються в режимі онлайн.

Бібліотека надає доступ до матеріалів правових досліджень щодо Міннесоти і Федерального 8-го округу. Електронні ресурси включають бази даних WestlawNext, HeinOnline і NCLC.

Аналіз діяльності публічних юридичних бібліотек США дає підстави для висновку, що робота таких установ відбувається за типовим алгоритмом, і має незначні розбіжності, спричинені особливостями території розташування. Основною метою їхньої роботи є надання користувачам вільного доступу до правової інформації та допомоги у задоволенні інформаційно-правових потреб шляхом забезпечення розвинутої інфраструктури всередині бібліотеки, включаючи підтримку надійних, сучасних технологій, та відповідної інтегрованої, збалансованої колекції матеріалів у різних форматах.

Традиційно публічні юридичні бібліотеки пропонують безкоштовні консультації з юристами, надання певних адміністративних послуг на базі публічних юридичних бібліотек. Завдяки проведеному аналізу цієї діяльності з'ясовано, що ефективність вітчизняної практики правового обслуговування в бібліотеках може бути значно підвищена із запровадженням накопиченого досвіду роботи публічних юридичних бібліотек США.

Список бібліографічних посилань

1. Горюхов В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія. Київ, 2015. 284 с.
2. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія. Київ, 2014. 184 с.
3. Іванова Н. Удосконалення експертно-правового супроводу демократичних трансформацій в умовах розвитку електронних технологій.

Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2009. Вип. 23. С. 164–172.

4. Половинчак Ю. Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2012. Вип. 33. С. 170–179.

5. Аускок А. The Accidental Law Librarian. *Information Today, Inc.* (May 20, 2013). 256 p.

6. Balleste R., Luna-Lamas S., Smith-Butler L. Law Librarianship in the Twenty-First Century. 2nd ed. *Scarecrow Press*, 2013. URL: <https://www.stu.edu/law/faculty-staff/faculty/roy-balleste/> (last accessed: 05.01.2020).

7. Selwyn L., Eldridge V. Public law librarianship: Objectives, challenges and solutions. Hershey : Information Science Reference, 2013. 343 p. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-2184-8>

8. Harmon M. G., Grzybowski S., Thompson B., et al. Remaking the Public Law Library into a Twenty-First Century Legal Resource Center. *Law Library Journal*. Vol. 110:1. May 2018.

9. Kroski E. Law Librarianship in the Digital Age. *Scarecrow Press*, 2013. 532 p.

10. U.S. Population, 1790–2000: Always Growing. United States history. URL: <https://www.u-s-history.com/pages/h980.html> (last accessed: 08.12.2019).

11. About the Law Library. Jenkins Law Library. URL: <https://www.jenkinslaw.org/> (last accessed: 05.12.2019).

12. Adams L., Smith R. The Evolution of Public Law Libraries. *AALL Spectrum*. March 2006. pp. 17–33.

13. State laws about county law libraries. URL: <https://www.aallnet.org/gllsis/wp-content/uploads/sites/9/2018/01/laws-about-county-law-libraries.pdf> (last accessed: 05.12.2019).

14. UW iSchool. URL: <https://ischool.uw.edu/> (last accessed: 05.12.2019).

15. Law librarianship. UW iSchool. URL: <https://ischool.uw.edu/programs/mlis/degree-options/law-librarianship> (last accessed: 27.12.2019).

16. County public law library standards. *AALL*. URL: <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/policies/public-policies/county-public-law-library-standards/> (last accessed: 07.12.2019).

17. About the Law Library. *Sacramento County Public Law Library*. URL: <https://saclaw.org/about-the-law-library/> (last accessed: 09.01.2020).

18. Contra Costa Country Public Law Library. URL: <http://www.cccpllib.org/> (last accessed: 09.11.2019).

19. Jefferson County Public Law Library. URL: <http://www.jcpll.net/> (last accessed: 09.12.2019).
20. Olmsted County Law Library. URL: <https://www.olmstedlawlibrary.com/> (last accessed: 11.01.2020).

References

1. Horovyi, V. M. (2015). *Natsionalni informatsiini protsesy v umovakh hlobalizatsii* [National information processes in the conditions of globalization]. Kyiv. 284 p. [in Ukrainian].
2. Hranchak, T. (2014). *Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt* [The Library in Information Support of Public Process Management: Political and Communication Aspect]. Kyiv. 184 p. [in Ukrainian].
3. Ivanova, N. (2009). *Udoskonalennia ekspertno-pravovoho suprovodu demokratychnykh transformatsii v umovakh rozvytku elektronnykh tekhnolohii* [Improvement of expert and legal support of democratic transformations in the conditions of development of electronic technologies]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 164–172. Kyiv [in Ukrainian].
4. Polovynchak, Yu. (2012). *Zarubizhnyi dosvid predstavlennia bibliotekamy dosiahnen natsionalnoi pravovoi dumky* [Foreign experience in presenting the achievements of national legal opinion to libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, pp. 170–179. Kyiv [in Ukrainian].
5. Aycock, A. (2013). *The Accidental Law Librarian*. Information Today, Inc. 256 p. [in English].
6. Balleste, R., Luna-Lamas, S., Smith-Butler, L. (2013). *Law Librarianship in the Twenty-First Century*. 2nd ed. *Scarecrow Press*. Retrieved from <https://www.stu.edu/law/faculty-staff/faculty/roy-balleste/> (last accessed: 05.01.2020). [in English].
7. Selwyn, L., Eldridge, V. (2013). *Public law librarianship: Objectives, challenges and solutions*. Hershey: *Information Science Reference*. 343 p. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-2184-8> [in English].
8. Harmon, M. G., Grzybowski, S., Thompson, B., et al. (2018). *Remaking the Public Law Library into a Twenty-First Century Legal Resource Center*. *Law Library Journal*, Vol. 110, p. 1 [in English].

9. Kroski, E. (2013). Law Librarianship in the Digital Age. *Scarecrow Press*. 532 p. [in English].
10. U.S. Population, 1790–2000: Always Growing. *United States history*. Retrieved from <https://www.u-s-history.com/pages/h980.html> [in English].
11. About the Law Library. Jenkins Law Library. Retrieved from <https://www.jenkinslaw.org/> [in English].
12. Adams, L., Smith, R. (2006). The Evolution of Public Law Libraries. *AALL Spectrum*, pp. 17–33 [in English].
13. State laws about county law libraries. *www.aallnet.org*. Retrieved from <https://www.aallnet.org/gllsis/wp-content/uploads/sites/9/2018/01/laws-about-county-law-libraries.pdf> [in English].
14. UW iSchool. Retrieved from <https://ischool.uw.edu/> [in English].
15. Law librarianship. *UW iSchool*. Retrieved from <https://ischool.uw.edu/programs/mlis/degree-options/law-librarianship> [in English].
16. County public law library standards. *AALL*. Retrieved from <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/policies/public-policies/county-public-law-library-standards/> [in English].
17. About the Law Library. Sacramento County Public Law Library. *saclaw.org*. Retrieved from <https://saclaw.org/about-the-law-library/> [in English].
18. Contra Costa Country Public Law Library. *www.cccplib.org*. Retrieved from <http://www.cccplib.org/> (last accessed: 09.11.2019) [in English].
19. Jefferson County Public Law Library. *www.jcpll.net*. Retrieved from <http://www.jcpll.net/> (last accessed: 09.11.2019) [in English].
20. Olmsted County Law Library. *www.olmstedlawlibrary.com*. Retrieved from <https://www.olmstedlawlibrary.com/> (last accessed: 11.01.2020) [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2020.

Olga Pestretsova,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: pestretsova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0102-9134>

**The Experience of Legal Informing in the Globalized World
(Case of US Public Law Libraries)**

The article examines the experience of US public law libraries. The systematic nature of the activities of US public law libraries has been demonstrated. The main purpose of their work is to assist individuals who self-represent themselves in court and try

to resolve domestic legal issues. It is emphasized that the effectiveness of legal service practices in the Ukrainian libraries could be greatly enhanced with the introduction of world-wide experience of the United States public law libraries and the formation of own legal communication practices appropriate to the democratic process.

The activities of US public law libraries have a deep historical tradition. Public law libraries have been found to operate according to a typical algorithm and have minor differences due to the peculiarities of their location. Traditionally, public law libraries offer free consultation with lawyers, providing certain administrative services based on public law libraries.

The overall mission of US legal public libraries is to provide free access to legal information to the judiciary, state and county officials, and members of the State Bar Association. The main users of public law libraries are members of the county legal community and its residents. Almost all public law libraries in the United States provide assistance to legal users, including those who represent themselves in the courts. This service is a self-help resource in the civil library, the Civil Self-Help Center, which provides limited legal assistance in qualifying civil cases to non-lawyers.

The experience of large foreign library institutions in the field of information and legal services has shown that today the activity of public law libraries keeps up with the deepening of the content of legal relations in modern society as a whole and is a link in addressing the existing objective to operate a powerful legal system.

Keywords: library, law library, US public law library, information-legal services for libraries.

Артур Федорчук,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: fedorchuk_arthur@ukr.net

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ МОНІТОРИНГУ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСУРСАХ ВСЕСВІТНЬОЇ МЕРЕЖІ

У публікації представлено аналіз результатів моніторингу інституту президентів в інформаційних ресурсах мережі Інтернет: електронних варіантах провідних світових засобів масової інформації, найавторитетніших інформаційно-аналітичних та новинних порталів, агенцій новин тощо. Наведено технологію моніторингу Інтернету та роботи з базою даних «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», що створена в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського для збереження й подальшого оброблення, аналізу результатів моніторингу діяльності та іміджу інституту президентства у світі.

Ключові слова: база даних, моніторинг Інтернету, ЗМІ, інститут президентства, інформаційні ресурси.

Інститут президентства в Україні було впроваджено з перших днів незалежності нашої держави. Питання функціонування та розвитку цього важливого державного інституту стали об'єктами ґрунтовних наукових досліджень вітчизняних дослідників. Актуальність визначення ролі інституту президентства та створення в системі розподілу влади реальних механізмів стримування й противаг відзначало багато українських учених. Варто відмітити роботи М. Кармазіної, Ф. Рудича, Ю. Стасюк, О. Токовенко, В. Чиркіна, В. Шаповал, Г. Кедрової та ін. Наукові пошуки та дослідження в цій галузі ґрунтуються насамперед на світовому досвіді й бажанні впровадити найкращий досвід передових демократій світу в питаннях функціонування та розвитку державних інститутів.

У сучасному світі інститут президентства є достатньо поширеним органом влади, але в кожній країні він має свої функції та особливості впливу на розвиток суспільства й держави. Дослідженням світового досвіду функціонування та сучасного стану інституту президентства може допомогти моніторинг інформації про цей державний інститут у ресурсах світової мережі. Дослідженнями інформаційного простору та

його впливу на суспільство займається значна когорта світових і вітчизняних учених. Інформаційні комунікації та засоби масової інформації (ЗМІ) – як найбільш динамічна складова цих комунікацій і їх вплив на суспільство – досліджувалися в працях як зарубіжних, так й українських учених: Л. Брауна, Д. Вількокса та Л. Нольге, Б. Грушина, Ф. Джефкінса, Е. Доценка, Б. Зільберта, І. Ігнат'єва, У. Ліппмена, Д. Марконі, В. Оссовського, Г. Почепцова, В. Тертичної, Н. Хамелінка та ін. Значний внесок у дослідження інформаційних комунікацій та ресурсів всесвітньої мережі зробили й науковці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ): О. Онищенко, В. Горовий [1], С. Горова [2] та ін.

Актуальність дослідження полягає в зростаючій ролі інформаційних ресурсів світової мережі в житті суспільства та необхідності створення й розвитку дієвих технологій аналізу інформаційних потоків, що породжуються в мережі, а також у нагальній потребі використання цих інструментів для наукових досліджень щодо тенденцій розвитку інституту президентів у світі з метою отримання чітких орієнтирів для розбудови українських державних інститутів.

Мета статті – проілюструвати результати проведеного статистичного, бібліометричного і якісного аналізу матеріалів моніторингу інституту президентів в інформаційних ресурсах світової мережі, що здійснювався протягом 2019 р., підтвердити можливість виявлення загальних тенденцій висвітлення окремих аспектів функціонування інституту президентів в інформаційному просторі та окреслити перспективи використання моніторингу змісту ресурсів мережі як інструмента аналітичних досліджень.

Методом дослідження інституту президентства у світі нами був обраний моніторинг Інтернету, під яким ми розуміємо комплекс досліджень із пошуку, аналізу, класифікації, оброблення та зберігання інформації з Інтернету за тематикою конкретного дослідження. Моніторинг ресурсів мережі дає змогу спостерігати за розвитком конкретних процесів у суспільстві та відображення їх в інформаційному просторі.

Технологія дослідження

Основою розробленої технології моніторингу Інтернету виступає метод контент-аналізу. Ми розглядаємо його як аналіз змісту широкого кола публікацій у мережі Інтернет. «Цей метод дав змогу проаналізувати матеріали зарубіжних інтернет-ЗМІ та інформаційних порталів і встановити тенденції щодо інформування громадськості про інститут президентської влади в різних країнах», – зазначили С. Польовик та О. Макарова [3, с. 286].

Першим етапом моніторингу став пошук і виявлення в публікаціях мережевих видань матеріалів тематично відповідних напрямку дослідження – функціонування інституту президентства в різних країнах світу, іміджу інституту президентства та безпосередньо президентів у сучасному суспільстві. Було визнано, що проводити моніторинг інформації про інститут президентів ефективно на матеріалах електронних варіантів авторитетних у світі засобів масової інформації (газет та журналів), інформаційно-аналітичних і новинних порталів, провідних агенцій новин тощо.

Характеристики та особливості інформаційних ресурсів у мережі Інтернет були описані в попередніх публікаціях автора [5]. До цього моніторингу інституту президентів було включено авторські новостійні повідомлення, аналітичні статті та огляди, тематичні есе.

Технологія моніторингу передбачає, що виявлені публікації, що відповідають тематиці дослідження, копіюються та оформлюються згідно із внутрішніми вимогами дослідження, повністю перекладаються з мови оригіналу українською мовою з метою виявлення всіх аспектів та змістовного навантаження конкретної публікації, доповнюються анотацією (коротким рефератом) державною мовою, індексуються згідно з поточним тематичним класифікатором і вводяться до бази даних із повним бібліографічним описом публікації у відповідні поля.

База даних «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», експлуатацію якої було розпочато у відділі організації та використання документального фонду Фонду Президентів України із січня 2019 р., призначено для збереження результатів моніторингу публікацій ЗМІ у вигляді бібліографічної, реферативної та повнотекстової інформації, надання доступу до неї користувачам і створення на основі аналітико-синтетичного оброблення внесених матеріалів щомісячних інформаційно-реферативних бюлетенів «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» [4]. Матеріали в бюлетені ієрархічно структуровано за тематикою та країнами президентів і доповнюються аналітикою та інфографікою (діаграмами, статистичними таблицями та графіками).

Результати дослідження

Протягом 2019 р. у процесі моніторингу було відібрано 2 тис. 068 публікацій, що містили інформацію про інститут президентів та конкретних президентів світу. Загалом до бази даних потрапила інформація про 245 президентів світу – як діючих, так і экс-лідерів держав. У табл. 1 наведено рейтинг найбільш згадуваних президентів, ранжований за кількістю повідомлень, відібраних із ресурсів мережі Інтернет.

Таблиця 1

**Рейтинг президентів за кількістю відібраних повідомлень
у 2019 р. (перші 20 президентів)**

№ п/п	Президент	Країна президента	Кількість повідомлень
1.	Д. Трамп	США	406
2.	В. Зеленський	Україна	254
3.	Н. Мадуро	Венесуела	78
4.	Е. Макрон	Франція	74
5.	Ж. Болсонару	Бразилія	64
6.	Р. Т. Ердоган	Туреччина	64
7.	П. Порошенко	Україна	59
8.	В. Путін	РФ	56
9.	А. Дуда	Польща	42
10.	Х. Рухані	Іран	38
11.	А. М. Лопес Обрадор	Мексика	37
12.	М. Макрі	Аргентина	34
13.	А. Бутефліка	Алжир	33
14.	І. Додон	Молдова	32
15.	Е. Моралес	Болівія	32
16.	С. Рамафоса	ПАР	31
17.	К.-Ж. Токаєв	Казахстан	28
18.	О. Аль-Башир	Судан	26
19.	Д. Грибаускайте	Литва	25
20.	С. Зурабішвілі	Грузія	25

Першу позицію в рейтингу за підсумками 2019 р. передбачувано посів президент США Д. Трамп (406 повідомлень). Доля негативної тональності в публікаціях про Д. Трампа (12 %) виявилася достатньо низькою, порівняно з долею негативно забарвленої інформації про президентів світу загалом (27 %). Двадцять вісім відсотків публікацій позитивно характеризували діяльність президента США (що є одним з найкращих результатів). Помітні відмінності і в тематичному наповненні інформаційних повідомлень про президента США. На відміну від інших президентів світу, у публікаціях про Д. Трампа переважали матеріали про зовнішньополітичну діяльність президента (50 %). На думку журналістів, Д. Трамп є яскравою особистістю, наділеною лідерськими якостями – прекрасними ораторськими здібностями, емоційною заразливістю, умінням переконувати, швидкою реакцією, почуттям гумору. Проте протягом досліджуваного періоду Д. Трамп поступово втрачав прихильність журналістів і частка негативної оцінки його іміджу становила понад 50 %.

На другій позиції рейтингу, теж достатньо закономірно, представлено Президента України В. Зеленського (254 повідомлення). У 2019 р. він несподівано для закордонної світової преси з істотною перевагою виграв президентські вибори, згодом його новостворена політична партія не менш приголомшливо та переконливо виграла парламентські вибори й зуміла сформувати монобільшість у Верховній Раді. Частка негативних публікацій про українського лідера становить наразі 14 %. Так як В. Зеленський продовжував дивувати світ своєю медійною активністю та створювати інформаційні приводи для іноземних ЗМІ в позитивному ключі, то частка позитивних відгуків становить 27 %.

Третю позицію рейтингу популярності в журналістів світу зайняв президент Венесуели Н. Мадуро. У січні 2019 р. парламент Венесуели відсторонив Н. Мадуро від посади, призначивши в. о. президента Х. Гуайдо. Н. Мадуро визнаний Національною асамблеєю Венесуели та більшістю держав (включно з Україною) нелегітимним узурпатором влади. Зрозуміло, що більшість інформації про нелегітимного президента Венесуели мала негативний характер (87 %).

Найбільшу активність у висвітленні інституту президентства у світі проявляли зарубіжні інформаційні ресурси Великої Британії (22 %), Німеччини (19 %), Іспанії (9 %), США (7 %) та Польщі (6 %).

Серед інформаційних ресурсів світової мережі, що приділили увагу висвітленню інституту президентів (див. табл. 2), треба особливо виділити німецький інформаційно-політичний сайт Deutsche Welle (384 публікації – 18 %), Міжнародне агентство новин Великої Британії

Reuters (367 публікацій – 17 %) та сайт щоденної іспанської газети El Mundo (277 публікацій – 13 %). Активними також виявилися американський часопис The Associated Press (248 матеріалів – 9 %), польська газета Rzeczpospolita (194 повідомлення – 7 %) та британська компанія суспільного телерадіомовлення BBC (188 повідомлень – 6 %).

Таблиця 2

**Рейтинг інформаційних ресурсів
за кількістю відібраних повідомлень
про президентів світу у 2019 р. (перші 10 ресурсів)**

№ п/п	Назва видання	Країна ЗМІ	Кількість публікацій
1.	Deutsche Welle	Німеччина	384
2.	Reuters	Велика Британія	367
3.	El Mundo	Іспанія	277
4.	The Associated Press	США	248
5.	Rzeczpospolita	Польща	194
6.	BBC	Велика Британія	188
7.	Euronews	Франція	123
8.	POLITICO	Бельгія	116
9.	Trend	Азербайджан	114
10.	Xinhua	Китай	97

Аналіз показав (див. рис. 1), що з наявного загалу матеріалів частіше висвітлюється діяльність президентів з питань внутрішньої політики (48 %), у тому числі участь у політичній боротьбі, президентських виборах та взаємодії з іншими інститутами державної влади; на другій позиції міжнародна політика президентів (28 %); на третьому – матеріали, що оцінюють, віддзеркалюють або формують імідж президентів (24%). Більшість інформаційних повідомлень, які розкривають внутрішньополітичну діяльність президентів, присвячено достроковому припиненню повноважень президентом країни (25 %) та президентським виборам

(13 %); у багатьох матеріалах оглядачі коментують відносини президента країни з органами законодавчої (12 %) та виконавчої влади (12 %).

Рис. 1. Доля сфер діяльності президентів світу в повідомленнях ресурсів Інтернету за 2019 р.

Як видно з діаграми (рис. 2), публікації про президентів зазвичай носять нейтральний характер (55 %), негативний контекст мають 27 % повідомлень. Відповідно, позитивна модальність повідомлень становила лише 18 %.

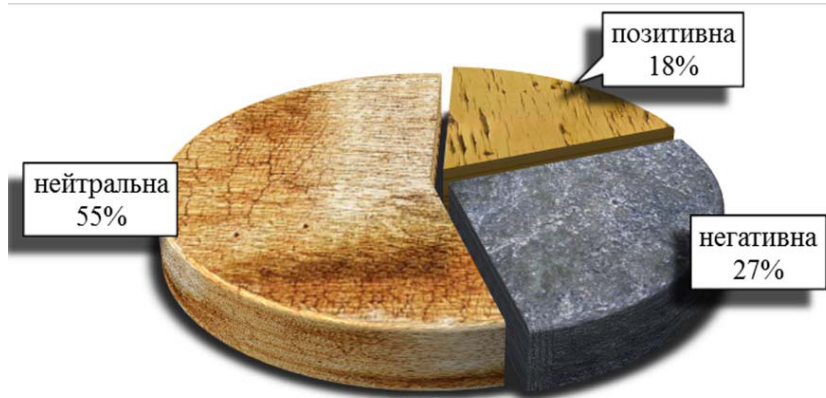

Рис. 2. Тональність повідомлень ресурсів Інтернету про президентів світу за 2019 р.

Висновки та перспективи. Наведені результати проведеного аналізу матеріалів, що висвітлюють проблеми інституту президентів в інформаційних ресурсах світової мережі за 2019 р., підтвердили можливість виявлення загальних тенденцій функціонування цієї інституції у світовому інформаційному просторі та окреслили перспективи використання моніторингу змісту ресурсів мережі як інструмента аналітичних досліджень. Зокрема, у подальшому аналіз матеріалів інтернет-ЗМІ можна проводити в значно більшій кількості аспектів, що може бути досягнуто шляхом розвитку класифікаційної схеми, оперативною переіндексацією матеріалів, зміщенням акцентів дослідження та зміною рівнів ієрархії класифікатора.

Перспективною є можливість уже опрацьованих матеріалів аналізувати та формувати огляди інформаційного простору за будь-які проміжки часу, робити вибірки за персоналіями (у тому числі за окремими президентами), країнами, регіонами, материками або тематичні огляди, що характеризують політику президентів у тій чи іншій сфері.

Список бібліографічних посилань

1. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України. О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 224 с.

2. Горова С. В. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 208 с.

3. Польовик С., Макарова О. Інститут президентства в сучасному світі: аналіз матеріалів інтернет-ЗМІ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 284–296. <https://doi.org/10.15407/np.52.284>.

4. Федорчук А. Моніторинг матеріалів закордонних ресурсів мережі Інтернет про інститут президентства у світі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 271–283. <https://doi.org/10.15407/np.52.271>.

5. Федорчук А. Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ. *Бібл. вісн.* 2009. № 4. С. 21–25.

References

1. Onyshchenko, O. S., Horovyi V. M., Popyk V. I. et al. (2013). Tendentsii vplyvu hlobalnoho informatsiinoho seredovysshcha na sotsiokulturnu sferu Ukrainy [Trends in the Influence of the Global Information Environment on the Socio-Cultural Sphere of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horova, S. (2013). Internet-ZMI yak ob'ekt bibliotechnoi informatsiinoi diialnosti [Internet media as an object of library information activity]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Polovyk, S. (2019). Instytut prezydentstva v suchasnomu sviti: analiz materialiv internet-ZMI [The Presidency Institute in the Modern World: An Analysis of Online Media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 284–296. <https://doi.org/10.15407/np.52.284> [in Ukrainian].

4. Fedorchuk, A. (2019). Monitorynh materialiv zakordonnykh resursiv merezhi Internet pro instytut prezydentstva u sviti [Monitoring the resources of the Internet's overseas resources about the Presidency Institute in the world]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 271–283. <https://doi.org/10.15407/np.52.271> [in Ukrainian].

5. Fedorchuk, A. (2009). Osoblyvosti stvorennia informatsiinykh resursiv na osnovi tradytsiinykh ta elektronnykh ZMI [Features of creation of information resources on the basis of traditional and electronic mass media]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 4, pp. 21–25. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Arthur Fedorchuk,

Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: fedorchuk_arthur@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1141-1812>

Analysis of the Results of the Monitoring of the Institutional Presidency in the World Wide Web Resources

The publication presents the analysis of the results of the monitoring of the institutional presidency in the world via the Internet information resources: electronic versions of the world's leading mass media, the most reputable information-analytical and news portals, news agencies and more. As well the technology of Internet monitoring

and work with the database «The Institutional Presidency in Foreign Mass Media», which was created by researchers of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine to preserve and further process and analyze the results of monitoring the activities and image of the institutional presidency in the world is presented.

The relevance of the publication arises from the growing role of information resources of the World Wide Web in society and the need to create and develop effective technologies for analyzing information flows generated by the network, as well as the urgent need to use these tools to study the trends of the institutional presidency in the world in order to obtain clear guidelines for the development of Ukrainian state institutions.

The purpose of the article is to illustrate the results of the statistical, bibliometric and qualitative analysis of the monitoring materials of the institutional presidency in the information resources of the World Wide Web during 2019, to confirm the possibility to reveal general trends of coverage of the institutional presidency in the information space and to outline the prospects of using the monitoring tool content network tools research.

The monitoring the Internet was chosen as a research method to study the institutional presidency in the world – a complex of research on finding, analyzing, classifying, processing and storing information from the Internet on the subject of specific research. It allowed to monitor the development of specific processes in society and to reflect them in the information space.

Keywords: database, Internet monitoring, mass media, presidency institute, information resources.

Світлана Польовик,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: spolevik1968@gmail.com

ХАРАКТЕРІРИСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: АЗІЙСЬКИЙ АСПЕКТ

У праці вивчено думку найбільш впливового китайського видання «Женьмінь Жибао» як джерела формування інформаційно-бібліографічного бюлетеня «Україна у відгуках зарубіжної преси» Фонду Президентів України Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського щодо іміджевих характеристик України протягом 2019 р. У дослідженні представлено якісну оцінку змісту аналізованих публікацій, досліджено тематичний спектр статей і динаміку висвітлення на сторінках видання позитивних та негативних сторін образу України.

Ключові слова: імідж України, контент-аналіз, «Женьмінь Жибао», газетні публікації, українсько-китайські відносини, президентські ініціативи, стратегічні комунікації, модальність повідомлень.

Здатність управляти стрімким потоком інформації в глобальному просторі – одна з найбільш важливих властивостей у політичному розвитку суспільства. Сучасні реалії такі, що уявити собі країну, незалучену в обмін інформацією, неможливо. Більше того, вона перетворилася на один з інструментів управління та контролю над політичними процесами на міжнародній арені.

Політичний імідж сучасної України складний і суперечливий. Його формування відбувається за активної участі ЗМІ на тлі гострих політичних процесів, у які виявилася втягнута Україна протягом останніх років. Значний вплив на формування іміджу нашої країни, вважає А. Федорчук, справляє той факт, що «Україну сьогодні не сприймають у світі як впливову, правову, демократичну, соціальну державу, де розбудовуються інститути громадянського суспільства, не сприймають як країну, з якою треба рахуватися і в яку треба інвестувати капітали на майбутнє» [6, с. 321]. Сучасні ЗМІ нав'язують підхід до всього, що відбувається у світі, зокрема в Україні, тому дослідження сучасних інформаційних комунікацій щодо їхньої інтерпретації діяльності урядових структур,

президентських ініціатив і загалом іміджу України є досить важливим та актуальним.

Наразі нашу увагу привернуло впливове китайське щоденне газетне видання «Женьмінь Жибао» (кит. 人民日报, пінїнь: Rénmín Rìbào, буквально: «Народна газета»), що виходить китайською, російською, англійською, японською, французькою, іспанською, арабською, монгольською, тибетською, уйгурською, казахською, корейською, носі та чжуанською мовами [2]. Більше тисячі журналістів видання працюють у 70 кореспондентських відділеннях у різних країнах світу. Тираж газети сягає 2 тис. 800 тис. примірників і щорічно збільшується. «Женьмінь Жибао» є офіційним виданням ЦК Компартії Китаю, яка приділяє велику увагу та надає серйозну підтримку холдингу «Женьмінь Жибао».

Приводом для обрання об'єктом нашого дослідження саме «Женьмінь Жибао» стала активна політика в глобальному інформаційному середовищі, яку проводить Китай, маючи для цього всі необхідні ресурси. ЗМІ, що перебувають під контролем уряду КНР, є інструментом, здатним не лише впливати на світову політику, популяризувати китайську культуру і відстоювати національні інтереси, а й формувати імідж інших країн [1, с. 65].

Таким чином, актуальність проведення контент-аналізу як методу, що, на думку О. Макарової, «дає змогу проаналізувати матеріали зарубіжних інтернет-ЗМІ та встановити тенденції щодо інформування громадськості», зумовлена тим, що на сьогодні «Женьмінь Жибао» виступає дієвим інструментом управління та контролю політичних процесів на міжнародній арені [3, с. 286]. Україна має фундаментальні підстави для активного поглиблення діалогу з Китаєм у розвитку торговельно-економічної, наукової, військово-технічної та гуманітарної співпраці, близькість позицій щодо актуальних міжнародних проблем. Крім того, як зазначалося автором у попередніх публікаціях, «компенсація часткової втрати ринків Росії можлива не лише за рахунок поглиблення торгівлі з Європейським Союзом, а й за рахунок опанування азійських ринків» [4, с. 98]. Вищезазначене дає підстави констатувати, що думка такого впливового на світовому інформаційному просторі джерела, яким є «Женьмінь Жибао», дуже важлива для формування позитивного іміджу нашої країни та підтримки ініційованих у країні реформ. Адже врахування всіх інформаційних механізмів, за допомогою яких будується образ України на шпальтах китайської газети, у сукупності має бути прийнято до уваги та враховано при формуванні іміджу, а також має принести свої плоди в політичному, економічному й культурному аспектах, зокрема в контексті інформаційного супроводу впровадження ініціатив Президента України.

Тематика формування, просування, сприйняття іміджу України на міжнародній арені, зокрема в азійському світопросторі, залишається малодослідженою. Окремі аспекти сприйняття України у світовому інформаційному просторі, що знайшли своє відображення в зарубіжних ЗМІ, було розкрито в роботах В. Гевка, С. Непоради, О. Штефан, Г. Вербицької, О. Греськів, О. Короткова, О. Кулеби, Є. Тихомирової, М. Ареєвої, В. Циремпілової та ін. Однак проблема дослідження іміджевих характеристик нашої держави наразі актуалізується, зважаючи на позиціонування України (орієнтація як у західному, так і східному напрямі з огляду на геополітичні та економічні причини).

Зважаючи на вищесказане, мета статті – проаналізувати образ України з точки зору масштабів інтересу до її політичного та економічного розвитку, суспільно-політичних подій, представлений на сторінках щоденної китайської газети «Женьмінь Жибао» як джерела формування інформаційно-бібліографічного бюлетеня «Україна у відгуках зарубіжної преси» Фонду Президентів України Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. При проведенні контент-аналітичного дослідження було проаналізовано 244 випуски онлайн-версії китайської газети за 2019 р. Для дослідження було використано інформаційні матеріали про Україну, опубліковані в «Женьмінь Жибао» протягом означеного періоду. За допомогою контент-аналізу було зроблено вибірковий огляд публікацій «Женьмінь Жибао» в межах проблеми, яка нас цікавить, зокрема в процесі аналізу було відібрано та проаналізовано 215 публікацій. На основі отриманих даних побудовано діаграму, яка відображає відсотковий обсяг публікацій про Україну та їхні змістовно-тематичні особливості. Виходячи з тематики, визначався характер інформаційних матеріалів – позитивний або негативний.

Досліджуваний період було поділено на чотири тимчасові проміжки: січень – березень, квітень – червень, липень – вересень, жовтень – грудень 2019 р. Така періодизація дала змогу відслідкувати динаміку висвітлення на шпальтах «Женьмінь Жибао» української проблематики та її змістового наповнення. Протягом першого досліджуваного періоду (січень – березень) наша держава стала об'єктом 44 новостійних повідомлень, що становило 20 % від загальної кількості відібраних публікацій. Можна виділити кілька основних проблем, звертаючись до яких, журналісти формували в суспільстві відповідні іміджеві характеристики України.

Як свідчить проведене контент-аналітичне дослідження зазначеного періоду, на сторінках газети «Женьмінь Жибао» Україна постала як

торговельно-економічний партнер КНР, яка послідовно підтримує Україну і впевнено входить до трійки найбільших торговельних партнерів нашої держави. Значна кількість публікацій (12 статей) присвячена міжнародному економічному співробітництву між двома державами. Зокрема, у своїй більшості журналісти висвітлювали результати товарообігу двох країн, який щороку зростає («Україна хоче посилити співпрацю з КНР у ключових сферах», 26.01.2019 р.). Публікації з означеної проблеми за обсягом становили 41 % від усіх відібраних для дослідження матеріалів.

Серед тем, яких торкається газета в контексті подій, що відбуваються в Україні, можна виокремити туристичну сферу, а саме: новостійні матеріали свідчать про збільшення кількості китайських туристів, які відвідують Україну. Зокрема, «Женьмінь Жибао» описує методи для підвищення рівня впізнаваності та популяризації України серед туристів із КНР, серед яких видання інформаційних буклетів про основні визначні пам'ятки китайською мовою («Рівненська область України має намір збільшити турпотік з Китаю», 16.02.2019 р.). Загалом цій проблемі присвячено 10 повідомлень, що становить 34 %.

Не обходить увагою впливове китайське видання і внутрішньополітичних проблем нашої держави, зокрема акцент значної кількості новин за досліджуваний період зроблено на проблемах газопостачання. Інформаційним приводом стали заяви голови правління «Нафтогазу України» А.Коболєва про те, що Росія за відсутності нових договорів може припинити транзит газу в Україну на початку 2020 р. («Збиток України від контрактів з “Газпромом” становив 32 млрд дол.», 18.01.2019 р.). Означена проблема висвітлювалася у восьми публікаціях, що в загальному становило 25 % від загальної кількості новин щодо української проблематики за січень – березень 2019 р.

Таким чином, перший досліджуваний період (січень – березень 2019 р.) означився на сторінках китайської щоденної газети «Женьмінь Жибао» не лише акцентом на співпраці наших двох держав в економічній та культурній сферах, а й увагою до внутрішньополітичних проблем України, загалом застосовуючи нейтральну (47 %) та позитивну модальність (32 %). Негативний підтекст можна було прослідкувати в матеріалах, що торкалися реакції окремих зарубіжних політиків щодо подій в Україні (21 %).

Для другого періоду нашого контент-аналітичного дослідження (квітень – червень 2019 р.) притаманне зростання кількості інформаційних повідомлень щодо української проблематики – 68 статей (32 %). Журналістська активність була зумовлена насамперед проведенням президентських виборів у нашій країні (21 повідомлення). Саме

означена проблема стала ключовою для китайського видання, на шпальтах якого аналізувалася перемога на президентських виборах людини без будь-якого політичного досвіду («Як шоумену В. Зеленському вдалося виграти президентські вибори в Україні», 23.04.2019 р.). У загальному заліку обсяг публікацій щодо виборів Президента України становив 46 %.

Не залишається поза увагою й українсько-китайська співпраця в галузі науки. Зокрема, у ряді інформаційних повідомлень коментується участь китайської компанії Huawei і Golden Egg Technology у XIII Всеукраїнському фестивалі науки та проведення в київській гімназії східних мов всеукраїнського відбіркового туру XII Всесвітнього конкурсу «Міст китайської мови» серед школярів («У Києві пройшов відбірковий тур 12-го Всесвітнього конкурсу “Міст китайської мови серед школярів”», 17.05.2019 р.). Означена проблема висвітлювалася у 14 матеріалах, що становило 35 %.

Резонансними для китайських ЗМІ стали заяви новообраного Президента України В. Зеленського щодо продовження руху України в бік Європейського Союзу та курсу на членство в НАТО (11 статей). На шпальтах «Женьмінь Жибао» досить активно обговорюється міжнародна політика нашої країни в контексті сприяння курсу на європейську інтеграцію в Україні системних реформ («Україна продовжить рух у бік ЄС», 23.06.2019 р.). Треба наголосити, що і в подальшому ця проблема перебуває на постійному контролі в журналістів китайської газети, а протягом досліджуваного періоду вона висвітлювалася у 19 % матеріалів.

Як засвідчив проведений нами контент-аналіз, протягом другого досліджуваного періоду (квітень – червень 2019 р.) спостерігається зростання інтересу «Женьмінь Жибао» до подій в Україні, що насамперед пов'язано з політичними баталіями, які вирували в період президентської виборчої кампанії, та зовнішньополітичного курсу України після обрання нового глави держави. Однак висвітлення на шпальтах газети суспільно-політичного життя Української держави не завадило журналістам зосередити увагу на українсько-китайських відносинах, зокрема, у науковій сфері. Здебільшого модальність інформаційних повідомлень має, як і в попередньому періоді, нейтральний (43 %) та позитивний характер (35 %). Негативний контекст належить інформаційним повідомленням, які коментують невдоволення окремими політиками, які оточують новообраного Президента України (22 %).

Інтерес до подій в Україні з боку журналістів китайської газети не знижується й протягом третього досліджуваного періоду (липень – вересень 2019 р.), засвідчивши це в 65 інформаційних повідомленнях

(30 %). Більшість публікацій торкаються парламентських виборів в Україні (24 статті). Зокрема, на шпальтах «Женьмінь Жибао» активно обговорюються результати дострокових виборів до Верховної Ради України, де перемогу здобула пропрезидентська політична партія «Слуга народу» («Монобільшість у Верховній Раді відкриває перед партією “Слуга народу” широкі можливості», 27.07.2019 р.). Зацікавленість журналістів означеною проблемою становила 52 % від загальної кількості публікацій за цей період.

Істотну частину інформаційних повідомлень становили коментарі щодо внутрішньополітичної діяльності влади в Україні. Наразі оглядачі коментують перспективи врегулювання конфлікту на Сході України, про які висловився Президент України В. Зеленський («Президент України висловився про заходи щодо врегулювання конфлікту на Донбасі», 8.09.2019 р.). Загалом нараховано щонайменше 19 публікацій, присвячених цій темі, що у відсотковому еквіваленті становить 32 %.

Примітно, що, крім висвітлення суспільно-політичної проблематики сучасної України протягом вказаного періоду, на сторінках китайського видання активно друкуються матеріали, які стосуються українсько-китайського економічного співробітництва (10 статей). В основному журналісти коментують реалізацію китайської концепції «Пояси і шляхи» та забезпечення спільного розвитку країн, розташованих уздовж цього шляху («Посол КНР в Україні провів брифінг за підсумками візиту до Києва радника президента США Д. Болтона», 1.09.2019 р.). У сукупності ця проблема становила 16 % усіх публікацій.

Підсумовуючи результати контент-аналізу змістовно-тематичного характеру публікацій на шпальтах «Женьмінь Жибао» протягом третього досліджуваного періоду (липень – вересень 2019 р.), треба відмітити зацікавленість китайської газети подіями, які відбувалися в Україні. Зокрема, перебіг та результати парламентських виборів коментувалися оглядачами майже так активно, як і президентські вибори. Щодо модальності матеріалів, то вони у своїй більшості позитивні – 45 %, нейтральна модальність – 34 % матеріалів. Наразі публікації з негативним змістом становили 21 %, які здебільшого стосувалися застережень радника президента США Д. Болтона від шкідливої економічної співпраці України з Китаєм, яка, на його думку, може призвести до крадіжки військових технологій.

Кількість публікацій про Україну протягом четвертого досліджуваного періоду (жовтень – грудень 2019 р.) значно зменшилася й становила 38 повідомлень (18 %). Насамперед оглядачі видання опікувалися внутрішньополітичними проблемами України, зокрема в контексті надання й

закріплення в Конституції України особливого статусу Донбасу («Більшість українців виступає проти надання особливого статусу Донбасу», 2.10.2019 р.). Означена проблема домінувала у 12 досліджуваних матеріалах (9 %).

Означений період ознаменувався підтвердженням інформації про те, що у відносинах України й НАТО буде запущено нову ініціативу, яка повинна об'єднати всі існуючі формати співпраці («Україна запропонувала НАТО розширити співпрацю», 6.11.2019 р.). Ці питання, звісно, відобразилися на тематиці публікацій. У сукупності ця проблема становила 12 % усіх новинних повідомлень указанного періоду.

У поле зору китайських журналістів потрапила й така актуальна подія, як зустріч лідерів країн «нормандської четвірки» в Парижі («Після трирічної перерви пройшла зустріч лідерів країн-учасниць “нормандської четвірки” (України, Росії, Франції та Німеччини)», 10.12.2019 р.). Коментуючи цю подію, журналісти серед основних результатів зустрічі назвали відновлення діалогу між Україною та Росією за сприяння Німеччини та Франції. Загалом ця проблематика була висвітлена в шести статтях, що становило 11 % від усіх матеріалів.

Таким чином, публікації в китайському виданні протягом четвертого досліджуваного періоду (жовтень – грудень 2019 р.) мали міжнародний контекст, сфокусувавшись на проблемах відносин України й НАТО, результатах зустрічі «нормандської четвірки» щодо Східної України та наслідках, які мала ця зустріч щодо врегулювання українсько-російських відносин. Як свідчать результати дослідження, 45 % матеріалів мали нейтральний зміст, 39 % – позитивний, 16 % – негативний. Прояви негативного контексту публікацій пов'язані насамперед із конфліктом між Україною та самопроголошеними «ЛНР» та «ДНР», під час якого загинуло 13 тис. осіб.

Проведений контент-аналіз матеріалів китайської щоденної газети «Женьмінь Жибао», яка є джерелом формування інформаційно-бібліографічного бюлетеня «Україна у відгуках зарубіжної преси», дає змогу зробити такі висновки: про Україну та українсько-китайські відносини газета повідомляє постійно й досить об'єктивно, зокрема протягом 2019 р. внутрішньо- та зовнішньополітичні проблеми України було висвітлено у 215 публікаціях (це близько 3 % опублікованих матеріалів).

У цілому можна зазначити, що розміщення повідомлень з української тематики у виданні є неоднорідним: якщо певний період часу кількість повідомлень про Україну була незначною (перший період – 44 статті), то згодом їх кількість збільшується на 29 % (другий період – 68 статей).

Зумовлено це насамперед тими подіями, що відбувалися в нашій державі, а також змінами в міжнародних відносинах і тією роллю, яку відігравала в них Україна. Так, збільшення повідомлень про Україну спостерігаємо в березні, квітні та липні 2019 р., коли в країні проводилися президентські й парламентські вибори.

На рис. 1 показано, які проблеми були найбільш висвітлюваними на шпальтах китайського видання протягом чотирьох умовних хронологічних проміжків.

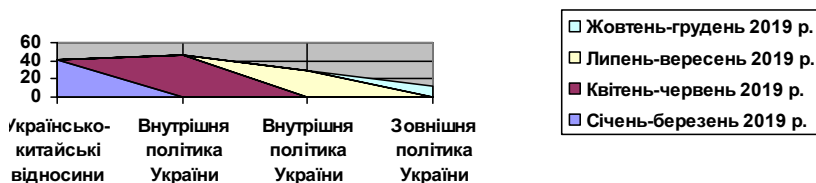

Рис. 1. Тематика публікацій про Україну протягом 2019 р., представлених на шпальтах китайської щоденної газети «Женьмінь Жибао»

Аналіз публікацій дає змогу констатувати, що провідною темою у висвітленні виданням є внутрішньополітична діяльність владних структур України, зокрема внутрішньо- та зовнішньополітичні ініціативи Президента України (відповідно 43 та 16 %). Серед інших найбільш представлених проблем треба виокремити українсько-китайські відносини (18 %).

Аналізуючи модальність відображених у виданні процесів суспільно-політичного розвитку України за вказаний період, треба насамперед обумовити специфіку роботи журналістів, яка полягає в тому, що зацікавлення викликають переважно нейтральні повідомлення (рис. 2).

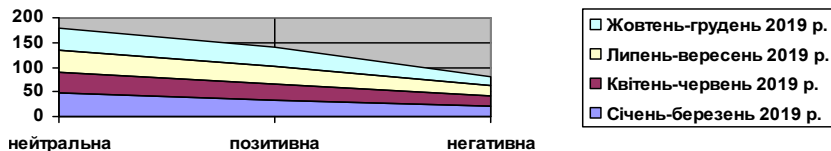

Рис. 2. Динаміка модальності інформаційних повідомлень про Україну у висвітленні китайською щоденною газетою «Женьмінь Жибао» за 2019 р.

Отже, більшість матеріалів, опублікованих у «Женьмінь Жибао» на тему України, переважно має нейтральний зміст (45 %). Аналіз даних показує, що 35 % матеріалів подано в позитивному ключі, які в основному стосуються питань українсько-китайських відносин. Результати дослідження показали, що більшість негативних відгуків зафіксовано в другому досліджуваному періоді (червень – вересень 2019 р.), становивши 20 %, і пов’язані вони в основному з висвітленням міжнародної політики України, яка, на думку китайських журналістів, на фоні новообраного керівництва країною є невизначеною. Чимала частка позитивних характеристик припадає на четвертий період (жовтень – грудень 2019 р.), коли Україна завершила домовленості з Росією щодо транспортування російського газу її територією.

З урахуванням проведеного дослідження, можна констатувати, що зміни, які відбуваються в Україні, знаходять пряме відображення в офіційному китайському партійному друкованому органі – газеті «Женьмінь Жибао». Зважаючи на те що «опубліковані на її сторінках матеріали мають високий рівень довіри», «офіційна китайська преса в особі “Женьмінь Жибао” відіграє важливу роль», маючи величезний вплив на суспільну думку [7, с. 91]. Таким чином, проведений нами контент-аналіз є однією із ключових ланок процесу формування іміджу України в контексті системного контролю за динамікою представлення його в зарубіжних ЗМІ.

Висновки. Формуючи інформаційно-бібліографічний бюлетень «Україна у відгуках зарубіжної преси», Фонд Президентів України Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського не лише систематизує дані про сприйняття України провідними зарубіжними ЗМІ, а й, аналізуючи конкретні зарубіжні ЗМІ, надсилає меседж щодо проведення конкретних заходів на рівні держави, спрямованих на формування позитивного образу України міжнародною спільнотою. Проведене нами дослідження є важливим внеском у розвиток сучасних стратегічних комунікацій, спрямованих на реалізацію державних інтересів, зокрема в інформаційній сфері, які полягають у формуванні стійкого політичного іміджу нашої держави та її глави у світі. Серед перспективних напрямів проведення досліджень у зазначеному ключі треба назвати активізацію систематичного й науково обґрунтованого моніторингу окремих аспектів висвітлення образу України в ЗМІ, зокрема української діаспори, накопичення знань про специфіку формування іміджевого позиціонування нашої держави серед наших співвітчизників, результати якого можуть стати цінним ресурсом для вироблення стратегії національного брендингу.

Список бібліографічних посилань

1. Ареева М. В. Китайские средства массовой информации и их влияние на глобальные информационные процессы. *Актуальные проблемы современных международных отношений*. 2014. № 4. С. 65–69.

2. Жэньминь жибао. URL: <http://russian.people.com.cn> (дата обращения: 15.01.2020).

3. Макарова О. І., Польовик С. М. Інститут президентства в сучасному світі: аналіз матеріалів інтернет-ЗМІ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 284–296. <https://doi.org/10.15407/np.52.284>.

4. Польовик С. М. Образ України у світі: аналіз азійських. *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2018. Т. 23, № 1 (19). С. 97–106. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2-018.1\(19\).113926](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2-018.1(19).113926).

5. Україна у відгуках зарубіжної преси. *Центр досліджень соц. комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=114&Itemid=452.

6. Федорчук А. Моніторинг інформації про Україну в матеріалах закордонних мережевих ресурсів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 453–464. <https://doi.org/10.15407/np.48.453>.

7. Цыремпилова В. Э. Роль газеты «Жэньминь Жибао» в освещении основных событий первого периода политики реформ и открытости 1978–1992 гг. *Изв. Иркутского гос. ун-та. Серия: История*. 2018. Т. 27. С. 90–98. <https://doi.org/10.26516/2222-9124.2019.27.90>.

References

1. Areeva, M. V. (2014). Kitaiskie sredstva massovoi informacii i ih vliyanie na globalnie informacionnie processy [Chinese media and their impact on global information processes]. *Aktualnie problemi sovremennih mejdunarodnih otnoshenii – Actual problems of modern international relations*, issue 4, pp. 65–69 [in Russian].

2. Jenmin jibao [People's Daily]. Retrieved from <http://russian.people.com.cn> [in Russian].

3. Makarova, O. I., Polovyk, S. M. (2019). Instytut prezydentstva v suchasnomu sviti: analiz materialiv internet-ZMI [The Institute of Presidency in the Modern World: Analysis of Internet-Media Materials]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions*

of *V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 284–296. <https://doi.org/10.15407/np.52.284> [in Ukrainian].

4. Polovyk, S. M. (2018). *Obraz Ukrainy u sviti: analiz aziiskykh ZMI* [Image of Ukraine in the world: analysis of asian media]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznnavstvo, knyhoznnavstvo – Bulletin of Odessa National University. Library Science, Bibliography, Book Science*, issue 23, no. 1 (19), pp. 97–106. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.1\(19\).113926](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.1(19).113926) [in Ukrainian].

5. *Ukraina u vidhukakh zarubizhnoi presy* [Ukraine in a review of the foreign press]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=114&Itemid=452 [in Ukrainian].

6. Fedorchuk, A. (2017). *Monitorynh informatsii pro Ukrainu v materialakh zakordonnykh merezhevykh resursiv* [Monitoring Information Materials About Ukraine in Foreign Network Resources]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 453–464. <https://doi.org/10.15407/np.48.453> [in Ukrainian].

7. Cirempilova, V. E. (2018). *Rol gazetii «Jenmin Jibao» v osveschenii osnovnih sobitii pervogo perioda politiki reform i otkritosti 1978–1992 gg.* [The role of the newspaper «People’s Daily» in covering the main events of the first period of the reform and opening up policy 1978–1992]. *Izvestiya Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriya – News of Irkutsk State University. Series: History*, issue 27, pp. 90–98. <https://doi.org/10.26516/2222-9124.2019.27.90> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Svitlana Polovyk,

PhD (Social Communications), Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: spolevik1968@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5960-527X>

**Characteristics of Modern Ukraine in the World’s Information Space:
the Asian Aspect**

The opinion of the most influential Chinese newspaper «People’s Daily» (Renmin Ribao) was studied as a source for the formation of information bibliography bulletin «Ukraine in a review of the foreign press» compiled by the Foundation of Presidents of Ukraine, published by the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, in course of defining image characteristics of Ukraine which were relevant during 2019. The study

provides a qualitative assessment of the content of «People's Daily» (Renmin Ribao) analyzed publications, explores the thematic range of the articles and dynamics of coverage of positive and negative sides of Ukraine image on the edition pages. As the study showed, the problems of Ukraine are very often discussed on the pages of the Chinese newspaper, in particular, 215 articles and notes dealt with the image of Ukraine, were published in 2019. Our content analysis is one of the key links in the process of image formation, regarding systematic control over the dynamics of image characteristics of Ukraine in foreign media.

Preparation of the information bibliography bulletin «Ukraine in a review of the foreign press» by the Foundation of Presidents of Ukraine of the Vernadsky National Library of Ukraine implies not only systematization data on the reflection of the country in leading foreign media, but, as well analyzis of foreign media specifics. It allows to send a message about specific events at the state level, to create positive perception of Ukraine by the international community. Among the promising areas of research in this vein, we should mention the activation of systematic and scientifically sound approaches to monitoring of certain aspects of coverage of the Ukraine image in Ukrainian diaspora media, the accumulation of knowledge about the specifics of shaping our state image positioning among our compatriots abroad, the results of which can become a valuable resource for developing a strategy of the national branding.

Keywords: image of Ukraine, content analysis, «People's Daily» (Renmin Ribao), newspaper publications, Ukrainian-Chinese relations, presidential initiatives, strategic communications, message modality.

Оксана Желай,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: ksenia0101@ukr.net

МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СЕРВІСУ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУСПІЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано шляхи модернізації інформаційно-аналітичного обслуговування бібліотекою користувачів, зокрема цільової категорії: представників владних, наукових, бізнесових структур та ін.

Закцентовано увагу на застосуванні до пізнання об'єкта дослідження методу моделювання, який використовується для вивчення широкого кола проблем бібліотекознавства. Розроблено модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки для вдосконалення науково-методичного забезпечення цього напрямку діяльності бібліотеки та підвищення рівня якості бібліотечного обслуговування.

Ключові слова: інформаційні запити, цільова категорія користувачів, модель інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки, підвищення якості бібліотечного обслуговування.

Сьогодні перетворювальна місія наукових, інтелектуально-знаннєвих ресурсів посилює роль суб'єктів інформаційного ринку, зокрема бібліотек – сучасних науково-інформаційних комплексів, що активно розвивають найбільш актуальні напрями діяльності, зокрема інформаційно-аналітичний, результатом якого є створення бібліотечних продуктів і послуг.

Посилення попиту на інформаційні, інтелектуальні продукти зростає, тому їхні виробники приділяють увагу вивченню і впровадженню інновацій у всі технологічні цикли бібліотечної роботи, модернізації інформаційно-аналітичного обслуговування бібліотекою всіх користувачів, зокрема цільової категорії: представників владних інституцій, наукових і бізнесових кіл та ін. Тому стаття присвячена аналізу структурних елементів бібліотечного аналітичного сервісу та їхнього взаємозв'язку для визначення шляхів вдосконалення цього напрямку діяльності, ефективнішого

суспільно-інформаційного забезпечення і, таким чином, підвищення конкурентоспроможності бібліотеки на інформаційному ринку.

У бібліотекознавстві інформаційно-аналітичний напрям роботи має досить високий рівень наукового опрацювання. У працях В. Горюго, Т. Гранчак, О. Ворошилова, Л. Чуприни, С. Кулицького, Н. Терещенко приділяється увага широкому спектру питань розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки, підвищення кваліфікації бібліотечних співробітників-аналітиків відповідно до конкурентних вимог інформаційної сфери. В. Леонов, Ю. Столяров, Т. Слободяник та ін. шляхом моделювання досліджували питання оновлення теоретичних засад бібліотекознавства в контексті необхідності розроблення найбільш дієвих бібліотечних практик.

У сучасних умовах, з огляду на еволюцію інформаційних запитів під впливом бурхливого розвитку всіх сфер життєдіяльності соціуму, модернізація бібліотечного сервісу набуває все більшої актуальності.

Сьогодні, в умовах інтенсифікації інформаційних обмінів, уже став усталеним інформаційно-аналітичний напрям діяльності великих бібліотек для обслуговування широкого загалу користувачів, а також забезпечення вузькопрофесійних потреб у сфері науки, державного управління, бізнесу, культури та ін. [3].

Інформаційна аналітика зазвичай розглядається в аспекті діяльності наукової, науково-технічної і прикладної. Завдання аналітики – створення нового інтелектуального знання в процесі виокремлення важливого з великої кількості інформаційного масиву та аналізу результатів моніторингу. Затребуваність аналітичної діяльності спостерігалася здавна, зокрема Сократ застосовував діалоговий метод вирішення завдань; Аристотель, розглядаючи аналітику й дослідництво як окремі напрями, запропонував поняття аналізу як методу дослідження, визначивши, що мета аналізу – відокремлення важливого від неістотного. Таким чином, античним філософом було закладено основи аналітичної діяльності.

У постінформаційному суспільстві трансфер знань ресурсів в економічний розвиток країни набуває вирішального значення, адже виконання суспільно-інформаційних запитів потребує не лише надання доступу до певного ресурсу, а й забезпечення комплексною інформацією з певної проблематики. Це ускладнює завдання користувачів, оскільки потребує дослідження додаткових ресурсів, опрацювання матеріалів.

Великі бібліотеки, зокрема наукові, спроможні ефективно розв'язувати проблеми релевантного інформаційного забезпечення на тлі всезростаючого документно-ресурсного масиву, адже саме бібліотечні

теорія і практика відповідають завданням акумуляції, систематизації інформаційних ресурсів та підготовки їх для подальшого використання.

Одним із затребуваних способів задоволення інформаційних потреб є створення синтезованого інформаційно-аналітичного продукту, який містить консолідовану інформацію певної тематики, що спрощує осмислення проблеми.

Інформаційна аналітика виконує насамперед завдання якісно-змістового перетворення інформації. У цілому, інформаційна аналітика в сучасних бібліотеках є необхідним інструментом задоволення нетипових запитів користувачів та адекватною еволюцією бібліотечно-інформаційного ресурсу, що розвивається в умовах інтенсифікації інформаційного виробництва і зростання затребуваності на нове знання.

На шляху вдосконалення інформаційно-аналітичної роботи бібліотеки актуалізується питання дослідження чинників впливу на цей напрям діяльності.

З огляду на інтенсифікацію інформаційних обмінів, активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у бібліотечній діяльності, зміни запитів користувачів бібліотек вважається за доцільне застосування до пізнання об'єкта дослідження методу моделювання, який застосовується для вивчення широкого кола проблем бібліотекознавства. Варто відзначити провідних фахівців галузі, які застосовували цю методику в процесі дослідження бібліотечної діяльності. Зокрема, це Ю. Столяров [7], Т. Слободяник [6], О. Ісаєнко [5], В. Бондаренко [1] та ін.

Ю. Столяровим була розроблена лінійна двоконтурна модель бібліотеки, перший контур якої складається з таких елементів: бібліотечний фонд, контингент користувачів, матеріально-технічна база і бібліотечний персонал. Другий контур – це моделі названих чотирьох елементів і бібліотеки в цілому. Як наголошує автор, розроблення актуальних теоретичних і практичних питань, пов'язаних із функціонуванням сучасної бібліотеки, буде більш успішною, якщо стане базуватися на правильній методологічній основі [7].

У Т. Слободяника модель бібліотеки представлена такими взаємопов'язаними і взаємозалежними між собою елементами: інформаційний потенціал; інформаційна діяльність; комунікаційний процес; управління. Автор надає характеристику кожного елемента, що, на його думку, допоможе проводити їх цілеспрямований моніторинг, виявляти слабкі ланки і розробляти план заходів з їх удосконалення. «Це дозволить розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки», – зазначає Т. Слободяник [6].

О. Ісаєнко в процесі дослідження інноваційного чинника розвитку бібліотечної діяльності застосовує метод моделювання [5]. Провідним фахівцем представлено в описовому форматі комплексну модель бібліотечного інформаційного обслуговування (ІО), яка складається з трьох взаємодоповнюючих компонентів: моделі ІО в приміщенні бібліотеки; моделі дистанційного ІО бібліотеки; моделі корпоративного ІО в об'єднаному бібліотечно-інформаційному просторі. Автор надає ґрунтовну характеристику компонентів моделі, серед яких, зокрема, відзначає технологічні особливості функціонування веб-сайту, фондів, залів; специфіку організації обслуговування, серед пріоритетів якого – розвиток найбільш затребуваних користувачами онлайн-послуг тощо. Серед елементів моделі інформаційного обслуговування бібліотеки О. Ісаєнко відзначає важливість аналітичного напрямку діяльності, тому обґрунтовує створення у провідних бібліотеках інформаційно-аналітичних підрозділів, які готують необхідні владним структурам аналітичні та прогностичні інформаційні продукти, а також здійснюють диференційоване інформаційно-аналітичне забезпечення різних категорій користувачів. Бібліотекознавець акцентує увагу на необхідності комплексного вивчення цих аспектів бібліотечної діяльності у своєму історичному розвитку та на сучасному етапі; наголошує, що «напрацювання і визначення найбільш доцільної та перспективної стратегії розвитку системи ІО сучасної бібліотеки на сьогоднішній день є необхідною умовою ефективного функціонування бібліотечного інституту» [5, с. 4].

В. Бондаренко запропоновано модель бібліотечного інтернет-обслуговування як діалектичне поєднання чотирьох елементів: а) матеріально-технічної бази бібліотеки; б) електронного бібліотечно-інформаційного ресурсу; в) бібліотечного персоналу; г) системи дистантних інтернет-послуг. «Розробка відповідної моделі інтернет-обслуговування дає змогу дослідити істотні властивості цієї форми бібліотечного обслуговування, її структуру та взаємозв'язки і відносини між її елементами», – зазначає дослідниця [1, с. 39].

На підставі аналізу апробованих прикладів моделювання в бібліотекознавстві та узагальнення теоретичних напрацювань і багаторічного досвіду діяльності аналітичних підрозділів СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ [4] розроблено і пропонується модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки, яка складається з таких елементів: аналітична служба бібліотеки; вхідна інформація на основі ресурсу глобального інформаційного простору, ресурсу нового вітчизняного інфотворення та бібліотечного фонду; техніко-технологічна основа бібліотеки; бібліотечні

інформаційно-аналітичні продукти і послуги; цільові користувачі бібліотеки, які поєднані інтерактивною комунікацією з аналітиками служби (рис. 1).

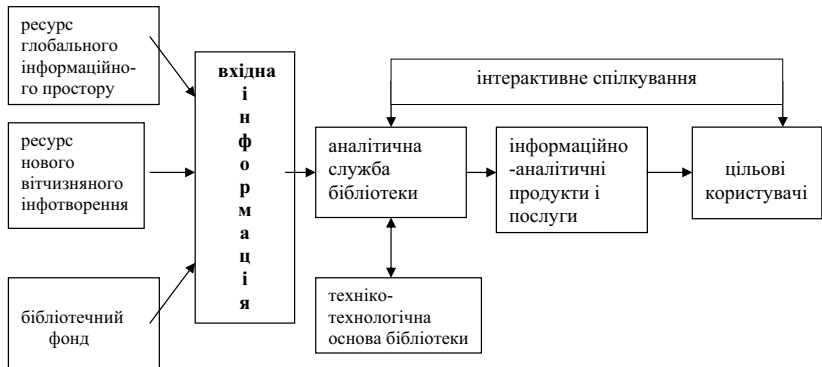

Рис. 1. Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки

Функціонування цієї моделі відбувається за такою схемою: бібліотечні фахівці аналітичної служби в процесі інтерактивного спілкування з цільовими користувачами узгоджують тему дослідження та умови забезпечення бібліотечними інформаційно-аналітичними продуктами, що є результатом аналітико-синтетичної переробки вхідного інформаційного потоку (первинної інформації) у вторинну нову аналітичну інформацію (нове знання). Нове знання створюється в результаті аналізу й синтезу, тобто переробки розрізнених первинних документів вхідного інформаційного потоку за допомогою усього комплексу матеріально-технічної бази бібліотеки, інформаційно-комунікаційних й інформаційно-аналітичних технологій, інтелектуальної діяльності аналітиків служби. Вхідну інформацію становлять ресурс глобального інформаційного простору, документно-ресурсний масив нового вітчизняного інфотворення, фонди бібліотеки. Ресурс нового вітчизняного інфотворення – це суспільно-політична, наукова та інша інформація, що створюється суб'єктами вітчизняного інформаційного поля для просування власних інформаційних продуктів, інновацій для вирішення різноманітних питань та завдань в Україні і на світовій арені. Ресурс глобального інформаційного простору – це інформаційні ресурси, які є спільними для всіх учасників світової інформаційної діяльності. Ресурс нового вітчизняного інфотворення з функціоналом використання в міжнародних наукових, політичних та

інших спільнотах стає складовою ресурсу глобального інформаційного простору.

«При підготовці до розв'язання певної суспільно значущої проблеми відбирається і відповідним чином групується наявна на цю тему інформація у власних базах... Ще одним джерелом потрібної інформації може бути (і повинен бути) глобальний інформаційний простір. Як правило, зовнішня для наших соціальних інформаційних баз інформація, створена під вирішення раніше поставлених завдань в інших умовах, потребує того чи іншого рівня адаптації. І, нарешті, третє джерело – власне творення нової інформації» [2, с. 156].

На основі розгляду функціонування моделі електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки можна виокремити її характерні ознаки: комплексність, тематичність, інтерактивність, науково-інтелектуальна орієнтовність, клієнтоспрямованість.

Вивчення структури моделі допомагає визначити особливості функціонування всіх складових електронного інформаційно-аналітичного забезпечення користувачів бібліотеки, простежити зв'язок і взаємовплив елементів моделі та на основі ґрунтовного аналізу виробити стратегію підвищення якості надання цього бібліотечного сервісу.

Суспільно-інформаційне забезпечення – одне з головних завдань бібліотеки, тому бібліотечні фахівці-аналітики приділяють значну увагу якості обслуговування споживачів інформації, які представлені структурним елементом – цільові користувачі. Ефективність електронного інформаційно-аналітичного забезпечення цільових користувачів передбачає систематичне вивчення змін інформаційно-споживацьких потреб, тенденцій розвитку попиту та затребуваності бібліотечних науково-інтелектуальних, інформаційних продуктів і послуг на інформаційному ринку, оцінювання різнобічних параметрів кожного із сегментів ринку щодо перспективності просування певних тематичних бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг; аналіз інформаційно-фахових, вузькопрофесійних потреб споживачів інформації та визначення оптимальних умов і режиму отримання ними продуктів та послуг; вивчення рівня задоволення цільових користувачів бібліотечним електронним інформаційно-аналітичного сервісом; з'ясування впливу нових інформаційних технологій на розвиток існуючих і потенційних інформаційних потреб. Для вирішення цих завдань модельні елементи «цільові користувачі» та «аналітична служба бібліотеки» знаходяться у постійному зв'язку через «інтерактивне спілкування».

Ефективність роботи аналітичної служби бібліотеки – центрального елемента моделі – обумовлюється сукупністю індивідуальних інтелек-

туальних навичок кожного співробітника, їхньою корпоративною культурою, що відіграє важливу роль у процесі комунікації (інтерактивне спілкування) із цільовими користувачами для уточнення теми, мети, критеріїв завдання, форми подачі матеріалу в інформаційно-аналітичних продуктах. Фахівці аналітичної служби в процесі інформаційного моніторингу акумулюють та систематизують зібрані дані, отримуючи у підсумку нове збагачене знання про об'єкт дослідження. Завдяки професійним навичкам пошуку та систематизації інформації, вони із фрагментарних, розрізнених документів про об'єкт здатні сформувати цілісне, сукупне та систематизоване уявлення про нього. На терміні виконання, зміст і формат видання, доставку продукту істотно впливають рівень матеріально-технічного забезпечення служби, навички й можливості застосування співробітниками служби комп'ютерного інструментарію та ІКТ, що, таким чином, підкреслює значущість такого структурного елемента, як техніко-технологічна основа бібліотеки, а також актуалізує вміння співробітників застосовувати сучасний веб-інструментарій, впроваджувати інноваційні інформаційні технології.

Очевидно, що когнітивно-інтелектуальний рівень кожного фахівця аналітичної служби впливає на якість та релевантність тематичного електронного ресурсу, сформованого під час моніторингу. Важливу роль відіграє професійний рівень аналітика, вміння орієнтуватися в суспільно-політичній ситуації, опановувати новітні технології в аналітичній бібліотечній роботі. Адже узагальнення, висновки, що надаються в інформаційно-аналітичному продукті, формують підґрунтя для прийняття управлінських рішень у відповідній до цільового замовлення сфері. Сформалізовані та виставлені на веб-порталі бібліотеки аналітичні матеріали орієнтують широке коло користувачів в особливостях розвитку інформаційного простору, знайомлять із широким спектром поглядів експертів, науковців, фахівців; висвітлюють успішні вітчизняні й зарубіжні приклади щодо розв'язання певних проблем і питань.

В умовах інтенсифікації інформаційних обмінів, змін запитів користувачів відбувається постійна трансформація та видове урізноманітнення інформаційних продуктів і послуг. Розширення асортименту продуктової лінійки і форм обслуговування корелює зі зміною інформаційних потреб, характером взаємодії зі споживачем інформації, складнощами технологічного процесу виготовлення продукту. Необхідність ефективного використання інформаційних ресурсів у сучасній перетворювальній діяльності підвищує рівень затребуваності інформаційно-аналітичних продуктів. Вони поліпшують орієнтацію в усе зростаючих масивах інформаційних

ресурсів, у концентрованому вигляді акумулюють у собі нові ідеї, підходи до тих чи інших напрямів суспільної діяльності, стають основою для подальшої наукової, науково-виробничої роботи.

Запропонована модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки свідчить про створення в сучасних умовах дієвого механізму використання всіх суспільно значущих інформаційних ресурсів: бібліотечних фондів, нового вітчизняного інфотворення та ресурсів глобального інформаційного простору в інтересах розвитку українського суспільства. Аналіз та характеристика елементів моделі показують їхню роль, значущість та взаємозв'язок; орієнтують у застосуванні інновацій в інформаційно-аналітичну діяльність бібліотеки.

Модель електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки є подальшим кроком до відпрацювання механізмів структурної модернізації електронного інформаційно-аналітичного сервісу бібліотеки для підвищення конкурентоспроможності бібліотеки на інформаційному ринку, поліпшенні бібліотечного суспільно-інформаційного забезпечення, зокрема цільових користувачів бібліотек.

Список бібліографічних посилань^{[P]_{SEP}}

1. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія / наук. ред. Т. Гранчак. Київ, 2016. 278 с.
2. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. Київ, 2015. 332 с.
3. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія. Київ, 2014. 184 с.
4. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107>.
5. Ісаєнко О. О. Розвиток інноваційних бібліотечних технологій інформаційного обслуговування в Україні (1980–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2009. 20 с.
6. Слободяник М. С. Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 5–6.

7. Столяров Ю. Н. Библиотека – двухконтурная система. *Науч. и техн. б-ки*. 2002. № 11. С. 5–24.

References

1. Bondarenko, V. (2016). *Bibliotechne internet-obsluhovuvannia: stan ta perspektyvy* [Library Internet Services: Status and Perspectives]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. (2015). *Natsionalni informatsiini protsesy v umovakh hlobalizatsii* [National information processes in the conditions of globalization]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Hranchak, T. (2014). *Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt* [Library in information support of management of public processes: political and communication aspect]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Zhelai, O., Soboleva, I. (2019). *Bibliotechnyy informatsiyno-analitychnyy suprovod rehionalnykh vladnykh instytutsiy yak vazhlyva skladova rozvytku stratehichnykh komunikatsiy: dosvid SIAZ i NYUB NBUV* [Library Information and Analytical Support of Regional Power Institutions as an Important Component of Strategic Communications Development: Experience of Analytical Units of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue. 53, pp. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107> [in Ukrainian].

5. Isaienko, O. O. (2009). *Rozvytok innovatsiinykh bibliotechnykh tekhnolohii informatsiinoho obsluhovuvannia v Ukraini (1980–2007 rr.)* [Development of innovative library information technology technologies in Ukraine (1980–2007)]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Slobodanyk, M. S. (2009). *Bazova model biblioteki yak sotsialno-komunikatsiinoi instytutsii* [The basic model of the library as a social and communication institution]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentary Science. Informology*, issue. 4, pp. 5–6 [in Ukrainian].

7. Stoliarov, Ju. N. (2002). *Biblioteka – dvuhkonturnaja sistema* [The library is a double-circuit system]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no. 11, pp. 5–24 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Oxana Zhelai,

PhD (Social Communications), Senior Research,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: ksenia0101@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>

Model of Library Information-Analytical Service in the Context of Improving the Efficiency of Public Information Support

The article analyzes the ways of modernization of information-analytical service of the library users, in particular the target category: representatives of state agencies, scientific, business structures, etc. Attention is drawn to the application of a simulation method, which is widely used in library science to study a wide range of problems. The model of library electronic information and analytical service is developed, the features, condition and prospects of development of each element of the model are characterized.

In the course of the analysis of the model of library electronic information and analytical service its characteristic features are distinguished: complexity, thematicity, interactivity, scientific and intellectual orientation, client orientation. The role and interrelation of structural elements of the model, as well as measures and means to perfect the components of the model in the process of improving library service, are determined.

The urgency of the structural modernization of the electronic information and analytical service of the library in order to increase library competitiveness in the information market has been proved. It is determined that the structural elements of the developed model are vectors of development and application of innovations in electronic information and analytical activity of the library. The findings of theoretical experience and practical applications are an important source to improve both scientific and methodological support for this activity area and the quality of library services.

The proposed model of electronic information-analytical service of the library testifies to the creation in the modern conditions of an effective mechanism for the use of all socially significant information resources: library funds, new domestic information resources and resources of the global information space in the interests of the development of Ukrainian society.

Keywords: information inquiries, target category of users, model of information and analytical service of the library, improvement of quality of library service.

Олександр Аулін,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: sozionik@gmail.com

КОНТРОЛЬНА ФУНКЦІЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ З ІСЛАМСЬКИМИ ОБ'ЄДНАННЯМИ

У статті досліджується потенціал вітчизняних бібліотечних установ у контексті здійснення контрольних функцій під час соціальних комунікацій з мусульманськими державними й недержавними об'єднаннями. У сучасних умовах відбувається процес політизації ісламу, який зачіпає й мусульманську меншину України. Одним з головних інструментів ісламістської пропаганди є друковані видання, які прихильники політичного ісламу намагаються розповсюджувати, зокрема, через бібліотеки. Сьогодні питання мусульманського радикалізму стає однією з важливих проблем національної та суспільної безпеки. З огляду на це актуалізується питання щодо оптимізації контролю бібліотечних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційні центри, глобальна ісламістська революція, соціальні комунікації, національний інформаційний суверенітет, політичний іслам.

Сьогодні існують певні стереотипи сприйняття мусульманського співтовариства. Завдяки редакційній політиці певних мас-медіа, спрямованій на висвітлення насамперед скандальної тематики, масова аудиторія знайомиться із ситуацією у світі ісламу через повідомлення про теракти, політичну нестабільність, корумпованість, демографічні проблеми тощо. У результаті формується негативний імідж мусульман і їхніх об'єднань у цілому. Наслідком цього стають призови максимально обмежити соціальні та інші комунікації в цьому напрямі. Проте багато фактів свідчить про те, що під іменами огузів і торків тюркські племена були добре знайомі ще в Київській Русі. Особливо це стосується теперішніх Харківської та Київської областей, де торки селилися відповідно біля сіл Торське й Марченки, а також біля м. Біла Церква та з X ст. служили київським князям, охороняючи кордони від нападів інших кочівників

[12, с. 29–33]. З тюрками можна зв'язати навіть і таке українське місто, як Краматорськ. Наприклад, вітчизняний фахівець Є. Отін говорить про походження топоніма від «кромі Торової» або «кромі Торської», де «крома» – кордон, а «Тор/Торська» – стародавня назва річки Казенний Торець [13, с. 358–359]. Також треба зазначити, що в соціально-економічних умовах сьогодення саме ринки мусульманських країн стають дуже привабливими для українських виробників товарів і послуг. Традиційно взаємовигідним є й співробітництво в науково-гуманітарній сфері, коли тисячі студентів з мусульманських країн навчаються за валюту у вишах України, а українські фахівці мають можливість просувувати за кордоном вітчизняні науково-технологічні розробки. Поруч із цим більшість аудиторії не усвідомлює, що радикально налаштовані елементи становлять незначну кількість мусульман, діяльність яких викликає жорсткий осуд із боку лівової частини ісламського духівництва, громадських і політичних діячів. Однак це не зменшує ризики від розповсюдження літератури, що видається в інтересах джихадистських центрів і врешті-решт спрямована на розпалювання міжетнічної та міжрелігійної ворожнечі.

Ряд аспектів проблеми національних і міжнародних соціальних комунікацій, науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності українських бібліотек розкрито в працях таких науковців, як В. Горовий, С. Горова, А. Галаган, Д. Дубов, Л. Дубровіна, Н. Іванова, Т. Кулаковська, В. Ліпкан, О. Онищенко, К. Пол, Ю. Половинчак, С. Полтавець, Т. Попова, Г. Почепцов, В. Струнгар, Д. Хольцхаузен та ін. Соціально-політична й релігійна ситуація в мусульманському середовищі України та за її межами досліджувалася О. Богомолвим, О. Бойцовою, Д. Брильовим, А. Булатовим, М. Закіровим, С. Закіровою, М. Кирюшком, Е. Муратовою, Н. Мхітарян, І. Семиволосом, В. Шведом, О. Ярошем та багатьма іншими. Проте на сьогодні відсутні праці, присвячені використанню можливостей бібліотечних установ із метою створення умов для контролю за інформаційними ресурсами, що поповнюють бібліотечні фонди в результаті соціальних комунікацій із мусульманською спільнотою, що, у свою чергу, може негативним чином позначитися на інформаційному суверенітеті України.

Під час соціальних комунікацій із сучасним світом ісламу треба брати до уваги декілька важливих моментів. По-перше, основні риси мусульманської самоідентифікації. По-друге, специфіку політизації ісламу, що відбувається протягом останніх 100 років. По-третє, можливі іміджеві та інші втрати від вільного розповсюдження ісламістської літератури на території України.

На сьогодні, як і багато століть тому основу самоідентифікації більшості мусульман становить їх приналежність до світової мусульманської спільноти – умми. На наступному рівні мусульманин отожднює себе із шийтською або сунітською релігійною течією ісламу і вже в останню чергу – і громадянством або підданством тієї чи іншої мусульманської країни. Подібна традиція виникла за часів пророка Мухамеда (у VII ст.), коли він як посланник божий сконцентрував у своїх руках вищу релігійну і військово-політичну владу. Пізніше такий підхід перетворився на концепцію халіфату, що номінально існував до 1924 р. Яскравим прикладом цього є ставлення до палестинської проблеми – шийтський Іран (де існує свого роду культ підтримки Палестини), сунітські Туреччина й Катар роблять захист прав палестинців одним з наріжних каменів своєї зовнішньої та внутрішньої політики [10].

Наприкінці XIX – початку XX ст. найбільшому роль в ісламському світі відігравали суфійські ордени. Традиційно, крім поглибленого занурення до релігійної складової ісламу, їхні прихильники індіферентно ставилися до політичної сфери. Членів цієї мусульманської течії не цікавили питання захвату та утримання влади. Вони жили під покровом халіфа й не бачили альтернатив халіфату (іншої соціальної та релігійно-політичної організації). Однак відбувся ряд важливих подій, що кардинально змінив ситуацію в уммі.

Насамперед це Жовтнева революція, після перемоги якої в 1917 р. було опубліковано таємні договори російської влади. У тому числі так звана угода Сайкса – Піко від 1916 р., якою передбачалося створення країнами Антанти підмандатних (окупованих) територій на місці теперішніх Лівану, Сирії, Іраку, Єгипту тощо [7, с. 159–162]. Хоча раніше мусульманському населенню цих регіонів з боку Франції та Англії була обіцяна незалежність у разі допомоги в розвалі Османської імперії, до складу якої входили ці території. До франко-англійської окупації додалося й припинення К. Ататюрком діяльності халіфату в 1924 р. [3, с. 151]. У результаті мільйони мусульман опинилися під владою християнських держав, втративши свій єдиний адміністративно-політичний центр. Подібний розвиток подій викликав незадоволення в ісламському середовищі. У 1919 і в 1920 р. відбулися потужні курдські й арабські повстання проти англійського володарювання в Іраку, що іноді мали революційний характер. Для їх придушення Велика Британія була вимушена використовувати навіть підрозділи військово-повітряних сил [7, с. 177–178].

Серед палестинських учених існує думка про те, що рух ісламістів було інспіровано на початку 1920-х років Лондоном, щоб встановити

контроль за національно-визвольними зусиллями місцевого населення й не допустити виникнення на території регіону ситуацій, наближених до тих, що призвели в 1919 р. до появи Бременської, Баварської та Угорської радянських республік. Український ісламознавець Д. Брильов зазначає, що «багато в чому політичні цілі та методологія ісламістських рухів – від “Братів-мусульман” (та генетично пов’язаних з ними рухів на кшталт “Хизб ат-Тахрір”) до угруповань, що спираються на ідеологію газавату (тобто військового джихаду – релігійно мотивованим військовим діям проти немусульман) – збігаються з революційними ідеологіями, насамперед з марксизмом-ленінізмом» [6, с. 9–11]. Проте цілі останніх та ісламістів збігаються не повністю. Ідеться, скоріше, про захват влади шляхом світової революції та створення світового уряду (у ісламістів парламенту – шури під верховним керівництвом халіфа). Разом з тим необхідно зазначити, що прихильники політичного ісламу не передбачають вирішення класового питання за рахунок знищення панівних експлуататорських класів, а також відмови від приватної власності. До того ж марксиста та ісламіста займають протилежні позиції щодо інституту релігії. На думку російського дослідника І. Алексєєва, кардинальна трансформація ісламської релігійно-політичної свідомості розпочинається зі спроб інсталювати елементи західного історичного та політичного мислення в традиційний ісламський дискурс [1].

Торкаючись передісторії появи ісламізму треба зазначити, що його теологічні основи було закладено ще середньовічним сирійським богословом Ібн Таймією. Ключові теологічні ідеї, які згодом було запозичено сучасними ісламістами в Ібн Таймії, стосуються двох основних питань: чи можна вважати мусульманином людину, яка живе не за шариатом, і як ставитися до правителя, який керує країною не у відповідності з ісламом. Мусульман, які суворо не дотримуються основних обов’язків і заборон ісламу Ібн Таймія оголосив невірними. У політичній сфері Ібн Таймія надавав ключову роль надавав уммі. Саме вона, на думку середньовічного мислителя, як «отримувач Божественного одкровення, несе відповідальність за збереження та поширення віри, і формування держави є однією з її функцій. Завдання, покладені на умму, не можуть бути виконані без підтримки державної влади. Але імам лише виконавець, обтяжений необхідністю проводити в життя закони шариату, він не має святості або певних привілеїв. Більше того, суспільство має право зсунути халіфа або султана, якщо він не виконує умови “договору”. Тобто правитель потрібен як інструмент виконання волі Бога» [1]. Ідеологічним наступником Ібн Таймії став Мухаммад Ібн Абд аль-Вагаб із Неджду (місцевість

на Аравійському півострові), засновник-спонім релігійно-політичного руху радикального характеру [7, с. 22].

У 1920-х роках значний внесок у теоретичну базу ісламізму зробив засновник найбільш відомого і впливового ісламістського руху «Братів-мусульмани» Х. ал-Банна. Він, зокрема, вважав, що побудова ісламської держави потребує обов'язкового возз'єднання політики з релігією, адже тільки віра здатна надати владі необхідну етичну основу [14]. У другій половині ХХ ст. концептуальні підходи Ібн Таймії та Мухаммада Ібн Абд аль-Вагаба були розвинуті головним ідеологом єгипетських «Братів-мусульман» С. Кутбом. Вважається, що саме його ідеї було покладено в основу ідеології практично всіх радикальних ісламістських організацій та рухів. С. Кутб виділяв два головні методи боротьби за панування ісламу – переконання і воєнні дії. Перший призначений для боротьби на рівні ідей, вірувань, а другий – на рівні держави, суспільства, організацій. Обидва методи повинні взаємодіяти. Спочатку за допомогою воєнного виступу мусульманська спільнота знищує інститути джахілії (неісламського язичництва), що заважають поширенню ісламу, і створює в такий спосіб умови для вільного вибору віри. Після встановлення ісламської системи акцент робиться на переконанні в том, що іслам - єдина істинна віра. Мета збройної боротьби – розчистити шлях для переконання [8, с. 26]. За переконанням С. Кутба, перехід від джахілії до ісламського суспільства має відбуватися не поступово, а стрибком. Захоплення політичної влади – це головний релігійний обов'язок ісламського руху, а всі суспільні системи, інститути та традиції, що перешкоджають цьому, мають бути знищені [9, с. 127–128]. Крім того, на формування ідеології «Братів-мусульман» значно вплинули ідеї відомих мусульманських мислителів ХVIII ст. Джемалю ад-Діна ал-Афгані та М. Абдо. Погляди останнього на принципи державного устрою ісламської держави у вигляді халіфату багато в чому було запозичено з європейських політичних концепцій. Зокрема, він був прихильником колегіального управління й парламентського ладу. Разом з тим М. Абдо як і його вчитель ал-Афгані, вважав, що якщо в будь-якій мусульманській державі влада буде належати тиранові, то народ має право його скинути [4, с. 27]. Серед мусульман індійського субконтиненту значний інтерес викликали ідеї М. Ікбала, який намагався переосмислити традиційні мусульманські політичні концепти, такі як умма, у контексті підходів західної філософії та тогочасних мусульманських політичних мислителів. Саме в такий політико-релігійній атмосфері почалися процеси, які умовно можна позначити як глобальну ісламістську революцію.

У 1947 р. завдяки розвитку мусульманського політичного проекту в Індії, основою якого стала релігійна ідентичність як фундамент політичної нації та іслам як основа суспільно-політичних відносин у державі, було створено Ісламську Республіку Пакистан [7, с. 56]. Сьогодні військово-політичний рух «Талібан» є однією з найпотужніших ісламістських організацій. Він контролює значну частину території сусідньої з Пакистаном Ісламської Республіки Афганістан. У 1979 р. в Ірані відбулася революція, основним «актором» якої стала мусульманська спільнота країни на чолі з аятолою Хомейні. Через деякий час Хомейні проголосив Ісламську Республіку Іран, основою влади у якій стала концепція «віляят аль-факіх», що була розроблена релігійним лідером країни й передбачає правління мусульманського правника, який може контролювати діяльність президента країни та парламенту. У 2002 р. до влади в Турецькій Республіці прийшла Партія справедливості та розвитку, яку вважають політичним об'єднанням поміркованих ісламістів [5, с. 370]. Починаючи з 2011 р., міжнародний ісламістський рух «Брати-мусульмани» став одним із головних «акторів» у збройній боротьбі за владу під час громадянської війни в Сирії. Якщо звернутися до історії виникнення такого феномену, як джихадистська «Ісламська держава» (далі – ІД), треба зазначити, що вона була створена на базі радикальної ісламістської організації «Спільноти єдинобожжя і джигаду» і в подальшому підтримувала зв'язки з ісламістською «Аль-Каїдою». Причому одним із найвідоміших лідерів ІД був Абу Бак рал-Багдаді, який раніше входив до лав «Братів-мусульман». На виборах 2012 р. у Єгипті перемогу отримав представник місцевої філії «Братів-мусульман» М. Мурси (якого в 2013 р. було усунуто від влади військовими). Визнаний Заходом Уряд національної єдності (далі – УНЄ) у Лівії активно підтримують місцеві ісламісти. Це є однією з основних причин громадянського конфлікту в країні між контрольованим ісламістами УНЄ та силами генерала Хафтара. У 2019 р. на парламентських виборах в Тунісі знову перемогла поміркована ісламістська партія «Ан-Нахда», яка на початку своєї політичної діяльності мала назву «Ісламська дія» [2]. В Алжирі поміркований ісламізм із 1995 р. інтегрований у суспільно-політичне життя. Партії ісламістського спрямування залишаються третьою за впливовістю політичною силою країни. За результатами парламентських виборів 2017 р. ісламські партії «Рух «Суспільство за мир»», «Ан-Нахда» отримали 48 місць [15]. У відповідь на події «арабської весни» король Марокко Мухаммед VI розширив можливості участі в політичному процесі в країні для поміркованих ісламістів, серед яких найвпливовішою залишається Партія справедливості

та розвитку (далі – ПСР). На парламентських виборах 2011 та 2016 р. ПСР отримала відповідно 107 та 125 мандатів (з 395-ти), а її лідер Абд аль-Іллах бен Кіран очолив уряд [7, с. 260]. Серед країн Перської Затоки ми можемо побачити одного з головних спонсорів руху «Братів-мусульман» – Катар, який в останні роки внаслідок цього перебуває в конфронтації з Королівством Саудівська Аравія. Хоча треба звернути увагу на те, що Саудівська Аравія раніше, наприклад у 1960-ті роки, сама активно фінансово підтримувала «Братів-мусульман».

Сьогодні на території України функціонує філіал міжнародного ісламістського релігійно-політичного об'єднання Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі, у лавах Асоціації мусульман України об'єдналися представники салафітських груп із Криму в основному мадхалітського (не радикального спрямування), які активно використовують свої комунікаційні можливості [7, с. 289–299]. Крім того, існують громадські організації мусульман, які періодично видають і розповсюджують праці ідеологічно наближених до руху «Братів-мусульман» авторів: Ю. Кардаві, М. аль-Газалі та ін. [7, с. 299–310]. Понад те, на думку вітчизняних і закордонних експертів, територія України, починаючи з 1970-х років, використовується для транспортування радикальних ісламістів із Близького Сходу до країн Західної Європи, що також завдає додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні.

Одним із найбільш цікавих об'єктів для розповсюдження радикальної ісламістської літератури прихильники цих рухів можуть вважати бібліотечно-інформаційні центри на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У цьому випадку беруться до уваги не тільки можливості поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, а й активна виставкова діяльність, яку здійснює бібліотека. Наприклад, під час чергової виставки, присвяченої мусульманській тематиці, читацькій аудиторії можуть бути представлені книги Ю. Кардаві та інших апологетів ісламізму. При цьому додатковий вплив на відвідувача матиме безпосередньо значний авторитет НБУВ – як відомого та авторитетного бібліотечного й наукового центру.

У цьому контексті неабиякої актуальності набувають ідеї авторів колективної монографії «Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій» про те, що «наявність багаторівневої системи необхідних для розвитку держави, нації всіх елементів сучасної складної соціальної структури суверенних інформаційних ресурсів, що у своїй сукупності становлять інформаційний суверенітет українського суспільства, є показником його гармонійного

розвитку і життєздатності. У нинішньому швидкоплинному за подіями і ситуаціями світі ефективність інформаційного суверенітету вимірюється якістю контролю, постійного коригування масивів контрольованих інформаційних ресурсів. Це, у свою чергу, пов'язано з дієвістю функціонування механізмів оновлення інформації баз соціальних структур та захисту суверенної частини ресурсів від несанкціонованих впливів» [1, с. 134].

На основі викладеного вище можна зробити такі висновки:

– у сучасних умовах процес розширення соціальних комунікацій України з мусульманськими державними й недержавними структурами набуває незворотного характеру;

– враховуючи специфіку ісламського світу, треба брати до уваги, що важливим елементом соціальної комунікації стать саме друківані видання;

– сьогодні певна частина мусульманських видань має відверто ісламістський характер;

– щоб завадити розповсюдженню ісламістської літератури, завдяки можливостям бібліотечно-інформаційних центрів України НБУВ може здійснювати моніторинг друківаних видань, що надходять із-за кордону або друкуються мусульманськими організаціями всередині України;

– результатом моніторингу можуть бути періодичні збірники, які спрямовуватимуться в інші бібліотечні установи та зацікавлені відомства України.

Список бібліографічних посилань

1. Алексеев И. В поисках «хорошего Ислама»: Ислам и исламоведение между диалогом культур и «столкновением цивилизаций». *Медина* : *издат. дом*. URL: <http://www.idmedina.ru/books/islamic/?394>.

2. «Ан-Нахда» побеждает на парламентских выборах в Тунисе – экзитпол. *Anadolu Agency*. 2019. 6.10. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/%D0%BC%D0%B8%D1%80/-%D0%B0%D0%BD-%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%85-%D0%B2-%D1%82%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%B5->

%D1%8D%D0%BA%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%BF%D0%BE%D0%BB/1604150.

3. Ганіюглу Ш. М. Ататюрк: Біографія мислителя / пер. з англ. О. Галенка. Львів : Вид-во Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2018. 240 с.

4. Долинина А. Очерки истории арабской литературы Нового времени. Египет и Сирия. М. : Гл. ред. вост. лит. изд-ва «Наука», 1968. 144 с.

5. Еремеев Д. Е. История Турецкой Теспублики с 1918 года до наших дней. М. : Квадрига, 2017. 376 с.

6. Іслам і політика: ідеологія, рухи, організації / Аулін О. А., Брильов Д. В., Пророченко Н. О., Ярош О. А. Київ : ТОВ «ДЄОНІС ПЛІУС», 2019. 369 с.

7. История Востока : в 6 т. Т. 5 : Восток в новейшее время: 1914–1945 гг. / отв. ред. Р. Г. Ланда ; Ин-т востоковедения РАН. М. : Вост. лит., 2006. 717 с.

8. Канах А. Сучасні ідеологічні основи діяльності Асоціації братів мусульман. *Укр. релігієзнавство*, 2003. № 25. С. 26.

9. Коровиков А. Сайид Кутб – идеолог исламского экстремизма. *Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1986*. М. : Наука. Гл. ред. вост. лит., 1987. С. 127–128.

10. МИД Турции: «Палестинский вопрос является одним из важных вопросов на Ближнем Востоке». *Arabmir.net*. 2020. 23 янв. URL: https://arabmir.net/politika-mnogostradalnaya-palestina/mid-turcii-palestinskiy-vopros-yavlyaetsya-odnim-iz-vazhnyh?fbclid=IwAR1PgfoOkXUwGlmjfySY7mIiTwgU_Rji2mYoFCKWAqnAWhqlp3jg2jwEthg.

11. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 154 с.

12. Огузы на рубежах Южной Руси / С. Беляева, О. Бубенок, О. Гундогдыев, И. Дрига, О. Маврина. Киев : Ин-т востоковедения им. А. Е. Крымского НАН Украины, 2018. 224 с.

13. Отин Е. С. Тор и Краматорск. *Избранные работы*. Донецк : Донеччина, 1997. Т. 1. 470 с.

14. Царегородцева И. Политико-правовые концепции идеологов египетского движения «Братья-мусульмане». *Cyberleninka*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politiko-pravovye-kontseptsii-ideologov-egipetskogo-dvizheniya-bratya-musulmane>.

15. Algirie: apris les lĳgislatives, le visage de la nouvelle Assemblĳe

nationale. *Jeune Afrique*. URL: <http://www.jeuneafrique.com/435487/politique/algerie-apres-legislatives-visage-de-nouvelle-assemblee-nationale>.

References

1. Alekseev, I. V. *poiskakh «khoroshego Islama»: Islam i islamovedenie mezhdru dialogom kultur i «stolknoveniem tcivilizatcii»* [In Search of «Good Islam»: Islam and Islamic Studies between the Dialogue of Cultures and the «Clash of Civilizations»]. *Medina: izdatelskii dom – Medina: Publishing House*. Retrieved from <http://www.idmedina.ru/books/islamic/?394> [in Russian].

2. «An-Nakhda» pobezhdaet na parlamentskikh vyborakh v Tunise – ekzitpol [Al-Nahda wins parliamentary elections in Tunisia – exit polls]. *Anadolu Agency*. (6.10.2019). Retrieved from <https://www.aa.com.tr/ru/%D0%BC%D0%B8%D1%80/-%D0%B0%D0%BD-%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%85-%D0%B2-%D1%82%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%B5-%D1%8D%D0%BA%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%BF%D0%BE%D0%BB/1604150> [in Russian].

3. Haniohlu, Sh. M. (2018). *Atatiurk: Biohrafia myslytelia* [Atatiurk: Biography of the thinker]. (O. Halenko, Trans). Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko; Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

4. Dolinina, A. (1968). *Ocherki istorii arabskoy literatury i Novogo vremeni. Egipt i Siriya* [Essays on the history of Arabic literature of the New Age. Egypt and Syria]. Moscow: Glavnaia redaktsiia vostochnoi literatury izdatelstva «Nauka» [in Russian].

5. Eremeev, D. E. (2017). *Istoriya Turetskoy Tespubliki s 1918 goda do nashih dney* [The history of the Turkish Republic from 1918 to the present day]. Moscow: Kvadriga [in Russian].

6. Aulin, O. A., Brylov, D. V., Prorochenko, N. O., Yarosh, O. A. (2019). *Islam i polityka: ideolohiia, rukhy, orhanizatsii* [Islam and politics: ideology, movements, organizations]. Kyiv: TOV «DIeONIS PLIuS» [in Ukrainian].

7. *Istoriya Vostoka: v 6 t. T. 5: Vostok v noveyshee vremya: 1914–1945 gg.* [History of the East: 6 p. Part 5: The East in recent times]. R. G. Landa (Ed.). (2006). Moscow: Vostochnaia literatura [in Russian].

8. Kanakh, A. (2003). Suchasni ideolohichni osnovy diialnosti Asotsiatsii brativ musulman [Modern ideological foundations of the Muslim Brotherhood Association]. *Ukrainske relihiieznavstvo – Ukrainian Religious Studies*, no. 25, p. 26 Kyiv [in Ukrainian].

9. Korovikov, A. (1987). Sayid Kutb – ideolog islamskogo ekstremizma [Sayyid Qutb – ideologist of Islamic extremism]. *Religii mira. Istorii i sovremennost. Ezhegodnik. 1986 – Religions of the World. History and Modernity. Yearbook. 1986*. p. 127–128. Moscow: Nauka. Glavnaia redaktsiia vostochnoi literatury [in Russian].

10. MID Turtsii: «Palestinskiy vopros yavlyaetsya odnim iz vazhnykh voprosov na Blizhnem Vostoke» [Turkish Foreign Ministry: «The Palestinian question is one of the important issues in the Middle East»]. *Arabmir.net*. (2020, 23 January). Retrieved from https://arabmir.net/politika-mnogostradalnaya-palestina/mid-turcii-palestinskiy-vopros-yavlyaetsya-odnim-iz-vazhnykh?fbclid=IwAR1PgF-oOkXUwGlmjfSY7mLiTwgU_Rji2mYoFCKWAqnAWhqlp3jg2jwEthg [in Russian].

11. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2011). Natsionalniy Informatsiyniy suverenitet u konteksti rozvitku novitnih informatsiynih tehnologiy [National information sovereignty in the context of the development of new technology information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Belyaeva, S., Bubenok, O., Gundogdyev, O., Driga, I., Mavrina, O. (2018). Oguzyi na rubezhah Yuzhnoy Rusi [Oguzes on the borders of Southern Russia]. Kyiv: Institut vostokovedeniia im. A. E. Krymskogo NAN Ukrainy [in Russian].

13. Otin, E. S. (1997). Tor i Kramatorsk [Thor and Kramatorsk]. *Izbrannye raboty – Featured Works*. Donetsk: Donechchyna [in Russian].

14. Tsaregorodtseva, I. Politiko-pravovyye kontseptsii ideologov egipetskogo dvizheniya «Bratya-musulmane» [Tsaregorodtseva I. Political and legal concepts of ideologists of the Egyptian movement «Muslim Brotherhood»]. *Cyberleninka*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/politiko-pravovyye-kontseptsii-ideologov-egipetskogo-dvizheniya-bratya-musulmane> [in Russian].

15. Algïrie: apris les lïgislatives, le visage de la nouvelle Assemblïe nationale [Algeria: after the legislative elections, the face of the new National Assembly]. *Jeune Afrique*. Retrieved from <http://www.jeuneafrique.com/435487/politique/algerie-apres-legislatives-visage-de-nouvelle-assemblee-nationale> [in French].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Oleksandr Aulin,

PhD (Philosophy), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: sozionik@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

The Control Function of Library Information Centers in Social Communications with Islamic Associations

The article explores the potential of the Ukrainian library institutions in the context of exercising control functions during social communications with Muslim state and non-governmental organizations. In today's context, there is a process of politicization of Islam that is affecting the Muslim minority of Ukraine. One of the main tools of Islamist propaganda is the print media that adherents of political Islam seek to disseminate, in particular through libraries. Today, the issue of Muslim radicalism is becoming one of the major problems of national and public security.

Library and information centers, such as the Vernadsky National Library of Ukraine, could be considered by those who may concern as one of the most interesting sites to spread radical Islamist literature. In this case, not only the possibilities of replenishing books with relevant literature, but also the library active exhibition activity are could be taken into account. For example, during one or another exhibition on Muslim topics, books by Yu Kardavi and other apologists of Islam could be presented to readers. At the same time, the very names of Vernadsky National Library of Ukraine the highest authorities, as a leaders of well-known and reputable library and scientific center, could have an additional impact on the visitor.

Against this background, the issue of optimizing the control of library information resources is being updated. Based on the foregoing, it should be noted that:

- in modern conditions, the process of expanding social communications of Ukraine with Muslim state and non-state structures is irreversible;
- given the specifics of the Islamic world, it should be born in mind that print media are an important element of social communication;
- today, some Muslim publications are overtly Islamist;
- to prevent the spread of Islamist literature through the capabilities of the Library and Information Centers of Ukraine, the Vernadsky National Library of Ukraine can monitor print media coming from abroad or printed by Muslim organizations in Ukraine.

Keywords: library information centers, global Islamist revolution, social communications, national information sovereignty, political Islam.

Igor Gax,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: Ipg2@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РОЗВИТОК МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕЧНИХ МЕРЕЖАХ

У статті проаналізовано мультимедійні технології в бібліотечних мережах з інтеграцією послуг, стандарти та протоколи передачі даних у них, ефективність використання ресурсів у мультимедійних бібліотечних мережах. Також проведено аналіз методик проектування і єдиного системного підходу до оцінювання процесів передачі різних класів інформації та видів телекомунікаційних сервісів (обслуговування). Зроблено висновки про перспективи їх технічної реалізації, розвиток і впровадження визначених видів обслуговування з використанням сучасних протоколів для передачі мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційно-бібліотечне середовище, мультимедійна інформація, мультимедійні технології, цифрові мережі з інтеграцією послуг, стандарти передачі даних, потоки даних, мережеві протоколи, безпека даних.

Розвиток міжбібліотечного інформаційного простору в нинішніх умовах неможливий без сучасних засобів зв'язку. Впровадження сучасних автоматизованих виробництв і комп'ютерної техніки в бібліотечну діяльність потребують організації високошвидкісних каналів передачі даних між вилученими одна від одної бібліотеками чи їхніми підрозділами, розташованими в різних районах міста, різних містах регіону чи різних регіонах України. Створення додаткових каналів зв'язку і вузлів комутації спричиняє витрати, які можна порівняти з витратами на будівництво високошвидкісного цифрового каналу зв'язку. Технології інтеграції, що з'явилися за останні 10 років, цих двох основних видів послуг дають змогу вирішити завдання на базі єдиного уніфікованого устаткування і вже діючих каналів зв'язку. Ефективність використання ресурсів мережі при цьому багаторазово зростає. За оцінками західних фахівців та аналітиків, уже у 2020–2022 рр. не менше 80 % усіх міжбібліотечних і внутрішньобібліотечних послуг здійснюватимуться мережами з інтеграцією послуг на

основі FrameRelay, ATM, IP-комутації. Тому розвиток цих систем зв'язку в Україні неминуче відбуватиметься шляхом інтеграції послуг на основі цифрової комутації, що відповідає напряму розвитку інформатизації бібліотек країни. Ці питання розглядалися в роботах І. Гаха [1], Г. Конаховича [6], А. Шаршакова [13]. Висвітлення ролі та значення сучасних засобів передачі інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі, у тому числі й за допомогою мереж з інтеграцією послуг знайшли своє відображення в роботах І. Гаха [2], Bharat T. Doshi [8], В. Оліфера [15].

Водночас аналіз публікацій, присвячених проблемам автоматизації та інформатизації бібліотечного середовища, дає підстави зробити висновок щодо актуальності й затребуваності досліджень, що розвивають, доповнюють і конкретизують висвітлення питання щодо переваг використання цифрових мереж з інтеграцією послуг для передачі різномірної мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

На цей час високими темпами ведеться будівництво високошвидкісних цифрових каналів зв'язку, що становлять базову інфраструктуру вітчизняних мереж зв'язку. Як неодноразово відзначалося керівництвом телекомунікаційних компаній і компаній-провайдерів Інтернету, на базі споруджуваних транспортних цифрових мереж планується розгорнути єдину мережу інтегрального обслуговування для передавання телефонного трафіка, даних, мультимедійної інформації та різної службової інформації.

Незважаючи на перспективність таких рішень, на сьогодні не створено адекватних засобів проектування й аналізу бібліотечних мереж інтегрального обслуговування. Це пов'язано насамперед з тим, що подібні об'єкти з'явилися порівняно нещодавно й за короткий термін пройшли шлях від окремих експериментальних установок до систем загальнонаціонального масштабу. Найвні напрацювання у сфері проектування традиційних мереж передачі даних, з одного боку, і телекомунікаційного зв'язку – з іншого, оперують не завжди сумісними й чіткими, а іноді навіть суперечливими поняттями та критеріями [9, 12, 14]. Тому створення відповідних методик проектування й аналізу цифрових мереж інтегрального обслуговування (далі – ЦМІО) у бібліотечному середовищі, а також єдиного системного підходу до оцінювання процесів передачі різних класів інформації і видів телекомунікаційних сервісів (обслуговування) є актуальним завданням.

Метою цієї праці є проведення аналізу мереж для передачі мультимедійної інформації новітньої архітектури з інтеграцією послуг у бібліотечному середовищі. На основі проведеного аналізу зробити висновки про перспективи технічної реалізації та впровадження визначених видів

обслуговування для передачі мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

1. Сучасні цифрові мережі інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечному середовищі, особливості та принципи побудови.

Під цифровими мережами інтегрального обслуговування розуміють сукупність архітектурно-технологічних методів й апаратно-програмних засобів, що дають змогу на основі єдиного цифрового представлення інформації здійснити різні види інформаційного обслуговування абонентів з урахуванням вимог щодо своєчасності та якості доставки інформації [11].

До переваг цифрових мереж інтегрального обслуговування варто віднести: більш високу економічну ефективність порівняно з будь-якою іншою мережею, забезпечення широкого спектра видів обслуговування при використанні тільки однієї лінії, сумісність ЦМІО з існуючими та споруджуваними мережами зв'язку, застосування тільки цифрових методів передавання інформації, високу надійність, обумовлену використанням висококласного уніфікованого устаткування, систем моніторингу й керування. Це можна проілюструвати таким прикладом. Деяким бібліотекам, що розташовані в різних містах України, необхідно забезпечити передавання декількох потоків інформації: голосова інформація, дані локальних комп'ютерних мереж (TCP/IP, IPX), потоки між терміналами та мейнфреймом Intel (HDLС).

На рис. 1.1 при класичній побудові корпоративної бібліотечної мережі передачі даних із кількома каналами показано графік завантаження орендованих каналів зв'язку протягом доби. Зазначимо, що сумарна необхідна пропускна здатність трьох орендованих каналів зв'язку становить не менше 200 Мбіт/с. Вибір меншої пропускної здатності каналів зв'язку означає для клієнта можливість непрямих збитків при несвоєчасному обміні оперативною інформацією.

На рис. 1.2 показано графік завантаження каналу корпоративної мережі цієї ж бібліотеки, побудованої з використанням єдиного орендованого каналу зв'язку та спеціалізованого устаткування, що інтегрує різні інформаційні потоки в цьому каналі зв'язку (інтегрованій передачі різних видів інформації) [1]

З рис. 1.2 випливає, що необхідна пропускна здатність каналу з урахуванням задоволення всіх пікових навантажень становить не більше 160 Мбіт/с [1]. Висока економічна ефективність такого рішення полягає також і в тому, що сумарна вартість оренди декількох каналів зв'язку невисокої пропускної здатності, як правило, значно більше вартості оренди одного

каналу зв'язку з такою ж сумарною пропускною здатністю. При цьому витрати на додаткове спеціалізоване устаткування ЦМІО окупаються впродовж одного-двох років експлуатації [2, 15].

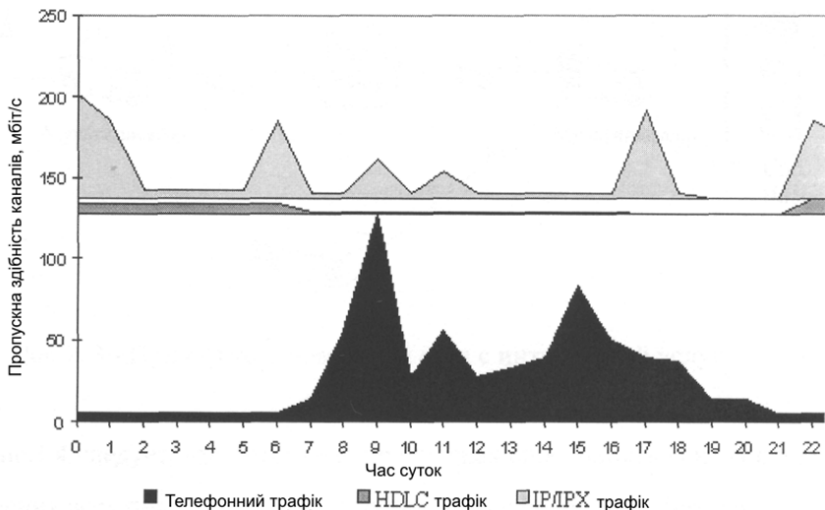

Рис. 1.1. Завантаження орендованих каналів зв'язку протягом доби при традиційній побудові корпоративної мережі

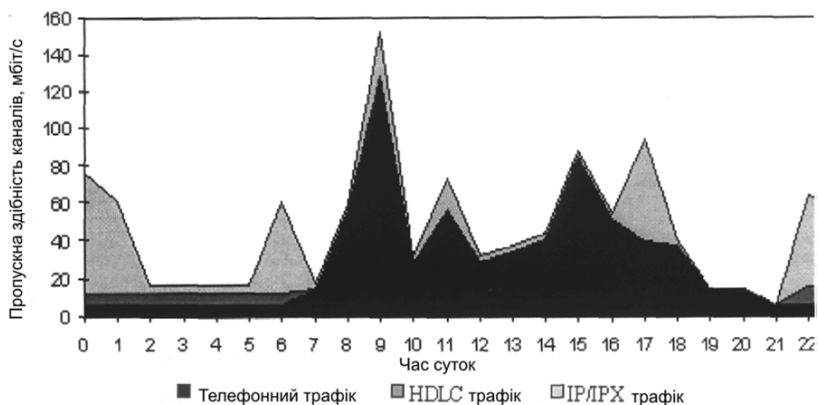

Рис. 1.2. Завантаження каналу зв'язку при інтеграції послуг

2. Критерії оцінювання й показники ефективності вхідного потоку мультимедійної інформації в цифрових мережах інтегрального обслуговування.

При проектуванні ЦМІО дуже важливо правильно вибрати критерії оцінювання й показники ефективності мережі. Обрані критерії повинні вірогідно відбивати реальні процеси, що мають місце в ЦМІО. Ефективність функціонування ЦМІО пропонується оцінювати з боку користувача. При цьому варто враховувати, що з погляду користувачів найбільш важливим є якість обслуговування саме цих користувачів. Крім того, для будь-якого типу інформації існують деякі граничні значення показників якості. Перевищення показників над цими граничними оцінками не приводить до поліпшення суб'єктивних оцінок користувачів [5, 9].

Використовуємо відомі методи декомпозиції загального різнорідного потоку інформації на кілька потоків, однорідних щодо пропонованих до мережі вимог. Для цього визначаються найбільш важливі показники доставки кожного такого виду інформації, їхні кількісні оцінки. З цією метою були розглянуті стандарти на передачу інформації [13, 14, 15], а також ряд робіт із цієї тематики [9, 12, 13], присвячених дослідженню процесів передавання інформації різних класів, визначенню їхніх граничних характеристик.

З погляду споживача телекомунікаційного обслуговування виділяють такі основні класи інформації: мова; відео; оперативні дані; файли даних; відеофайли; аудіофайли.

Відповідно до прийнятої класифікації думаємо, що передача кожного з цих видів інформації відповідає визначеному класові телекомунікаційного обслуговування. У табл. 2.1 приведено відповідні технічні показники класів телекомунікаційного обслуговування залежно від виду інформації, що транспортується. Приведена на рис. 2.1 тривимірна діаграма дає порівняльну оцінку цих видів телекомунікаційного обслуговування [4, 7, 8].

Зазначимо, що в ЦМІО надаються ті види обслуговування, що є традиційними для мереж на основі комутації каналів (передача мови, відео), але не для мереж передачі даних на основі комутації пакетів. Очевидно, що різні технічні показники мають різне значення для класу ЦМІО й загального класу мереж передачі даних. Розглянемо значущість вимог, пропонованих кожним видом телекомунікаційного обслуговування до технічних показників ЦМІО:

Таблиця 2.1

Технічні показники видів телекомунікаційного обслуговування

	Передача мови	Передача відео	Передача опер. даних	Передача файлів даних	Передача відео-даних	Передача аудіоданих
Середній час доставки одиниці інформації, с	0,150	0,150	0,5	<10	<60	<60
Пропускна здатність ТКМ, Мбіт/с	Більше 16	Більше 8192	Більше 9,6	Більше 64	Більше 2048	Більше 64
Імовірність помилки при транспортуванні інформації	Менше $3 \cdot 10E-2$	Менше $3 \cdot 10E-2$	Менше $10E-6$	Менше $10E-8$	Менше $3 \cdot 10E-2$	Менше $3 \cdot 10E-2$
Коефіцієнт готовності обслуговування	Більше $1-10E-4$	Більше $1-10E-4$	Більше $1-10E-5$	Більше $1-10E-3$	Більше $1-10E-3$	Більше $1-10E-3$

Продовження табл. 2.1

Гарантований обсяг обслуговування, частка гарантованої пропускної здатності	Більше 0,75	Більше 0,75	Більше 0,5	Більше 0,1	Більше 0,05	Більше 0,05
Собівартість обслуговування	Низька ~1\$ у годину	Висока ~100\$ у годину	Низька ~1\$ у годину	Низька ~1\$ у годину	Середня ~10\$ у годину	Середня ~10\$ у годину
Рівень охоплення території обслуговуванням, %	менше 50	Менше 5	Менше 50	менше 50	менше 5	менше 5
Рівень захищеності переданої інформації, кількість комбінацій ключа	Висока, Менше 10E+12	Середня, Менше 10E+8	Висока, Менше 10E+12	Висока, Менше 10E+12	Середня, Менше 10E+8	Низька 0-10E+8
Сумісність з різними видами устаткування й обслуговування	Висока. Стандартне устаткування телефонного зв'язку	Низька. Спеціалізоване устаткування	Висока. Стандартне устаткування передачі даних	Висока. Стандартне устаткування передачі даних	Низька. Спеціалізоване устаткування	Низька Спеціалізоване устаткування

– «середній час доставки інформації» є критичним показником якості з'єднання для передачі мови, відео й оперативна даних, де затримка на час, більший припустимого, означає безповоротну втрату такої інформації;

– «пропускна здатність з'єднання» є критичним показником якості з'єднання для передачі мови і відео, тому що для таких видів телекомунікаційного обслуговування існують технічні межі мінімального обсягу даних, переданих в одиницю часу та необхідних для адекватного відновлення інформації в точці прийому в реальному масштабі часу. Достатня пропускна здатність з'єднання потрібна також при передаванні великих масивів інформації за кінцевий час;

– «вірогідність помилки передачі інформації» є істотним показником при передачі точних видів інформації: бінарної оперативної інформації, бінарних файлів даних. Помилка одного біта інформації може призвести до неможливості використання цілого масиву даних;

– «коефіцієнт готовності послуги» є важливим для оперативних видів обслуговування, призначених для передачі інформації в реальному масштабі часу. Оперативні дані не може бути відкладено для передачі на більш пізній час, тому що втрачуть свою актуальність;

– «гарантована якість послуги» – частка гарантованої пропускної здатності або частка інформації, що доставляється за припустимий час, має велике значення при передачі мови і відео. Крім виконання вимог щодо забезпечення середнього часу доставки одиниці інформації та пропускної здатності з'єднання, для цих видів обслуговування важливий середній обсяг інформації, що не втрачає своєї актуальності до моменту доставки в пункт призначення;

– показники «собівартість послуги» й «рівень охоплення території обслуговуванням» є важливими, в основному, для оперативних видів інформації, тому що ці види телекомунікаційного обслуговування розраховано на масового споживача;

– «рівень захищеності переданої інформації» має важливе значення для видів обслуговування, що передають конфіденційну інформацію: різні бінарні дані, голосова інформація;

– «сумісність із різними видами устаткування й обслуговування» є істотним показником для обслуговування, сумісного із видами традиційного зв'язку: телефонний зв'язок, передача файлів.

На підставі вищевикладеного в табл. 2.2 приведено порівняльний аналіз технічних показників, де якщо параметр є важливим для розглянутого виду обслуговування, то до його оцінки додається 1 бал.

Спираючись на дані табл. 2.1, є можливість визначити кількісні оцінки необхідної якості передачі інформації в мережі, а використовуючи дані про з'єднання в мережі (існуючі й прогнозовані), стає можливим одержання кількісних оцінок вимог, пропонувананих до ЦМІО вхідним трафіком. Однак дослідження всіх перерахованих вище показників є складним багатокритерієвим завданням. На ранніх стадіях проектування ЦМІО, що розглядаються в цій праці, досить досліджувати показники, що є найбільш важливими для дослідження рівня відповідності ЦМІО вимогам завдань на обслуговування, визначення «концепції» та загальної структури проєктованої мережі [6, 7, 9, 10].

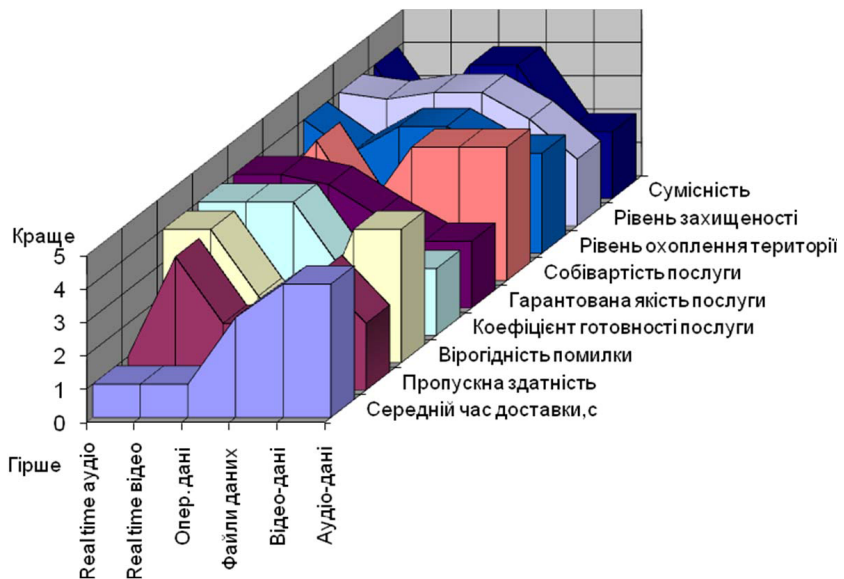

Рис. 2.1. Порівняння різних видів обслуговування

Серед технічних параметрів, що описують телекомунікаційне обслуговування та приведені в табл. 2.2, найбільш значущими є: середній час доставки одиниці інформації; пропускна здатність; гарантований обсяг обслуговування; коефіцієнт готовності обслуговування; рівень захищеності інформації. Останні два параметри для ЦМІО багато в чому схожі з аналогічними параметрами для традиційних СПД, тому для їх аналізу можна скористатися вже існуючими напрацюваннями. Параметр «гаран-

тований обсяг обслуговування» для видів специфічної інформації, переданих у ЦМІО (мова, відео, оперативні дані), визначається часткою інформації, що доставляється з припустимою для цього виду обслуговування затримкою [3, 10, 12].

У цій праці пропонується використовувати під час аналізу ЦМІО такі показники: пропускна здатність з'єднань у ЦМІО; середній час доставки одиниці інформації з часу з'єднання у функціонуючій ЦМІО; імовірність доставки інформації з часу з'єднання за заданий час. Таким чином, на підставі викладеного вище схема кількісного оцінювання вимог, пропорованих до проєктованої мережі завданнями на телекомунікаційне обслуговування, складається з таких операцій:

1. Дослідження складу з'єднань у мережі і їхні структури.
2. Визначення виду телекомунікаційного обслуговування для кожного з'єднання.
3. Обґрунтування середніх і граничних кількісних оцінок найбільш значущих показників телекомунікаційного обслуговування (наприклад, за допомогою табл. 2.1, 2.2 або запропонованих підходів).
4. Визначення бажаних інтегральних показників з'єднань між частинами та фрагментами мережі на підставі отриманих приватних характеристик окремих з'єднань. Розроблення схеми вибору й обґрунтування використовуваних у ЦМІО телекомунікаційних технологій.

Результати дослідження вхідного в ЦМІО трафіка й бажаних характеристик мережі логічно зв'язані з необхідністю аналізу можливих концепцій інформаційної та алгоритмічної структури, основою яких є телекомунікаційні протоколи – правила взаємодії базових компонентів мережі [12, 14, 15].

Відповідно до моделі взаємодії відкритих систем (далі – ВВС) протоколом називається взаємодія вилучених мережевих пристроїв на одному рівні [9]. Протоколи різних рівнів є функціонально незалежними процесами і взаємодіють між собою у відповідності зі стандартними інтерфейсами. Однак на практиці, як правило, процедури, що відповідають декільком рівням моделі ВВС, реалізуються у виді одного протоколу [10, 12].

Таблиця 2.2
Значущість технічних показників для різних видів телекомунікаційного обслуговування

Технічні показники	Вимоги до ЦМЮ	Передача Мови	Передача відео	Передача оперативних даних	Передача файлів даних	Передача відеоданих	Передача аудіоданих	РАЗОМ
Середній час доставки одиниці інформації, с	Можливість забезпечити доставку одиниці інформації за заданий час	1	1	1	0	0	0	3
Пропускна здатність ТКМ, Мбіт/с	Можливість забезпечити гарантовану пропускну здатність з'єднання	1	1	0	0	1	1	4
Імовірність помилки при транспортуванні інформації	Можливість корекції помилок	0	0	1	1	0	0	2

Продовження табл. 2.2

Коефіцієнт готовності обслуговування	Вимоги до устаткування, ПО, системи маршрутизації	1	1	1	0	0	0	0	3
Гарантований обсяг обслуговування, частка гарантованої пропускну здатності	Можливість забезпечити задану пропускну здатність з'єднання і зміни в часі	1	1	1	0	0	0	0	3
Собівартість обслуговування	Визначається маркетинговими умовами	1	0	1	0	0	0	0	2
Рівень охоплення території обслуговуванням, %	Визначається маркетинговими умовами	1	0	1	0	0	0	0	2
Рівень захищеності переданої інформації, комбінацій ключа	Вбудоване кодування переданої інформації	1	0	1	1	1	1	0	4
Сумісність із різними видами устаткування й обслуговування	Використання стандартного устаткування	1	0	1	1	1	0	0	3

Примітка: 1 – показник має «визначальне» значення для цього виду обслуговування;
0 – показник не має «визначального» значення для виду обслуговування.

3. Сучасні протоколи передачі мультимедійної інформації та реалізація обслуговування на їхній основі.

Зіставивши параметри протоколів і технічні показники ЦМІО, приведені в табл. 2.1, можна зробити висновки про технічну реалізацію визначених видів обслуговування з використанням сучасних протоколів. Насамперед розглянемо відповідність різних протоколів вимогам, пропонуваним телекомунікаційним обслуговуванням до ЦМІО. У табл. 2.3 показано відповідність вимог обслуговування та можливостей найбільш розповсюджених протоколів. На підставі даних табл. 2.2 і 2.3 складаються можливості реалізації видів телекомунікаційного обслуговування на основі розповсюджених протоколів. При оцінюванні кожного протоколу використовується таке правило: «кожен показник, що має “визначальне” значення для виду обслуговування та реалізований за допомогою цього протоколу, додає 1 бал до загальної оцінки протоколу» [13, 14, 15].

При дослідженні залежностей, приведених у табл. 2.3, проектувальник має можливість одержати такі зведення:

- порівняльні якісні оцінки можливостей протоколів для розглянутих видів телекомунікаційного обслуговування;
- варіанти спільної реалізації декількох видів обслуговування на основі одного протоколу.

Таким чином, загальна схема обґрунтування і вибору алгоритмічної інформаційної структури ЦМІО складатиметься з такої послідовності:

- оцінка структури й кількісних характеристик трафіка, що входить у мережу;
- визначення на підставі цього бажаних характеристик проектованої мережі;
- дослідження можливостей сучасних телекомунікаційних протоколів і вибір найбільш доцільних для проектованої мережі.

Висновки

1. Подальший розвиток бібліотечного простору потребує використання цифрових мереж інтегрального обслуговування, що дають змогу підвищити економічні показники за рахунок зменшення кількості ліній передачі інформації.

2. До переваг цифрових мереж інтегрального обслуговування варто віднести:

- більш високу економічну ефективність порівняно з будь-якою іншою мережею;
- забезпечення широкого спектра видів обслуговування при використанні тільки однієї лінії;

Таблиця 2.3
Відповідність розповсюджених телекомунікаційних протоколів вимогам обслуговування

Технічні показники обслуговування	Вимоги до протоколів	Ethernet	TokenRing	FDDI	HDLC	PPP	ISDN	X.25	FrameRelay	ATM	AppleTalk	DecNet	TCP/IP	IPX
Середній час доставки одиниці інформації, с	Можливість забезпечити доставку одиниці інформації за заданий час	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-
Пропускна здатність ТКМ, Мбіт/с	Можливість забезпечити гарантовану пропускну здатність з'єднання	-	-	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-
Імовірність помилки при транспортуванні інформації	Можливість корекції помилок	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-
Коефіцієнт готовності обслуговування	Можливість відновлення з'єднання альтернативними маршрутами	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+

Продовження табл. 2.3

					-	
					-	
					-	
					-	
					+	
					-	
					-	
					-	
					-	
					-	
					-	
					-	
					-	
Можливість забезпечити задану пропускну здатність з'єднання та зміни в часі	Можливість забезпечити задану пропускну здатність з'єднання та зміни в часі					
Собівартість обслуговування	Визначається можливостями ЦМЮ					
Рівень охоплення території обслуговування, %	Визначається можливостями ЦМЮ					
Рівень захищеності переданої інформації, комбінації ключа	Вбудоване кодування переданої інформації					
Сумісність із різними видами устаткування й обслуговування	Визначається можливостями й устаткуванням ЦМЮ					

- сумісність ЦМЮ з існуючими та споруджуваними мережами зв'язку;
- застосування тільки цифрових методів передачі інформації;
- високу надійність, обумовлену використанням висококласного уніфікованого устаткування, систем моніторингу й керування.

3. Переваги цих мереж найбільше проявляються під час передавання мультимедійної інформації шляхом інтеграції її різних видів.

4. Наявність широкого спектра інтегрованих протоколів дає змогу оптимізувати передавання гетерогенної мультимедійної інформації (текст, звук, відео тощо).

5. Показники для телекомунікаційних мереж необхідно розглядати в динаміці.

6. Ця сфера діяльності має великі перспективи для подальшого розвитку та характеризується стійким збільшенням і розширенням кількості й спектра послуг, змінами собівартості і якості обслуговування.

Список бібліографічних посилань

1. Гах І. П. Перспективи впровадження мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечне середовище. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17–18 трав. 2005 р.* Київ, 2005. Ч. 1. С. 155–158.

2. Гах І. П. Необхідність та перспективи впровадження цифрових мереж інтегрального обслуговування для передачі мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* Київ, 2013. Вип. 36. С. 353–375.

3. Гах І. П. Моделі цифрових мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечному середовищі: відповідність сучасним вимогам. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* Київ, 2015. Вип. 41. С. 609–623.

4. Гах І. П. Мультимедійні технології у бібліотеці в контексті сучасних бездротових бібліотечних мереж. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* Київ, 2017. Вип. 46. С. 478–490.

5. Приложение 10 к Конвенции ИСАО. *Том 3. Системы связи.* Монреаль: ИСАО, 1995. 432 с.

6. Конахович Г. Ф. Сучасні мережі передачі даних підприємств ЦА. *Захист інформації.* 2003. № 1. С. 4–27.

7. Конахович Г. Ф. Аналіз принципів захисту від несанкціонованого доступу підсистем керування глобальних мереж передачі даних. *Захист інформації*. 2002. № 4. С. 23.
8. Bharat T. Doshi. Future WAN Architecture Drivenby Services, Traffic Volumeand Technology Trends. *BellLabs Technical Journal*. 2001. January–June. p. 13
9. Захаров Г. П. Методы исследования сетей передачи данных. М. : Радио и связь, 1982. 208 с.
10. Боккер П. ISDN. Цифровая сеть с интеграцией служб. *Понятия, методы, системы ; пер. с нем.* М. : Радио и связь, 1991. 357 с.
11. Захаров Г. П. Службы и архитектура широкополосных цифровых сетей интегрального обслуживания. *Электронные знания ТЭК*. М. : Эко-трендз. 1993. Т. 42. 234 с.
12. Иносэ Х. Интегральные цифровые сети связи: введение в теорию и практику. М. : Радио и связь, 1982. 320 с.
13. Шаршаков А. Будущее сетевых технологий. *Сети*. 1997. № 1. С. 40–47.
14. Тобаги Ф. А. Архитектуры высокоскоростных коммутаторов пакетов для широкополосных цифровых сетей интегрального обслуживания. ТИИЭР. 1990. № 1. С. 105–142.
15. Олифер В. Г. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы. СПб. : Питер, 2001. 669 с.

References

1. Hakh, I. P. (2005). Perspektivy vprovadzhennya merezh intehralnoho obsluhovuvannya v informatsiyno-bibliotechne seredovyshe [Prospects for the introduction of integrated service networks information and library environment]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiyna dijalnyst: Problemy nauky, osvity, praktyky: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Documentation. Library. Information activities: Problems Science, Practice: Coll. Intern materials. scientific-practic. conf. Kyiv. 17–18 May 2005. Part 1.* pp. 155–158 [in Ukrainian].
2. Hakh, I. P. (2013). Neobhidnist ta perspektyvy vprovadzhennya cyfrovyyh merezh intehralnoho obsluhovuvannya dlya peredachi multymedijnoyi informaciyi v informacijno-bibliotechnomu seredovysshi [Necessity and prospects of introduction of digital networks of integrated services for the transmission of multimedia information in the information and library environment]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions*

of *V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 353–375. Kyiv [in Ukrainian].

3. Hakh, I. P. (2015). Modeli cyfrovyyh merezh intehralnogo obsluh-ovuvannya v informacijno-bibliotechnomu seredovyshti: vidpovidnist suchasnym vymoham [Models of Integrated Services Integrated Digital Networks in the Information and Library Environment: Compliance with Modern Requirements]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, pp. 609–623. Kyiv [in Ukrainian].

4. Hakh, I. P. (2017). Multymedijni tehnolohiyi u bibliotetsi v konteksti suchasnyh bezdrovovyh bibliotechnykh merezh [Multimedia technologies in the library in the context of modern wireless library networks]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 478–490. Kyiv [in Ukrainian].

5. Prilozhenie 10 k Konventsii ICAO [Annex 10 to the Convention ICAO]. (1995). Vol. 3. Sistemyi svyazi. Montreal: ICAO. 432 p. [in Russian].

6. Konahovich, G. F., Suhopara, O. M., Potapov, V. G. (2003). Suchasni merezhi peredachi danih pidpriemstv TsA [Modern data network enterprise CA.]. *Zahist Informatsiyi – Information Protection*, part 1, pp. 4–27. Kyiv [in Ukrainian].

7. Konahovich, G. F., Suhopara, O. M. (2002). Analiz printsipiv zahistu vid nesanktsionovanogo dostupu pidsistem keruvannya globalnih merezh peredachi danih [Analysis of Principles for the Protection against unauthorized access control subsystems of global data networks]. *Zahist Informatsiyi – Information Protection*, part 4, p. 23. Kyiv [in Ukrainian].

8. Bharat, T. Doshi, Ramesh, Nagarajan, G. N., SrinivasaPrasanna, M., Akber Qureshi. (2001). Future WAN Architecture Drivenby Services, Traffic Volumeand Technology Trends. BellLabs Technical Journal. January – June [in English].

9. Zaharov, G. P. (1982). Metodyi issledovaniya setey peredachi danyih [Methods of research data networks]. 208 p. Moscow: Radio and communication [in Russian].

10. Bokker, P. (1991). ISDN. Tsifrovaya set s integratsiey sluzhb. Ponyatiya, metodyi, sistemyi [Digital network with integration of services. Concepts, methods, systems]. 357 p. Moscow: Radio and communication [in Russian].

11. Zaharov, G. P., Simonov, M. V., Yanovskiy, G. G. (1993). Sluzhbyi i arhitektura shirokopolosnykh tsifrovyykh setey integralnogo obsluzhivaniya [Service and architecture of broadband digital networks Integrated Services]. *Elektronnyie znaniya TEK – Electronic Knowledge of the Fuel and Energy Complex*, Vol. 42, 234 p. Moscow: Eco-trend [in Russian].

12. Inose, H. (1982). Integralnyie tsifrovyye seti svyazi: vvedenie v teoriyu i praktiku [Service and architecture of broadband digital networks Integrated Services]. 320 p. Moscow: Radio and communication [in Russian].

13. Sharshakov, A. (1997). Budushee setevyih tehnologiy [Future network technologies]. *Seti – Networks*, part 1, pp. 40–47 [in Russian].

14. Tobagi, F. A. (1990). Arhitekturyi vyisokoskorostnyih kommutatorov paketov dlya shirokopolosnyih tsifrovih setey integralnogo obsluzhivaniya [Architecture of high-speed packet switches for broadband integrated services digital networks]. *TIIER*, no. 1, pp.105–142 [in Russian].

15. Olifer, V. G., Olifer, N. A. (2001). Kompyuternyye seti. Printsipyi, tehnologii, protokolyi [Computer networks. Principles, technologies, protocols]. 669 p. SPb: Peter [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Ihor Gah,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: Ipg2@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7283-1239>

Prospects and Development of Multimedia Technologies in Library Networks

The article deals with the development of multimedia network technologies and integration of library services in terms of introduction and expansion of interlibrary information space, and presents analysis of multimedia technologies in library networks with services integration, standards and protocols of data transmission in them, resource efficiency in multimedia libraries.

An analysis of the methods of designing and analysis of digital integrated service networks (CMS) in the library environment, as well as a unified system approach to the assessment of the processes of transmission of different classes of information and types of telecommunication services (service) are presented as well.

The dependencies of library networks with service integration were investigated and the following information was obtained:

- comparative qualitative assessments of the capabilities of protocols for the types of telecommunication services considered;
- options for joint implementation of several types of services based on a single protocol.

Thus, the general scheme of justification and selection of algorithmic information structures of the CIS will consist of the following sequence:

- assessment of the structure and quantitative characteristics of the network traffic;

- determination based on this desirable characteristics of the projected network;
- exploring the capabilities of modern telecommunications protocols and selecting the most appropriate for the designed network.

The conclusions about the possibility, prospects of technical implementation and implementation of certain types of services using modern protocols for transmission of multimedia information in the information and library environment are made.

The study has found that this sphere of activity has great prospects for further development and is characterized by steady increase and expansion of the number and range of services, changes in cost and quality of service.

Keywords: libraries, information and library environment, multimedia information, multimedia technology, digital network integration services, data standards, data streams, network protocols, security of data.

Наталія Гриценко,

провідний бібліограф,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: Grisenko_nat@ukr.net

БІБЛІОТЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НЕОІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ

У праці досліджуються особливості сучасних політичних комунікацій між державою та бібліотечною системою в Російській Федерації. Визначено специфіку, механізми, основні напрями та результати впливу політичних комунікацій, спрямованих на реалізацію неоімперської політики правлячої верхівки, а не на розбудову громадянського суспільства. Розкриваються недемократичні методи політичних комунікацій, які застосовуються тоталітарним режимом щодо бібліотечної системи, де людина зазнає повного контролю влади над свідомістю та політичними поглядами.

Ключові слова: політичні комунікації, бібліотеки Росії, Бібліотека української літератури, реорганізація, екстремізм, свобода слова.

З розвитком інформаційного суспільства роль політичних комунікацій набуває дедалі більшого значення. Одним із проявів цього є наповнення суб'єктів соціокультурного процесу політичним змістом, що робить їх важливою ланкою формування й трансформації політичних цінностей індивідів як важливої умови завоювання, здійснення та утримання політичної влади.

Застосування політичних комунікацій мало місце задовго до впорядкування та оформлення її в науку під назвою «політична комунікативістика». Тому проблеми комунікації з давніх часів є предметом дослідження філософів, соціологів, політологів, серед яких Д. Белл, П. Брегер, Н. Вінер, Ч. Кулі, Г. Лассуел, К. Леві-Строс, Т. Лукман, Д. Г. Мід, Ю. Хабермас, Д. Б. Уотсон та ін. Феномен політичної комунікації досліджували Д. Берло, Р. Катц, Ж.-М. Котре, Б. Кретон, П. Лазарфельд, В. Ліпман, Л. Пай, М. Розенберг, К. Санне, Ю. Косенко, А. Воробйова, М. Грачова, П. Шампань та ін. Проблеми політичної комунікації стали предметом дослідження вітчизняних учених – С. Барматової, В. Бебика,

Ю. Ганжурова, О. Гриценка, Г. Почепцова, В. Різуна, Є. Тихомирової, О. Шахтемірової, В. Горового, Ю. Половинчак, Т. Гранчак, М. Закірова, О. Кушнір, В. Пальчук та ін.

Враховуючи надзвичайну популярність і багатогранність наукових розробок із вивчення політичних комунікацій, а також незчисленну кількість визначень, окреслимо декілька з них, якими керуватимемося в межах вивчення цієї теми.

В одній із своїх робіт М. Грачов зазначив, що «з давніх часів із різним ступенем успіху за допомогою видання указів і законів робилися спроби направити політичну комунікацію в потрібне русло, контролювати інформаційні потоки у відповідних суспільствах, причому цей контроль міг приймати найрізноманітніші форми цензури – від офіційної діяльності спеціальних державних інститутів до організації “неформального тиску знизу” шляхом формування громадської думки, що відповідає вимогам часу» [1].

Часто політичну комунікацію визначають як обмін інформацією між керуючими й керованими, пануючими й підвладними, тоді у її сферу потрапляють предмети спілкування, які зовсім не належать до політики як такої. Однак у будь-якому випадку «політичні комунікації з боку влади мають декілька характерних моментів: по-перше, вони вибіркові відповідно до політичної мети, цінностей, переконань комунікантів; по-друге, домінують стосовно інших видів комунікацій у країні (соціальних, економічних, релігійних і т. д.); по-третє, досить агресивні, нетерпимі, зворотні по відношенню до своїх супротивників і лояльні, солідарні у відносинах зі своїми однодумцями, союзниками, отже, конфліктні, кооперативні та маніпулятивні одночасно», зазначає Л. Тимофєєва [2].

Крім того, сучасна влада в політичних комунікаціях широко застосовує «новітні технології, які сприяють виникненню феномену так званого нового тоталітаризму, за якого людина за допомогою сучасних комунікативних технологій не лише підпадає під постійний нагляд, а й може опинитися під контролем через глобальні інформаційні системи маніпуляції свідомістю», – зазначає М. Закіров [3].

Безпосередню здатність влади впливати на політичну поведінку людей через змістовну спрямованість політичних комунікацій розглянуто в праці О. Воробйова, де визначено механізми спонукання людей до певних дій та запобігання виникненню опозиційних політичних рухів і протестів [4].

Метою цієї статті є дослідження методів політичних комунікацій, якими сучасна влада Російської Федерації послуговується через бібліотечну систему як важливу ланку соціокультурного процесу, для форму-

вання потрібних їй політичних поглядів, які підтримали б її неоімперські прагнення.

Під час політичних процесів, які відбуваються в Росії останні два десятиліття, у функціонування бібліотечної системи було внесено кардинальні зміни, початок яких поклали реформи місцевого самоврядування. На основі Федерального закону «Про загальні принципи організації місцевого самоврядування в Російській Федерації» (06.10.2003 р. № 131-ФЗ) органи виконавчої влади отримали право самостійно вирішувати питання управління муніципальними бібліотечними установами. Серед них: створення, ліквідація та реорганізація бібліотек; визначення цілей, завдань, напрямів, порядку й умов їхньої діяльності; призначення і звільнення керівників; контроль за діяльністю бібліотек.

Фінансування бібліотек із місцевих бюджетів зазнає значних скорочень виділення коштів на їх утримання, що призвело до відверто довірливих рішень без урахування особливостей бібліотек. Як наслідок, у Постанові «Про реалізацію Стратегії державної культурної політики на період до 2030 року в суб'єктах Російської Федерації» висловлено стурбованість тим, що за 25 років практично вдвічі зменшилася кількість культурно-дозвільних центрів, майже на чверть – кількість сільських клубів, дедалі менше стає бібліотек – насамперед у невеликих селищах і сільській місцевості, де бібліотеки чи не єдині осередки культури [5].

Наступним доленосним кроком у діяльності закладів культури стало затвердження нових соціальних нормативів із забезпечення населення організаціями культури (розпорядження уряду РФ від 26 січня 2017 р. № 95-р), за яким понад 30 % муніципальних бібліотек, насамперед у селах, отримали право «законної» ліквідації. На сьогодні законодавча база, що регламентує діяльність бібліотек в умовах місцевого самоврядування, налічує 90 федеральних та 129 нормативних і правових актів суб'єктів РФ, однак тенденція до скорочення та відвертої руйнації бібліотечної системи триває [6].

За резолюцією круглого столу, який відбувся 20 лютого 2017 р. за участі широкого загалу представників культури, науки та читачів бібліотек із різних регіонів країни, сучасний стан бібліотечної справи в країні було охарактеризовано так: масове закриття та перепрофілювання бібліотек, катастрофічний стан комплектування й матеріально-технічної бази, різке скорочення наукових і спеціалізованих підрозділів у бібліотеках, негативні тенденції безпосередньо в бібліотечній науці, деградація системи підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів [7]. Було висловлено нарікання щодо відсутності реакції з боку Міністерства

культури на очевидні негативні тенденції. Аналіз трансформації мережі загальнодоступних бібліотек демонструє хаотичність змін, які характерні для всіх регіонів.

Без обговорення перспектив розвитку бібліотечної сфери відбувається фактичне перетворення бібліотек в «установи культури нового типу», у яких зводиться «до нуля» головна складова їхньої діяльності з підтримки читання та розвитку книжкової культури. Річні контракти керівників закладів культури включають пункт про неприпустимість публічної критики дій вищого керівництва, що перетворює директорів бібліотек у маріонеток, змушених беззаперечно виконувати волю свого керівництва. У таких умовах задоволення актуального читацького попиту вкрай ускладнюється, а в окремих випадках стає неможливим [7]. Таким чином, спостерігаються цілеспрямовані зусилля російської влади на значне скорочення як осередків культурного розвитку суспільства, так і вагомої частини впливу мислячої інтелігенції на формування політичних поглядів населення.

Після проведення реорганізації бібліотечної системи в Росії почали лунати заяви про екстремізм через прояви кризи в культурній сфері. Для покращення ситуації в Держдумі було заплановано створення Ради з культури, релігії та міжнаціональних відносин, якій було доручено зайнятися питаннями «морального клімату в суспільстві», «вихованням патріотизму», профілактикою екстремізму у сфері культури. Плани Держдуми з боротьби з екстремізмом прокоментував політтехнолог, автор проекту «Архітектура влади» А. Трошкін: «Проблема екстремізму лежить у площині розвитку культури, а в періоди культурного та емоційного занепаду особливо помітно зростання екстремістських тенденцій. У Росії екстремізм має свою специфіку, і він замішаний на ставленні до влади та ідеології, тому питання культурної політики належить до першорядної важливості – державні інститути, у тому числі й Держдума повинні контролювати цей напрям постійно» [8].

Як бачимо, у Росії визнають період культурного та емоційного занепаду. Хіба ж не на нього було розраховано масове знищення закладів культури, у тому числі й бібліотек? До тих, хто не піддався занепаду, застосовується антиекстремістське законодавство, дія якого значно посилилася. Це підтверджують доповіді експертів інформаційно-аналітичного центру «Сова», які присвячені застосуванню цього законодавства в Росії у 2017 р. Проаналізувавши судову практику, були зазначені небезпечні тенденції, які полягають у тому, що закон дедалі частіше застосовується для захисту діючої влади й тиску на «неугодних» їй активістів. На думку цих

же експертів, кримінальне переслідування колишнього директора Бібліотеки української літератури Н. Шаріної є неправомірним і показовим [9]. За версією слідства, директор «організувала можливість отримання й ознайомлення необмеженого кола людей із літературою, визнаною судом екстремістською». До цієї літератури належать книги «Голод на Україні», поезія Д. Павличка, а також дитячий ілюстрований журнал «Барвінок». Н. Шаріну засудили до чотирьох років умовно з випробувальним терміном на чотири роки. З будівлі бібліотеки зняли вивіску, книги вивезли (частково викинули), співробітників звільнили, сайт бібліотеки заблокували.

Закриття Бібліотеки української літератури викликало широкий резонанс світової спільноти. «У Росії все, що пов'язано з Україною, пов'язано з політикою. Навіть у слові “борщ” багато хто вже почав бачити політику», – прокоментував ситуацію адвокат Н. Шаріної І. Павлов [10].

Журналіст А. Бабченко на своїй сторінці у Facebook пише: «Ми дожили до “справи бібліотекарів” – це справжній 1937 р., тільки поки ще масштаби не ті, а все інше те ж саме, але до дорослих, виробничих масштабів вони ще дійдуть, я впевнений...» [11].

Заступник співголови Об'єднання українців Росії В. Семененко вважає обшуки Бібліотеки української літератури в Москві приводом для «зачистки всього українського в Росії» [12].

Світовий конгрес українців (далі – СКУ) закликав міжнародне співтовариство та правозахисні організації негайно відреагувати на неприйнятні дії Російської Федерації, щоб захистити національні права й права людини української меншини у Росії. Президент Світового конгресу українців Є. Чолій заявив, що СКУ засуджує ліквідацію бібліотеки, яка вже давно зазнає переслідувань із боку владних структур Російської Федерації [13].

На зазначені події відреагували і у ЄС. Речник представника з питань зовнішньої політики та політики безпеки Ф. Могеріні заявив: «Прикро, що цей інцидент стався напередодні 50-річчя прийняття Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який закріплює свободу вираження поглядів і включає свободу пошуку, отримання та поширення інформації. Не повинно бути ніякого втручання в діяльність культурних центрів, таких як московська Бібліотека української літератури в Російській Федерації» [14].

Варто зазначити, що в сучасній російській державі не тільки Українській бібліотеці висуваються звинувачення в екстремізмі. У червні 2015 р. у Єкатеринбурзі з бібліотеки єврейської гімназії вилучили збірники

священних текстів з іудаїзму, включаючи Тору, щоб вивчити їх на предмет «наявності в цих книгах матеріалів екстремістського змісту» [15].

Як зазначається в аналізі «ОВС-Інфо», усі бібліотеки країни зобов'язані звіряти свої фонди з Федеральним списком екстремістських матеріалів. Цей величезний і незручний у використанні реєстр постійно поповнюється: книгу або статтю може визнати екстремістською будь-який районний суд, після чого вони автоматично потрапляють до списку. Якщо прокуратура виявить у бібліотеці таку «заборонену літературу», вона може винести керівництву припис, який зобов'язує вжити заходи, щоб подібне не повторилося. Це означає, що потрібно постійно прибирати книги з бібліотечних фондів, а якщо бібліотекар встиг видати читачеві «нехорошу книжку», директор може оштрафувати його [16]. За словами письменниці О. Громової, колишнього головного редактора газети «Бібліотека в школі», директори вимушені доводити, що в книгах не міститься неналежної інформації (для цього вони замовляють експертизи, відправляють книги фахівцям, іноді навіть у Москву).

У цілому директори сильно залякані, інформує вона: «Більшість бібліотек у нас у країні державні, незалежних практично немає. Це означає, що будь-який директор бібліотеки може бути негайно звільнений із розірванням контракту через претензії, пов'язані з наявністю “екстремістської літератури”. Оскільки у федеральний список потрапляють також сайти або окремі матеріали з Інтернету, підставою для адміністративної справи може стати просто наявність доступу до заборонених сайтів із бібліотечних комп'ютерів. Від бібліотек вимагають, щоб їхні комп'ютери були забезпечені фільтрами, які блокують доступ до забороненої інформації. Відповідне програмне забезпечення, яке потребує регулярного оновлення, вони повинні купувати самі, а забороненої інформації стає дедалі більше. Якщо бібліотека не встигне убезпечитися від чергового “шкідливого сайту”, вона може отримати припис від прокуратури» [16].

Невдоволення наглядового органу може викликати й те, що в статуті бібліотеки немає спеціального положення про заборону на поширення екстремістських матеріалів, або відсутність у бібліотеці роздрукованого федерального списку (сьогодні в ньому понад 4 тис. пунктів).

За даними інформаційно-аналітичного центру «Сова», у 2016 р. до керівників російських бібліотек не менше 281 разу неправомірно застосовувалися санкції в рамках антиекстремістського законодавства. У 2015 р. таких випадків було не менше 322 [16].

Серед літератури, на думку різних представників влади, що підлягає вилученню, згадується й та, яка «формує в молодіжному середовищі

викривлене сприйняття вітчизняної історії та популяризує чужі російській ідеології установки». Таке формулювання містилося в листі заступника повноважного представника президента в Північно-Західному федеральному окрузі А. Травникова, який під цим приводом вимагав від уряду Комі вилучити з бібліотек книги, видані за підтримки Фонду Сороса, визнаного наприкінці 2015 р. небажаною організацією. За даними інтернет-видання «7Ч7», у цьому ж році в Національній бібліотеці Комі такі книги (серед яких були підручники з логіки, французького сюрреалізму та навчальний посібник із криміналістики) стояли в окремій шафі.

У 2016 р. у бібліотеці Воркутинського гірничо-економічного коледжу спалили 53 книги, виданих Фондом Сороса, а в бібліотеці Воркутинського політехнічного університету мають намір утилізувати 14 таких книг. Одна з головних претензій фахівців до всіх перерахованих вище обмежень у роботі бібліотек полягає в тому, що вони суперечать Конституції, яка гарантує свободу слова, а також закону про бібліотечну справу [17].

Міністерство освіти Свердловської області Росії постановило вилучити з бібліотек книжки під редакцією британських істориків Е. Бівора та Д. Кігана, у яких згадується насильство воїнів радянської армії над мирними жителями Німеччини. На думку регіонального міністерства, книжки «пропагують стереотипи, що сформувалися за часів Третього рейху». «У зв'язку з цим терміново дати доручення керівникам муніципальних освітніх організацій: перевірити наявність у бібліотеках книжок під редакцією Д. Кігана й Е. Бівора; вжити заходи щодо вилучення їх із доступу для учнів і педагогічних працівників», – ідеться в документі, розісланому керівникам шкіл та училищ [18].

У 2017 р. в Архангельській області потайки, через загрозу звільнення, бібліотекарі прибрали з полиць книги Пушкіна, Чехова, Достоевського, Лотмана, Пришвіна, Солженіцина, Чуковського. Як було їм роз'яснено, книги видані забороненим у Росії «іноагентом» – Фондом Сороса, тому підлягають вилученню з читацького обороту, а бібліографічні картки на них видаленню з картотек. Розпорядження було «за дзвінком», із приписом бібліотекарям нікому про нього не говорити під загрозою звільнення. Виконання розпорядження перевіряла місцева прокуратура. У Северодвінську вже засудили бібліотекарів, які «проявили короткозорість і через недогляд залишили на полицях книги з “печаткою диявола”» [19].

Але книги та інші матеріали для читання, які можуть виявитися «недоброякісними», – не єдина сфера ускладнення діяльності бібліотек. За інформацією «ОВС-Інфо», проблеми можуть виникнути і у зв'язку з

організацією заходів. Серед співробітників бібліотек існує самоцензура та острах. За негласними правилами, організації зі списку «небажаних» завжди отримують відмову. У великих бібліотечних проєктах із ними теж не співпрацюють. Керівництво уникає допускати лекторів, які відомі своїми опозиційними поглядами або критикою влади. З патріотичних організацій «відвертим мракобісам» теж відмовляють, але в цілому до них більш прихильні [16]. І такі побоювання не безпідставні. У петербурзькій бібліотеці ім. Маяковського після візиту ФСБ було закрито проєкт «Діалоги», участь у якому брали люди з різними, у тому числі й опозиційними поглядами. Керівника проєкту, заступника директора бібліотеки М. Солондікова було звільнено, він виїхав із Росії. Свій від'їзд він пояснив тиском, який чинився на нього в тому числі й адміністрацією бібліотеки. Пізніше ЗМІ повідомили про обшуки в бібліотеці ім. Маяковського. За інформацією ж безпосередньо М. Солондікова, протягом півтора року ФСБ регулярно проводила бесіди з адміністрацією бібліотеки щодо проєкту «Діалоги», його мети та ідеологів. Проте офіційно обшуки не пов'язуються зі змістом дискусій у бібліотеці [20].

Завуальованість причин репресій спостерігається і на прикладі з головним бібліографом інформаційно-бібліографічного відділу РНБ Т. Шумиловою. Вона була звільнена за виступ проти злиття двох найбільших бібліотек країни, назвавши це поглинанням і «смертю петербурзької бібліотеки». Формальною причиною звільнення стала її відсутність на робочому місці більше чотирьох годин. У цей час Т. Шумилова перебувала на прес-конференції, де розкритикувала ініціативу керівника РНБ О. Вісла провести злиття петербурзької бібліотеки з московською РДБ. На запитання кореспондента щодо організації мітингу співробітників бібліотеки Т. Шумилова висловила думку, що на нього мало хто прийде. Кожен боїться, що почнеться скорочення, що саме його відділ ліквідують – є перспектива опинитися на вулиці. Ніхто не хоче втратити роботу. Люди сьогодні оточені інформаційним шумом. «Тут тобі і Крим, і Україна, і Америка. Усі в країні перебувають у повній розгубленості».

Стосовно наслідків об'єднання для читачів, вона зазначила, що на початку вони змін не відчують, просто нічого не зрозуміють, адже надходження якихось книг триватиме. Якісні негативні зміни накопичуються непомітно, одразу їх не видно. У Німеччині в 1933 р. теж не всі одразу зрозуміли, що саме відбувається. «Дуже не хочеться миритися з тим, що це станеться. Але безпосередньо співробітники РНБ не можуть вплинути на ситуацію. Ні ВНЗ, ні музеї нас відкрито не підтримали. Це сумно», – констатувала Т. Шумилова [21].

До речі, на мітинги таки вийшли і студенти, і професура Петербурга, однак це не мало потрібної реакції з боку влади.

Професор Європейського університету в Санкт-Петербурзі, історик О. Міллер заявив, що все стало жорсткіше, коли в громадянському суспільстві з'явилося поняття «п'ятої колони», де незгода з офіційною лінією розцінюється як допомога ворогу. Коли слова «п'ята колона» були вимовлені, раптом з'ясувалося, що в суспільстві неймовірна кількість людей чекали цих слів [22]. Яскравим підтвердженням цих слів став круглий стіл «Громадянське суспільство і питання формування історичної пам'яті», який відбувся в Пермській крайовій бібліотеці ім. О. М. Горького. Під час круглого столу розглядалася політика Меморіального музею історії політичних репресій «Перм-36». У своїх виступах доповідачі торкнулися теми трансформації стратегії організації помаранчевих революцій, які змінилися з мирно-ліберальних на агресивно-фашистські (ідеться про Україну); засуджували керівництво музею, яке співчутливо висловлювалося щодо «бандерівців та інших посібників нацистів». Прозвучали звинувачення в цілеспрямованій і послідовній антирадянській діяльності музею; зазначено, що про жодну історичну об'єктивність у цьому випадку не може йтися.

У висновках заходу йшлося про необхідність посилення контролю держави над цим музеєм як необхідну запоруку більш зваженого підходу до історичних подій. До теми репресій пропонувалося ставитися обережно, визнаючи їх травмувальним фактором, який не сприяє патріотичному вихованню громадян [23]. В умовах монополізації влади на історію офіційний меседж звучить приблизно так: репресії – це, звичайно, не дуже добре, однак у країні був порядок, а під керівництвом Й. Сталіна здобуто перемогу у Великій Вітчизняній. Цього достатньо, щоб «відбілити» тривалий історичний період, який заважає презентувати всю історію країни як один суцільний період перемог і джерело позитивних емоцій. Напівофіційне схвалення сталінського часу спровокувало готовність запекло боротися з усім, що не відповідає офіційним трактуванням історії, а значить, і неписаній ідеології сьогоденної влади.

Ще одним яскравим моментом, який характеризує нав'язування політичних поглядів у бібліотечному середовищі, є проект правил поведінки в соцмережах для співробітників бібліотек, розроблений Російською бібліотечною асоціацією. У документі бібліотечним працівникам рекомендується уникати суперечок на політичні та суспільні теми. «Не рекомендується розміщувати будь-яку інформацію або зображення, що компрометують бібліотеку або ганьблять її», – ідеться в проекті. За

порушення цих норм РБА пропонує притягати співробітників бібліотек до дисциплінарної відповідальності. Юрисконсульт Конфедерації праці Росії Д. Якушев зазначив, що запропонований проект правил насамперед порушує Конституцію, яка гарантує свободу слова й можливість поширювати інформацію [24].

Незважаючи на критичний стан у бібліотечній системі, про який неодноразово громадськість повідомляла у своїх зверненнях та акціях протесту, президент Росії В. Путін повторно призначив на посаду міністра культури В. Медінського, якого давно називають міністром безкультур'я й пропаганди, «історичний ревізіонізм, ненависть до сучасного мистецтва і нестримний авторитаризм» якого «відтепер загальновідомі в російських і міжнародних культурних колах. Таке рішення підтверджує те, що для досягнення своїх цілей господар Кремля використовує героїчне й пихате великоросійське національне мистецтво, що спирається на переписування історії сталінізму в позитивному ключі – така лінія завзято просувається з 2012 р. Медінським», наголошує журналіст LeMonde Ф. Жуан [25].

Таким чином, на підставі вищевикладеного матеріалу варто зазначити, що сучасний державний устрій у Росії має ознаки повернення до тоталітаризму. Зміна політичних поглядів у суспільстві готувалася заздалегідь до подій, які ми сьогодні спостерігаємо, і саме жорстка зачистка незгодних та пропаганда зробили можливою підтримку В. Путіна і його дій.

Бібліотечна система в цьому процесі теж зазнала нищівної трансформації. Адміністративно-командний стиль керівництва, що практикується останнім часом Міністерством культури Росії та окремими регіональними органами влади, негативно позначився на стані бібліотечної сфери. Незважаючи на гучні заяви, що культура в РФ «зведена в ранг національних пріоритетів», насправді спостерігаються прямо протилежні процеси. Прописаний у законах розвиток бібліотечної справи та вдосконалення обслуговування читачів насправді реалізується в скороченні кількості бібліотек і звільненні фахівців, розвалі бібліотечної системи. Ці зміни характеризуються відходом від демократичних цінностей, що проявляються в системі так званої закритої (або керованої) демократії, за якої президентська влада диктує умови політичного життя в країні, а демократичні процедури і свободи стають формальними. Крім офіційної нормативно-правової бази, яка визначає основну державну політику у сфері культури, значне місце посідають розпорядження в усній формі, а також мають місце так звані неписані закони (тобто розуміння мети, яка офіційно не озвучується, але мається на увазі), що є проявом подвійних стандартів.

Політичні комунікації характеризуються односторонністю, зважаючи на те, що виступи наукової та культурної спільноти, вуличні протести, критичні висновки аналітичних структур і незгода окремих громадян залишаються без належної реакції з боку Міністерства культури РФ, на що неодноразово нарікала громадськість. Бібліотечна система в Росії стає об'єктом цілеспрямованого політичного впливу з чітко вираженими неоліберальними рисами. «Диктат засновників» гостро відчувається на всіх рівнях бібліотечної системи, яскравим підтвердженням цього є спроба «кулуарного» об'єднання найбільших національних бібліотек країни, без урахування думки культурної, наукової та бібліотечної спільноти.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень може стати аналіз відродження тоталітарного стилю правління, що проявляється в репресіях, гонінні на незгодних з офіційною політикою Кремля і ставить за мету викорінення альтернативних думок та примусове формування потрібної політичної позиції громадянського суспільства в Російській Федерації.

Список бібліографічних посилань

1. Грачев М. Н. Политическая коммуникация: понятие, сущность. *Полит. коммуникативистика: теория, методология и практика* / под ред. Л. Н. Тимофеевой. М. : Росс. ассоц. полит. науки (РАЕН), Росс. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2012. С. 77–78. URL: http://grachev62.narod.ru/grachev_new/grachev2012_1.html.

2. Тимофеева Л. Н. Политическая коммуникация и ее генеральная пара: власть и оппозиция. *Росс. ассоц. полит. наук.* 2006. URL: <https://www.rapn.ru/library.php?d=260&n=35&p=12>.

3. Закіров М. Б. Сучасні інформаційно-комунікативні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2017. Вип. 46. С. 7–20. <https://doi.org/10.15407/np.46.011>.

4. Воробьев А. М. Средства массовой информации как фактор формирования гражданского общества: процесс, тенденции, противоречия. Екатеринбург : Изд-во УГЮИ МВД России, 1998. 184 с. URL: <http://cheloveknauka.com/sredstva-massovoy-informatsii-kak-faktor-razvitiya-grazhdanskoj-kultury>.

5. О реализации Стратегии государственной культурной политики на период до 2030 года в субъектах Российской Федерации : Постановление Совета Федерации РФ от 01.02.2017 г. № 20-СФ. *Совет Федерации*

Федерального Собрания Российской Федерации : веб-сайт. URL: <http://council.gov.ru/activity/documents/76702>.

6. Федеральное законодательство России в области библиотечного дела. *Росс. библ. асоц.* (2019, 10 окт.). URL: <http://www.rba.ru/content/activities/address/law/fed.php>.

7. Какие библиотеки нужны России? К чему может привести слияние РГБ и РНБ. *REGNUM*. 2017. 20 марта. URL: <https://regnum.ru/news/2243954.html>.

8. Трошкин А. В России всплеск экстремизма связан с культурным кризисом. *Newsland*. 2017. 17.05. URL: <https://newsland.com/user/4-297693453/content/v-rossii-vsplesk-ekstremizma-sviazan-s-kulturnym-krizisom/5832754>.

9. Что не так с антиэкстремистским законодательством. *Newsland*. 2018. 3.03. URL: <https://newsland.com/community/4765/content/chto-ne-tak-s-antiekstremistskim-zakonodatelstvom/6235903>.

10. В Москве закрыли Библиотеку украинской литературы. *Главред*. 2017. 31 марта. URL: <https://glavred.info/kultura/427602-v-moskve-zakryli-biblioteku-ukrainskoy-literatury.html>.

11. Пономарева А. Новое «дело библиотекарей». *Радио «Свобода»*. 2015. 29 окт. URL: <https://www.svoboda.org/a/27333420.html>.

12. Семененко вважає обшуки Бібліотеки української літератури в Москві приводом для «зачистки всього українського в Росії». *112.ua : веб-сайт*. 2015. 29.10. URL: <https://ua.112.ua/suspilstvo/semenenko-vvazhaie-obshuky-biblioteku-ukrainskoi-literatury-v-moskvi-pryvodom-dlia-zachystky-vsogo-ukrainskoho-v-rossii-268414.html>.

13. Діаспора вимагає реакції світової спільноти на закриття української бібліотеки в Москві, – Чолій. *Цензор.нет*. 2018. 27.04. URL: https://censor.net.ua/news/3063770/diaspora_trebuje_reaktsii_mirovogo_soobshchestva_na_zakrytie_ukrainskoyi_biblioteki_v_moskve_choliiy.

14. Росія не повинна втручатися у діяльність Бібліотеки української літератури – ЄС. *Європ. правда : веб-сайт*. 2015. 31 жовт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/31/7040149>.

15. Из гимназии в России изъяли Тору для проверки на экстремизм. *Tengrinews*. 2016. 1 июня. URL: <https://tengrinews.kz/russia/gimnazii-rossii-izyuyali-toru-proverki-ekstremizm-275559>.

16. Российские библиотекари стали бояться книг. *Newsland*. 2017. 6.06. URL: <https://newsland.com/user/4297740009/content/rossiiskie-bibliotekari-stali-boiatsia-knig/5861500>.

17. У Воркуті спалили книги, видані на гроші Сороса. *Интерфакс-*

Україна. 2016. 14.01. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/317262.html>.

18. Книги, изданные при помощи Фонда Сороса, изымают из библиотек. *Новые известия*. 2015. 5 авг. URL: <https://newizv.ru/news/society/05-08-2015/225006-knigi-izdannye-pri-pomoshi-fonda-sorosa-izymajut-iz-bibliotek>.

19. Хроники идиотизма: в Архангельской области из библиотеки изымают классику. *Newsland*. 2017. 6.07. URL: <https://newsland.com/user/4297710442/content/khroniki-idiotizma-v-arkhangel'skoi-oblasti-iz-bibliotek-izymaiut-klassiku/5904759>.

20. Організатор закритого після обшуків проекту «Діалоги» покинув Росію. *РБК*. 2016. 16.01. URL: https://www.rbc.ru/politics/01/07/2016/5776af609a794778c6d94dd2%3Futm_source%3Drnews&xid=1-7259,15700021,15700124,15700149,15700186,15700190,15700201,-15700237,15700242&usg=ALkJrhity2c_ecdw2PrvNitWEZYqhIB3XQ.

21. Цивилизацию разрушат не инопланетяне. *Росбалт*. 2017. 1 февр. URL: <http://www.rosbalt.ru/piter/2017/02/01/1588171.html>.

22. Миллер А. Европейские войны памяти: кто взорвал консенсус истории и чем за это заплатит. *Новая газета*. 2015. 1 июня. URL: <http://www.novayagazeta.ru/politics/68655.html>.

23. «Пермь-36»: период распада исторической памяти. *REGNUM*. 2015. 6 сент. URL: <https://regnum.ru/news/society/1963957.html>.

24. Библиотекарям могут запретить обсуждать острые вопросы в соцсетях. *Newsland*. 2017. 2 мая. URL: <https://newsland.com/user/4296648023/content/bibliotekariam-mogut-zapretit-obsuzhdad-ostrye-voprosy-v-sotssetiakh/5809925>.

25. Жуаньо Ф. Владимир Мединский, министр бескультурия и пропаганды. *Inopressa*. 2018. 11 июня. URL: <https://www.inopressa.ru/article/11jun2018/lemonde/medinski.html>.

References

1. Grachev, M. N. (2012). Politicheskaja kommunikatsiia: poniatie, sushchnost. Politicheskaja kommunikativistika: teoriia, metodolohiia y praktika [Political communication: understanding, sutility]. *Polytycheskaja kommunykatyvystyka: teoriya, metodolohiya y praktyka – Political Communication: Theory, Methodology and Practice*. L. N. Timofeeva (Ed.). (pp. 77–78). Retrieved from http://grachev62.narod.ru/grachev_new/grachev2012_1.html [in Russian].

2. Timofeeva, L. M. (2006). Politicheskaja kommunikatsiia i ee general-naia para: vlast i oppozitsia [Political Communication and its General Couple:

Power and Opposition]. *Rossiiskaia assotsiatsiia politicheskikh nauk – Russian Political Science Association*. Retrieved from <https://www.rapn.ru/library.php?d=260&n=35&p=12> [Russian].

3. Zakirov, M. B. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatyvni tekhnologii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn [Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Sociopolitical Relations Evolution]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 7–20. <https://doi.org/10.15407/np.46.011> [in Ukrainian].

4. Vorobev, A. M. (1998). Sredstva massovoi informatsii kak faktor formirovaniia hrazhdanskogo obshchestva: protsess, tendentsii, protivorechiia [Media as a factor in the formation of civil society: process, trends, contradictions]. Yekaterinburg: UGYUI MVD Rossii. Retrieved from <http://cheloveknauka.com/sredstva-massovoy-informatsii-kak-faktor-razvitiya-grazhdanskoy-kultury> [in Russian].

5. Postanovlenie Soveta Federatsii RF ot 01.02.2017 h. No 20-SF. «O realizatsii Stratehii hosudarstvennoi kulturnoi politiki na period do 2030 hoda v subiektakh Rossiiskoi Federatsii» [Resolution of the Federation Council of the Russian Federation of 01.02.2017 No 20-SF «About realization of Strategy of the state cultural policy until 2030 in territorial subjects of the Russian Federation»]. *Sovet Federatsii Federalnogo Sobraniia Rossiiskoi Federatsii: veb-sait – Federation Council of the Federal Assembly of the Russian Federation: website*. Retrieved from <http://council.gov.ru/activity/documents/76702> [in Russian].

6. Federalnoe zakonodatelstvo Rossii v oblasti bibliotechnogo dela [Federal legislation of Russia in the field of library affairs]. *Rossiiskaia bibliotechnaia assotsiatsiia – Russian Library Association*. (2019, 10 October). Retrieved from <http://www.rba.ru/content/activities/address/law/fed.php> [in Russian].

7. Kakie biblioteki nuzhny Rossii? K chemu mozhet privesti sliianie RHB i RNB [What libraries do Russia need? What can lead the merger of the RSL and the MFN]. *REGNUM*. (2017, 20 March). Retrieved from <https://regnum.ru/news/2243954.html> [in Russian].

8. Troshkin, A. (2017). V Rossii vsplesk ekstremizma svyazan s kulturnym krizisom [In Russia a surge of extremism is associated with a cultural crisis]. *Newsland*. (17.05.2017). Retrieved from <https://newsland.com/user/4297693453/content/v-rossii-vsplesk-ekstremizma-sviazan-s-kulturnym-krizisom/5832754> [in Russian].

9. Chto ne tak s antiextremistskim zakonodatelstvom [What is wrong with anti-extremist legislation]. *Newsland*. (3.03.2018). Retrieved from <https://>

newsland.com/community/4765/content/chto-ne-tak-s-antiekstremistskim-zakonodatelstvom/6235903 [in Russian].

10. V Moskve zakryli Biblioteku ukrainskoi literatury [The Library of Ukrainian Literature is closed in Moscow]. *Glavred*. (2018, 31 March). Retrieved from <https://glavred.info/kultura/427602-v-moskve-zakryli-biblioteku-ukrainskoy-literatury.html> [in Russian].

11. Ponomarova, A. (2015). Novoye «delo bibliotekarei» [New «business of librarians»]. *Radio «Svoboda» – Radio «Freedom»*. (2015, 29 October). Retrieved from <https://www.svoboda.org/a/27333420.html> [in Russian].

12. Semenenko vvazhaie obshuky Biblioteki ukrainskoi literatury v Moskvi pryvodom dlia «zachystky vsoho ukrainskoho v Rosii» [Semenenko considers searches of the Library of Ukrainian Literature in Moscow as an excuse for «stripping all Ukrainian in Russia»]. *112.ua*. (29.10.2015). Retrieved from <https://ua.112.ua/suspilstvo/semenenko-vvazhaie-obshuky-biblioteki-ukrainskoi-literatury-v-moskvi-pryvodom-dlia-zachystky-vsoho-ukrainskoho-v-rosii-268414.html> [in Ukrainian].

13. Diaspora vymahaie reaksii svitovoi spilnoty na zakryttia ukrainskoi biblioteki v Moskvi, – Cholii [Diaspora demands world community reaction to the closure of the Ukrainian library in Moscow, – Cholii]. *Censor.net*. (27.04.2018). Retrieved from https://censor.net.ua/news/3063770/diaspora_trebuat_reaksii_mirovogo_soobschestva_na_zakrytie_ukrainskoyi_biblioteki_v_moskve_cholii [in Ukrainian].

14. Rosiia ne povynna vtruchatysia u diialnist Biblioteki ukrainskoi literatury – YeS [Russia should not interfere with activity of library of the Ukrainian literature – the EU]. (2015, 31 October). *Yevropeiska pravda: veb-sait – European Truth: website*. Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/news/2015/10/31/7040149> [in Ukrainian].

15. Iz himnazii v Rossii iziali Toru dlia proverki na ekstremizm [Torah seized from gymnasium in Russia to test for extremism]. *Tengrinews*. (2016, 1 June). Retrieved from <https://tengrinews.kz/russia/gimnazii-rossii-izyalyi-toru-proverki-ekstremizm-275559> [in Russian].

16. Rossiiskie bibliotekari stali boiatsia knih [Russian librarians have become afraid of books]. *Newsland*. (6.06.2017). Retrieved from <https://newsland.com/user/4297740009/content/rossiiskie-bibliotekari-stali-boiatsia-knig/5861500> [in Russian].

17. U Vorkuti spalyly knyhy, vydani na hroshi Sorosa [In Vorkuta burned the books published on Soros's money]. *Interfax Ukraine*. (14.01.2016). Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua/news/general/317262.html> [in Ukrainian].

18. Knihi, izdannye pri pomoshchi Fonda Sorosa, izymaiut iz bibliotek

[Books published with the help of the Soros Foundation are being withdrawn from libraries]. *Novye izvestiia – New News*. (2015, 5 August). Retrieved from <https://newizv.ru/news/society/05-08-2015/225006-knigi-izdannye-pri-pomoshi-fonda-sorosa-izymajut-iz-bibliotek> [in Russian].

19. Khroniki idiotizma: v Arkhangel'skoi oblasti iz biblioteki izymaiut klassiku [Chronicles of idiocy: classics are removed from libraries in the Arkhangelsk region]. *Newsland*. (6.07.2017). Retrieved from <https://newsland.com/user/4297710442/content/khroniki-idiotizma-v-arkhangel'skoi-oblasti-iz-bibliotek-izymaiut-klassiku/5904759> [in Russian].

20. Orhanizator zakrytoho pislia obshkiv proektu «Dialogy» pokynuv Rosiiu [The organizer of the Dialogues project closed after the searches left Russia Elektronnyy resurs]. *RBC*. (16.01.2016). Retrieved from https://www.rbc.ru/politics/01/07/2016/5776af609a794778c6d94dd2%3Futm_source%3Drnews&xid=17259,15700021,15700124,15700149,15700186,15700190,15700201,15700237,15700242&usg=ALkJrhity2c_ecdw2PrvNitWEZYqhlB3XQ [in Ukrainian].

21. Tsivilizatsiia razrushat ne inoplanetiane [Civilization will be destroyed not by aliens]. *Rosbalt*. (2017, 1 February). Retrieved from <http://www.rosbalt.ru/piter/2017/02/01/1588171.html> [in Russian].

22. Miller, A. (2015). Yevropeiskie voiny pamiati: kto vzorval konsensus istorii i chem za eto zaplatit [European memory wars: who blew up the consensus of history and how they will pay for it]. *Novaia hazeta – New newspaper*. (2015, 6 June). Retrieved from <http://www.novayagazeta.ru/politics/68655.html> [in Russian].

23. «Perm-36»: period raspada istoricheskoi pamiati [Perm-36: the period of the decay of historical memory]. *REGNUM*. (2015, 6 September). Retrieved from <https://regnum.ru/news/society/1963957.html> [in Russian].

24. Bibliotekariam mohut zapretit obsuzhdat ostrye voprosy v sotssetiakh [Librarians may not be allowed to discuss sensitive issues in social networks]. *Newsland*. (2017, 2 May). Retrieved from <https://newsland.com/user/4296648023/content/bibliotekariam-mogut-zapretit-obsuzhdat-ostrye-voprosy-v-sotssetiakh/5809925> [in Russian].

25. Zhuano, F. Vladimir Medinskii, ministr beskultura i propagandy [Vladimir Medinskii, Minister of Culture and Propaganda]. *Inopressa*. (2018, 11 June). Retrieved from <https://www.inopressa.ru/article/11jun2018/lemonde/medinski.html> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Nataliia Hrytsenko,

Leading Bibliographer,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: Grisenko_nat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2551-875X>

The Library as an Object of the State Political Communications in the Context of Russia's Neo-Imperial Policy

The article explores the features of modern methods of political communication between the state and the library system in the Russian Federation.

The direct dependence of reforming the library system on changes in the political course of Russia is revealed. There is a deliberate effort on the part of the authorities to significantly reduce both the centers of cultural development of society and a significant part of the influence of the thinking intelligentsia on the formation of political views of the population.

The specifics and methods of political communications that the state uses to transform the political preferences of the society through its impact on the library system and the library community are determined. The implications of these political communication methods are discussed. Political communications could be characterized as one-sided, statements and comments made by the members of scientific and cultural community, street protests, critical conclusions of analytical structures and disagreement of individual citizens remain without proper reaction from the Ministry of Culture of the Russian Federation, which has caused repeated complaints from the public. The dominant aggressive force of the state pressure is manifested in the closure of cultural institutions, dismissal of specialists, introduction of political censorship, imposition of historical revisionism, practice of moral and psychological pressure, application of administrative and criminal responsibility.

The paper states that the current state system in Russia is indicative of a return to totalitarianism. The library system in the Russian state is becoming the object of deliberate political influence with clear neo-imperial features.

Keywords: political communications, Russian libraries, Library of Ukrainian Literature in Moscow, reorganization, extremism, freedom of speech.

Розділ II

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
РЕСУРСИ В ІСТОРИЧНОМУ ТА СУЧАСНОМУ
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

|

Марат Закіров

доктор політичних наук, доцент, завідувач відділу
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: zakirovmarat65@gmail.com

Світлана Закірова

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

МЕРЕЖЕВА ПОЛІТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ В СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Проведено аналіз мережевої політичної взаємодії як невід'ємної складової сучасних соціальних комунікацій. Визначено особливості виникнення синергійного ефекту взаємодії політичних акторів. Підкреслено, що формальні владні інституції поступово втрачають свої ієрархічні привілеї та змушені продовжувати комунікацію вже як складову загальнонаціональної політичної мережі. Глобальні соціальні мережі відкрили можливість здійснення адресного впливу на окремі цільові групи інтернет-аудиторії, що в поєднанні з традиційними методами пропаганди забезпечує ефект синергії в результатах політичної комунікації. Соціальні мережі перетворили мережеву взаємодію в головний інструмент соціальних комунікацій для отримання і збереження політичної влади.

Ключові слова: соціальні мережі, політична взаємодія, інформаційні обміни, соціальні комунікації.

Політичні процеси в сучасному світі вирізняються різноманіттям суб'єктів, які завдяки глобальній інформаційній мережі отримують можливість ефективної комунікації, що забезпечує оперативність реагування соціуму на конкретні виклики і зумовлює надзвичайну динамічність суспільно-політичного життя. Політичні актори не лише використовують мережу Інтернет як засіб комунікації, але й самі об'єднуються у своєрідну мережу рівних між собою учасників, що з'єднують ресурси задля досягнення спільних цілей і розв'язання в процесі взаємодії як загальних, так і приватних завдань. Пов'язані між собою за допомогою новітніх комунікаційних технологій і об'єднані мережевою взаємодією

представники бізнесу, влади, населення, недержавних організацій, дослідницьких та інформаційних центрів стають рівноправними суб'єктами сучасного політичного життя. У світовому науковому дискурсі свідченням актуальності та багатогранності мережевої політичної взаємодії є зростаючий інтерес з боку вітчизняних і зарубіжних фахівців широкого спектра галузей гуманітарного знання.

Механізми мережевої взаємодії, що створюють ефект самоорганізації локальних соціальних систем і мають низку переваг порівняно з жорстким адмініструванням, досліджує О. Голинська [1]. Визначенню специфіки сучасної альтернативної комунікації в контексті диверсифікації каналів інформації та змісту політичного повідомлення присвятив свою роботу А. Клячин [2]. Автором здійснено ідентифікацію технологічно зумовлених підходів до просування альтернативної політичної інформації через канали сучасної інтернет-комунікації. Вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на політичну сферу суспільства аналізує М. Закіров [3]. Автор досліджує прояви окремих характеристик інформаційного суспільства в еволюції соціально-політичних відносин як у середині сучасних країн, так і в глобальному політичному просторі. Інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа представлена в роботі В. Струнгар [4]. Розроблена авторкою модель дає змогу простежити взаємозв'язок між елементами мережевої взаємодії та їхній взаємовплив, визначити напрями підвищення ефективності використання соціальних медіа. Проблеми використання мережевого рівня правової комунікації держави і суспільства для інформаційно-комунікаційного супроводу окремих напрямів діяльності владних інституцій досліджує С. Закірова [5]. Водночас зауважимо, що попри чималу зацікавленість з боку науковців, вивчення проблеми місця і ролі мережевої взаємодії в системі соціальних комунікацій продовжує залишатися одним із найперспективніших напрямів наукового пошуку в інформаційній сфері. Зокрема більшість політологів і фахівців у сфері державного управління зосереджують увагу на дослідженнях політичної мережі як феномену сучасного політичного або адміністративно-управлінського процесу. Так само в дослідженнях соціальних комунікацій увага здебільшого зосереджується на вивченні соціальних мереж Інтернету як особливої форми обміну й збереження інформації.

Водночас актуальним і перспективним виглядає комплексний підхід, що дасть змогу дослідити мережеву політичну взаємодію як невід'ємну складову сучасних соціальних комунікацій. Доцільно визначити особливості виникнення синергійного ефекту взаємодії політичних акторів

як суб'єктів політичної мережі в реальному світі та ефективності їхньої віртуальної політичної взаємодії в мережі Інтернет.

Характерною рисою політичного сьогодення і на регіональному, і на світовому рівні є стрімке розгортання глобального інформаційного простору. Актори сучасного політичного процесу задля розв'язання поставлених завдань долучаються до використання цілеспрямованих і спеціальних інформаційних технологій. Причому характер і масштаби змін, що відбуваються, дають змогу вести мову про інформаційно-комунікативну революцію в політичній сфері. Важливим наслідком зазначеної революції є значне розширення можливостей взаємодії суб'єктів політичного процесу, які об'єднуються в політичну мережу й мають змогу ефективно обмінюватися інформацією та корегувати спільні дії через світову мережу Інтернет.

Причому зауважимо, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій кількісні показники розвитку вже привели до якісних змін у формах політичної комунікації й викликали певну трансформацію функцій акторів політичної взаємодії. Зокрема, в міру зростання інтенсивності інформаційних обмінів змінюються стратегія комунікації та суттєво розширюються й урізноманітнюються канали передавання інформації. Крім того, з розвитком соціальних мереж і залученням до них значної частини населення, держава втрачає монополію на розповсюдження інформації.

Пересічні користувачі отримують можливість вільно транслювати свою думку на широку аудиторію. Згодом деякі з них перетворюються на справжніх лідерів думок, здатних ефективно конкурувати з офіційними владними структурами за вплив на населення. Таким чином, формальні владні інституції поступово втрачають свої ієрархічні привілеї й продовжують взаємодію вже як складова загальної політичної мережі. І, насамкінець, залучення великої кількості користувачів до створення і наповнення контенту не тільки суттєво розширює інформаційний простір, але й додає різнобарвності, багатогранності думок, оцінок і концепцій.

Формування сучасної мережі політичної взаємодії в контексті обміну інформацією й організації спільних дій є відображенням розвитку інформаційних технологій. З виникненням нових віртуальних ресурсів розширюється коло реципієнтів і ретрансляторів інформації, з'являються нові актори, розробляються та відпрацьовуються нові технології впливу на масову свідомість і відповідно нові стратегії досягнення й утримання влади. Одним із найвідоміших випадків успішного застосування нових технологій використання можливостей мережі Інтернет у політичній

взаємодії стали вибори президента США у 2016 р., у результаті яких несподівано для багатьох перемогу здобув відомий американський мільярдер Д. Трамп. Під час розслідувань феномена неочікуваного успіху прискіпливі журналісти й інші зацікавлені дослідники вийшли на аналітичну компанію Cambridge Analytica та пов'язану з нею консалтингову фірму Strategic Communication Laboratories, які допомогли Д. Трампу перемогти на президентських виборах. У центрі скандалу опинився професор психології Кембриджського університету О. Коган, який розробив мобільний додаток This is your digital life («Твоє цифрове життя»). Ця програма складала психологічні портрети користувачів на основі постів у Facebook, особистих даних, зазначених у соціальній мережі, і реакцій на публікації інших користувачів. Також у додатку був доступ до особистих даних друзів 270 тис. користувачів, які встановили This is your digital life [6].

Світ побачив, що з розвитком глобальних соціальних мереж виникає реальна можливість здійснення адресного впливу на окремі цільові групи інтернет-аудиторії. Причому було доведено, що використання особистих даних, які містяться в соціальній мережі, дозволяє виробляти певний контент, який цілеспрямовано впливає на користувачів і з високою долею вірогідності викликає в них бажану для замовника такої послуги реакцію. Небезпека полягає в тому, що застосування зазначеної технології не тільки переводить політичну боротьбу у віртуальний світ, але й відкриває безмежні можливості маніпулювання думкою громадян.

Також було встановлено, що Facebook не тільки збирає інформацію про своїх користувачів, аналізує їхні повідомлення, зв'язки, але й купує додаткову інформацію в різних брокерів даних. У Facebook подібні дії виправдовують тим, що за допомогою аналізу персональної інформації клієнтів, вони «показують більш релевантну рекламу». Саме ці дані, зібрані за допомогою згаданого вище додатку This is your digital life, були передані Cambridge Analytica і Strategic Communication Laboratories і згодом були використані під час виборчої кампанії президента США Д. Трампа й Brexit-кампанії [7]. Наведений нами приклад є яскравим підтвердженням того, що будь-яке знаряддя, створене людиною, так чи інакше може перетворитися на зброю. У цьому випадку – зброю в політичній боротьбі, коли активна цілеспрямована робота у віртуальному середовищі в поєднанні з агітацією в реальній політичній мережі створила синергійний ефект.

Проте історія вже знає приклади того, як виникнення феномена інформаційного суспільства не лише змінило методологію політичної

влади, а й створило умови для формування нової якості громадянської участі в політичному процесі. Поряд з істотним спрощенням організації горизонтальної комунікації між учасниками традиційних форм соціальних рухів виникли нові мережеві структури, що забезпечують швидке залучення громадян у процес координації спільних дій, вироблення і прийняття рішень не тільки на національному, але й на глобальному рівнях [3, с. 10].

Прикладом успішного використання соціальних мереж як засобу політичної взаємодії й мобілізації протестного електорату стали виступи проти результатів парламентських виборів у Молдові в квітні 2009 р. Молдовська журналістка Н. Морарь описує у своєму блозі на Живому Журналі «кухню» акцій протесту так: «Шестеро людей. 10 хвилин на креатив і прийняття рішення. Кілька годин поширення інформації з мереж, Facebook, блоги, SMS і e-mail-розсилки». За даними організаторів, 7 квітня на вулиці Кишинєва вийшло близько п'ятнадцяти тисяч чоловік. Протестуючі захопили урядові будівлі і влаштували масові заворушення» [8].

Отже, проблема організації масових виступів, яка в минулому столітті потребувала тривалої праці організаторів, пов'язаної зі створенням підпільних друкарень, розповсюдженням листівок із залученням чималої кількості розповсюджувачів, значно спростилася. Уся величезна й кропітка робота, яка на кожному етапі загрожувала розкриттям і покаранням, у сучасних умовах звелася до декількох годин, мінімуму учасників і порівняно повної безкарності при доволі значному результаті.

Події в Молдові виявилися настільки показовими, що поклали початок терміну «Twitter-революція», оскільки згаданий сервіс мікроблогів також зіграв вирішальну роль в організації акцій протесту одночасно з іншими соціальними мережами.

Наступна Twitter-революція відбулася в червні того ж 2009 р., але вже в Ірані, перетворившись у наймасовіше заворушення з часів перевороту 1979 р. До 2009 р. в Ірані доступ до Інтернету мали близько 35 % населення країни – досить високий показник серед країн Близького Сходу. Всесвітня мережа стала найефективнішим джерелом інформації і зв'язку для протестувальників, незважаючи на те, що влада намагалася блокувати доступ до опозиційних ресурсів та соціальних мереж [8].

Серед перших і до сьогодні найбільш масштабних за наслідками є події «арабської весни», що відбулася у 2010–2011 рр. На думку дослідників, саме соціальні мережі, у першу чергу Facebook і Twitter, сприяли швидкому розгортанню протестного руху серед молоді арабських країн, яка складає значний відсоток населення.

Першою країною арабського світу, де почалися масові заворушення, що поширилися на інші країни регіону, став Туніс. Поштовхом для хвилювань у Тунісі стало самоспалення вуличного торговця овочами М. Буазізі 17 грудня 2010 р. на знак протесту проти свавілля місцевої адміністрації. Незабаром хвиля протесту накрила всю країну й змусила тікати з Тунісу президента З.-А. Б. Алі. Facebook і Twitter стали важливими каналами інформації для протестувальників. Про це свідчать спроби влади контролювати соціальні мережі під час заворушень [8].

Події в Тунісі спровокували величезну хвилю протестів, яка прокотилася усім арабським світом, і вже в перші місяці 2011 року охопила сімнадцять країн Близького Сходу і Північної Африки. У результаті масових заворушень у деяких країнах, таких як Кувейт, Ємен, Йорданія, Туніс прем'єр-міністри й уряди подали у відставку. У Марокко, Саудівській Аравії, Алжирі, Бахреїні та ряді інших країн влада пішла на різні економічні і політичні поступки.

Однак найбільш показовим з погляду аналізу мережевої політичної взаємодії є розвиток подій «арабської весни» в Єгипті. Безпосереднім поштовхом для хвилювань стало вбивство поліцейськими 28-річного блогера Х. Саїда 6 червня 2010 р. Відразу після цього директор з маркетингу Google в країнах Близького Сходу і Північної Африки В. Гонім створив у Facebook сторінку під назвою «Ми всі – Халід Саїд». Уже через місяць на цій сторінці було зареєстровано 85 тис. користувачів, а до кінця року її відвідували 500 тис. чоловік. 25 січня 2011-го в Єгипті почалися масові демонстрації, а 28 січня влада заблокувала роботу єгипетських інтернет-провайдерів – Link Egypt, Vodafone/Raya, Telecom Egypt і Etisalat Misr. Вихід з цієї ситуації знайшли Google, Twitter і стартап SayNow. Ці компанії оперативно розробили сервіс speak2tweet (Speak To Tweet), що дозволяє переводити голосові повідомлення через телефонний зв'язок на текстові повідомлення в Twitter. Влада, зі свого боку, також скористалася зброєю заколотників: за словами В. Гоніма, прихильники Х. Мубарака створили кілька сотень підставних акаунтів на Facebook, де намагалися дискредитувати протестуючих [8].

Проте зусилля влади виявилися марними: 11 лютого 2011 р. президент Х. Мубарак, який перебував при владі 30 років, змушений був піти у відставку. Згодом відбув шестирічне ув'язнення за звинуваченням у корупції та перевищенні повноважень. Отже, єгипетські події наочно продемонстрували можливості соціальних мереж у мобілізації громадян, методи протидії з боку влади як у формі блокування відповідних сервісів, так і у формі використання сучасних комунікаційних технологій для розв'я-

зання власних завдань, а також розкривають роль і можливості інтернет-корпорацій у сучасних формах політичної взаємодії.

До ще більшій трагедії події «арабської весни» призвели в Лівії та Сирії, де під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників громадський протестний рух значно радикалізувався і переріс у повномасштабну громадянську війну, що триває і до сьогодні. Отже, на прикладі арабських країн можна стверджувати, що соціальні мережі значно перевищили попередні функції засобу міжособистісної комунікації і суттєво змінили сутність політичної взаємодії й баланс сил у суспільстві та світі загалом.

Невипадково влада більшості авторитарних держав боїться соціальних мереж. Доступ до них обмежують не тільки там, де хвилювання вже почалися, але й в поки ще спокійних країнах – для профілактики. Зокрема, в серпні 2011 р. судовим рішенням у Казахстані блокували доступ до ЖЖ і LiveInternet, оскільки ці ресурси нібито закликають до тероризму. Китайська влада свого часу блокувала результати пошуку в Інтернеті за словом «Єгипет». В Узбекистані вирішили створити свою кишенькову соціальну мережу Muloqot. Водночас деякі режими навпаки намагаються використовувати мережі у власних інтересах. Зокрема сирійська влада в лютому 2011 р. відкрила доступ до Facebook і YouTube. За однією з версій, спецслужби, отримавши достатню кваліфікацію, почали відстежувати протестні настрої громадян і в Інтернеті [8].

Одночасно підкреслимо, що Інтернет був і залишається в першу чергу інструментом, який розширює можливості людства, так би мовити, в цілком мирних справах. Прикладом конструктивного використання сучасних комунікаційних технологій у сфері політичної взаємодії держави і суспільства є український досвід подання електронного звернення, яке одразу з сайту переводить відвідувача на державний урядовий контактний центр у Національній системі опрацювання звернень до органів виконавчої влади. Так само офіційний сайт <http://decentralization.gov.ua> в онлайн-режимі відображає процес створення об'єднаних територіальних громад у кожній області України, містить інформацію про бюджети ОТГ, новини та історію успіху і проблем на шляху децентралізації [5, с. 40–41].

Окремим інтерактивним видом правової комунікації і політичної взаємодії суспільства, громадян і органів влади є інструмент електронних петицій – звернення до влади через електронну пошту або спеціально створені для таких звернень портали. У багатьох країнах розвинутої демократії електронні петиції за своєю суттю є засобом прямої участі населення в здійсненні влади в країні. Сьогодні понад 70 держав

використовують цей інструмент взаємодії суспільства і влади. Цей новітній механізм комунікації в Україні запрацював з липня 2015 р., коли Верховна Рада внесла зміни до Закону України «Про звернення громадян», і громадяни отримали можливість прямої комунікації з Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування [5, с. 43].

Поряд із державними установами останнім часом все активніше використовують соціальні мережі як інструмент політичної взаємодії представники істеблішменту і навіть політичні лідери країн. Так, серед найбільш відомих користувачів Twitter є президент США Д. Трамп, який почав використовувати сервіс ще на стадії передвиборчої кампанії в 2016 р., оскільки був фактично відключений від медійної американської мережі, що належала його опонентам. Уже в той же час Twitter Д. Трампа був набагато популярнішим, ніж ті видання, які його підтримували [9].

Вже перебуваючи на посаді діючого президента США, Д. Трамп не відмовився від використання соціальної мережі. До того ж він перетворив Twitter на засіб просування американської зовнішньої і внутрішньої політики. Саме через свої твіти Д. Трамп звертається до лідерів інших країн, оприлюднює свої плани щодо економічних відносин, зокрема і з таких гострих проблем як торговельна війна з Китаєм, проголошує про плани щодо внутрішньої політики і сповіщає світ про вивід американських військ із Сирії тощо. Зокрема, саме в одному зі своїх твітів президент США позитивно оцінив спільне рішення американської і турецької влади припинити операцію в Сирії, яке «збереже мільйони життів». Зазначимо, що своїми твітами Д. Трамп спонукає й інших лідерів використовувати саме цей засіб комунікації. Зокрема, на згадане повідомлення президент Туреччини відповів також у Twitter. «Пане президенте, – написав Р. Ердоган, – коли ми переможемо тероризм, який є головним ворогом людства, буде врятовано ще більше життів» [10].

З огляду на наведені вище приклади цілком обґрунтованим стає той факт, що для оцінки ситуації, яка склалася в сучасній практиці міжнародної політичної комунікації, в публічному дискурсі все частіше використовується поняття «Twitter-дипломатія». Тим більше, що практика використання соціальних мереж вийшла далеко за межі США. Зокрема про це свідчать дані порталу Twiplomasy, який публікує дослідження в області цифрової дипломатії. У рейтингу «Найвпливовіші світові лідери», який складений з урахуванням середнього числа ретвітів постів світових лідерів за 2018 р., перше місце займає король Саудівської Аравії С. А.-А.А. Сауд, друге – Д. Трамп, на третій позиції опинилася прем'єр-

міністр Нової Зеландії Д. Ардерн. Як зазначає політичний аналітик О. Асафов, багато політичних лідерів «намагаються наслідувати» Трампу. «Вони починають писати відкриті звернення і послання, використовуючи методи і риторичку президента США. Бути Трампом у Twitter – це не дуже успішна стратегія, але так чи інакше багато світових лідерів шукають нові способи комунікації за допомогою електронних сервісів» [9].

Як усім відомо, українські політики, особливо останнім часом, також почали активно використовувати соціальні мережі як засіб комунікації з суспільством. Зокрема, Президент України В. Зеленський звертається до країни в неформальній обстановці, і ці звернення транслюються через канал «Зе!Президент» у YouTube, Прем'єр-міністр України О. Гончарук запустив відеоблог під назвою «Чашка прем'єра», Офіс Президента України має свою сторінку на Facebook тощо.

Серед багатьох факторів зростання популярності соціальних мереж як засобу комунікації влади і суспільства, на наш погляд, вагому роль має ефект зближення і певної відкритості спілкування. Людина отримує інформацію через сервіс, у якому вона контактує зі своїми друзями і рідними, ділиться особистими переживаннями тощо. Завдяки цьому мережева політична взаємодія набуває більшої публічності і відкритості, що своєю чергою сприяє розширенню сфери публічного політичного дискурсу, взаємодії влади і суспільства, формуванню відносин довіри і взаємоповаги.

Отже, проведений аналіз дає змогу стверджувати, що нині спостерігається певна еволюція місця і ролі особливостей мережевої політичної взаємодії в структурі соціальних комунікацій. По-перше, з розвитком соціальних мереж, формальні владні інституції поступово втрачають свої ієрархічні привілеї на вироблення інформації й до певної міри змушені продовжувати комунікацію вже як складову загальнонаціональної політичної мережі. По-друге, глобальні соціальні мережі відкрили можливість здійснення адресного впливу на окремі цільові групи інтернет-аудиторії, що в поєднанні з традиційними методами пропаганди забезпечує ефект синергії в результатах політичної комунікації. Безконтрольне застосування зазначеної технології переводить політичну боротьбу у віртуальний світ і відкриває безмежні можливості маніпулювання думкою громадян. По-третє, соціальні мережі не тільки суттєво змінили сутність політичної взаємодії і баланс сил у суспільстві, вони перетворили мережеву взаємодію в головний інструмент соціальних комунікацій для отримання і збереження політичної влади. І, насамкінець, використання соціальних мереж як засобу інформаційного обміну влади і суспільства значною мірою змінює характер соціальної комунікації, розширює межі

спілкування, позбавляє зайвого офіціозу, надає динамізму та сприяє оперативному реагуванню на інформаційні запити суспільства.

Враховуючи зазначену еволюцію мережевої політичної взаємодії, пріоритетним напрямом подальших досліджень є вивчення механізмів контролю за використанням сучасних технологій у політичних процесах.

Список бібліографічних посилань

1. Голинська О. Мережева взаємодія як методологічна основа багаторівневого публічного управління в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 106–111. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.3.106>.

2. Клячин А. Політична комунікація в сучасному суспільстві: альтернативні повідомлення та чинники диверсифікації інформаційних потоків. *Гілея*: наук. вісн. 2019. Вип. 145 (3). С. 56–59.

3. Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 11–30. <https://doi.org/10.15407/np.46.011>.

4. Струнгар В. Інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 49. С. 295–305. <https://doi.org/10.15407/np.49.295>.

5. Закірова С. Інтерактивність новітніх форм правової комунікації влади і суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 35–46. <https://doi.org/10.15407/np.50.035>.

6. Facebook заблокував компанію, яка допомогла Трампу перемогти на виборах. *Сайт видання НВ*. 17 березня 2018. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/facebook-zablokuvav-kompaniju-jaka-dopomohla-trampu-peremohti-na-viborakh-2458402.html>.

7. Фейсбук збирає усі дані про дзвінки та смс користувачів свого мобільного додатку. *Ракурс. UA*. 26 березня 2018. URL: <https://racurs.ua/ua/n102739-feysbuk-zbyraie-usi-dani-pro-dzvinky-ta-sms-korystuvachiv-svogo-mobilnogo-dodatku.html>.

8. Симонов Д. Как социальные сети помогают бороться с правящими режимами. *Контракты*. № 38. 2011 URL: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2011/38/15-revoluciya-20.html>.

9. Таран И., Медведєва Е. «Елемент інформаційної війни»: як Twitter-дипломатія Трампа впливає на міжнародну політику. *Сайт видання RT*. 12 листопада 2019. URL: <https://russian.rt.com/world/article/686383-ssha-tramp-rompeo-twitter-diplomatiya>.

10. Ердоган ответил на слова Трампа в Twitter. *Сайт издания RBC*. 18 октября 2019. URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5da8e2019a794754beb a580e>.

References

1. Golynska, O. (2019). Merezheva vzaiemodiia yak metodolohichna osnova bahatorivnevoho publichnoho upravlinnia v Ukraini [Networking as a methodological basis of multilevel public administration in Ukraine]. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid – Investment: Practice and Experience*, no. 3, pp. 106–111. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.3.106> [in Ukrainian].
2. Kliachyn, A. (2019). Politychna komunikatsiia v suchasnomu suspilstvi: alternatyvni povidomlennia ta chynnyky dyversyfikatsii informatsiinykh potokiv [Political communication in modern society: alternative communications and factors of diversification of information flows]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Research Bulletin*, issue 145, pp. 56–59 [in Ukrainian].
3. Zakirov, M. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatyvni tekhnolohii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn [Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Sociopolitical Relations Evolution]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 11–30. <https://doi.org/10.15407/np.46.011> [in Ukrainian].
4. Strungar, V. (2018). Informatsiino-komunikatsiina model bibliotechnoho predstavnytstva v sotsialnykh media [Information and Communication Model of Library Representation on Social Media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 295–305. <https://doi.org/10.15407/np.49.295> [in Ukrainian].
5. Zakirova, S. (2018). Interaktyvnist novitnykh form pravovoi komunikatsii vlady i suspilstva [Interactivity of New Forms of Legal Communication between Government and Society]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 50, pp. 33–46. <https://doi.org/10.15407/np.50.035> [in Ukrainian].
6. Facebook zablokuvav kompaniiu, yaka dopomohla Trampu peremohty na vyborakh [Facebook blocked a company that helped Trump to win onelections]. *Sait vydannia NV – Web-site of Edition of NT*. 17 March 2018. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/facebook-zablokuvav-kompaniju-jaka-dopomohla-trampu-peremohti-na-viborakh-2458402.html> [in Ukrainian].

7. Feisbuk zbyraie usi dani pro dzvinky ta sms korystuvachiv svoho mobilnoho dodatku [A facebook collects all data about rings and sms of users mobile to addition]. *Racurs.Ua. – Racurs.UA*. 26 March 2018. Retrieved from <https://racurs.ua/ua/n102739-feysbuk-zbyraie-usi-dani-pro-dzvinky-ta-sms-korystuvachiv-svogo-mobilnogo-dodatku.html> [in Ukrainian].

8. Simonov, D. (2011). Kak sotsialnyie seti pomogayut borotsya s pravyyas-chimi rezhimami [How social networks help fight ruling regimes]. *Kontraktyi – Contracts*, no. 38. Retrieved from <http://archive.kontrakty.ua/gc/2011/38/15-revolyuciya-20.html> [in Russian].

9. Taran, Y., Medvedieva, E. (2019). Element informatsiinoi viiny: yak Twitter-dyplomatiia Trampa vplyvaie na mizhnarodnu polityku [Element of informative war : as Twitter diplomacy of Trump's influences on international politics]. *Sait vydannia RT – Web-site of edition of RT*. 12 November 2019. Retrieved from <https://russian.rt.com/world/article/686383-ssha-tramp-pompeo-twitter-diplomatiya> [in Ukrainian].

10. Erdogan otvetil na slova Trampa v Twitter [Erdogan responded to Trump's words on Twitter]. *Sait vydannia RBC – Web-site of edition of RBC*. 18 October 2019. Retrieved from <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5da8e2019a794754beba580e> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2020.

Marat Zakirov

Dr. Sci. (Political), Associate Professor, Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: zakirovmarat65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>

Svitlana Zakirova

PhD (Historical), Associate Professor, Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>

Network Political Interaction in the Structure of Social Communications

The paper presents analysis of network political interaction as an integral component of modern social communications. The features of the synergistic effect of the interaction of political actors as subjects of a political network in the real world, and the effectiveness of their virtual political interaction on the Internet are determined. It is emphasized that today a certain evolution of the place and role of network political

interaction in the structure of social communications takes place. As social networks develop, formal power institutions gradually lose their hierarchical privileges to disseminate information and, to a certain extent, are forced to continue communication as part of a nationwide political network. Global social networks have opened up the possibility of targeted influence on certain target groups of the Internet audience, which in combination with traditional methods of propaganda provides the effect of synergy in the results of political communication. The uncontrolled use of this technology moves political struggle into the virtual world and opens up unlimited possibilities for manipulating the opinions of citizens. Social networks not only significantly changed the essence of political interaction and the balance of forces in society, they turned network interaction into the main tool of social communications about obtaining and maintaining political power. Among the many factors of growing popularity of social networks as a means of communication between government and society, a significant role is played by the effect of rapprochement and a certain openness of communication. The use of social networks as a means of information exchange of power and society significantly changes the nature of social communication, expands the boundaries of communication, frees from unnecessary officialdom, provides dynamism and helps to respond quickly to information requests of society.

Keywords: social networks, political interaction, information exchange, social communications, library activities, social communication, crowdsourcing, identity, social media.

Валерія Струнгар,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: strungarv@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ІНТЕРНЕТ-ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СТРУКТУР

У праці досліджено зв'язок функціональних можливостей та еволюції порталу інформаційно-аналітичних структур на різних етапах його функціонування. Розроблено та застосовано критерії оцінювання діяльності порталу, а саме: представлення доробку підрозділів, наповнення інформаційного простору якісною інформацією та структурування інтернет-інформації, комунікація з користувачами. Визначено основні характерні властивості та специфічні характеристики порталу, зокрема: універсальність, інтерактивність, доступність, мобільність, комунікативність тощо.

Ключові слова: бібліотека, інформаційно-аналітичні структури, НБУВ, інтернет-представництво, портал, інтегрований портал, комунікація.

З початку XXI ст. у контексті інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, значного збільшення контенту та ресурсів, конвергенції різних типів медіа невід'ємною складовою інформаційної діяльності бібліотек та їхніх аналітичних підрозділів стають портали, що забезпечують нові можливості для кращого обслуговування користувачів та залучення нових і є чинником стимулювання розвитку бібліотечної сфери. Інформаційні портали бібліотек стали засобом представлення інформаційних ресурсів, наповнення інформаційного простору якісною інформацією, структурування інтернет-інформації та взаємодії з користувачами.

Незважаючи на ряд наукових публікацій, присвячених різним питанням використання порталів у бібліотечній діяльності [6, 5, 12, 8, 3], досі за межами наукового інтересу залишається специфіка представлення інтегрованого інтернет-представництва інформаційно-аналітичних структур НБУВ. Актуальним залишається з'ясування питання як саме відбувається зв'язок функціональних особливостей та еволюції порталу інформацій-

но-аналітичних структур на різних етапах його функціонування. Дослідження окресленої проблеми є метою цієї статті.

Портал – це інтегроване інтернет-представництво, що наповнює інформаційний простір інформацією та її структурує, а також виступає ефективним комунікаційним каналом. Серед основних функцій веб-сайту бібліотеки В. Бондаренко у своїй науковій праці виділяє [3]:

- представницьку функцію або функцію позиціонування, що представляє собою презентацію успішного функціонування бібліотеки в умовах інтенсифікації інформаційних потоків;

- інформаційну функцію, яка, за словами І. Моргенштерна, є головною функцією сучасної бібліотеки в зборі, організації, донесенні до населення інформації;

- комунікаційну функцію бібліотечного сайту, що полягає в забезпеченні можливості з'єднання між документом і користувачем, передбачає надання потрібної інформації через реалізацію певних форм і засобів за допомогою електронних технологій;

- навігаційну функцію, яка базується на визначенні оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до інформації;

- функцію вивчення соціальної структури користувачів, спрямовану на дослідження інформаційних запитів різних категорій користувачів бібліотек з метою оптимізації процесу відбору суспільно затребуваної інформації серед усього постійно зростаючого інформаційного масиву.

Перераховані функції можна доповнити тими, які визначає А. Струнгар, характеризуючи функції порталу, комунікативний потенціал якого дозволяє відрізнити його від веб-сайтів [8]:

- інтеграційну функцію, яка, по-перше, уможливорює організацію єдиного інформаційного простору на основі поєднання множини різноманітних джерел інформації та уніфікованого доступу до них, як-то баз даних, каталогів тощо; по-друге, вирішує завдання інтеграції в портал різних програмних додатків, надає можливості розширення його функціональності за рахунок додавання сервісів, при цьому різниця між додатками і сервісами полягає в тому, що додатки є окремо розробленими програмними продуктами, а сервіси спеціально розробляються як частина порталу;

- функцію індексування та пошуку в інтегрованому інформаційному масиві порталу, яка забезпечує отримання необхідної релевантної користувачеві інформації та уможливорює прискорення пошуку інформації за запитом;

- функцію категоризації, яка дозволяє структурувати весь інформа-

ційний простір порталу, визначити пов'язані між собою за змістом підмножини, що складаються з інформаційних одиниць – документів, описів об'єктів, баз даних тощо;

– функцію профілювання, що спрямована на персоналізацію та автоматичний аналіз користувацької поведінки під час взаємодії з порталом.

У контексті розглянутих функцій порталів бібліотек у цьому дослідженні пропонуються узагальнюючі функції порталів, зважаючи на інформаційно-комунікаційну складову, що описує наповнення порталу:

– інформування – публікація інформації, створеної бібліотекою (повідомлення про заходи; опис книг, колекцій; інформування про пам'ятні дати, значущі події тощо);

– посередництва – надання інформації із зовнішнього джерела та цитування. На відміну від соціальних медіа, для порталів ця функція є менш популярною через те, що портали більше віддають перевагу функції інформування. Посередницькі завдання передбачають поширення інформації інших ресурсів на відміну від прямого інформування, що передбачає створення первинного бібліотечного контенту;

– акумуляції – публікація повідомлень певної тематики, що формує стрічку новин, фіксує їх у порядку появи. Як інструмент збирання необхідної інформації на порталах можуть розглядатись рубрики, які формують певну базу матеріалів, що відповідають запитам користувачів;

– сприяння – створення нового знання в результаті обговорення, надання комунікативної платформи на основі коментування, поширення дописів. За допомогою цієї функції бібліотека може умовно визначати ефективність публікацій порталу;

– комунікації – здійснення обміну коментарями, створення діалогу. Прикладом складової комунікації на порталі може бути обговорення інформаційно-аналітичних робіт фахівців бібліотеки. Важливим є те, що в цьому вимірі бібліотечні портали виступають як простір спілкування однодумців [9].

Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, трансформація суспільних запитів, переорієнтація стратегій розвитку на користувача зумовлює розширення функціональних особливостей порталів, зокрема: інтенсифікація зворотного зв'язку з користувачем; зростання мультимедійності; ускладнення структури наповнення порталів та урізноманітнення контенту.

Відповідні зміни знайшли відображення в специфіці забезпечення роботи інтернет-представництва бібліотек. Розглянемо їх еволюцію на прикладі етапів функціонування представництва різних інформаційно-

аналітичних структур Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Перший етап їх функціонування (2000–2013 рр.) характеризувався роботою окремих сторінок на офіційному порталі бібліотеки.

Водночас відбулось збільшення контенту на порталі – підрозділи, задовольняючи запити користувачів, розширювали асортимент аналітичної продукції, репрезентація якої на сторінках інтернет-представництва сприяла їх наповненню. Статистичні підрахунки показують щорічне зростання наповнення сторінок аналітичних підрозділів НБУВ на 5 %.

Також активізується співпраця з інформаційними партнерами, їхній доробок згідно з укладеними угодами про співпрацю, що передбачає, серед іншого й обмін науковими та інформаційно-аналітичними напрацюваннями, поповнює ресурси на порталі, зокрема, статтями, матеріалами конференцій, періодичними виданнями, інформаційно-аналітичними виданнями, монографічною літературою тощо. Варто відзначити, що науковий доробок партнерів відрізняється тематичною різноманітністю: від питань бібліотекознавства до економічних, правових, суспільних та інших дотичних до сфери інтересів інформаційно-аналітичних служб НБУВ.

Ще одним аспектом, який мав вплив на збільшення контенту порталу можна назвати зростання інтерактивних матеріалів, а саме: аналіз соціальних мереж, блогосфери як окремих проєктів.

Отже, в зв'язку із трансформацією запитів читачів відбувається збільшення контенту порталу. У результаті всіх перерахованих факторів впливу на процес формування представництва інформаційно-аналітичних структур НБУВ відбувається трансформація сторінок на порталі та виокремлюється повноцінний портал веб-сторінок Фонду президентів України (ФПУ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ), Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), пов'язаний з генеральним бібліотечним порталом, що й започаткувало другий етап (2013–2020 рр.) становлення та розвитку представництва структур.

Інтегрований портал інформаційно-аналітичних структур НБУВ виник, з одного боку, з огляду на користувацькі запити, як систематизовані ресурси суспільно-політичної і правової тематики. З іншого боку – функціональне забезпечення представлення роботи аналітичних підрозділів НБУВ потребувало системи технологічних рішень, що забезпечують акумуляцію інформаційних ресурсів за забезпечення навігації в них. Водночас спеціалізований портал виступає як комунікативний хаб, точка доступу до офіційних ресурсів інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ.

Розвиток порталів та мережі Інтернет, інформатизація соціального простору постали передумовами формування і становлення інтегрованих порталів. Таким чином, нові можливості, створені цифровими технологіями, дають змогу говорити про нову якість порталів з їхнім високим соціальним ресурсом.

Сьогодні відбувається оперативне представлення інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ та їхнього доробку на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій» (URL: <http://nbuviap.gov.ua/>). Репрезентації самих підрозділів присвячена рубрика «Інформаційно-аналітичні структури», у якій детально представлено опис підрозділів, проєктів та відділів. Важливою характерною особливістю представленості інформаційно-аналітичних підрозділів на порталі є «видимість» – наявність даних про представленість у соціальних медіа на офіційному сайті [11].

Щодо представленого на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій» доробку, який репрезентує понад 13 тис. опублікованих матеріалів, понад 2 тис. наукових і 10 тис. інформаційно-аналітичних матеріалів, то його можна класифікувати як інформаційно-аналітичні та наукові матеріали. Тому характерною властивістю порталів можна назвати універсальність – різновекторність тематичної направленості контенту.

Якщо першим критерієм оцінювання діяльності порталу було обрано *представлення доробку підрозділів*, то наступним виступає *наповнення інформаційного простору якісною інформацією та структурування інтернет-інформації*.

Тут важливими виступають функціональні можливості порталу: пошук інформації на порталі, представлення матеріалів на порталі, завантаження матеріалів і забезпечення зворотного зв'язку.

З метою підвищення ефективності пошуку на ресурсі реалізовано сучасний модуль пошуку матеріалів на порталі. У його основі використовується допоміжний плагін системи управління сайтом Joomla!. Модуль піддається вдосконаленню та доопрацюванню згідно з вимогами й потребами нових користувачів [8].

Зручною та доступною для користувача є пошукова система, яка дає змогу здійснювати пошук наукових та інформаційно-аналітичних матеріалів підрозділів бібліотеки на порталі. Наприклад, пошук можна здійснити за словом чи словосполученням; інструменти пошуку надають можливість вибірки матеріалів за датою, популярністю, алфавітом і категоріями; можна обрати сферу пошуку – категорії, контакти, статті, канали новин, веб-посилання та коментарі.

Варто наголосити на тому, що кожний матеріал, який подається на портал, супроводжується певним набором даних: анотацією та ключовими словами, завдяки яким пошукові системи краще ідентифікують матеріали, подані на портал, та користувачі швидко знаходять їх.

Важливим у розвитку порталу інформаційно-аналітичних підрозділів є те, що всі представлені матеріали є повнотекстовими – це дає змогу переглядати їх в онлайн-режимі 24/7. Тобто, в цьому випадку портал виступає мережевою базою даних для співробітників бібліотеки, використовується внутрішньоорганізаційно для підтримування власної праці та для користувачів – задля задоволення своїх потреб. Примітно, що навіть без реєстрації є онлайн-доступ до великого масиву матеріалів та іншої інформації, розташованої на порталі. Тому впевнено можна сказати, що сьогодні однією з характерних ознак розвитку порталу є його доступність – інформаційна величина, характеристика та кількісний показник інформаційного наповнення медіа-середовища.

Привертає увагу те, що підрозділи бібліотеки надають можливість швидкого та зручного перегляду й завантаження матеріалів, у тому числі фото-, відео- та аудіоматеріалів.

Корисним є надання аудіоматеріалів виступів науковців на конференціях для прослуховування, в тому числі і тим користувачами, які не були на заході. Крім того, на порталі є окрема рубрика «Галерея», яка знайомить з фотоматеріалами наукової та громадської діяльності, віртуальних подорожей, виставок творчих робіт тощо.

Важливим є використання інформаційно-аналітичними підрозділами технології подання матеріалів у вигляді слайд-шоу. Зокрема, головна сторінка порталу містить слайд-шоу, що постійно оновлюється та відображає важливі події, найактуальніші аналітичні та наукові матеріали для зацікавлення користувачів. Крім того, зацікавленню користувачів сприяє реалізація технології відображення найактуальніших подій у вигляді світлин на порталі (на головній сторінці сайту). Зручність у використанні різних технологічних рішень породжує інтероперабельність як одну з характеристик порталу, що забезпечує взаємодію та функціонування з іншими продуктами без будь-яких обмежень доступу або реалізації набору функцій, що відповідають вказаним або ймовірним потребам користувачів.

Окремим інструментом інтерактивності, що «генетично» пов'язаний з порталом гіперпосиланнями та окремими рубриками в структурі інформаційно-аналітичних підрозділів, можуть виступати представництва структур бібліотеки в соціальних мережах. Так, сторінка НЮБ НБУВ (URL: <https://www.facebook.com/nlofua>) у соціальній мережі

Facebook системно повідомляє про звіти і результати роботи, рекомендує монографічну літературу, наукові публікації, праці, інформує про конференції. Такі дописи супроводжуються гіперпосиланнями на офіційний сайт інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ «Центр досліджень соціальних комунікацій» (URL: <http://nbuviar.gov.ua>). Крім того, на цій сторінці поширюються матеріали ЗМІ, що висвітлюють правову, політичну, суспільну, економічну інформацію, формується інтегрований електронний ресурс, що виступає як агрегатор якісної та актуальної інформації.

Так, за жовтень 2015 р. на сторінці використано в публікаціях гіперпосилання на 25 різних ресурсів, серед яких офіційні сайти НЮБ, освітні, інформаційні, соціальні, правові, урядові, бібліотечні, наукові, літературні, видавничі веб-портали тощо. Тому бібліотека, зокрема й через інструменти соціальних медіа, виступає як утримувач інтелектуальних ресурсів суспільства [10].

**ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ НБУВ**
SOCIAL COMMUNICATIONS RESEARCH CENTER
СІАЗ НЮБ ФПУ

03039, м. Київ
Голосівський просп., 3
Тел. +38 (044) 524-17-70
Email: scrc@nbuv.gov.ua
nub@nbuv.gov.ua
np.nbuviar@gmail.com

Центр | Інформаційно-аналітичні проекти | Монографії | Наукові праці | Від першої особи | Конференції | НБУВ

Інформаційно-аналітичні структури
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення
Національна юридична бібліотека
Фонд Президентів України

Наукова діяльність
Звіти та результати роботи
До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

НАУКА
Забезпечити доступ українських вчених до провідних дослідницьких інфраструктур світу – одне з головних завдань Міністерства освіти і науки України на найближчі роки. Так, нещодавно представники МОН провели важливі зустрічі з європейськими партнерами щодо перспектив включення українських дослідницьких інфраструктур у Дорожню карту ESFRI, а також з питань їх участі в окремих європейських наукових консорціумах для спільного вирішення масштабних сучасних проблем. *Детальніше читайте у випуску інформаційно-аналітичного бюлетеня «Шляхи розвитку української науки» № 9 (С. 38–41).*

Пошук по сайту
Q search...

Інформація для переселенців

Інформаційно-аналітичні видання

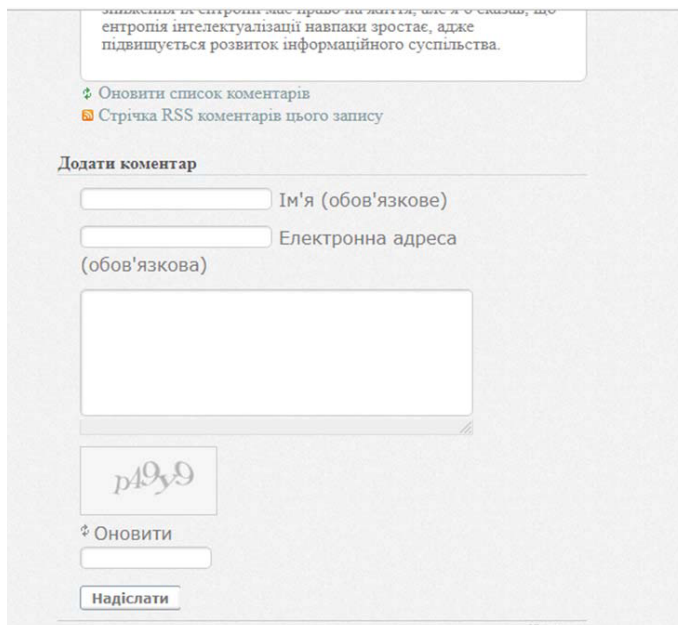
НОВА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Рис. 1. Репости повідомлень на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій»

Окремою функціональною можливістю порталу, що зближує їх за інформаційно-комунікаційною складовою із соціальними мережами, можна

назвати репости, які надають користувачам можливість поширювати повідомлення в інших мережах: Facebook, Twitter та Google+ (рис. 1).

Коментарі можуть виступати провідним показником аналізу зворотного зв'язку бібліотеки з користувачами на порталах. Задля задоволення інформаційних потреб та ефективного зворотного зв'язку з користувачами на порталі інформаційно-аналітичних підрозділів надається функція коментування матеріалів з актуальних тем (рис. 2).

знизивши ентропію, ми втрачаємо свободу вибору, але якщо сказати, що ентропія інтелектуалізації навпаки зростає, адже підвищується розвиток інформаційного суспільства.

↕ Оновити список коментарів
📄 Стрічка RSS коментарів цього запису

Додати коментар

Ім'я (обов'язкове)

Електронна адреса (обов'язкова)

Рис. 2. Функція коментування на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій»

Тому можна підсумувати, що згідно з еволюцією функціональних можливостей та стирання меж між статистичними й динамічними порталами, їм стають притаманні специфічні характеристики – динамічність розвитку, реактивність технологічного розвитку та гібридність. Це дає змогу використовувати традиційні та новітні технології оброблення, презентації й просування інформації. Одним з найважливіших показників розвитку portalу є *комунікація з користувачами*, а також оцінка ефективності зворотного зв'язку згідно із запитам користувачів. Залежно від мети та завдань бібліотеки ефективність може бути визначено за

допомогою таких показників, як кількість і темп зростання кількості читачів представництва бібліотеки; кількість і зміст дописів сторінки бібліотеки; контентна взаємодія бібліотечної спільноти; взаємодія сторінки бібліотеки тощо [9].

Задля аналізу запитів користувачів порталу, скористаємося авторською методологією дослідження контенту бібліотечних представництв [9].

Сьогодні відбувається розширення видів контенту, відповідно зростання кількості конфігурацій його поєднання – аж до інтеграції різних типів медіа чи їхніх елементів. Така інтегрованість медіа (технологій і контенту) описується через поняття конвергентності як процесу злиття традиційних засобів масової інформації та комунікації у єдиний інформаційний ресурс [7]. Тому спільна інформаційна природа порталів і соціальних медіа дає змогу використати представлену методологію.

Ресурси інформаційно-аналітичних підрозділів щодня відвідує до 27 тис. користувачів. Кількість користувачів порталу підрозділів демонструє стійку тенденцію до зростання – збільшується на 30 % за рік (рис. 3). Найпопулярнішою на порталі є рубрика «Анонси інформаційно-аналітичних видань» – до неї звертається 80 % користувачів, яким надається понад 5 тис. 418 анонсів праць, випусків тощо.

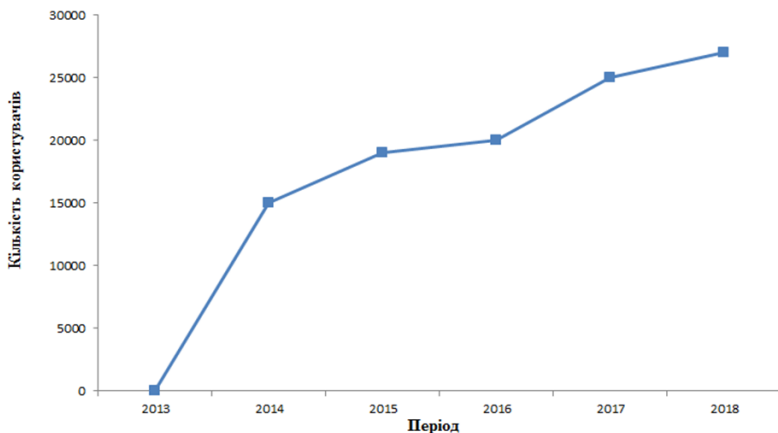

Рис. 3. Кількість користувачів ресурсів інформаційно-аналітичних підрозділів за 2013–2018 рр. (щоденно)

Важливими показниками аналізу публікації на сторінці бібліотеки є тематична спрямованість і спрямованість за аудиторією, які також можна

аналізувати на предмет кореляції між собою. Наприклад, загалом публікації порталу за тематикою логічно систематизувати так: наукові, бібліотечні, правові, суспільні, економічні тощо. Це говорить про те, що вони орієнтовані як на широке коло працівників бібліотечної галузі, так і на користувачів різних сфер діяльності.

Проведений аналіз наукових та інформаційно-аналітичних праць на порталі за висвітленою тематикою за 2013–2018 рр. показав, що наукові праці з питань бібліотекознавства складають 48 %; інформаційного простору – 25 %; інформаційно-аналітичної діяльності – 16 %; правових процесів – 7 %; політичних аспектів – 4 % (рис. 4).

Щодо інформаційно-аналітичних праць, які представлено на порталі підрозділів, то вони складають: з проблем політичних процесів – 48 %, правових аспектів – 27 %, економічних питань – 15 %, суспільних процесів – 9 %, інформаційної сфери – 1 % (див. рис. 5).

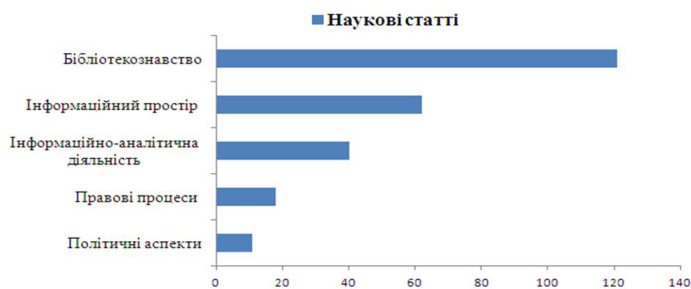

Рис. 4. Представленість наукових праць за висвітленою тематикою за 2013–2018 рр. на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій»

За типом контенту публікації можуть характеризуватися як загальний текстовий контент, мультимедійний контент (фотографії, відео, аудіо), лінки (гіперпосилання на продукти й послуги, традиційні засоби масової інформації, інші посилання); такі специфічні тексти, як опитування чи події. Наприклад, аналіз публікацій «Центру досліджень соціальних комунікацій» на порталі (станом на листопад 2019 р.) за типом показав, що підрозділи бібліотеки представляють різний тип контенту, серед них домінуючими є світлина та лінки. Цікавим аспектом дослідження бібліотечної сторінки є також аналіз аудиторії за географічною, професійною, віковою (за можливості) складовою та порівняння аудиторій офіційного сайту й інтерактивних представництв. Аналіз аудиторії надасть

можливість виявити охоплення аудиторії офіційного порталу підрозділів бібліотеки.

Отже, географічний зріз аудиторії порталу «Центр досліджень соціальних комунікацій» (за допомогою програми Google Analytics) представив такі результати: найбільше користувачів з України (89,2 %), Росії (4,5 %), США (0,94 %), Німеччини (0,8 %), Польщі (0,7 %), Нідерландів (0,6 %), Великої Британії (0,31 %), Італії (0,26 %), Франції (0,25 %). Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів (рис. 6), у яких графічно показник аудиторії порталу варіюється від меншої до більшої кількості (світлий – темний колір).

Рис. 5. Представленість інформаційно-аналітичних праць за висвітленою тематикою за 2013–2018 рр. на порталі «Центр досліджень соціальних комунікацій»

Також цікавим виявляється аспект аналізу типів пристроїв, які найпопулярніші серед користувачів порталу, що дасть змогу краще оптимізувати роботу порталу бібліотеки та залучити більше користувачів. Наприклад, у результаті аналізу аудиторії порталу за допомогою програми Google Analytics виявилось, що користувачі порталу «Центр досліджень соціальних комунікацій» відвідують його за допомогою таких пристроїв: комп'ютера – 68,78 %, мобільного телефону – 29,01 % та планшета – 2,22 %.

Так, за даними звіту Digital 2020 міжнародних агентств, станом на 30 січня 2020 р. у світі понад 5,19 млрд користувачів, які використовують мобільні телефони, що на 124 млн (2,4 %) більше, ніж у 2018 р. [13]. Таким чином, стрімкий розвиток мобільних технологій говорить про необ-

хідність створення мобільної версії порталу, яка є ефективним каналом комунікації з користувачами.

Рис. 6. Аудиторія за географічною складовою порталу «Центр досліджень соціальних комунікацій»

Тематичний зріз користувацького інтересу показав, що найбільше читачів цікавлять монографії, присвячені дослідженню актуальних проблем інформаційної безпеки, сучасних інформаційних технологій та особливостей політичних процесів у контексті розвитку глобалізації. До найпопулярніших наукових праць за 2013–2018 рр. можна віднести: праці з питань національної науки, постіндустріального суспільства, інформаційного суспільства, бібліотечного аналітичного продукту, соціальних мереж, інформаційної діяльності та відбору інтернет-інформації. Наприклад, найбільшу зацікавленість у користувачів виявила наукова праця доктора історичних наук, професора В. Горового «Національна наука і національний інтерес» (330 тис. 435 переглядів) [4].

Водночас до найпопулярніших інформаційно-аналітичних праць за 2013–2018 рр. можна віднести: праці щодо питань української євроінтеграції, нового Закону України «Про освіту», подвійного громадянства, електронного декларування, місцевих виборів, АТО/ООС та кіберзагроз. Так, найпопулярнішою на порталі виявилася аналітична праця І. Беззуб, молодшого наукового співробітника НЮБ НБУВ, «Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції» 2015 р. (77 тис. 930 переглядів) [2]. Також ця праця посідає першість за кількістю цитувань у профілі наукової бази Google Scholar – 32 посилання на працю [1], що показує затребуваність інформаційно-аналітичних матеріалів в інформаційному просторі. Отже, портал «Центр досліджень соціальних комунікацій»

активно розвивається, є легким у користуванні, охоплює широке коло користувачів, надає повнотекстовий доступ до великої кількості видань, статей, аналітичних праць тощо, а його візуальні об'єкти полегшують навігацію.

До основних характерних властивостей порталу можна віднести універсальність, інтерактивність, доступність, мобільність, комунікативність. Крім того, специфічними характеристиками порталу є також динамічність розвитку, інтероперабельність, реактивність технологічного розвитку, гібридність.

Перспективами розвитку порталу інформаційно-аналітичних підрозділів в інтерактивному медіа-середовищі визначено:

- створення єдиної інформаційно-аналітичної системи моніторингу науки на основі інтеграції її з науковими базами та порталом;
- посилення комунікаційної функції, що обумовлює більш інтенсивну взаємодію з користувачами й перехід від статичної до динамічної форми розвитку представництва;
- інтеграція рекомендаційних сервісів і порталу в консолідований інтерактивний каталог, створений для користувачів бібліотеки й підтримки своєї роботи;
- впровадження доступу до порталу за допомогою мобільної версії веб-сайту в зв'язку з активним розвитком мобільних технологій;
- адаптація порталу до версії, яка б давала доступ до ресурсів категорії громадян з особливими потребами.

Список бібліографічних посилань

1. Беззуб І. Google Scholar. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=-m0bomoAAAAJ&hl=uk>.
2. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. *Центр досліджень соц. комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350.
3. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія. Київ, 2016. 278 с.
4. Горовий В. М. Національна наука і національний інтерес. *Центр досліджень соц. комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1594:nacionalna-naukaiinteres&catid=81&Itemid=415.

5. Лобузін К. Технології організації знаньних ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія. Київ : НАН України, 2012. 252 с.
6. Костенко Л. Й., Жабін О. І., Копанєва Є. О., Симоненко Т. В. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : монографія. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 173 с.
7. Половинчак Ю. Конвергентні процеси в сучасному інфопросторі: трансформації текстів, практик, ієрархій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 31–44. <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/46.pdf>. <https://doi.org/10.15407/np.46.031>
8. Струнгар А. В. Інформаційно-аналітичний портал бібліотеки як засіб наукової комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 210 с.
9. Струнгар В. Методологія дослідження контенту бібліотечних сторінок у соціальних медіа. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 488–500. <https://doi.org/10.15407/np.43.488>.
10. Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 46. С. 329–344. <https://doi.org/10.15407/np.46.329>
11. Струнгар В. Статистичний підхід до вивчення комунікації бібліотеки і користувача через соціальні медіа. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2015. no. III (11), issue 67, pp. 80–84.
12. Шемяєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.
13. Digital 2020: 3.8 billion people use social media. *We Are Social*. URL: <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media>.

References

1. Bezzub, I. Google Scholar. Retrieved from <https://scholar.google.com.ua/citations?user=-m0bomoAAAAJ&hl=uk> [in Ukrainian].
2. Bezzub, I. Suchasnyi stan i perspektyvy ukrainskoi yevrointehratsii [The current state and prospects of Ukrainian European integration]. *Tsentrosledzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV – Social Communications Research Center NBUV*. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian].
3. Bondarenko, V. (2016). Bibliotechne internet-obsluhovuvannia: stan ta perspektyvy [Library Internet services: status and prospects]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Horovyi, V. M. Natsionalna nauka i natsionalnyi interes [National science and national interest]. *Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV – Social Communications Research Center NBUV*. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1594:nacionalna-naukaiinteres&catid=81&Itemid=415 [in Ukrainian].
5. Lobuzina, K. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievykh resursiv u bibliotechno-informatsiinii diialnosti [Technologies for knowledge resources organization in library and information activities]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kostenko, L., Zhabin, O., Kopanieva, Ye. et al. (2014). Naukova periodyka Ukrainy ta bibliometrychni doslidzhennia [Scientific periodicals of Ukraine and bibliometric study]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Polovynchak, Yu. (2017). Konverhentni protsesy v suchasnomu infoprotori: transformatsii tekstiv, praktyk, iierarkhii [Convergent processes in modern information space: transformations of texts, practices, hierarchies]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 31–44. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/46.pdf>. <https://doi.org/10.15407/np.46.031> [in Ukrainian].
8. Strunhar, A. V. (2016). Informatsiino-analitychnyi portal biblioteki yak zasib naukovo komunikatsii [Information and analytical portal of library as scientific communication medium]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Strunhar, V. (2016). Metodolohiia doslidzhennia kontentu bibliotechnykh storinok u sotsialnykh media [Methodology of Research of Library Pages Content in Social Media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 488–500. <https://doi.org/10.15407/np.43.488> [in Ukrainian].
10. Strunhar, V. (2017). Predstavlennia biblioteki v interaktyvnomu mediaseredovyshchi: zmistovyi analiz [Representation of library on the interactive media environment: substantial analysis]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 329–344. <https://doi.org/10.15407/np.46.329> [in Ukrainian].
11. Strungar, V. (2015). Statystychnyi pidkhid do vyvchennia komunikatsii biblioteki i korystuvacha cherez sotsialni media [The statistical approach to studying of communication of library and the user through social media]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, III (11), issue 67, pp. 80–84. Kyiv [in Ukrainian].
12. Shemaieva, H. V. (2008). Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi

naukovykh komunikatsii [Electronic resources of Ukrainian libraries in the system of scientific communications]. Kharkiv [in Ukrainian].

13. Digital 2020: 3.8 billion people use social media. *We Are Social*. Retrieved from <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Valeriia Strungar,

PhD (Social Communications), Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: strungarv@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6706-8427>

Evolution of Internet Representation of Information and Analytical Structures

The article deals with the evolution of the Internet representation of libraries on the example of the stages of functioning of the representation of various information and analytical structures of the Vernadsky National Library of Ukraine. The first stage (2000–2013) of their functioning is described – the work of separate pages on the official portal of the library. The second stage (2013–2020) of functioning of the Internet representation is the transformation of pages on the portal and the allocation of a full-fledged portal of web pages of the Foundation of Presidents of Ukraine, the National Law Library, the Service of Information and Analytical Support of Government Agencies, connected with the general library portal. The connection of functional capabilities and evolution of the portal of information and analytical structures at various stages of its activity has been studied.

Criteria for evaluating the portal activity are proposed and applied: presentation of units products, filling of information space with qualitative information and structuring of Internet information, communication with users. The products of the portal «Social Communications Research Center», which can be classified as information and analytical and scientific materials, are analyzed. The functionality of the portal has been investigated: searching for information on the portal, presenting materials on the portal, downloading materials and providing feedback. One of the most important indicators of portal development is communication with users, as well as evaluation of feedback effectiveness on users requests. The main characteristics of the portal are defined: universality, interactivity, accessibility, mobility, communicativeness. The specific characteristics of the portal are highlighted, namely: dynamics of development, interoperability, reactivity of technological development, hybridicity.

Keywords: library, information and analytical structures, VNLU, Internet representation, portal, integrated portal, communication.

Оксана Карашук,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: karaoksana@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНОМУ СВІТІ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У праці аналізується активізація процесів інформатизації суспільства, у зв'язку з чим принципово змінюється роль бібліотек у сучасному світі. Наголошується, що в сучасному інформаційному суспільстві ефективна організація комунікації є ключовим фактором, який впливає на результативність діяльності. Встановлено, що сьогодні збільшується попит на отримання і використання інформації різних типів складності, що потребує наповнення інформаційних баз сучасною актуальною інформацією. Розкривається діяльність бібліотечно-інформаційних центрів як одного із засобів соціальних комунікацій.

Ключові слова: бібліотека, інформаційне суспільство, інформаційно-аналітична діяльність, аналітичні служби, інформаційна агресія, стратегічні комунікації, соціальні комунікації, незалежна інформація.

У сучасному світі інформація є одним з найважливіших стратегічних ресурсів сталого розвитку будь-якої країни. Національний інформаційний простір є однією з найголовніших умов забезпечення національних інтересів країни на сучасному етапі. У період інформаційної війни для будь-якої держави, в тому числі й для України, найбільш гостро постають питання розбудови та розвитку інформаційного суспільства, захисту інформаційного поля – як найголовніших пріоритетів держави.

Ефективність функціонування стратегічних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів визначає загальну стабільність соціальних структур на загальнодержавному й національному рівнях, стійкість до негативних для розвитку цих структур зовнішніх інформаційних впливів, сприяє успішній реалізації державної програми інформатизації, залученню суспільно активної частини громадян до широкої участі в загальносуспільних інформаційних процесах постіндустріального суспільства. Процес підключення всієї цієї системи інформаційних комуніка-

цій до стратегічних має забезпечувати донесення найважливішої суспільно значущої інформації всім адресатам комунікацій у мирний час. У період, коли Україна стає об'єктом зовнішньої інформаційної агресії стратегічні комунікації мають забезпечувати також необхідний ресурс потужності для задоволення потреб в інформації оборонного та контрпропагандистського характеру для організації ефективної відсічі інформаційному агресору. У зв'язку з цим актуальною видається активізація державної організаційної діяльності в напрямі здійснення акумуляції, систематизації цього ресурсу в провідних інформаційних центрах країни, зокрема бібліотечних [10].

Під час інформаційної війни бібліотеки також мають потужний вплив на споживачів, бо завжди володіють великим арсеналом інформації; вони є дзеркалом свого суспільства, бо саме бібліотеки показують рівень розвитку науки, освіти й культури, а також його історію. Кожний історичний період розвитку суспільства є особливий, який позначається й на бібліотечній діяльності. Особливістю сучасної діяльності бібліотек є швидке й активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Розвиток Інтернету, як соціального явища, забезпечив зв'язок з усією соціальною та культурною системою суспільства.

Як наголошує В. Горовий, зі значною вірогідністю можна прогнозувати, що започаткований у минулому десятиріччі процес інформатизації суспільства активізуватиметься, розвиватиметься, охоплюючи всі сфери суспільної діяльності, активізуючись у напрямі зближення її з усіма іншими процесами еволюції природи [1]. Унаслідок прогресу інформатизації відбувається загострення громадської уваги на розвитку й дієвому функціонуванні соціальних інформаційних комунікацій.

Звичайно, ґрунтовні зміни, які здійснюються в інформаційному світі, не можуть не торкатися діяльності сучасних бібліотек. У зв'язку з посиленням процесів інформатизації суспільства, принципово змінюється й значення бібліотек у сучасному світі. На сьогодні бібліотека є найбільшим інформаційним ресурсом, а тому може повністю задовольняти інформаційні потреби населення.

Метою статті є комплексний аналіз інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки як складової стратегічних комунікацій.

Теоретичною базою статті є праці, присвячені дослідженню ролі бібліотек у сучасному світі, таких науковців, як О. Онищенко, В. Горовий, Т. Гранчак, Л. Чуприна та ін. Дослідженням інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек займалися такі науковці, як М. Варенко, Ш. Акаєва, В. Косолапов, В. Горовий, Л. Чуприна, В. Пальчук, І. Давидова, В. Ільганаєва та ін. У працях О. Ворошилова, С. Кулицького, Т. Симоненко,

В. Бондаренко та ін. досліджуються окремі проблеми інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у суспільних підсистемах.

Наукову цінність мають праці Д. Дубова, Г. Почепцова, В. Горового, С. Горової, С. Соловйова, В. Ліпкана, які присвячені дослідженню стратегічних комунікацій. Питання ролі бібліотек у масових і наукових комунікаційних процесах, розвиток бібліотечно-комунікаційних моделей бібліотек розглядається значною кількістю бібліотекознавців, серед яких В. Горовий, К. Лобузін, Г. Шемаєва, О. Воскобойнікова-Гузєва, І. Давидова, В. Ільганаєва, Н. Кунанець, Л. Костенко та ін.

Важливе значення мають праці науковців Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, які вивчають проблеми активного входження бібліотек у процеси формування суспільства знань шляхом розвитку і вдосконалення методів та засобів організації, упорядкування й забезпечення якісно нової системи доступу до знань, накопичених у документально-інформаційних фондах бібліотек. Це, у свою чергу, дає змогу бібліотекам стати активним суб'єктом сучасних соціальних комунікацій. У ряді статей і монографій таких науковців, як Л. Дубровіна, О. Онищенко, В. Попик, В. Горовий, Ю. Половинчак, С. Горова, Л. Костено, К. Лобузін, Л. Чуприна та ін. розкривається процес перетворення наукових бібліотек у частину інформаційного середовища, а також зростання значення бібліотек у керуванні глобальними ресурсами, в створенні умов для оперативних інформаційних обмінів на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів тощо [2, 3, 4].

Треба зазначити, що за останні десятиріччя саме в бібліотеках спостерігається значна модернізація засобів управління інформацією, а також введення її в активний суспільний обіг. Бібліотечні установи – це унікальні центри інформації, що постійно примножують свою значущість, перетворюючись при цьому на своєрідний «інформаційний провідник у світ», вони є інтелектуальним посередником між людиною та інформацією. Однак потрібно зазначити, що в сучасному інформаційному суспільстві потрібна певна організація комунікації, яка буде ключовим фактором, що впливатиме на ефективність роботи суб'єкта – компанії, країни чи взагалі всього суспільства.

Прогрес інтернет-технологій, що, у свою чергу, спонукає до збільшення соціального попиту населення на мережеву інформацію, є істотним фактором, який впливає на значення бібліотек у суспільстві. Це спонукало їх до впровадження та широкого використання саме ін-формаційно-аналітичної складової в процесі своєї діяльності. Інфор-

маційно-аналітичні структури в бібліотеках національного рівня, орієнтовані на аналіз та систематизацію великих об'ємів різноманітної за своїм характером інформації. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек – це важливий напрям діяльності бібліотечних установ, який пов'язаний насамперед із виявленням, опрацюванням, збереженням і поширенням інформації. Треба підкреслити важливість актуалізації ролі бібліотек як простору зберігання, оброблення та поширення саме суспільно значущої інформації. Адже сучасний світ сьогодні часто характеризується «інформаційними вибухами», унаслідок яких відбувається поширення величезної кількості непотрібної, а часто навіть шкідливої інформації. Наявність «інформаційного сміття» значно ускладнює прийняття управлінських рішень у будь-якій сфері суспільного життя, а можливо, навіть знижує і їхню якість. Особливого значення зазначена функція бібліотеки набуває в умовах інформаційної війни, коли поширення неправдивої інформації відбувається цілеспрямовано [5].

З позицій соціального партнера держави в розвитку громадянського суспільства, важливого суб'єкта сфери інформаційного виробництва, з орієнтацією на інтеграцію держави до європейської спільноти бібліотека розглядається в Стратегії розвитку бібліотечної справи до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [6]. До розроблення цієї Стратегії залучалися в тому числі й експерти Української бібліотечної асоціації. У документі визначено пріоритети діяльності бібліотек та стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи.

Реалізація цих напрямів, на думку О. Воскобойнікової-Гузєвої, спрямована на створення системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для розвитку партнерств, просування спільних цінностей і досягнення стратегічних результатів. Розвиток ефективних комунікацій у бібліотечно-інформаційній сфері має відбуватися на кількох рівнях – налагодження комунікації між бібліотечною спільнотою та органами державної влади, а також місцевого самоврядування; налагодження ефективної міжвідомчої комунікації між органами влади, у підпорядкуванні яких перебувають бібліотеки, органами державної влади, які істотно впливають на бібліотечно-інформаційну галузь; удосконалення внутрішньої комунікації; налагодження ефективної міжсекторальної комунікації; удосконалення зовнішньої комунікації з місцевими громадами й суспільством у цілому; розвиток міжнародних професійних зв'язків. Проте в сучасних умовах посилюється значення та відповідно підвищуються вимоги до якості донесення до суспільства того «смыслового навантаження, комплексу ідей і уявлень», за допомогою якого бібліотека як

активна складова соціокомунікативного процесу бере участь у поясненні та конструюванні інформаційної реальності [7].

Останнім часом у світі та Україні дослідники спостерігають попит на отримання та користування інформацією різних видів складності, особливо це відчувають владні структури, що пов'язано з необхідністю приймати ефективні рішення. Сьогодні аналітичні служби створюються при держструктурах, міністерствах і відомствах, у бізнесі, при політичних партіях, у засобах масової інформації, а також як самостійні комерційні фірми. Як зазначає І. Давидова, на сучасному етапі розвитку соціокомунікативної діяльності відбувається розгортання процесу формування специфічного інституту незалежних аналітиків. Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності має й деструктивні тенденції. Офіційні та комерційні аналітичні служби обслуговують насамперед інтереси тих політичних та економічних сил, які їх фінансують. Саме вони здійснюють підготовку інформаційних воєн і дезінформаційних кампаній, у рамках яких стикаються інтереси їхніх замовників. Комерційну аналітику теж не можна визнати незалежною й об'єктивною [8]. Н. Сляднева визначає дві причини, які не дають змоги пропонувати її як альтернативу для широкого кола користувачів: по-перше, комерційна аналітика спеціалізується зазвичай у галузі безпеки бізнесу; по-друге, її послуги надто дорого коштують пересічним громадянам. Отже, постає актуальне питання щодо формування аналітики, яка була б спроможна обслуговувати інтереси громадянського суспільства, – незалежної, професійної та суспільно орієнтованої [8].

Зі збільшенням запитів на незалежну, професійну та суспільно орієнтовану інформацію зростає потреба в удосконаленні загальносуспільних інформаційних центрів, бібліотечних установ, а також у залученні до роботи в них кваліфікованих інформаційних працівників. Такі установи стають посередниками між виробниками й користувачами інформації, між наявним у суспільстві інформаційним ресурсом і соціальною структурою, що на ньому базується. При цьому бібліотечні установи відповідатимуть вимогам сьогодення, успішно виконуватимуть роль основних елементів інфраструктури з управління інфоресурсами [9].

Наукові бібліотеки зазнають чи не найбільших трансформацій у період становлення інформаційного суспільства. Ще більш важливим фактором щодо вдосконалення діяльності бібліотечних установ, як зазначалося вище, є воєнні дії, які на сьогодні відбуваються в інформаційному просторі за допомогою різних інформаційних видів озброєння. Давно відомо, що одна й та ж сама інформація може виступати як для захисту,

так і для нападу. І лише той матиме вплив з відповідним результатом, чий ресурси використано та які пропагандистські методи.

Як уже було вище зазначено, сьогодні владні структури та наукові центри дедалі частіше звертаються до інформаційних продуктів бібліотеки, при цьому стає більш відчутною саме навігаційна функція працівників бібліотеки. До того ж це відбувається не лише в бібліографічній сфері, а й зростає попит на аналітичну та інформаційно-аналітичну продукцію бібліотечних установ у цілому.

Отже, можна погодитися з І. Давидовою, яка зазначає, що саме бібліотекарі, володіючи найбільшим масивом інформації, мають стати тим ядром фахівців, які спроможні проявити ініціативу та взяти на себе відповідальність за аналітичний напрям діяльності, а також забезпечити консолідацію всіх, хто усвідомлює важливість і своєчасність поставленої мети [8].

У цьому контексті одним із потужних інформаційно-дослідних центрів є Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Переважним напрямом досліджень для інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ залишається вивчення питань зміцнення національного інформаційного суверенітету, інфраструктура його забезпечення, організаційно-методологічна база використання, збереження й поповнення суверенних інформаційних ресурсів. Підготовка та поширення такого інформаційно-аналітичного продукту через мережу бібліотечних сайтів покликана сприяти формуванню громадянами цілісного уявлення та компетентної позиції стосовно актуальних суспільно-політичних і соціально-економічних питань, особливо в умовах перетворення національного інформаційного простору на поле інформаційної війни. Проте в цьому випадку першочергового значення набуває питання фахового пошуку, відбору та оцінювання первинних джерел інформації, оскільки неякісно відібраний джерельний матеріал у підсумку може спричинити помилкові висновки [13].

Прикладом такої ефективної діяльності слугує досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. Цими інформаційно-аналітичними службами здійснюється постійний моніторинг сайтів новин з метою визначення найбільш актуальних питань суспільно-політичного життя України, їх дослідження та порівняння.

Узагальнення цих значних масивів інформації здійснюється в різних проектах і за різними алгоритмами. Прикладом такої роботи є проект «Україна у фокусі іноземних ЗМІ», який виходить двічі на місяць та публікується на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ

(СІАЗ, НЮБ, ФПУ), у випусках «Громадська думка про правотворення» [12].

Основним завданням проекту «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» є дослідження, які пов'язані з висвітленням українських подій в іноземних ЗМІ. Крім того, в цьому проекті надається аналітичний опис результатів, отриманих унаслідок відбору потрібної інформації. На основі цього науковці можуть зробити кількісно-змістовний аналіз електронних матеріалів найбільш рейтингових іноземних ЗМІ. Таке інформаційно-аналітичне оброблення матеріалів дає можливість визначити коло питань, що є актуальними чи, навпаки, мало цікаві зарубіжному споживачу інформації. Більше того, відібрані матеріали систематизуються за країною походження та власне виданням, що, у свою чергу, дає можливість з'ясувати ЗМІ яких країн проявляють інтерес до української тематики в певний період, яка динаміка цього інтересу, які події найбільше зацікавили споживача інформації. Проаналізовані співробітниками зарубіжні засоби масової інформації є інформативними та мають вагомe значення для розуміння становища країни, про яке зазначається в зарубіжній пресі. Аналізуючи іноземні видання, що публікують статті про Україну, можна з'ясувати які зарубіжні медіа формують імідж України у світі, які теми є найбільш цікавими. Таким чином, зарубіжні ЗМІ можна вважати важливим джерелом інформації, яке зосереджує в собі як фактологічний, так і оцінювальний матеріал, що потрібен для аналізу суспільно-політичних процесів у країні, а також для визначення та прогнозування подальшого розвитку подій [11].

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що прогресивність інформатизації, розвиток системи, насамперед електронних, соціальних комунікацій позитивно впливає на доступ і використання суспільством інформаційних ресурсів, вільне використання вже готової та продукування нової консолідованої інформації. Таким чином, можна констатувати, що бібліотека стає одним з основних елементів глобального інформаційного простору, який зосереджує в собі всю сукупність інформаційних ресурсів, інформаційних процесів, організаційних структур, а також засобів інформаційної взаємодії.

Сучасні бібліотечно-інформаційні продукти, які створено на замовлення владних структур, стають ефективним інструментом процесу прийняття управлінських рішень. Більше того, вони створюють необхідне інформаційне підґрунтя для сприйняття управліннями очікувань і потреб суспільства, а також наявного балансу вимог та підтримки, можливих сценаріїв розвитку тих чи інших подій і наслідків їх реалізації.

Так, маючи позитивний досвід співпраці з вищими органами влади (наприклад, РНБО) з питань протидії інформаційній агресії, діяльність аналітичних підрозділів НБУВ ім. В. І. Вернадського вже засвідчила значний потенціал у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Ідеться про моніторинг та аналіз актуальних проблем суспільства на основі як відкритих джерел інформації, так і бібліотечних фондів для потреб вищих державних органів.

Варто наголосити, що на сьогодні існує велика кількість різноманітних інформаційно-аналітичних центрів, що сформовані при окремих урядових структурах, політичних партіях, організаціях тощо. Разом з тим усі ці інформаційно-аналітичні структури у вітчизняних реаліях, як правило, займаються інформаційним обслуговуванням не стільки політичних інститутів, скільки конкретних політиків. Національні ж бібліотеки та їхні аналітичні підрозділи створюють інформаційно-аналітичний продукт іншої якості, що із самого початку покликаний визначати причини виникнення безпосередньо проблеми та оптимальні шляхи її розв'язання. Цей продукт завжди орієнтований на інтереси всього суспільства, а не окремих політичних діячів.

Отже, результати діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів національних бібліотек завжди є джерелом об'єктивної інформації – тому мають усі підстави бути використані владними структурами для ефективного управління суспільством та ухвалення важливих політичних рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Горвий В. Перспективи глобальної інформатизації в національному вимірі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 21. <https://doi.org/10.15407/np.53.019>.

2. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : монографія / Онищенко О. та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 232 с.

3. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : монографія / Онищенко О. та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 194 с.

4. Костенко Л., Жабін О. Наукова періодика України в умовах глобалізації. *Бібл. вісн.* 2012. № 6. С. 64–66.

5. Каращук О. Роль бібліотек в оптимізації процесу прийняття управлінських рішень. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*.

2017. Вип. 46. С. 208–224. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3069:rol-bibliotek-v-optimizatsiji-protsesu-prijnnyattya-upravlinskikh-rishen&catid=81&Itemid=415. <https://doi.org/10.15407/nr.46.208>.

6. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України. *Укр. бібл. асоц.* URL: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy>.

7. Воскобойнікова-Гузєва О. Комунікаційна стратегія бібліотеки. *Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: європейські орієнтири : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (1 берез. 2016 р., Україна, Славське)*. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17171>.

8. Давидова І. Аналітична діяльність як напрям розвитку когнітивної функції документно-інформаційних установ. *Україна: події, факти, коментарі* : інформ.-аналіт. журн. Київ, 2015. № 15. С. 84–86.

9. Горовий В. Бібліотеки як сучасні центри української інформатизації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 25. С. 23–35.

10. Горова С., Горовий В. Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 11–24. <https://doi.org/10.15407/nr.52.011>.

11. Карашук О. Моніторинг відкритих зарубіжних джерел інформації як перспективний засіб оцінювання іміджу країни. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 215–226. <https://doi.org/10.15407/nr.52.215>.

12. Громадська думка про правотворення : інформ.-аналіт. бюл. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271.

13. Гранчак Т. Науково-аналітична діяльність Національних бібліотек як інструмент забезпечення національного інформаційного суверенітету (за досвідом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Наук. б-ка Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв*. URL: <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Z-tezy.pdf>.

References

1. Horovyi, V. (2019). *Perspektyvy hlobalnoi informatyzatsii v natsionalnomu vymiri [Prospects of Global Information in the National Dimension]*.

Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 53, p. 21. <https://doi.org/10.15407/np.53.019> [in Ukrainian].

2. Onyshchenko, O., Dubrovina, L., Horovyi, V. et al. (2011). Intehratsiia Ukrainy u svitove spivtovarystvo v konteksti rozvytku biblioteknykh informatsiinykh tekhnolohii [Integration of Ukraine into the world community in the context of the development of library information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O., Horovyi, V., Dubrovina, L. et al. (2012). Rozvytok resursnoi bazy vitchyznianoho informatsiinoho seredovyscha [Development of the resource base of the domestic information space]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Kostenko, L., Zhabin, O. (2012). Naukova periodyka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Scientific periodicals of Ukraine in the conditions of globalization]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 6, pp. 64–66 [in Ukrainian].

5. Karashchuk, O. (2017). Rol bibliotek v optymizatsii protsesu pryiniattia upravlynskykh rishen [A Role of Libraries is in Optimization of Process of Acceptance of Administrative Decisions]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 208–224. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3069:rol-bibliotek-v-optimizatsiji-protsesu-prijnyattya-upravlynskykh-rishen&catid=81&Itemid=415. <https://doi.org/10.15407/np.46.208> [in Ukrainian].

6. Stratehiia rozvytku biblioteknoi spravy v Ukraini do 2025 roku «Iakisni zminy bibliotek zadlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy» [Strategy for the Development of Library affairs in Ukraine until 2025 «Qualitative Changes of Libraries to Ensure the Sustainable Development of Ukraine»]. *Ukrainska bibliotekna asotsiatsiia – Ukrainian Library Association*. Retrieved from <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-uba/3181-stratehiia-rozvytku-biblioteknoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy> [in Ukrainian].

7. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2016). Komunikatsiina stratehiia biblioteki [Communication strategy of library]. Suchasna bibliotekno-informatsiina bezperervna osvita: yevropeiski oriientyry : Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaia konferentsiia (1 bereznia 2016 hoda) – International Scientific and Practical Conference. Retrieved from <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17171> [in Ukrainian].

8. Davydova, I. (2015). Analitychna diialnist yak napriam rozvytku kohnitivnoi funktsii dokumentno-informatsiinykh ustanov [Analytical activity as

a direction of development of cognitive function of documentary and information institutions]. *Ukraina: podii, fakty, komentari: informatsiino-analitychnyi zhurnal – Ukraine: Events, Facts, Comments: informational-analytical journal*, no. 15, pp. 84–86 [in Ukrainian].

9. Horovyi, V. (2009). Biblioteki yak suchasni tsentry ukrainskoi informatyztatsii [Libraries as modern centers of Ukrainian informatization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 25, pp. 23–35 [in Ukrainian].

10. Horova, S., Horovyi, V. (2019). Informatsiini komunikatsii postindustrialnoho suspilstva: kharakterni osoblyvosti rozvytku [Information Communications of Postindustrial Society: Characteristic Features of Development]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 11–24. <https://doi.org/10.15407/np.52.011> [in Ukrainian].

11. Karashchuk, O. (2019). Monitorynh vidkrytykh zarubizhnykh dzherel informatsii yak perspektyvnyi zasib otsiniuvannia imidzhu krainy [Monitoring of Open Foreign Sources of Information as a Prospective Meaning of the Country's Image Evaluation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 215–226. <https://doi.org/10.15407/np.52.215> [in Ukrainian].

12. Hromadska dumka pro pravotvorennia [Public opinion on law-making]. *Hromadska dumka pro pravotvorennia: informatsiino-analitychnyi biuletyn – Public Opinion on Lawmaking: A Newsletter*. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271 [in Ukrainian].

13. Hrachak, T. Naukovo-analitychna diialnist Natsionalnykh bibliotek yak instrument zabezpechennia natsionalnoho informatsiinoho suverenitetu (za dosvidom Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Scientific and analytical activity of national libraries as a tool to ensure national information sovereignty (based on the experience of the Vernadsky National Library of Ukraine)]. *Naukova biblioteka Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury y mystetstv – Scientific Library of the Kyiv National University of Culture and Arts*. Retrieved from <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Z-tezy.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Oksana Karaschuk,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: karaoksana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2929-3858>**Information and Analytical Activity of Libraries in the Modern World
as a Component of Strategic Communications**

In the article, the researches of many scholars dealt with the role of libraries in the modern society, their transformation, as well as the activity of libraries in the information and analytical direction, which formed the theoretical basis of the study are presented. The activation of the processes of informatization of society is analyzed where the role of libraries in the modern world is fundamentally changing. It is emphasized that in today's information society, proper organization of communication is a key factor influencing the effectiveness of the activity. The activity of library information centers as one of the means of social communication is revealed.

It is proved that today there is an increased demand for receiving and using information of all levels of complexity, especially in management structures, which require independent, accurate and effective decisions. Due to the democratic changes in society, the rapid formation of numerous political parties, the emergence of a large number of public organizations, their information requests are growing, the information bases of these structures are being formed and the information market is developing accordingly. The new IT organizations need market transformation. All this requires to fill social communications and relevant information bases with new, up-to-date information.

The information and analytical product of scientific libraries is always geared to the interests of the whole society, not to individual political figures. The results of the activities of the National Libraries are a source of objective information and, therefore, there are every reason to be used by the authorities to make important political decisions.

Keywords: library, information society, information-analytical activity, analytical services, information aggression, strategic communications, social communications, independent information.

Олег Ворошилов,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: voroshilov-siaz@ukr.net

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

У праці з'ясовується сутність поняття «стратегічні комунікації», висвітлюються основні складові страткомів та фактори, що сприяли їх швидкому розвитку. Аналізується вклад вітчизняних науковців у розробку зазначеної проблеми. Наголошується на важливості місця вітчизняних наукових бібліотек як суб'єкта стратегічних комунікацій, зумовленого розвитком інформатизації суспільства, вдосконаленням його самоорганізації, оновленням сфери управлінської діяльності, поглибленням демократичних процесів, а також тим, що нині провідні наукові бібліотеки України стали потужними інформаційно-аналітичними центрами, що виробляють власний інформпродукт. Проаналізовано дослідження вчених НБУВ про роль наукової бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства, окреслено перспективні напрями роботи в цій галузі.

Ключові слова: стратегічні комунікації, глобальні інформаційні ресурси, бібліотечні заклади, інформаційно-аналітичні підрозділи, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Проблема стратегічних комунікацій, яка стала особливо популярною в останні два десятиліття, спочатку розглядалася переважно в наукових, політичних і комерційних колах США та деяких європейських країн. Проте лише тепер починає з'являтися в нормативних та аналітичних документах різного рівня.

Саме на початку XXI ст. відбувається оформлення нового підходу до розгляду ролі масових комунікацій у державній політиці, який отримав своє конкретне втілення в концепції «стратегічна комунікація». На думку багатьох сучасних вітчизняних дослідників, факторами такого надзвичайно швидкого розвитку стратегічних комунікацій стали:

- дедалі стрімко зростаюча інформатизація суспільства;
- зростаюча роль інформаційного протидорства для досягнення військово-політичних і економічних цілей;

- збільшення кількості силових конфліктів у світі;
- терористичні атаки;
- формування нових національних стратегій сучасних держав;
- коригування та зміна іміджу країн на міжнародній арені;
- поява і розвиток нових форм дипломатії, таких як громадська дипломатія, кібер-дипломатія тощо.

Треба зазначити, що в сучасній соціогуманітарній науці має місце велика кількість спроб концептуалізувати феномен стратегічних комунікацій. Разом із тим наразі практично відсутні наукові доробки, у яких би було представлено цілісне бачення означеного феномена.

Проблеми неефективного використання стратегічних комунікацій на практиці вбачаються у відсутності чіткої концепції стратегічних комунікацій, хоча сьогодні є чимала кількість їх визначень.

Зокрема, європейські аналітики вважають корисним визначення, яке запропонували у 2011 р. дослідники Королівського інституту міжнародних відносин, незалежного інституту політики в Лондоні (Chatham House). Вони визначили стратегічні комунікації як «систематичний ряд послідовних і узгоджених заходів, що проводяться на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях, які дозволяють розуміти цільові аудиторії і визначають ефективні канали для просування і підтримки конкретних типів поведінки» [1].

Однак, незважаючи на велику кількість визначень, суть стратегічних комунікацій, згідно з усіма трактуваннями, полягає в управлінні цільовими аудиторіями з метою зміни їхньої поведінки і донесення до них тих цінностей або інформації, які необхідні державі, що застосовує стратегічні комунікації.

Так само варто зауважити, що всі дослідники здебільшого виділяють три складові стратегічних комунікацій: громадську дипломатію, зв'язки з громадськістю та інформаційно-психологічні операції. Ці поняття з'явилися набагато раніше поняття стратегічних комунікацій, але їх скоординоване застосування стало новим важелем управління у військових, цивільних та гібридних операціях XXI ст.

Звернення української наукової думки до стратегічних комунікацій, по суті, бере початок з праці Г. Почепцова «Стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні» [2].

Поняття й сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні розглянуто в публікації О. Кушнір [3].

Український юрист В. Ліпкан наголошує на тому, що основними складовими стратегічних комунікацій є:

1) інтеракціоністський блок: публічна дипломатія; залучення ключового лідера; зв'язки зі ЗМІ, з органами державної влади, з громадськістю, внутрішня комунікація;

2) інформаційно-психологічний блок: інформаційні, психологічні, спеціальні операції;

3) технічний блок: кібернетична безпека, протиборство в електромагнітному просторі;

4) військовий блок: блок військового та цивільно-військового співробітництва; документування подій, безпека операцій, заходи активного впливу [4].

Окремим аспектам функціонування страткомів присвячені також публікації А. Баровської [5], Д. Дубова [6], С. Соловйова [7], Є. Тихомирової [8] та ряду інших дослідників.

Як констатують вітчизняні науковці та аналітики, поняття стратегічних комунікацій дедалі частіше починає з'являтися в нормативних та аналітичних документах різного рівня в Україні. По суті, легітимізація поняття «стратегічні комунікації» вже відбулася у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. Страткоми тут визначаються як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [9].

Водночас зауважимо, що вітчизняна наука постійно на декілька кроків відстає від існуючих реалій. Нині на доктринальному рівні дослідження стратегічної комунікації практично відсутні, а ті поодинокі публікації, що з'являються, здебільшого виступають перекладом англійських матеріалів STRATCOM, а також стандартів НАТО в цій галузі безвідносно до національних інтересів України.

Крім того, дотепер абсолютно не досліджувалось питання щодо місця вітчизняних наукових бібліотек у системі стратегічних комунікацій.

Хоча в сучасних умовах глобалізації прискорення темпів суспільного розвитку та формування інформаційного суспільства бібліотечні установи все активніше переходять від традиційної парадигми обслуговування, яке тривалий час ґрунтувалося переважно на представленні користувачам документів на паперових носіях до виконання функцій активного суб'єкта інформаційного процесу, який виконує роль не лише важливого посередника між дедалі зростаючими обсягами продукрованої суспільством інформації, глобальними інформаційними ресурсами й користувачами, а й виробника власної суспільно значущої інформаційної

продукції, що розкриває наявні інформаційні фонди, аналізує глобальні масиви нової інформації тощо. Нині провідні наукові бібліотеки України стали потужними інформаційно-аналітичними центрами, що виробляють власний інформпродукт.

У результаті «можна констатувати, що бібліотека як суб'єкт соціальних комунікацій у процесі своєї інформаційної діяльності, створюючи умови для вільного доступу до інформаційно-знаннєвої, інтелектуальної, об'єктивної інформації, виступає ще й як суб'єкт стратегічних комунікацій, посередник між владою та суспільством, що впливає на поінформованість громадян, що, у свою чергу, формує національну самосвідомість, дотримання принципів державного суверенітету й територіальної цілісності» [10, с. 179].

Зауважимо, що науковим бібліотекам не варто чекати доки приймуть державні рішення щодо залучення їх у систему стратегічних комунікацій. Необхідно продовжити переорієнтування бібліотечного маркетингу на читача й активніше пропонувати та просувати власні інформаційні сервіси й послуги. Зокрема, й орієнтовані на таких користувачів, як органи державної влади.

Позитивний досвід співпраці СІАЗ НБУВ із РНБО України з питань протидії інформаційній агресії з боку РФ свідчить про значний потенціал аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні [11, с. 278–279].

Враховуючи викладене вище, науковці інформаційних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, а саме Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ) з 2019 р. приступили до виконання фундаментальної науково-дослідної роботи «Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства».

Ідея дослідження полягає в утвердженні зростаючої ролі оновлених бібліотечних установ як джерела забезпечення якісною інформацією стратегічних системоутворювальних комунікацій.

Також у процесі проведення дослідження має знайти підтвердження наукова гіпотеза про зростаюче значення оновлених бібліотечних установ як центрів акумуляції, збереження, організації використання інформаційних ресурсів у стратегічних комунікаціях інформаційного суспільства.

Під час роботи над науково-дослідною роботою вивчаються запити різних категорій користувачів в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек, аналізується процес розвитку системи інформаційних комуні-

кацій у системі комунікацій інформаційного суспільства, досліджуються проблеми якісного змістовного наповнення цих комунікацій як обов'язкового фактора підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів в еволюції нового суспільства; зростаючої необхідності розбудови науково-інформаційних структур, насамперед, при оптимальному їх використанні, – бібліотечних, що мають стати центрами консолідованої національної системи наповнення стратегічних комунікацій суспільно-значимою, необхідною для розв'язання актуальних завдань національного розвитку інформацією. Під час дослідження також аналізується наявний уже досвід роботи підрозділів провідних вітчизняних та зарубіжних бібліотечних установ у використанні ресурсів глобального інформаційного простору, національного інформаційного виробництва та базових національних інформаційних ресурсів у фондах бібліотек, підготовки їх до оптимального використання в страткомах.

Дослідження передбачає й аналіз застосування наявного теоретичного доробку у вдосконаленні методик наповнення соціальних інформаційних мереж високоякісними інформаційними продуктами, необхідними для суспільного розвитку, удосконалення підготовки інформаційних ресурсів для різних категорій користувачів з урахуванням специфіки їх запитів та узагальнення основних напрямів оптимізації бібліотечної діяльності в умовах розвитку інформатизації українського суспільства. Для цього мають бути проаналізовані наявні дослідження в галузях вивчення інформаційних запитів різних категорій користувачів, удосконалення методик відбору необхідних ресурсів у глобальному інформаційному просторі, вдосконалення роботи по представленню наявних у фондах бібліотек інформаційних ресурсів потенційному користувачу, аналіз соціального розвитку українського суспільства та перспектив розвитку соціальних інформаційних комунікацій.

Загальний план досліджень за темою передбачає вивчення таких проблем:

- інформаційні орієнтири бібліотечної діяльності в контексті забезпечення ефективності стратегічних комунікацій;
- основні напрями вдосконалення бібліотечної діяльності в забезпеченні стратегічних комунікацій інформаційним ресурсом розвитку;
- узагальнення основних напрямів оптимізації інформаційного ресурсу бібліотек в активізації стратегічних комунікацій у міжнародних інформаційних обмінах.

Треба зазначити, що основними напрямами роботи за НДР є:

1. Страткоми в структурі соціальних комунікацій.

2. Страткоми в забезпеченні нормативно-правового супроводу процесу демократизації українського суспільства.

3. Страткоми в процесі розвитку електронного врядування.

Виконання теми передбачається на рівні аналітичного узагальнення в наукових працях НБУВ, періодичних ЗМІ, у виступах на наукових конференціях, а також у підготовці науково-практичних матеріалів, інформаційно-аналітичної продукції для різних категорій користувачів. Отже, розробка зазначеної теми на всіх етапах здійснюватиметься на науковому, науково-прикладному та експериментальному рівнях.

Лише за перший рік за підсумками виконання теми НДР науковцями НБУВ випущено два збірники наукових праць, присвячених цій проблематиці, серед яких можна назвати публікації Н. Аксьонової [10], В. Пальчук [12], С. Кулицького [13], М. Закірова [14], С. Полтавця [15] та інших.

Отже, науковці провідної бібліотеки України роблять значний внесок у наповнення реальним змістом тези про те, що вітчизняні наукові бібліотеки мають стати важливим суб'єктом стратегічних комунікацій у процесі своєї науково-інформаційної діяльності.

Водночас варто зауважити, що, незважаючи на численні спроби створити з концепції стратегічних комунікацій універсальну теорію і скоординувати зусилля для її більш ефективного використання, вона все ще залишається предметом серйозних дискусій і перебуває на стадії незавершеної теоретичної моделі механізму управління.

Список бібліографічних посилань

1. Paul Cornish, Julian Lindley-French and Claire Yorke. Strategic Communications and National Strategy: A Chatham House Report. London, 2011. 42 p. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/24-1436781085.pdf>.

2. Почепцов Г. Стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении. Киев : Альтерпрес, 2008. 216 с.

3. Кушнір О. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 27–31.

4. Ліпкан В. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. URL: <http://lipkan.com/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikatsij-nasuchasnomu-etapi-derzhavotvorennya/>.

5. Баровська А. Стратегічні комунікації: досвід НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1 (34). С. 147–152.

6. Дубов Д. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 1 (21). С. 10–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/i_b1_sd_2017_1%2821%29_4.

7. Соловійов С. Супровід реформ: виклики для стратегічних комунікацій. *Восточно Европейский Научный Журнал*. URL: <http://eesa-journal.com/2017/02/27/suprovid-reform-vikliki-dlya-strategichnix-komunikacij>.

8. Тихомирова Є. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС. Міжнародні відносини. *Серія: Політичні науки: електрон. вид.* / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2017. № 14.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 2.09.2015 р. № 555. *Офіц. представництво Президента України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

10. Аксьонова Н. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек як суб'єкта стратегічних комунікацій у задоволенні суспільно-державних запитів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 172–184. <https://doi.org/10.15407/np.53.172>.

11. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 193–200.

12. Пальчук В. Інформаційно-аналітичні технології бібліотек у розвитку стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 53–65. <https://doi.org/10.15407/np.53.053>

13. Кулицький С. Підходи до аналізу змістового наповнення публічного інформаційного простору як складової формування стратегічних комунікацій у сфері економіки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 75–89. <https://doi.org/10.15407/np.53.075>.

14. Закіров М. Стратегічні комунікації у сучасному світі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 24–34. <https://doi.org/10.15407/np.52.024>.

15. Полтавець С. Ініціативи президентів щодо адміністративно-територіального устрою в стратегічних комунікаціях незалежної України. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 113–137. <https://doi.org/10.15407/np.52.113>.

References

1. Paul Cornish, Julian Lindley-French and Claire Yorke (2011). *Strategic Communications and National Strategy: A Chatham House Report*. London. 42 p. Retrieved from <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/24-1436781085.pdf>.
2. Pocheptsov, G. (2008). *Strategicheskie kommunikatsii v politike, biznese i gosudarstvennom upravlenii* [Strategic communications in politics, business and public administration]. Kiev: Alterpres [in Russian].
3. Kushnir, O. (2015). Poniattia ta sutnist stratehichnykh komunikatsii u suchasnomu ukrainskomu derzhavotvorenni [The concept and essence of strategic communications in the modern Ukrainian state creation]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, no 6, pp. 27–31 [in Ukrainian].
4. Lipkan, V. (2016). Poniattia ta struktura stratehichnykh komunikatsii na suchasnomu etapi derzhavotvorennia [The concept and structure of strategic communications at the present stage of state formation]. *lipkan.com*. Retrieved from <http://lipkan.com/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikatsij-nasuchasnomu-etapi-derzhavotvorennia/> [in Ukrainian].
5. Barovska, A. (2015). Stratehichni komunikatsii: dosvid NATO [Strategic Communications: NATO Experience]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, no 1 (34), pp. 147–152 [in Ukrainian].
6. Dubov, D. (2017). Orhanizatsiino-pravovi problemy vprovadzhennia systemy trahichnykh komunikatsii v Ukraini [Organizational and Legal Problems of the Implementation of the Strategic Communication System in Ukraine]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy – Information Security of Human, Society, State*, no 1 (21), pp. 10–16. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1%2821%29_4 [in Ukrainian].
7. Soloviov, S. (2017). Suprovid reform: vyklyky dlia stratehichnykh komunikatsii [Support for reforms: Challenges for strategic communications]. *Vostochno Evropejskij Nauchnyj Zhurnal – East European Scientific Magazine*. Retrieved from <http://eesa-journal.com/2017/02/27/suprovid-reform-vikliki-dlya-strategichnix-komunikacij> [in Ukrainian].
8. Tykhyrova, Ye. (2017). Stratehichni komunikatsii yak odyn z priorytetiv hlobalnoi stratehii zovnishnoi polityky i bezpeky YeS [Strategic communications as one of the priorities of the global strategy of EU foreign policy and security]. *Mizhnarodni vidnosyny. Serii: Politychni nauky – International Relations. Series: Political Sciences*, no. 14 [in Ukrainian].
9. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 555/2015 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu

redaktsiui Voinnoi doktryny Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 555/2015 «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 2, 2015 «On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine»]]. *president.gov.ua*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].

10. Aksonova, N. (2019). Informatsiino-komunikativna diialnist bibliotek yak subiekta stratehichnykh komunikatsii u zadovolenni suspilno-derzhavnykh zapytiv [Information and communication activities of libraries as a subject of strategic communications in meeting public and public requests]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 172–184. <https://doi.org/10.15407/np.53.172> [in Ukrainian].

11. Chupryna, L. (2017). Analitichni pidrozdily biblioteki v systemi stratehichnykh komunikatsii [Library analytical units in the system of strategic communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 193–200. <https://doi.org/10.15407/np.48.274> [in Ukrainian].

12. Palchuk, V. (2019). Informatsiino-analitichni tekhnolohii bibliotek u rozvytku stratehichnykh komunikatsii [Information and analytical technologies of libraries in the development of strategic communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 53–65. <https://doi.org/10.15407/np.53.053> [in Ukrainian].

13. Kulytskyi, S. (2019). Pidkhody do analizu zmistovoho napovnennia publicnogo informatsiinoho prostoru yak skladovoi formuvannia stratehichnykh komunikatsii u sferi ekonomiky [Approaches to content analysis of the public information space as a component of strategic communications in the sphere of economy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 75–89. <https://doi.org/10.15407/np.53.075> [in Ukrainian].

14. Zakirov, M. (2019). Stratehichni komunikatsii u suchasnomu sviti [Strategic communications in the modern world]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 24–34. <https://doi.org/10.15407/np.52.024> [in Ukrainian].

15. Poltavets, S. (2019). Initsiatyvy prezidentiv shchodo administrativno-terytorialnogo ustroiu v stratehichnykh komunikatsiiakh nezalezhnoi Ukrainy [Presidential Initiatives on Administrative-Territorial Structure in Strategic Communications of Independent Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi*

biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 52, pp. 113–137. <https://doi.org/10.15407/np.52.113> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Oleg Voroshilov,

PhD (Historical), Senior Researcher

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: voroshilov-siaz@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7786-1325>

Strategic Communications in the Context of the Evolution of Scientific Libraries

The article clarifies the essence of the concept of «strategic communications», highlights the main components of the stratcoms and the factors that led to their rapid development. The contribution of domestic scientists to the development of this problem is analyzed.

The importance of the place of national scientific libraries as a subject of strategic communications, conditioned by the development of informatization of the society, improvement of its self-organization, updating of the sphere of administrative activity, deepening of democratic processes is emphasized and the fact that nowadays the leading scientific libraries of Ukraine have become powerful information and analytical centers producing their own informational product is stressed.

The the VNLU scholars research on the role of the scientific library in the formation of the information resource of strategic communications of Ukrainian society is analyzed, perspective directions of work in this field are outlined. The paper also deals with the study of stratcoms activities, in particular in the structure of social communications, to provide legal support for the process of democratization of Ukrainian society, in the process of development of e-governance, affirmation in the public life of presidential initiatives, organization of information security of stratcoms etc. In general, the research agenda for the topic involves the study of the following issues: information orientations of library activity in the context of ensuring the effectiveness of strategic communications; the main directions of improving library activity in providing strategic communications with the development of information resource; generalization of the basic directions of optimization of libraries information resource in activation of strategic communications in international information exchanges.

Keywords: strategic communications, global information resources, libraries, information and analytical units, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

Сергій Кулицький,

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: kulitskysp@ukr.net

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

Інституційний потенціал наукової бібліотеки визначається як сукупність формальних і неформальних правил та процедур, згідно з якими бібліотека задовольняє інформаційні потреби різних категорій суб'єктів та українського суспільства загалом. Інституційний потенціал наукової бібліотеки реалізується через організацію її інформаційно-аналітичної роботи та конкуренцію бібліотеки з іншими інформаційними посередниками. У праці розглядаються конкурентні переваги наукової бібліотеки перед іншими інформаційними посередниками в процесі формування стратегічних комунікацій економіки. Запропоновано стратегії конкуренції великої наукової бібліотеки в створенні оглядових й аналітичних продуктів. Емпіричною базою дослідження є роботи, виконані в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: аналітичний продукт, економіка, інститути, інституційний потенціал, інформація, конкуренція, наукова бібліотека, організаційно-виробничий потенціал, стратегічні комунікації.

Розвиток української економіки наразі відбувається у вельми складних зовнішніх і внутрішніх умовах. За таких обставин проблеми вдосконалення стратегії економічного розвитку нашої держави та пов'язаних з цим стратегічних комунікацій набувають особливого значення. Вагомий внесок у розв'язання зазначених проблем можуть зробити (а подекуди – вже роблять) наукові (великі універсальні) бібліотеки. Причому, як показує світовий досвід, дуже продуктивним у розв'язанні складних наукових і управлінських проблем може виявитись застосування для цього нетривіальних підходів. Зокрема, видається доцільним при дослідженні реального та потенційного внеску наукових бібліотек у формування стратегічних комунікацій української економіки застосувати інституційний підхід. Тобто, йдеться про дослідження участі бібліотек

у цьому процесі саме як суспільних (соціальних у широкому сенсі) інститутів. При цьому треба враховувати, що як синонім інститутів у фаховій літературі вживається також термін «інституції». Зазначена традиція зберігатиметься й у цій роботі.

Наприклад, лауреат Нобелівської премії з економіки (причому саме в галузі інституціональної економіки) Д. Норт визначає інституції, як «правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І, як наслідок, вони структурують стимули в процесі обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституції зменшують невизначеність за допомогою структурування повсякденного життя» [1, с.12–13]. Відомий політолог Ф. Фукуяма визначає суспільні інститути як «стійкі моделі поведінки, створені у відповідь на потреби конкретного історичного часу» [2, с.16]. Подібне тлумачення суті інститутів (інституцій) подається іншими науковцями [3, с.25, 150; 4, с.137]. Причому коли йдеться про інститути як правила, стійкі моделі поведінки, то йдеться як про офіційні (правові норми), так і про неофіційні (звичаї, кодекси поведінки) інститути [1, с.12].

Суть інституційних теорій полягає в дослідженні впливу згадуваних вище інститутів (інституцій) на перебіг процесів у різних сферах суспільної активності – в економіці, політиці, культурі тощо. При цьому вчені наголошують, що розвиток суспільних інститутів нерозривно пов'язаний з діяльністю відповідних організацій. Наприклад, той же Д. Норт зазначає: «Те, як організації виникають і розвиваються, здебільшого визначається інституційною основою. Організації створюються з певною метою внаслідок сукупності можливостей, породжених існуючою сукупністю обмежень ... і під час спроб досягти своїх цілей стають головними рушіями інституційних змін» [1, с.12–13].

Тобто, діяльність організацій доволі часто розглядається як втілення функціонування інститутів, форма їх, так би мовити, унаочнення. По суті, суспільні (соціальні, політичні, економічні, культурні тощо) інститути одночасно можуть розглядатись у двох аспектах: як умови, складова функціонування суспільних процесів і як організації, через діяльність яких ці процеси реалізуються. Причому саме такий подвійний аналіз може виявитись найбільш результативним з науково-практичних позицій.

Однією з організаційних форм втілення інституту інформаційної діяльності суспільства є бібліотеки. Відповідно до розвитку цього інституту розвиваються й бібліотеки. На сучасному етапі найбільші з них перетворюються на бібліотечно-інформаційні центри, здатні вирішувати

складні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення життєдіяльності українського суспільства. Зокрема це стосується й формування стратегічних комунікацій у сфері вітчизняної економіки.

Тому закономірно постає питання щодо наявності в інформаційному просторі наукових робіт з цієї проблематики. Проведений аналіз показує, що праць, у яких розглянуто дотичні до теми цієї статті питання, загалом не так вже й мало. Доволі широкий перелік суттєвих ознак системи стратегічних комунікацій (здебільшого у сфері політики, військової справи та державного управління) подано в працях В. Ліпкана, Т. Попової, Г. Почепцова та С. Соловійова [5]. У деяких роботах досліджується інститут президентства в міжнародній інформаційній діяльності і, зокрема, діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) в інформаційно-аналітичному забезпеченні інституту президентства в Україні [6, с.42–54].

До речі, останнім часом активізувались дослідження стратегічних комунікацій у плані інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Скажімо, М. Закіров аналізує явище стратегічних комунікацій як чинника сучасного історичного процесу [7], а в роботі С. Закірової проводяться певні історично-ретроспективні паралелі в сфері стратегічних комунікацій [8]. Водночас у праці Л. Чуприни розглянуто роль і значення аналітичної роботи на етапах розроблення і функціонування стратегічних комунікацій у державному управлінні [9]. Поряд з цим досвід бібліотечного інформаційно-аналітичного супроводу регіональних інституцій як складової розвитку стратегічних комунікацій проаналізовано в роботі О. Желай та І. Соболевої [10]. Щоправда, в згаданих роботах стратегічні комунікації у сфері економіки не стали предметом спеціального дослідження.

Водночас інституційні основи механізму економічної дипломатії України розглядаються в роботі К. Фліссака. Невід'ємною складовою цього механізму є інформаційно-аналітичне забезпечення економічної дипломатії [11, с. 197–220]. Але при цьому автор не пов'язує процес інформаційно-аналітичного забезпечення економічної дипломатії з відповідною діяльністю наукової бібліотеки, а також формуванням на цій основі стратегічних комунікацій в економічній сфері.

Отже, огляд фахових робіт показує, що ряд науковців, щоправда в інших контекстах, вивчали різні аспекти проблеми, якій присвячена ця праця. Але при цьому, наприклад, не приділялося достатньо уваги специфіці діяльності наукової бібліотеки саме як інформаційного інституту суспільства в економічній сфері його життєдіяльності. Загалом же в повному обсязі зазначена тема належним чином не досліджувалась.

Тому метою цієї праці є дослідження суті інституційного потенціалу наукової бібліотеки та механізмів його використання для формування стратегічних комунікацій у сфері економіки. Емпіричною базою для перевірки теоретичних положень і гіпотез слугував досвід і результати роботи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), насамперед Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ).

У цій праці інституційний потенціал наукової бібліотеки визначається як сукупність формальних і неформальних правил та процедур, згідно з якими бібліотека, як одна з організаційних форм інформаційних посередників, задовольняє інформаційні потреби різних категорій суб'єктів та українського суспільства загалом. Тобто, це – доволі стійкі моделі корпоративної поведінки у сфері надання споживачам інформаційних продуктів та інформаційних послуг. Через те, що в роботі йдеться про роль наукової бібліотеки у формуванні стратегічних комунікацій у сфері економіки, то й досліджується отримання відповідних інформаційних продуктів та інформаційних послуг лише певними категоріями суб'єктів економічних відносин. Адже споживач за рахунок професійної діяльності інформаційного посередника отримує такий інформаційний продукт, який він не зміг би отримати іншим шляхом або мусив би для отримання аналогічного продукту витратити значно більше ресурсів, ніж він їх віддає інформаційному посереднику. Причому саме взаємозамінність інформації (інформаційних продуктів) породжує конкуренцію серед інформаційних посередників за споживачів інформації.

Оскільки наукова бібліотека є лише одним з видів інформаційних посередників, що задовольняє інформаційні потреби певних категорій суб'єктів економічних відносин, то проблеми використання її інституційного потенціалу треба розглядати в контексті конкуренції з іншими видами інформаційних посередників за увагу відповідних суб'єктів і контрактні стосунки з ними. По суті, йдеться про аналіз відносин конкуренції у сфері надання відповідних інформаційних продуктів та інформаційних послуг.

Водночас треба враховувати, що успішність різних інформаційних посередників, включно й наукових бібліотек, у сфері інформаційного забезпечення розвитку економіки залежить від того наскільки ефективно вони при цьому використовують власні конкурентні переваги. Тому визначення потенційних конкурентних переваг наукової бібліотеки в інформаційному забезпеченні української економіки і є невід'ємною складовою дослідження її інституційного потенціалу для формування відповідних стратегічних комунікацій.

Ряд фахівців визначають стратегічні комунікації як використання певними суб'єктами засобів комунікативного впливу на певних індивідів, організації держави. Тобто, вони акцентують увагу на функції зовнішнього впливу стратегічних комунікацій на середовище, у якому ці комунікації здійснюються: зв'язки з громадськістю, публічна дипломатія, інформаційні та психологічні операції тощо. Однак при цьому належної уваги, за деяким винятком, не приділяється умовам підготовки стратегічних комунікацій і, зокрема, їх змістовному наповненню.

З огляду на викладене, стратегічні комунікації національної економіки в цій праці розглядаються як інформаційно-аналітичні механізми та результати розробки і реалізації найважливіших загальнонаціональних планів, програм і заходів, спрямованих на довготривалий розвиток економіки, що ініційовані, координуються та регулюються органами державної влади і управління. Тобто, до категорії стратегічних варто відносити зовнішні та внутрішні комунікації національної економіки, значущі для розвитку її та суспільства загалом у довготривалому періоді. Такий підхід до функціонування стратегічних комунікацій дає змогу запобігти цілому ряду хиб, а також імовірних негативних наслідків недружнього інформаційно-психологічного впливу на них з боку якихось суб'єктів (держав, компаній, організацій тощо) [5, с. 202–203].

Наведена вище трактовка соціальних комунікацій є базою для визначення конкурентних переваг наукової бібліотеки. У процесі розв'язання проблем української економіки ці переваги наукової бібліотеки виступають як відносно кращі умови пропозиції відповідних інформаційних продуктів та (чи) інформаційних послуг. Їх досягають завдяки використанню інституційного потенціалу наукової бібліотеки. Зазначений потенціал проявляється в процесі взаємопов'язаного функціонування організаційно-виробничого потенціалу наукової бібліотеки та її конкурентних переваг порівняно з іншими інформаційними посередниками в задоволенні інформаційних потреб різних категорій споживачів.

Своєю чергою організаційно-виробничий потенціал наукової бібліотеки реалізується в наданні споживачам інформаційних продуктів та інформаційних послуг у процесі взаємопов'язаного функціонування бібліотечних фондів (разом з доступом до інформаційних матеріалів через Інтернет), кваліфікованих спеціалістів та відповідної бібліотечної інфраструктури. Ключовою ж складовою в забезпеченні функціонування цієї тріади є саме робота колективу фахівців наукової бібліотеки. Причому для оперативної підготовки високоякісних аналітичних матеріалів, скажімо з економічної проблематики, надзвичайно важливе

значення має маневрування в процесі роботи кадрами різної спеціалізації та кваліфікації. Так, на етапах пошуку та збору первинної (для майбутніх документів) інформації доцільно залучати колектив працівників саме з бібліотечною освітою. Вони добре розуміються на формальних ознаках різних інформаційних матеріалів і мають необхідну кваліфікацію для оперативного первинного опрацювання великих обсягів повідомлень та даних. Тому й залучення фахівців бібліотечного профілю на цих етапах, особливо коли треба швидко опрацювати великий масив повідомлень та/чи даних доцільніше, ніж залучення для пошуку та збору інформації економіста-аналітика. Останній на цьому етапі інформаційно-виробничого процесу повинен виконувати науково-методичні та консультаційні функції, контролювати якість зібраної інформації. Роботу з подальшого аналізу зібраних повідомлень та/чи даних і підготовки на їхній основі інформаційно-аналітичних матеріалів на економічну тематику повинен виконувати фахівець відповідного профілю.

Тобто, раціональна організація виробничого процесу в межах СІАЗ, що передбачає виконання робіт на різних стадіях інформаційно-аналітичного процесу залежно від кваліфікаційного рівня працівників, дає змогу створювати доволі значний перелік власних інформаційних продуктів за відносно нижчих витрат виробничих ресурсів у порівнянні з іншими інформаційними посередниками.

При цьому, як підкреслював корифей менеджменту П. Друкер, «постійна інноваційна діяльність має бути невід'ємною складовою аналітичної роботи відповідних фахівців». До того ж «аналітик повинен, з одного боку, постійно навчатися сам, а з іншого – навчати інших» [12, с. 191]. У нашому випадку це, наприклад, може проявитись у консультаційній допомозі з боку економіста-аналітика фахівцям з бібліотечною або іншою неекономічною освітою в процесі їх роботи з відповідними джерелами інформації. Тому в контексті наведеного вище варто додати, що потужною складовою конкурентної переваги наукової бібліотеки порівняно з іншими інформаційними посередниками в процесі формування стратегічних комунікацій у сфері економіки є її колективна інституційна пам'ять. Загалом пам'ять визначається як здатність певних суб'єктів накопичувати інформацію та в подальшому використовувати її. Причому в ролі таких суб'єктів можуть виступати окремі індивіди, ті чи ті соціальні групи (наприклад, колектив структурного підрозділу наукової бібліотеки) чи суспільство загалом.

Колективна інституційна пам'ять наукової бібліотеки у сфері інформаційно-аналітичної діяльності з будь-якої проблематики, в тому числі

й економічної, проявляється в цілому ряді інформаційно-виробничих процесів. Зокрема під час виконання робіт так чи інакше відбувається навчання працівників інформаційно-аналітичних підрозділів наукової бібліотеки, оскільки вони поєднують свої раніше накопичені теоретичні знання з розв'язанням нових і нових завдань. Особливо продуктивною є така спільна інформаційно-аналітична діяльність для отримання процедурних знань, які стосуються, наприклад, змістовних характеристик і відмінностей конкретних джерел інформації, які більше відповідають потребам підготовки того чи іншого інформаційно-аналітичного документа.

Колективна інституційна пам'ять також тісно пов'язана із сукупністю внутрішніх, часто неформальних комунікацій у колективі інформаційно-аналітичного підрозділу наукової бібліотеки, в процесі яких передаються навички та накопичений досвід між працівниками. Мережа таких внутрішніх комунікацій у колективі інформаційно-аналітичного підрозділу дає змогу виконавцям відповідних робіт швидко отримувати необхідні їм консультації колег із суміжних сфер знань. Це сприяє оперативній підготовці якісних аналітичних матеріалів.

Оцінюючи базу знань колективної інституційної пам'яті інформаційно-аналітичних підрозділів наукової бібліотеки як сховище масивів інформації, можна стверджувати, що вона є поєднанням задокументованих і незадокументованих джерел інформації. До першої категорії відносяться документи на друкованих та електронних носіях, які реально чи потенційно залучені до створення інформаційно-аналітичних матеріалів, включаючи спеціальні бази даних таких структурних підрозділів та інші раніше створені ними матеріали. До другої – професійні знання та навички працівників інформаційно-аналітичних підрозділів наукової бібліотеки. Підкреслимо, що через функціонування таких джерел знань колективної інституційної пам'яті в процесі створення відповідних інформаційних продуктів якраз і реалізується інституційний потенціал наукової бібліотеки як доволі стійкої моделі корпоративної поведінки, спрямованої на задоволення інформаційних потреб відповідних категорій споживачів.

На цьому тлі, після аналізу організаційно-виробничого потенціалу наукової бібліотеки, розглянемо іншу складову її інституційного потенціалу, пов'язану з конкуренцією бібліотеки з іншими інформаційними посередниками у формуванні стратегічних комунікацій української економіки. Для цього окреслимо потенційних та реальних споживачів відповідної бібліотечної інформації, розглянемо конкурентні позиції

наукових бібліотек в українському інформаційному просторі та визначимо найбільш конкурентоспроможні види інформаційних продуктів, які наукова бібліотека пропонує або може пропонувати для формування стратегічних комунікацій у сфері економіки.

Визначення стратегічних комунікацій пов'язує їх зі створенням інформаційних продуктів, які зорієнтовані на вирішення в довготривалій перспективі найважливіших питань розвитку національної економіки, певних її секторів і галузей. Утім, як на початку 2000-х років зазначали фахівці-практики в сфері інформаційно-аналітичної діяльності, основні замовники інформаційної продукції на українському ринку зацікавлені в розв'язанні завдань тактичного характеру. «В інформаційній сфері, таким чином, їх цікавлять переважно розробки прикладного значення. І від цього сегмента інформаційного ринку найближчим часом суспільство не зможе дочекатись суспільно значущого продукту стратегічного значення, фундаментальної аналітики, що має стати основою вітчизняного інформаційного ринку». Цим і був зумовлений їх «переважний інтерес саме до інформаційних продуктів оперативного призначення» [13, с. 234]. Тоді ж на фактичну пріоритетність короткотермінових завдань у практиці роботи органів державної влади і управління звертали увагу й фахівці в галузі державного управління. При цьому стверджувалось, що «основна увага приділяється не стільки глибині й оригінальності опрацювання проблем, скільки їхній оперативності й ефективності» [14, с.4, 112].

Однак останніми роками увага до стратегічних питань розвитку українського суспільства, в тому числі економіки, зростає. Це підтверджується збільшенням числа документів, які підготовлені органами державного управління, як-от: «Стратегія монетарної політики Національного банку України», «Стратегія фінансового сектора України до 2025 року» та ін. Про зростання уваги фахівців до розвитку стратегічних комунікацій говорить і збільшення числа відповідних публікацій, які згадувалися вище.

У зв'язку з цим зупинимось на питанні конкуренції наукової бібліотеки з іншими інформаційними посередниками за споживачів інформації з проблем стратегічних комунікацій у сфері економіки. Успішність різних інформаційних посередників у цій сфері залежить від того, наскільки ефективно вони використовують свої конкурентні переваги. Ці переваги виступають як кращі умови пропозиції відповідних інформаційних продуктів та/чи послуг.

Тому й основні положення теорії конкуренції, напрацьовані на підставі досвіду функціонування ринків конкретних товарів і послуг, можуть

бути застосовані до предмета цього дослідження. Виходячи з розуміння конкуренції як змагального процесу, ключові положення теорії конкуренції можна застосовувати і до ситуації, коли відповідні інформаційні продукти та послуги надаються користувачам науковими бібліотеками безкоштовно, а діяльність цих наукових бібліотек фінансується за рахунок бюджетних коштів. Для цього лише коригуються деякі положення теорії конкуренції.

Так, згідно з названою теорією, конкуренція між учасниками ринку за асортиментом продукції може охоплювати вузьку чи широку сферу певного ринку. Одні суб'єкти виходять на ринок із пропозицією невеликого переліку товарів, іноді лише одного виду товару, маючи перед собою вузьку ціль у сфері конкуренції. Інші суб'єкти пропонують ринку широкий асортимент товарів, відповідно маючи перед собою широкий набір цілей у сфері конкуренції.

Інша важлива змінна, якою оперує теорія конкуренції, стосується економічних механізмів, за рахунок яких власне і досягаються конкурентні переваги в певній галузі, на певному ринку. Йдеться про два основні види конкурентних переваг: за рахунок відносно нижчих витрат на виробництво товарів чи за рахунок диференціації пропозиції. Відносно менші витрати на виробництво товарів дозволяють виробникові зменшити ціни на них порівняно з аналогічною пропозицією конкурентів, збільшуючи таким чином свої прибутки. Диференціація, наголошує М. Портер – «це здатність забезпечити покупця унікальною та більшою цінністю у формі нової якості товару, його особливих споживчих властивостей чи післяпродажного обслуговування...». Тобто, залежно від сфери конкуренції та виду конкурентних переваг, можна виділити чотири наступні типові стратегії конкуренції.

Стратегія зосередження на витратах передбачає відносно нижчі витрати на виробництво товару у вузькій сфері конкуренції. За відносно нижчих витрат на виробництво товару, але вже в широкій сфері конкуренції матиме місце стратегія конкуренції, яку фахівці називають «лідерство за рахунок економії на витратах». Стратегія сфокусованої диференціації передбачає пропозицію унікальних за своїми якісними характеристиками товарів у відносно вузькій сфері конкуренції. А конкурентна стратегія в широкій сфері на основі пропозиції унікальних за своїми якісними характеристиками товарів отримала назву «стратегії диференціації» [15, с. 55–58].

Виходячи із суті економічної стратегії як такої, то критеріями до відбору інформації для формування стратегічних комунікацій буде значу-

щість тих чи тих об'єктів для української економіки та довготерміновий характер процесів, пов'язаних з функціонуванням та розвитком таких об'єктів. І таку інформацію бібліотека може надати. Суб'єкти економіки у великій науковій бібліотеці можуть одночасно користуватись різноманітними текстовими та статистичними матеріалами на паперових та електронних носіях. Отже, інформаційні послуги великої наукової бібліотеки незамінні при проведенні кабінетних досліджень.

Результатом кабінетних досліджень можуть бути унікальні інформаційні продукти. Так, досвід компанії Daimler-Benz Aerospace показує, що традиційні методи прогнозування в деяких високотехнологічних галузях промисловості себе не виправдали. Тому ця компанія була змушена перейти до аналізу сценаріїв, які дають уявлення про альтернативні варіанти розвитку ситуації у сфері її діяльності на далеку перспективу. Це пов'язано з тим, що промислові цикли в авіабудуванні «складають понад 25 років й прогнозувати потребу в літаках на такий довгий термін практично неможливо» [16]. Причому фахівці наголошують, що джерелам текстової інформації належить вирішальна роль у розробці системи стратегічної та перспективної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень на підприємстві [17, с. 225–242; 18, 44–45, 107]. Багато такої інформації можна отримати саме в науковій бібліотеці.

Організаційно-виробничий потенціал НБУВ дає їй змогу виробляти високоякісні власні інформаційно-аналітичні матеріали з меншими питомими витратами ресурсів, ніж стороннім фахівцям при користуванні фондами НБУВ або ж інформаційним посередником-конкурентам. Тому коротко зупинимось на підготовці в СІАЗ НБУВ таких матеріалів для органів державної влади, які цілком придатні для формування стратегічних комунікацій української економіки. Свідченням такої придатності є значимість для національної економіки об'єктів, що досліджувались і орієнтація цих досліджень на перспективу, їх проблемно-прогностичний характер.

Приміром, в СІАЗ НБУВ готувались аналітичні матеріали з економічних аспектів гібридної війни Росії проти України, проблем трансформації української зовнішньої торгівлі, розвитку ринку праці в Україні, з питань поточного стану, проблем і перспектив розвитку газової промисловості, чорної металургії, продовольчого та оборонно-промислового комплексів, фінансового сектора України тощо.

Досвід СІАЗ НБУВ показує, що за нинішніх умов у сфері пропозицій науковою бібліотекою інформаційних продуктів власного виробництва для формування стратегічних комунікацій української економіки можуть бути прийнятними різні конкурентні стратегії, залежно від характеру

пропонованого користувачам інформаційного продукту – оглядового чи аналітичного. Для оглядових матеріалів з доволі широкого кола питань суспільної тематики, включаючи й економічну, конкурентоспроможною можна вважати стратегію лідерства за рахунок економії на витратах. Адже вряд чи багато інформаційних структур в Україні здатні регулярно продукувати аналогічний спектр продуктів оглядового характеру з меншими питомими витратами ресурсів, ніж у СІАЗ та інших інформаційно-аналітичних підрозділах НБУВ.

Щодо матеріалів аналітичного характеру, то їх створення (при однаковому обсязі інформаційних продуктів) потребує значно більших витрат ресурсів, особливо висококваліфікованої робочої сили, ніж створення оглядових матеріалів. Тому, за наявних у розпорядженні НБУВ ресурсів, цілком прийнятна конкурентна стратегія сфокусованої диференціації, яка фактично й застосовується. Вона полягає в створенні аналітичних матеріалів з відносно обмеженого кола питань на економічну й суміжну тематику.

Проте для підготовки НБУВ значно ширшого спектра аналітичних продуктів для формування стратегічних комунікацій вітчизняної економіки потрібно радикально збільшити фінансування інформаційно-аналітичної діяльності НБУВ. Тільки тоді у виробництві власних інформаційних продуктів аналітичного характеру НБУВ зможе перейти до конкурентної стратегії диференціації при формуванні стратегічних комунікацій української економіки.

Список бібліографічних посилань

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
2. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ : Наш формат, 2019. 608 с.
3. Радаев В. В. Экономическая социология. М. : Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2008. 602 с.
4. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 2-е изд., исправ. М.: ИНФРА-М, 1998. 479 с.
5. Кулицький С. Аналітична робота бібліотеки як засіб ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 199–214. <https://doi.org/10.15407/np.52.199>.

6. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : монографія / О. С. Онищенко та інш.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2014. 296 с.

7. Закіров М. Стратегічні комунікації у сучасному світі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 24–34. <https://doi.org/10.15407/np.52.024>.

8. Закірова С. Інститути прямої демократії у конструкті комунікаційних процесів і стратегічних комунікацій (історично-ретроспективні паралелі). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 227–241. <https://doi.org/10.15407/np.53.227>.

9. Чуприна Л. Особливості інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 185–198. <https://doi.org/10.15407/np.52.185>.

10. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107>.

11. Фліссак К. А. Економічна дипломатія у системі забезпечення національних інтересів України. Тернопіль : Новий колір, 2016. 812 с.

12. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. М. : Вильямс, 2000. 272 с.

13. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства. Київ : НБУВ, 2005. 300 с.

14. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення. Харків : Магістр, 2004. 224 с.

15. Портер М. Международная конкуренция. М. : Междунар. отношения, 1993. 896 с.

16. Тессэн Ф. Анализ сценариев и системы раннего предупреждения в компании Daimler-Benz Aerospace. В кн.: Конкурентная разведка. Уроки из окопов / под ред. Дж. Е. Прескотта и С. Х. Миллера. М. : Альпина Паблишер, 2003. С. 275–289.

17. Хант Ч., Зартарьян В. Разведка на службе вашего предприятия. Киев : Укрзакордонвизасервис, 1992. 160 с.

18. Доронин А. И. Бизнес-разведка. М. : Ось-89, 2003. 384с.

References

1. Nort, D. (2000). Instytutsii, instytutsijna zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
2. Fukuiama, F. (2019). Politychnyj poriadok i politychnyj zanepad. Vid promyslovoi revoliutsii do hlobalizatsii demokratii [Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
3. Radaev, V. V. (2008). Jekonomicheskaja sociologija [Economic Sociology]. Moscow: Izd. Dom GU VShJe [in Russian].
4. Raizberg, B. A., Lozovskii, L. Sh., Starodubtceva, E. B. (1998). Sovremenni ekonomicheskii slovar [Modern Economic Dictionary]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
5. Kulytskyj, S. (2019). Analitychna diialnist biblioteki iak zasib identyfikatsii, veryfikatsii ta pozytsionuvannia stratehichnykh komunikatsij natsionalnoi ekonomiky [Analytical activity of the library as a means of identification, verification and positioning of strategic communications of the national economy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 199–214. <https://doi.org/10.15407/np.52.199>. Kyiv [in Ukrainian].
6. Onyschenko, O. S., Horovyj, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). Natsionalni informatsijni resursy iak intehratyvnyj chynnnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyscha [National Information Resources as an Integrative Factor of the Domestic Socio-Cultural Environment]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Zakirov, M. (2019). Stratehichni komunikatsii u suchasnomu sviti [Strategic communications in the modern world]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 24–34. <https://doi.org/10.15407/np.52.024> [in Ukrainian].
8. Zakirova, S. (2019). Instytuty priamoi demokratii u konstrukti komunikatsijnykh protsesiv i stratehichnykh komunikatsij (istorychno-retrospektyvni paraleli) [Institutes of direct democracy in the construct of communication processes and strategic communications (historical-retrospective parallels)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 227–241. <https://doi.org/10.15407/np.53.227> Kyiv [in Ukrainian].
9. Chupryna, L. (2019). Osoblyvosti informatsijno-analitychnoho

suprodu stratehichnykh komunikatsij [Features of information-analytical support of strategic communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 185–198. <https://doi.org/10.15407/np.52.185> [in Ukrainian].

10. Zhelaj, O., Sobolieva, I. (2019). Bibliotechnyj informatsijno-analitychnyj suprovid rehionalnykh vladnykh instytutstij iak vazhlyva skladova rozvytku stratehichnykh komunikatsij: dosvid SIAZ i NYuB NBUV [Library information and analytical support of regional power institutions as an important component of strategic communications development: the experience of SIAS and NUB NBUV]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107> [in Ukrainian].

11. Flissak, K. A. (2016). Ekonomichna dyplomatiia u systemi zabezpechennia natsionalnykh interesiv Ukrainy [Economic Diplomacy in the System of Ensuring the National Interests of Ukraine]. Ternopil: Novyj kolir [in Ukrainian].

12. Drucker, P. F. (2000). Zadachi menedzhmenta v XXI veke [Management Challenges for the 21st Century]. Moscow: Izdatelskij dom «Viljams» [in Russian].

13. Horovyj, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsijnykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of Development of Social Information Bases of Modern Ukrainian Society]. Kyiv: NBUW [in Ukrainian].

14. Diehtiar, A.O. (2004). Derzhavno-upravlinski rishennia: informatsijno-analitychne ta orhanizatsijne zabezpechennia [State-administrative Decisions: Information-Analytical and Organizational Support]. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr» [in Ukrainian].

15. Porter, M. E. (1993). Mezhdunarodnaja konkurencija [The Competitive Advantage of Nations]. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].

16. Tessen F. (2003). Analiz scenariiev i sistemy rannego preduprezhdenija v kompanii Daimler-Benz Aerospace [Scenario Analysis and Early Warning Systems at Daimler-Benz Aerospace]. *Konkurentnaja razvedka: Uroki iz okopov – Proven Strategies in Competitive Intelligence: Lessons from the Trenches*, pp. 275–289. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].

17. Hant, Ch., Zartarjan, V. (1992). Razvedka na sluzhbe vashego predprijatija [Intelligence in the Service of your Company]. Kiev: Ukrzakordonviza-servis [in Russian].

18. Doronin, A. I. (2003). Biznes-razvedka [Competitive Intelligence]. Moscow: Izdatelstvo «Os-89» [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Sergii Kulytskyi,

PhD (Economics), Senior Researcher, Assistant Professor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: kulitskysp@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-1807>

Scientific Library Institutional Potential in Forming Strategic Communications in the Field of Economy

Institutional potential of a scientific library is defined as a set of formal and informal rules and procedures according to which library satisfies the information needs of different categories of subjects and Ukrainian society as a whole. Institutional potential of a scientific library is realized through the organization of its information-analytical work and the competition of the library with other information intermediaries. After all, the interchangeability of information products creates competition among information intermediaries for consumers of information. The article deals with the competitive advantages of the scientific library over other information intermediaries in the process of forming strategic communications in the field of economy. The exceptional importance of highly skilled workers and the team manner for accomplishing information and analytical work as scientific library competitive advantages in the information space of Ukraine are substantiated. It is practically proved that under the current conditions, a scientific library could accept different competitive strategies, depending on the review or analytical nature of its own information product it offers users to form strategic communications of the Ukrainian economy. The competition strategies of a large scientific library in the creation of review and analytical products are offered. The empirical basis of the research are the works performed by researchers of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. The main factor limiting the use of the institutional potential of the scientific library is the amount of financial resources could spent on its information and analytical activities.

Keywords: analytical product, economy, institutes, institutional potential, information, competition, scientific library, organizational and production potential, strategic communications.

Наталія Тарасенко,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: n_tarasenko@ukr.net

КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Праця зацентована на аналізі зміни інформаційно-комунікаційного середовища в бік домінування в ньому віртуальних комунікаційних каналів мережевого характеру, пов'язаної з удосконаленням комп'ютерних технологій та зростаючим впливом мережі Інтернет на всі сфери життєдіяльності людини. У цьому контексті виділено значне розширення простору як соціальної комунікації загалом, так і бібліотечної зокрема, у зв'язку з утворенням двох типів комунікативних взаємодій – віртуальних (медіатизованих) та реальних (безпосередніх), що дає підстави розглядати бібліотеку як багаторівневу комунікативну систему. Наведено сформульовані в науковому дискурсі визначення комунікативної практики як впорядкованої сукупності зразків раціональної діяльності, спрямованої на передачу/прийом соціально значущої інформації або як типових способів спілкування, за допомогою яких відбувається інтерпретація та репрезентація особистістю досвіду, уявлень, цінностей і норм взаємодії, та які дозволяють вибудовувати загальне поле смислової взаємодії суб'єктів комунікації. Розглянуто особливості віртуальної комунікації, специфіку комунікативних практик в інтернет-спільнотах та можливості їх застосування в бібліотечних мережевих представництвах.

Ключові слова: комунікативні практики, соціальні мережі, віртуальна комунікація, представництва бібліотек у соціальних мережах.

Особливістю сучасного етапу розвитку бібліотек стала кардинальна зміна інформаційно-комунікаційних механізмів, що забезпечують їх участь у суспільних інформаційних обмінах та взаємодію з користувачами. Вона обумовлена удосконаленням комп'ютерних технологій та зростаючим впливом мережі Інтернет на всі сфери життєдіяльності людини, що спричинило зміну інформаційно-комунікаційного середовища в бік домінування в ньому віртуальних комунікаційних каналів мережевого характеру. Такими каналами стали соціальні медіа, які

трансформувалися в найоперативніший засіб поширення інформації та зручного майданчика для багаторівневої комунікації. Вони стали одним з найзатребуваніших каналів у системі сучасних соціальних комунікацій, що спонукало більшість її учасників, у тому числі й бібліотеки, які займають одну з ключових позицій в інформаційній структурі суспільства, удосконалювати способи присутності в комунікативному просторі з урахуванням змін у культурній моделі поведінки нового покоління користувачів. Активне використання бібліотеками нових віртуальних форматів спілкування в системі соціальних комунікацій покликано допомогти їм утримати свої позиції в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, створити комфортні умови для своїх користувачів, підвищити рівень їх обслуговування.

Наразі одним з найпоширеніших та найдоступніших засобів публічної комунікації, що має високий ступінь залученості користувачів та достатній для забезпечення ефективної комунікації інструментарій, є соціальні мережі – спільноти людей в Інтернеті зі схожими інтересами, що обмінюються повідомленнями, діляться інформацією та займаються спільною діяльністю. Основними характеристиками соціальних мереж є доступність, інтерактивність, особиста участь користувачів у генерації і ретрансляції медійного контенту, максимальна швидкість зворотного зв'язку, персоналізація користувача. На цьому тлі сучасні бібліотеки спрямовують зусилля на використання середовища соціальних мереж як комунікативного майданчика, який допомагає доносити інформацію до користувачів у зручний спосіб, розширювати спектр послуг для задоволення їхніх інформаційних потреб, рекламувати бібліотечні сервіси, залучати нових користувачів, вирішувати професійні завдання бібліотекарів. Представництва бібліотек у соціальних мережах, засобами яких створюються умови для виконання зазначених завдань, значно розширюють, таким чином, поле для реалізації бібліотекою комунікативної функції. Воно розділяється на два типи комунікативних взаємодій – віртуальні (медіатизовані) та реальні (безпосередні), що дає підстави розглядати бібліотеку як багаторівневу комунікативну систему.

Проблеми бібліотечної комунікації в її традиційному прояві, що передбачає безпосереднє спілкування з користувачами, доволі ґрунтовно досліджені українськими та зарубіжними бібліотекознавцями. Зокрема, теоретико-методологічні аспекти спілкування в бібліотеці висвітлені В. Бородіною, І. Мейжисом, С. Єзовою, М. Дворкіною, Т. Малихіним, Ю. Мелентьєвою, Т. Новальською, О. Покровським, М. Рубакіним, К. Рубинським, О. Смоліною, А. Чачко, Я. Хіміч, Н. Грабар та ін.

Бібліотеку як комунікаційну структуру в системі соціальних комунікацій досліджували І. Давидова, Г. Шемаєва, В. Горовий, Н. Пасмор, В. Ільганаєва, Т. Гранчак та інші.

Водночас у контексті прискореного розвитку інформаційно-комунікативних й інтернет технологій в інформаційному суспільстві, які значно розширюють простір як соціальної комунікації загалом, так і бібліотечної зокрема, значний інтерес викликає дослідження віртуальних комунікативних взаємодій бібліотек, зокрема таких, що здійснюються через їх представництва в соціальних мережах. Виступаючи інструментом взаємодії бібліотек з користувачами та суспільством у цілому, мережеві представництва сприяють розгортанню процесу спілкування, який у соціології та психології отримав назву комунікативні практики. Зміст цього поняття визначається, виходячи зі смислового значення термінів, що його утворюють: «комунікація» – від латинських «*communicatio*» – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, – пов'язаного з дієсловом «*communico*» – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, – що можна трактувати як процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів для передавання та одержання інформації. Цей термін зазвичай вживають для позначення взаємодії, спілкування між людьми.

Комунікацією також називають діяльність за участю однієї чи більше сторін, у якої є певна мета (можливо, навіть неусвідомлювана), і при якій за допомогою різноманітних способів отримують та відправляють ті чи інші повідомлення. Вони існують у певному контексті, передбачають наявність зворотного зв'язку, деяким чином впливають на отримувача, можуть «викривлятися» через шум [1, с. 166].

З іншого боку, це поняття може вживатися як синонімічне комунікативній дії. Остання категорія була введена в науковий обіг Ю. Хабермасом, за яким комунікація – це дія, яка в разі своєї унікальності, неповторюваності та специфічності так і залишається одноразовою, випадковою, ситуативною дією. Якщо дія повторюється, дублюється, тиражується, автоматизується, то вона стає практикою [2]. Поняття «практика» походить від грецького «*праксис*», що в перекладі означає «діяння», «активність», «діяльність». Виходячи із зазначеного вище, комунікативна практика може бути визначена як впорядкована сукупність зразків раціональної діяльності, спрямованої на передачу/прийом соціально-значущої інформації [3].

За визначенням О. Скар, комунікативні практики варто розглядати як вид соціальних практик та визначати як типові (узвичаєні, усталені)

способи спілкування, за допомогою яких відбувається інтерпретація та репрезентація особистістю досвіду, уявлень, цінностей і норм взаємодії, та які дозволяють вибудовувати загальне поле смислової взаємодії суб'єктів комунікації. Практики комунікації та смисли, що їх виражають, допомагають визначитись особистості в просторі соціальної, суспільно-політичної взаємодії, дійти згоди з собою та іншими, а також дадуть змогу створювати спільне поле смислової взаємодії учасників комунікації, досягати взаєморозуміння [4].

Розробка та дослідження теорії і практики перебувають у сфері наукових інтересів учених різних галузей науки – філософії, соціології, психології, педагогіки. Серед найвідоміших дослідників цієї проблеми П. Бурдье, В. Вахштайн, Ж. Делез, Г. Гарфінкель, К. Гірц, І. Гофман, Е. Дюркгейм, Н. Еліас, М. Мосс, А. Реквіц, М. Фуко, Ю. Хабермас, Б. Латур, В. Волков та ін.

Власне комунікативним практикам присвячені праці сучасних учених: О. Личковської [5], О. Марусіної [3], К. Настоящої [6], О. Скар [7], Л. Шабаєвої [8], Н. Малєєвої [9], В. Зотова [10], Г. Гутнера [11], В. Сергодєєва [12], Н. Свергунової [13] та інших.

Використанню комунікаційних можливостей соціальних мереж у системі інформаційних обмінів присвятили свої праці вітчизняні дослідники В. Горовий, Л. Чуприна, Т. Гранчак, О. Курбан, О. Мар'їна, С. Барабаш, С. Головаха, М. Назаровець та інші. Проте в науковому дискурсі щодо функціонування комунікативних практик віртуального характеру залишаються недостатньо висвітленими питання залученості до них сучасних бібліотек через представництва в соціальних мережах. У цьому контексті значний інтерес викликає дослідження специфіки комунікативних практик у соціальних мережах та виявлення факторів їх адаптації до застосування в бібліотечних мережевих представництвах, що і є метою цієї праці.

Сьогодні поширення комунікаційних практик, що складаються всередині інтернет-спільнот, до яких належать і представництва в соціальних мережах, стають необхідною складовою ефективною адаптації до соціокультурних реалій інформаційного суспільства. Як стверджує В. Сергодєєв, комунікативні практики складають основу функціонування мережевих інтернет-спільнот, які можна розглядати як особливий вид соціального об'єднання користувачів, що інтегруються навколо загального дискурсу у віртуальному просторі при тривалій і емоційній залученості в процес комунікації. У мережевих комунікативних практиках беруть участь як самі користувачі, так і технічні об'єкти і соціокультурні артефа-

кти (комп'ютерні, технічні засоби, контент тощо). Кінцевою метою комунікації в інтернет-співтовариствах є забезпечення соціальної спільності комунікантів при збереженні їх індивідуальності. Це дає змогу досягати їхніх власних інструментальних цілей, якими можуть виступати розв'язання повсякденних завдань, навчання, збір інформації, професійний або ігровий інтерес, спілкування з іншими членами спільноти [12].

Це твердження видається доречним при розгляді віртуальних комунікативних взаємодій сучасних бібліотек, які здійснюються через сайти, електронні каталоги, сторінки в соціальних мережах, бібліотечні блоги тощо. Вони надають зручний і широкий доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки незалежно від часу та місця знаходження користувача.

Важливо наголосити, що відмінність комунікації в Інтернеті від звичайної комунікації обумовлена специфікою віртуальної реальності, характерні властивості якої пропонує виділити Д. Іванов, а саме:

- нематеріальність впливу (зображуване створює ефекти, характерні для речового);
- умовність параметрів (об'єкти штучні й змінювані);
- ефемерність (свобода входу/виходу забезпечує можливість переривання й відновлення існування) [14].

Дослідники мережевих спільнот виділяють також ряд характерних особливостей комунікації, опосередкованої соціально-мережевими технологіями:

- віртуальність. Характеризує особливу символічну реальність, у якій відбувається комунікація, та яка замінює попередній об'єктивний світ за допомогою образів, аналогів і симулякрів;
- текстовий характер. Для здійснення комунікацій у віртуальному середовищі всі комунікаційні взаємодії перетворюються в текстову форму, а лише потім передаються через кіберпростір, часто з тимчасовою затримкою;
- інтерактивність. Передбачає орієнтацію на індивідуальне та вибіркове використання інформації;
- гіпертекстуальність. В її основі лежить уявлення про текст, який дозволяє користувачеві самому моделювати і організовувати текстовий простір у зручний для нього спосіб;
- невизначеність просторово-часової локалізації інтернет-комунікації, що дає змогу здійснювати не лише синхронний, але й асинхронний типи взаємодії;
- креативність. Віртуальний простір надає суб'єкту можливості для конструктивної діяльності завдяки використанню необмеженої кількості способів самопрезентації [12].

Реалізація комунікативних практик передбачає використання певних інструментів. Перш за все, це апаратні і програмні навички користування комп'ютером, або комп'ютерна грамотність. Завдяки цьому, а також самому комп'ютерному обладнанню, практики здійснюються у віртуальному просторі, організованому як аналог реального. Тому й самі інтернет-практики є симуляціями реальних, тобто організовані за їх подобою. Як пише А. Радкевич, «у віртуальному просторі Інтернету ми зберігаємо інформацію в електронних папках (файлах), робимо покупки в інтернет-магазинах, ведемо переписку по електронній пошті, заводимо електронний гаманець, розплачуємося електронними грошима, переглядаємо фотоальбоми наших друзів і т.п.» [15].

Симуляції піддаються не тільки самі практики, але й соціальність як така. Про це свідчить, зокрема, прийнята в багатьох інтернет-спільнотах система статусів, які залежать від соціального капіталу членів, їх затребуваності й інформованості, і визначають їх повноваження та можливості. Маркером соціального капіталу є кількість відвідувань (кліків) сторінки користувача, яке вираховується спеціальними програмами. Залежить соціальний статус також від кількості друзів (френдів).

Ще одним знаряддям здійснення комунікативних практик в інтернет-спільнотах є мова, оскільки простір інтернет-комунікації носить дискурсивний характер. Цей простір має ряд особливостей, корелюється з характерними рисами мережевої комунікації, перерахованими вище, які, в свою чергу, визначають норми і правила здійснення комунікативних практик.

В основі цих особливостей лежить опосередкованість комунікації електронним сигналом, що з одного боку обмежує її можливості (ускладнюється передача екстралінгвістичної інформації, обмежується набір переданих символів), а з іншого – збільшує їх (дає можливість асинхронної комунікації, дозволяє взаємодіяти не лише з членами спільноти, але й з інформаційним середовищем).

Опосередкованість комунікації і її віртуальний характер сприяє відносній анонімності, яка дає двоякі результати. Вона стимулює креативність і конструктивний характер практик, оскільки дозволяє людині виходити за рамки суспільних установ і формувати нові ідентичності та самопрезентації. Водночас ряд дослідників привертають увагу на стереотипність інтернет-комунікації. У зв'язку з обмеженістю практик письмової комунікації ідентифікація членами спільноти одне одного багато в чому ґрунтується на ідеальних типах і прототипічних уявленнях (враховуючи ніки, аватари та іншу презентаційну інформацію) [16].

Опосередкований віртуальний характер інтеракцій накладає відбиток не тільки на самі комунікативні практики, а й на мову як їхній основний засіб. У принципі члени інтернет-спільнот послуговуються для спілкування природною мовою, проте в процесі її адаптації до використання в кіберпросторі мова набуває нових рис. Практикується фонетичне написання (як чується, так і пишеться) і норми антиграматики (граматична форма нагадує транскрипцію), формується особливий сленг. Для прискорення введення тексту комуніканти вживають абрєвіатури, а, бажаючи зробити спілкування емоційно насиченішим, – використовують емотикони (смайлики). Візуалізація й деяка архаїзація мови свідчить про формування в інтернет-спілкуванні нового виду дискурсивної комунікації – усно-письмової [17].

Комунікативні практики в інтернет-спільнотах досить різноманітні. Одним із значущих критеріїв їх класифікації є ступінь залученості в комунікативну взаємодію і можливість впливу на її розвиток. У цьому випадку виділяють наступні види практик.

Пасивні практики: їх учасники не генерують інформаційне наповнення, вони спостерігають або відстежують хід комунікації, шукають потрібну їм інформацію, тобто споживають інформаційні продукти інших учасників. Однак уже своїм перебуванням на сторінці вони залишають інформаційний слід, у такий спосіб збільшуючи показник відвідуваності, кількості переглядів тощо.

Сутність активних практик полягає в генеруванні їх суб'єктами власного інформаційного наповнення або запозиченні його з іншого джерела і подачі в співтоваристві у вигляді повідомлення. Залежно від впливу, який вони мають на життя суспільства, формування та підтримку взаємозв'язків у ньому, активні практики поділяються на конструктивні і деструктивні.

Конструктивні практики полягають у генеруванні власної авторської інформації з метою досягнення комунікаційного співробітництва з іншими учасниками спільноти. Такі практики сприяють відтворенню та розвитку соціальної спільноти, зміцненню зв'язків між її учасниками. Зміст деструктивних практик полягає в генеруванні або розповсюдженні інформаційного наповнення, як правило, негативного або образливого змісту з метою розпалювання суперечок і конфліктів. Такий тип поведінки розбалансовує співтовариство, налаштовує учасників на агресивне ставлення одне до одного, зосереджує конфліктну дискусію навколо інформаційного наповнення-подразника [12].

Залежно від впливу на розвиток дискусії, активні практики поділяються на ініціативні й реактивні. Результатом конструктивної ініціативної

поведінки є досягнення взаємодії з іншими учасниками через інформування, прохання, пропозицію, запитання тощо, тоді як до деструктивної ініціативної моделі поведінки варто віднести провокацію, нав'язливу інформацію або дезінформацію.

Переважаання в інтернет-спільнотах тих чи інших видів комунікативних практик залежить від конфігурації соціальних акторів, від співвідношення комунікативності і домінантності в соціо-мережових структурах, від ступеня реалізації і накопичення соціального капіталу (прояви довіри), й від конкретних цілей членів віртуальних об'єднань.

Отже, комунікативні практики є різновидом соціальних практик і можуть бути трактовані як соціальні дії, засновані на колективному досвіді й спрямовані на підтримку та розвиток комунікацій. У сучасному суспільстві Інтернет стає однією з основних технологій, тому комунікативні практики в кіберпросторі все більше доповнюють реальні, створюючи умови для задоволення потреб людини та розв'язання її проблем. У бібліотечній діяльності комунікативні практики виступають засобом реалізації комунікативної функції і розділяються на усні, документальні і цифрові (електронні). Роль останніх в умовах поширення інформаційних технологій і цифрового контенту значно підвищується, що зумовлює використання новачій в інформаційно-бібліотечній діяльності. Щоб утримувати позиції в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, бібліотеки намагаються по-новому позиціонувати себе як реально, так і віртуально, інтегруючись у світове інформаційне середовище, в єдиний медіапростір, застосовуючи новітні мережові комунікаційні практики.

Список бібліографічних посилань

1. Коноплицкий С. М. Проблема виртуализации в социальной структуре современного общества. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства* : матеріали II Всеукр. соціол. конф. (Київ, 19 квіт.2002 р.). Київ, 2002. С. 163–166.

2. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность. М. : Логос, 1995. 252 с.

3. Марусіна О. С. Прояви когнітивного у використанні комунікативних практик. *Актуальні проблеми філософії та соціології* : наук.-практ. журн. Одеса, 2017. Вип. 18. С. 82–85.

4. Скнар О. М. Особливості комунікативних практик у ситуаціях громадянської та національної самопрезентації молоді. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712377/1/Скнар-комунікат-практики-2018.pdf>.

5. Личковська О. Феномен «поділитися інформацією» як сучасна комунікативна практика соціальних медіа: соціальні, психологічні й риторичні функції. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2015. Т. 20. № 1 (22). [https://doi.org/10.18524/2304-1439.2015.1\(22\).52124](https://doi.org/10.18524/2304-1439.2015.1(22).52124).

6. Настояща К. Комунікативні практики соціальних мереж: фактори та вектори трансформації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 77. С. 118–126.

7. Скнар О. Комунікативні практики розвитку самосвідомості особистості: визначення та підходи до розуміння. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/707226/1/Скнар-комуникат-практики-визнач.pdf>.

8. Шабаєва Л. Комунікативні практики: основні підходи до вивчення. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2012. № 3. С. 137–143. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/479>.

9. Малєєва Н. Комунікативні інтернет-практики в сучасному суспільстві. *Навчання і виховання обдарованої дитини*. 2015. Вип. 1. С. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_1_17.

10. Зотов В. В., Лысенко В. А. Коммуникативные практики как теоретический конструкт изучения общества. URL: http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2010/3/s%D0%BEci%D0%BE1%D0%BE-giy%D0%B0/zotov-lysenko.pdf.

11. Гутнер Г. Б. Смысл как основание коммуникативных практик. *Эпистемология и философия науки*. Т. XVIII. 2008. № 4. С. 44–52. <https://doi.org/10.5840/eps20081844>.

12. Сергодеев В. А. Коммуникативные практики в интернет-сообществах. *Вестник АГУ*. 2014. Вып. 1(135). С. 133–138.

13. Свергунова Н. М. Коммуникативные практики как средство реализации гуманистической миссии библиотек. URL: http://library.oreluniver.ru/docs/publ_sotr/Svergunova_Kommunikativniepraktik_kaksredstvo.pdf.

14. Иванов Д. В. Виртуализация общества. СПб. : Петербургское Востоковедение, 2000. 96 с.

15. Радкевич А. Л. Социальные интернет практики как объект социологического анализа. *Знание. Понимание. Умение: информационный гуманитарный портал. Социология*. 2009. № 3. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Radkevich/>.

16. Якобсон Д. Формирование образа в киберпространстве: online-ожидания и offline-реальность в «текстовых» виртуальных сообществах. *Массовая культура: современные западные исследования*. М. : Практика культуры, 2005. С. 180–199.

17. Лутовинова О. В. Интернет как новая «устно-письменная» система коммуникации. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2008. № 71.

References

1. Konoplitskiy, S. M. (2002). Problema virtualizatsii v sotsialnoy strukture sovremennogo obshchestva [The problem of virtualization in the social structure of modern society]. *Problems of development of sociological theory. Theoretical Problems of Changes in the Social Structure of Ukrainian Society: II Vseukrainska nauchno-prakticheskaiia konferentsiia (19 kvitnia 2002 hoda) – 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*. (pp. 163–166) Kyiv: Sotsiolohichna asotsiatsiia Ukrainy, In-t sotsiolohii NAN Ukrainy [in Russian].

2. Khabermas, Yu. (1995). Demokratiya, razum, npravstvennost [Democracy, reason, morality]. Moscow: Logos, 252 p. [in Russian].

3. Marusina, O. S. (2017). Proiavy kohnityvnoho u vykorystanni komunikatyvnykh praktyk [Manifestations of cognitive use of communicative practices]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii: Naukovo-praktychnyi zhurnal – Topical Issues in Philosophy and Sociology: A Scientific and Practical Journal*, issue 18, pp. 82–85. Odesa [in Ukrainian].

4. Sknar, O. M. (2018). Osoblyvosti komunikatyvnykh praktyk v sytuatsiakh hromadianskoi ta natsionalnoi samoprezentatsii molodi [Features of communication practices in situations of civic and national youth self-presentation]. Retrieved from: <http://lib.iitta.gov.ua/712377/1/Sknar-komunikat-praktyky-2018.pdf> [in Ukrainian].

5. Lychkovska, O. (2015). Fenomen «podilytysia informatsiieiu» yak suchasna komunikatyvna praktyka sotsialnykh media: sotsialni, psykholohichni y rytorychni funktsii [The phenomenon of sharing information as a modern communicative practice of social media: social, psychological and rhetorical functions]. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova – Bulletin of the Odessa Mechnikov National University*, Vol. 20, no. 1(22). [https://doi.org/10.18524/2304-1439.2015.1\(22\).52124](https://doi.org/10.18524/2304-1439.2015.1(22).52124) [in Ukrainian].

6. Nastoiashcha, K. (2018). Komunikatyvni praktyky sotsialnykh merezh: faktory ta vektory transformatsii [Social network communication practices: factors and vectors of transformation]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social Technologies: Current Problems of Theory and Practice*, issue 77, pp.118–126 [in Ukrainian].

7. Sknar, O. Komunikatyvni praktyky rozvytku samosvidomosti osobystosti: vyznachennia ta pidkhody do rozuminnia [Communicative practices of personal identity development: definitions and approaches to understanding].

Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/707226/1/Sknar-komunykak-praktyky-vyznach.pdf> [in Ukrainian].

8. Shabaieva, L. (2012). *Komunikatyvni praktyky: osnovni pidkhody do vyvchennia* [Communicative Practices: Basic Approaches to Learning]. *Filosofiiia ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury – Philosophy and Political Science in the Context of Contemporary Culture*, no. 3, pp. 137–143. Retrieved from <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/479> [in Ukrainian].

9. Malieieva, N. (2015). *Komunikatyvni internet-praktyky v suchasnomu suspilstvi* [Communicative Internet Practices in Modern Society]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny – Education and Upbringing of Gifted Child*, issue 1, pp. 128–135. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_1_17 [in Ukrainian].

10. Zotov, V. V., Lysenko, V. A. *Kommunikativnye praktiki kak teoreticheskiy konstrukt izucheniya obshchestva* [Communicative practices as a theoretical construct of the study of society]. Retrieved from http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2010/3/s%D0%BEci%D0%BEI%D0%BEgiy%D0%B0/zotov-lysenko.pdf [in Russian].

11. Gutner, G. B. (2008). *Smysl kak osnovaniye kommunikativnykh praktik* [Meaning as the basis of communicative practices]. *Epistemologiya i filosofiya nauki – Epistemology and Philosophy of Science*, Vol. XVIII, 4, pp. 44–52. <https://doi.org/10.5840/eps20081844> [in Russian].

12. Sergodeev, V. A. (2014). *Kommunikativnye praktiki v internet-soobshchestvakh* [Communicative practices in online communities]. *Vestnik AGU – AGU Bulletin*, issue 1(135), pp. 133–138 [in Russian].

13. Svergunova, N. M. *Kommunikativnye praktiki kak sredstvo realizatsii gumanisticheskoy missii bibliotek* [Communicative practices as a means of realizing the humanistic mission of libraries]. Retrieved from library.oreluniver.ru/docs/publ_sotr/Svergunova_Kommunikativniepraktik_kaksredstvo.pdf [in Russian].

14. Ivanov, D. V. (2000). *Virtualizatsiya obshchestva* [Society virtualization]. Sankt-Peterburg: Peterburgskoe Vostokovedeniye, 96 p. [in Russian].

15. Radkevich, A. L. (2009). *Sotsialnye internet praktiki kak obekt sotsiologicheskogo analiza* [Social Internet practices as an object of sociological analysis]. *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye: informatsionnyy gumanitarnyy portal. Sotsiologiya – Knowledge. Understanding. Skill: humanitarian information portal. Sociology*, no. 3. Retrieved from <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Radkevich/> [in Russian].

16. Yakobson, D. (2005). *Formirovaniye obraza v kiberprostranstve: oline-ozhdaniya i offline-realnost v tekstovykh virtualnykh soobshchestvakh* [Image

formation in cyberspace: oline expectations and offline reality in «textual» virtual communities]. *Massovaya kultura: sovremennye zapadnye issledovaniya – Mass Culture: Modern Western Studies*, Moscow: Praktika kulturey, pp. 180–199 [in Russian].

17. Lutovinova, O. V. (2008). Internet kak novaya ustno-pismennaya sistema kommunikatsii [Internet as a new «oral-written» communication system]. *Izvestiya RGPU im. A. I. Gertsena – News of the Herzen State Pedagogical University*, no. 71 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Nataliya Tarasenko,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: n_tarasenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1825-2209>

Communicative Practices in Virtual Space: Features of Application in Modern Library Activities

The article focuses on the analysis of the change of the information and communication environment towards the dominance of virtual communication channels of the network character in it. This change is caused by the improvement of computer technologies and the growing influence of the Internet on all spheres of human activity. It is noted that one of the most widespread and accessible public communication tools today, with a high level of user engagement and sufficient communication tools, is social networks – online communities with similar interests, messaging, and sharing. The main features of social networks are accessibility, interactivity, personal involvement of users in the generation and retransmission of display content, maximum feedback speed, user personalization. Therefore, modern libraries are striving to use the social networking environment as a communication platform, which helps to convey information to users in a convenient way, expand the range of services to meet their information needs, advertise library services, attract new users, solve the professional tasks of librarians. The representations of libraries on social networks, by means of which the conditions for the fulfillment of these tasks are created, considerably extend, thus, the field for library to perform its communicative function.

In this context, there has been a significant expansion of social communication space in general and of library in particular, due to the formation of two types of communication interactions – virtual (mediatized) and real (direct), which makes possible to consider the library as a multilevel communication system. Research into libraries virtual communication interactions, in particular through their representation on social

networks, is recognized as deserved scientific attention. This communication examines the process of communication facilitated by network representations, and which in sociology and psychology has been called communicative practices.

The definitions, formulated by scientific discourse means, of communicative practice as an orderly set of rational activity samples, are presented. This activity aims at transmitting / receiving socially meaningful information, or as typical means of communication, through which person interprets, represents his/her values and norms and builds common field of meaningful interaction of communication subjects. The features of virtual communication, specifics of communicative practices in online communities and the possibilities of their application in library network offices are considered.

Keywords: communication practices, social networks, virtual communication, library representation in social networks.

УДК 001.32(477):655.4/.5]:001.89"1993/2019"

Тетяна Дубас,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: tdubas@i.ua

Тетяна Кулаковська,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

Олена Вакаренко,

кандидат біологічних наук, директор,

Видавничий дім «Академперіодика» НАН України

вул.Терещенківська, 4, Київ 4, 01004, Україна

e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАН УКРАЇНИ (1993–2019): НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті висвітлено процес фундаментальних змін у науково-організаційній діяльності видавничої справи в НАН України у період незалежності України, що прямо стосується роботи видавничих ділянок академічних установ та наукових бібліотек, формування нормативної бази, засади, принципи, завдання та форми роботи Науково-видавничої ради НАН України на сучасному етапі, перспективи розвитку видавничої діяльності в епоху електронних технологій та свободи поширення друкованої наукової продукції. Наголошено на підсиленні координаційної ролі Науково-видавничої ради, коли в період незалежності, на відміну від попереднього періоду, було дано дозвіл на видання монографій, збірників і матеріалів конференцій поза академічним видавництвом без будь-яких обмежень за рішеннями вчених рад установ, на розширенні присутності наукової продукції, у тому числі електронної, у соціальних мережах, розвитку нових форм видавничої діяльності. Акцентовано увагу на створенні з упродовженням інтернет-технологій та розширенням функцій бібліотек належної нормативно-правової бази, яка б регламентувала видавничу діяльність у новому комунікаційному середовищі в соціальних медіа.

Ключові слова: Національна академія наук України, Науково-видавнича рада, науково-видавнича діяльність, національні інформаційні ресурси.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що після здобуття Україною незалежності виникають нові умови для розвитку науково-видавничої діяльності НАН України (далі – Академії), актуалізується питання про рівень наукових праць та оприлюднення результатів наукових досліджень, що потребує узагальнення та визначення подальших перспектив розвитку наукової продукції у її різних формах та вдосконалення науково-організаційної діяльності.

Науково-видавничу діяльність НАН України від часу її заснування до сьогодні, основні етапи історії видавничої справи й діяльності Редакційно-видавничої комісії, ради (нині Науково-видавнича рада НАН України), засади, принципи, завдання та форми роботи НВР НАН України на сучасному етапі – після здобуття Україною незалежності – висвітлено у низці публікацій, зокрема й присвячених 100-річному ювілею вітчизняної Академії наук [1].

Історія видавничої діяльності ВУАН розпочалася з підпорядкування їй друкарні Києво-Печерської лаври, на обладнанні якої друкувалися праці наукових відділів Академії, затверджені до друку її першою, створеною у 1922 р. Редакційно-видавничою комісією під керівництвом неодмінного секретаря ВУАН академіка А. Кримського. У різні роки Раду очолювали видатні вчені.

Дослідженню видавничої діяльності НАН України, зокрема упродовж 1918–1933 рр., присвячене дисертаційне дослідження С. Старовойт [2], низка робіт науковців НБУВ висвітлює видавничу діяльність окремих академічних установ, характеризує наукові видання (Л. Яременко, Т. Вересовська, В. Матусевич, Т. Папакіна, Т. Варава та ін.).

Видавничу діяльність НАН України в наступні роки відображалась і в серії публікацій документів, багатотомному виданні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Історія НАН України: збірник документів та матеріалів» 1918–1960 рр. [3]. Видання було забезпечено значним науково-довідковим апаратом, до якого також входять списки видань і реконструйована бібліографія наукових праць співробітників НАН України певних періодів. Значний матеріал для аналізу дають попередні бібліографічні видання загального характеру та бібліографії окремих науковців. У результаті джерелознавчого аналізу документальної спадщини встановлено основні етапи видавничої діяльності, реконструйовано процес роботи Редакційно-видавничої комісії та ради, видавництва, друкарні, Бюро обміну й розповсюдження видань; встановлено їхній особовий склад. На основі бібліографознавчого аналізу опублікованих ВУАН матеріалів визначено основні типи видань досліджуваного

періоду, видавничі пріоритети різних періодів діяльності ВУАН, залежність їхніх змін від чинників економічного та суспільно-політичного життя країни. Визначено внесок відомих учених Академії наук та її рядових співробітників у редакційно-видавничий процес.

Огляд науково-видавничої діяльності Національної академії наук здійснено в статті Ю. Діденко та А. Радченко. Вони дослідили в ретроспекції діяльність видавництва «Наукова думка», яке було провідним видавцем наукової літератури в Україні, отримувало централізоване фінансування на випуск наукової літератури з усіх галузей науки, здійснювало випуск понад 80 % усієї видавничої продукції НАН України у радянський період. Розглянуто створення від 2002 р. Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, що став базовою організацією для академічної науково-видавничої справи, яка взяла на себе, у тому числі, й науково-методичне забезпечення видавничої діяльності НАН України та створення оновленої нормативної бази, функціонування окремих видавничих проєктів тощо [4]. Водночас сучасний період науково-видавничої діяльності, зокрема науково-організаційний аспект, не став предметом окремого вивчення.

Метою дослідження є визначення основних засад, принципів та форм забезпечення науково-організаційної діяльності в системі НАН України, що виникли в результаті нових вимог до координації видавничої діяльності НАН України та оприлюднення результатів наукових досліджень.

Методологія дослідження базується на системному підході, структурно-функціональному та книгознавчо-документознавчому аналізі науково-організаційних змін у редакційно-видавничому процесі в НАН України. Наукова новизна роботи визначається тим, що цей процес аналізується в такій постановці питання вперше. Це дає змогу глибше усвідомити специфіку науково-організаційної діяльності НАН України в сучасному науковому просторі. Науковий доробок бібліотек є органічною частиною фундаментальних та прикладних досліджень, що реалізуються професійним колективом науковців.

Одним з основних напрямів діяльності наукових установ та науковців НАН України, спрямованої на розвиток науки і суспільства, є оприлюднення результатів наукових досліджень. Це положення задеклароване і Статутом НАН України, і статутами академічних наукових установ. На реалізацію цього спрямована видавнича діяльність НАН України як складова розв'язання Академією своїх основних завдань – сприяння розвитку науки в Україні, інтеграції вітчизняного наукового потенціалу у світовий науково-інформаційний простір, посилення впливу результатів

фундаментальних та прикладних досліджень на інноваційний розвиток економіки, освіти, культури країни.

Загальне керівництво видавничою діяльністю НАН України здійснює Науково-видавнича рада (НВР) Академії наук як науково-організаційний орган при Президії НАН України, діяльність якої будується на громадських засадах із залученням широкого кола вчених та спеціалістів і спрямована на всебічне висвітлення та популяризацію результатів наукових досліджень НАН України в друкованих виданнях та на інших носіях інформації.

На всіх етапах діяльності НВР НАН України основними завданнями Науково-видавничої ради були і залишаються:

- координація видавничої діяльності НАН України та сприяння публікації монографій, збірників наукових праць і наукових журналів, що відображають досягнення та перспективи наукових досягнень в Україні;
- забезпечення разом з відділеннями наук та їхніми установами високого наукового рівня видань НАН України, усунення паралелізму та дублювання, підвищення міжнародного рейтингу академічних видань;
- сприяння пропаганді досягнень науки і техніки та поширенню наукових знань, зокрема розповсюдженню друкованих видань НАН України;
- методична та економічна підтримка видавничої діяльності наукових установ;
- науково-аналітична робота в галузі видавничої діяльності НАН України.

Діяльність сучасної Ради регламентує Положення [5], яким визначено її завдання і функції. До компетенції НВР НАН України належать також:

- затвердження планів видань та складу редакційних колегій багатомовних видань, спеціальних серій академічної літератури (зібрання творів класиків художньої, науково-популярної тощо літератури);
- здійснення загального керівництва видавництвом «Наукова думка» НАН України, видавництвом Видавничий дім «Академперіодика» НАН України та книгарнями;
- питання взаємовідносин наукових установ з видавництвами НАН України.

Важливим напрямом діяльності НВР є здійснення контролю за виконанням вимог нормативних документів, що регламентують відомчі видання наукових установ НАН України, надання цим виданням індексу ISBN. Крім того, Рада здійснює, як безпосередньо, так і через відділення НАН України, методичне забезпечення діяльності журналів і збірників. Зокрема, розглядає та подає до Президії НАН України пропозиції щодо

створення нових та реорганізації існуючих періодичних видань НАН України. Подає на затвердження Президії Національної академії наук України погоджені з відділеннями пропозиції щодо головних редакторів періодичних видань НАН України. НВР бере участь у розробці законодавчих актів, що стосуються видавничої справи в Україні. Готує та подає до Президії Національної академії наук України пропозиції щодо фінансування видавничої діяльності установ НАН України.

Однією з функцій Ради є вивчення та узагальнення світового досвіду в організації видання наукових журналів та інших публікацій.

До складу НВР НАН України входять: голова, заступник голови, академіки-секретарі відділень НАН України, начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України, учений секретар НВР НАН України, директор видавництва «Наукова думка» НАН України, директор Видавничого дому «Академперіодика» та провідні вчені. Організаційне забезпечення роботи Ради здійснює Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

З набуттям Україною незалежності нові завдання постали перед Академією наук, оскільки нова держава потребувала розвитку й актуалізації власних наукових здобутків, сучасної мови та оновленої наукової термінології. Необхідно було зберегти, оновити і розвивати далі видавничу справу НАН України. У першій половині 1990-х років відбувався перехід видавничої діяльності на нові організаційні засади та технології, зокрема комп'ютерні; вибудовувалася система поширення наукових видань.

Розвиток видавничої справи в НАН України цього періоду очолив голова НВР у 1993–2002 рр., видатний учений, директор Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, академік НАН України В. Немошкаленко. Одночасно він керував роботою Інформаційно-бібліотечної ради НАН України (з 1992 по 2000 р.) – постійної дорадчої організації при Президії НАН України яка координувала роботу академічної бібліотечно-інформаційної системи з науково-інформаційного забезпечення наукових досліджень [6]. Науково-видавнича та Інформаційно-бібліотечна ради виконували спільне завдання – сприяли формуванню єдиного наукового простору України та інтеграції її наукового потенціалу до світового науково-інформаційного простору.

НВР під керівництвом В. Немошкаленка ініціювала створення Центру автоматизації видавничих процесів, було розпочато оброблення текстів на базі видавничих комп'ютерних систем. При Президії НАН України почала роботу Спеціалізована друкарня наукових журналів.

Усі наукові установи Академії наук отримали дозвіл на видання монографій, збірників і матеріалів конференцій поза академічним видавницт-

вом без будь-яких обмежень. Було запроваджено контроль за регулярним виходом усіх наукових періодичних видань – журналів та збірників [7].

Зазначимо, що на виконання цього рішення у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського розгорнув діяльність Науково-видавничий центр (з 1993 р.) з потужною на той час поліграфічною базою, яким упродовж 1993–2019 рр. видало 752 назви наукових видань різних видів і типів (виходило до 30 назв щорічно) [8]. Було започатковано і триває видання низки наукових фахових періодичних видань, серед яких: науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» (з 1993 р.), збірники наукових праць: «Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів» (з 1993 р.), «Українська біографістика» (з 1996 р.), «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 1998 р.), «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. Научно-практический и теоретический сборник» (з 2000 р.).

Упродовж останніх десятиліть сформувалася законодавча база науково-видавничої діяльності в Україні. Різні аспекти цієї діяльності регламентують закони України: «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про засади державної мовної політики», «Про обов’язковий примірник документів» тощо; постанови Кабінету Міністрів України, зокрема «Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів»; накази Державного комітету телебачення та радіомовлення України про затвердження форм статистичної звітності про випуск книжкової продукції та продукції друкованих засобів масової інформації.

Науково-видавнича рада, якою з 2002 р. керує академік НАН України Я. Яцків, долучилася до роботи над нормативними документами державного значення, зокрема, працювала над проектом Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», проектами постанов Кабінету Міністрів України щодо сприяння розвитку книговидавничої справи в Україні, державних цільових програм популяризації вітчизняної книговидавничої продукції, над формуванням плану заходів зі створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження, а також підтримки української книговидавничої справи, над проектами документів Міністерства освіти і науки України щодо застосування показників видавничої діяльності й публікаційної активності під час атестації наукових і педагогічних кадрів тощо [9].

З метою впорядкування й розвитку видавничої справи, налагодження взаємозв’язків між суміжними сферами діяльності, сприяння розвитку

та уніфікації української термінології у видавничій і суміжних сферах, забезпечення відповідності вітчизняних видань міжнародним і національним стандартам інших країн сформувалася та постійно вдосконалюється відповідно до міжнародних вимог система державних стандартів у сфері видавничої справи. Так, упродовж останніх років набули чинності національні стандарти України: ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» (на заміну ДСТУ 3017–95); ДСТУ 3814–2013 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг» (на заміну ДСТУ 3814 – 89) – чинний з 2014.01.01; ДСТУ 4826:2007 «Інформація та документація. Видання інформаційні. Загальні вимоги» (на заміну ГОСТ 7.23–80) – чинний з 2009.01.01; ДСТУ 4489:2005 «Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів» (на заміну ГОСТ 5773–90) – чинний з 2006.10.01; ДСТУ 7152:2010 «Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках» (на заміну ГОСТ 7.5–88) – чинний з 2010.10.01; ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» – чинний з 2010.07.01; ДСТУ 7342:2013 «Інформація та документація. Видавничі анотації. Правила складання та подання у виданнях» – чинний з 2014.01.01; ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» – чинний з 2016.07.01; ДСТУ 8344:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять» – уперше (зі скасуванням ДСТУ 3018–95; чинний з 2017.07.01); ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (на заміну ГОСТ 7.1–84, ГОСТ 7.18–79, ГОСТ 7.34–81, ГОСТ 7.40–82) – чинний з 2008.04.01.

З 2002 р. Спеціалізовану друкарню реорганізовано у Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, який є базовою організацією Науково-видавничої ради, і створено групу науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України, якою підготовлено низку затверджених Президією НАН України документів, що регламентують певні аспекти науково-видавничої діяльності в наукових установах Академії наук. Це, зокрема, постанови Президії НАН України: «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського виданнями для міжнародного книгообміну» від 11.11.2009 № 306; «Положення про книжкову серію НАН України» від 14.06.2006 № 171; «Положення про періодичне видання Національної академії наук України» від 07.11.2008 № 283; «Про затвердження нового переліку періодичних видань Націо-

нальної академії наук України та нової редакції ліцензійного договору на використання твору» від 07.11.2008 № 283; «Про внесення змін до Порядку розповсюдження та обліку видавничої продукції науковими установами НАН України» від 23.02.2012 № 113; «Про доставляння обов'язкових примірників видань» від 21.04.2010 № 118; «Про започаткування конкурсу на краще книжкове видання НАН України» від 30.12.2015 № 320 та ін.

У 2013 р. фахівцями групи науково-методичного забезпечення підготовлено збірник нормативних документів з питань упорядкування видавничої діяльності установ НАН України, до якого увійшли постанови і розпорядження щодо видавничої діяльності, починаючи з 2003 р. [10]. Видання розраховане на керівників наукових установ НАН України, працівників редакційно-видавничих підрозділів Академії наук, а також на науковців, які займаються академічною видавничою справою.

Групою науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України в межах напрямів діяльності Науково-видавничої ради НАН України надається консультативна допомога суб'єктам видавничої справи НАН України: установам, зокрема видавництвам, редакціям періодичних друкованих видань, авторам, підрозділам з науково-технічної інформації, науково-видавничим радам установ тощо. Найчастіше консультації стосуються нормативно-правової бази видавничої справи в Україні та Академії (питання щодо чинного законодавства та нормативно-правових актів, що діють у сфері видавничої справи), а також конкретних питань підготовки і випуску установами НАН України книжкових і періодичних видань.

З 2007 р. на порталі Президії НАН України функціонує сайт з питань наукових публікацій і видавничої діяльності НАН України, на якому представлено інформацію про діяльність Науково-видавничої ради НАН України, академічних видавництв; про випуск науковцями Академії монографічних видань, академічних періодичних видань; про видавничі академічні проєкти; нормативні документи, що регламентують видавничу діяльність; щорічні плани підготовки та випуску видавничої продукції НВП «Видавництво “Наукова думка”» НАН України та Видавничого дому «Академперіодика»; інформація про міжнародне просування і розповсюдження результатів наукових досліджень, виконаних в Україні тощо.

Одним з напрямів роботи НВР є збирання, опрацювання та узагальнення статистичної інформації щодо щорічної видавничої продукції Академії наук. Так, упродовж 2014–2018 рр. Національною академією наук України випущено близько 3 тис. назв наукових книг, з них понад

2,2 тис. монографій. Значну частину книг видано у межах виконання Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України», яка реалізується шляхом виконання видавничих проєктів за напрямками: «енциклопедичні видання» та «наукові видання». У межах напрямку «енциклопедичні видання» науковими установами нині виконуються п'ять проєктів: «Словник української мови»; «Енциклопедія сучасної України»; «Франківська енциклопедія», «Історія української літератури» та «Енциклопедія міжнародного права». За напрямком «наукові видання» підготовку та випуск видавничої продукції здійснювали два академічних видавництва: Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство «Видавництво “Наукова думка”» та Видавничий дім «Академперіодика». ДП «НВП «Видавництво “Наукова думка”» здійснювало випуск фундаментальних та узагальнювальних наукових монографій українських учених, творів класиків української літератури.

Діяльність ВД «Академперіодика» була спрямована на підготовку та випуск періодичних і книжкових видань. На сьогодні ВД «Академперіодика» видає понад 50 назв наукової періодики. Інший напрям його діяльності – випуск наукової, довідкової, науково-популярної та навчальної літератури. Нині НАН України є співзасновником 84 наукових журналів, одного науково-популярного журналу («Світогляд»), одного реферативного журналу в чотирьох тематичних серіях («Український реферативний журнал «Джерело»), 41 збірника наукових праць. Установи Академії самостійно видають ще понад 200 назв наукових журналів та збірників наукових праць з різною періодичністю. 21 журнал НАН України перевидують англійською мовою закордонні видавничі компанії. Ще 10 академічних журналів виходять англійською мовою в Україні.

Протягом 2014–2018 рр. тривала робота із включення академічних періодичних видань до глобальних індексів цитування. З цією метою вживалися заходи щодо виконання вимог міжнародних видавничих стандартів, зокрема тих, що стосуються створення англійських вебресурсів видань, переходу на випуск матеріалів переважно українською та англійською мовами, коректної атрибуції у статтях тощо. До БД Scopus входять 37 журналів Національної академії наук України, а до Web of Science (WoS) Core Collection, з урахуванням започаткованого 2015 р. індексу ESCI, – 28 видань. Варто вказати, що 20 академічних видань представлені в обох базах. Для висвітлення всього спектра видавничої продукції НАН України та оприлюднення аспектів видавничої справи функціонує портал «Наукові публікації та видавнича діяльність НАН України».

З метою інформування наукової спільноти укладаються щорічні ановані каталоги книжкових видань Академії, представлені у відкритому доступі на веб-ресурсі Науково-видавничої ради НАН України [11].

Перспективними напрямками та завданнями науково-видавничої діяльності НАН України «Планом заходів на 2019–2023 рр. з реалізації “Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 рр.”» (додаток 2 до постанови Президії НАН України від 10.04.2019 № 114) визначено (Науково-видавнича рада НАН України спільно з ВД «Академперіодика» НАН України, Видавництвом «Наукова думка» НАН України, Науково-організаційним відділом Президії НАН України):

1. Забезпечувати реалізацію Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» в межах напрямів «наукові видання» та «енциклопедичні видання».

2. Забезпечувати ефективну реалізацію та розширення Програми підтримки наукових журналів НАН України.

3. Забезпечувати проведення Науково-видавничою радою НАН України нарад (конференцій, тренінгів) щодо впровадження міжнародного досвіду видання наукових журналів.

4. Здійснювати супровід та розроблення рекомендацій для активізації входження видань НАН України до світових наукометричних баз даних.

5. Здійснювати науково-методичний супровід наукових періодичних видань НАН України та установ НАН України щодо входження до Переліку фахових видань України.

6. Здійснювати експертну оцінку та внесення пропозицій до МОН України щодо критеріїв входження періодичних наукових видань до Переліку наукових видань України.

7. Забезпечувати супровід реєстрації та перереєстрації наукових видань НАН України відповідно до чинного законодавства України.

8. Проводити щорічний конкурс на краще книжкове видання НАН України з метою підтримки творчої активності вчених НАН України, підвищення їх зацікавленості та заохочення до оприлюднення наукових результатів високого рівня в галузі фундаментальних та прикладних досліджень, що орієнтовані на вирішення актуальних проблем науки та освіти, популяризації наукових здобутків учених, зростання престижу наукової видавничої продукції і підвищення культури наукового книговидання.

9. Модернізувати науково-видавничий комплекс НАН України на основі впровадження передових інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових ліній, створення електронних редакцій на базі єдиного видавничого центру.

10. Збільшити обсяги англomовної наукової видавничої продукції НАН України, зокрема створити для цього бюро перекладів з іноземних мов на базі єдиного видавничого центру.

11. Розробити та запровадити заходи щодо стимулювання видавничої діяльності та підвищення публікаційної активності вчених Академії, зокрема збільшення кількості їхніх статей у рейтингових міжнародних журналах (до забезпечення виконання цього напряму долучається також і НБУВ).

12. Забезпечувати проведення щорічної науково-практичної конференції «Наукова періодика: традиції та інновації», практичних семінарів з питань розширення представлення наукових періодичних видань НАН України в реферативних та наукометричних базах даних, впровадження міжнародного досвіду видання електронних наукових журналів та підготовку відповідних методичних рекомендацій (спільно із НБУВ).

13. Здійснювати онлайн-підтримку корпоративного веб-ресурсу www.publications.nas.gov.ua, видання подальших випусків загальноакадемічного збірника «Наука України у світовому інформаційному просторі» та щорічних анотованих каталогів книжкових видань і періодичних видань НАН України.

14. Розширити академічну Програму підтримки періодичних видань НАН України.

15. Опрацювати з фахівцями та ініціювати зміни у чинному законодавстві стосовно механізмів укладання ліцензійних договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності в іншій, ніж письмова, формі (ліцензії Creative Commons); оферт, офіційної оплати видавничої діяльності з грантових та інших коштів на наукові дослідження незалежно від джерела фінансування.

Висновок. У період 1993–2019 рр. науково-організаційна діяльність у галузі видавничої справи НАН України характеризувалася постійним пошуком нових форм, методів та технологій з урахуванням вимог інформаційного суспільства. Відбувалося її постійне вдосконалення в контексті розвитку інформаційного простору науки, забезпечення реалізації Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України», науково-методичної підтримки академічних журналів з метою активізації входження видань НАН України до світових наукометричних баз даних, впровадження передових інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових ліній, створення електронних редакцій на базі єдиного видавничого центру.

Значна увага приділяється онлайн-підтримці корпоративного веб-ресурсу www.publications.nas.gov.ua, видання подальших випусків загаль-

ноакадемічного збірника «Наука України у світовому інформаційному просторі» та щорічних анотованих каталогів книжкових видань і періодичних видань НАН України.

Список бібліографічних посилань

1. Діденко Ю. М., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. *Наука та наукознавство*. 2018. № 4 (102). С. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>; Яцків Я. С., Вакаренко Е. Г. Издательская деятельность Национальной академии наук Украины: современный период. *Научная книга на постсоветском пространстве*. М. : Наука, 2007. С. 252–254; Вакаренко О. Г., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України: 2002–2011 рр. Київ: Академперіодика, 2013. 143 с.; Вакаренко Е. Г. Современный этап издательской деятельности Национальной академии наук Украины (1996–2005 гг.). *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2006. Вып. 4. С. 269–278; Яцків Я. С. Об актуальных вопросах академического книгоиздания и книгораспространения в Украине. *Научное книгоиздание и книжная культура на пространстве СНГ*. М. : Наука, 2010. С. 93–94. Яцків Я. С., Радченко А. І. Научно-издательский совет Национальной академии наук Украины: к 75-летию со дня основания. *Книжная культура: опыт прошлого и проблемы современности*. М. : Наука, 2008. С. 410–413.

2. Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918- 1933 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00. Київ, 2003. 19 с.; Яременко Л. М. Документальна та бібліотечно-бібліографічна спадщина комісій з вивчення продуктивних сил України УАН – ВУАН (1919–1931) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08. Київ, 2002. 19 с.; Вересовська Т. Видавнича та бібліографічна діяльність Інституту демографії УАН – ВУАН (1919–1928). *Бібл. вісн.* 2000. № 3. С. 19–23; Папакіна Т. П. З історії втрачених видань Всеукраїнської Академії наук: збірник «Полуднева Україна». *Архіви України*. 2001. № 6(248). С. 24–32; Варава Т. В. Основні етапи діяльності «Постійної комісії для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху» (1918–1933). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2000. Вип. 5. С. 130–138.

3. Історія Національної академії наук України. 1924–1928 / редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. Київ, 1998; Історія Національної

академії наук України. 1929–1933 / редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) [та ін.]. Київ, 1998; Історія Національної академії наук України. 1934–1937 / редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. Київ, 2003.

4. Діденко Ю. В., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук. *Наука та наукознавство*. 2018. № 4 (102). С. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>.

5. Про затвердження Положення про Науково-видавничу раду НАН України та її складу: постанова Президії НАН України від 07.02. 2003 р. № 20. *Збірник нормативних документів з питань упорядкування видавничої діяльності установ НАН України* / уклад. і упоряд. А. І. Радченко, З. А. Болкотун. Київ : Академперіодика, 2013. 104 с.; Про затвердження складу Науково-видавничої ради Національної академії наук України: постанова Президії НАН України від 07.11. 2012 р. № 234. *Там само*.

6. Інформаційно-бібліотечна рада НАН України : історія діяльності, документи і матеріали. Київ, 2013. С. 39; Діденко Ю. М., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. *Наука та наукознавство*. 2018. № 4 (102). С. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>.

7. Діденко Ю. М., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України.

8. Звіти про діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1993–2019 рр. URL: http://www.nbu.gov.ua/scientific_publishing.

9. Діденко Ю. М., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>.

10. Збірник нормативних документів з питань упорядкування видавничої діяльності установ НАН України / уклад. і упоряд. А. І. Радченко, З. А. Болкотун. Київ : Академперіодика, 2013. 104 с.

11. Інформація про найважливіші результати реалізації протягом 2014–2018 рр. Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 рр. : додаток 1 до постанови Президії НАН України від 10.04.2019 № 114. URL: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/Pages/regulation.aspx?ffn1=ActID&fft1=Eq&ffv1=P-190410-114>.

References

1. Didenko, Yu. M., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific-publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science*

and Science of Science, no. 4 (102), pp. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112> [in Ukrainian]; Yatskiv, Ja. S., Vakarenko, E. G. (2007). Izdatelskaja dejatel'nost' Nacionalnoj akademii nauk Ukrainy: sovremennyy period [Publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine: modern period]. *Nauchnaja kniga na postsovetskom prostranstve – Scientific Book in the Post-Soviet Space*. Moscow: Nauka, pp. 252–254 [in Russian]; Vakarenko, O. H., Radchenko, A. I. (2013). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: 2002–2011 rr. [Scientific-publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine: 2002–2011]. Kyiv: Akademperiodyka, 143 p. [in Ukrainian]; Vakarenko, E. G. (2013). Sovremennyy jetap izdatelskoj dejatel'nosti Nacionalnoj akademii nauk Ukrainy (1996–2005 gg.) [The current stage of publishing activities of the National Academy of Sciences of Ukraine (1996–2005)]. *Biblioteki nacionalnykh akademij nauk: problemy funkcionirovanija, tendencii razvitija – Libraries of National Academies of Sciences: Functioning Problems, Development Trends*, issue 4, pp. 269–278 [in Russian]; Jackiv, Ja. S. (2010). Ob aktualnykh voprosah akademicheskogo knigoizdanija i knigorasprostraneniya v Ukraine. *Nauchnoe knigoizdanie i knizhnaja kultura na prostranstve CHG – Scientific Publishing and Book Culture in the CHG Space*. Moscow: Nauka. pp. 93–94 [in Russian]; Jackiv, Ja. S., Radchenko, A. I. (2008). Nauchno-izdatelskij sovet Nacionalnoj akademii nauk Ukrainy: k 75-letiju so dnja osnovanija [Scientific and Publishing Council of the National Academy of Sciences of Ukraine: on the 75th anniversary of its founding]. *Knizhnaja kultura: opyt proshlogo i problemy sovremennosti – Book Culture: Past Experience and Problems of the Present*, pp. 410–413. Moscow: Nauka [in Russian].

2. Starovoit, S. V. (2003). Vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 1918–1933 rr. [Publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine in 1918–1933]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]; Yaremenko, L. M. (2002). Dokumentalna ta bibliotekno-bibliografichna spadshchyna komisii z vyzhennia produktyvnykh syl Ukrainy UAN – VUAN (1919–1931) [Documentary and library bibliographic legacy of the Commissions for the Study of Productive Forces of Ukraine UAN – VUAN (1919–1931)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]; Veresovska, T. (2000). Vydavnycha ta bibliografichna diialnist Instytutu demografii UAN – VUAN (1919–1928) [Publishing and bibliographic activity of the Institute of Demography of the UAN – VUAN (1919–1928)]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, No. 3, pp. 19–23 [in Ukrainian]; Papakina, T. P. (2001). Z istorii vtrachenykh vydan Vseukrainskoi Akademii nauk: zbirnyk «Poludneva Ukraina» [From the history of lost editions of the

All-Ukrainian Academy of Sciences: a collection of «Noon Ukraine»]. *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*, no. 6(248), pp. 24–32 [in Ukrainian]; Varava, T. V. (2000). Osnovni etapy diialnosti «Postiinoi komisii dlia skladannia slovnyka ukrainskykh diiachiv nauky, istorii, mystetstva ta hromadskoho rukhu» (1918–1933) [The main stages of the activity of the Permanent Commission for compiling a dictionary of Ukrainian figures of science, history, art and social movement (1918–1933)]. *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy – Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, issue 5, pp. 130–138 [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O. S. (Eds.). (1998). Istoriiia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1924–1928 [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1924–1928]. Kyiv [in Ukrainian]; Sokhan, P. S. (Eds.). (1998). Istoriiia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1929–1933 [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1929–1933]. Kyiv [in Ukrainian]; Onyshchenko, O. S. (Eds.). (2003). Istoriiia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1934–1937 [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1934–1937]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Didenko, Yu. M., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific-publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 4 (102), pp. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112> [in Ukrainian].

5. Postanova Prezydii NAN Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Naukovo-vydavnychu radu NAN Ukrainy ta yii skladu» vid 07.02.2003 No. 20 [Resolution of the Presidium of the NAS of Ukraine of 07.02.2003 No. 20 «On Approval of the Regulation on the Scientific and Publishing Council of the NAS of Ukraine and its membership»]. (2013). *Collection of normative documents on the issues of streamlining the publishing activity of NAS of Ukraine institutions*. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian]; Postanova Prezydii NAN Ukrainy «Pro zatverdzhennia skladu Naukovo-vydavnychoi rady NAN Ukrainy» vid 07.11. 2012 No. 234 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine from 07.11. 2012 No. 234 «On approval of the Scientific and Publishing Council of the National Academy of Sciences of Ukraine»]. (2013). *Collection of normative documents on the issues of streamlining the publishing activity of NAS of Ukraine institutions*. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

6. Informatsiino-bibliotechna rada NAN Ukrainy: istoriia diialnosti, dokumenty i materialy [Information and Library Council of NAS of Ukraine: history of activity, documents and materials]. (2013). Kyiv [in Ukrainian]; Didenko, Yu. M., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific-publishing activity of the

National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 4 (102), pp. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112> [in Ukrainian].

7. Didenko, Yu. M., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific-publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 4 (102), pp. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112> [in Ukrainian].

8. Zvity pro diialnist Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1993–2019 rr. [Activity Reports of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. 1993–2019]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/scientific_publishing [in Ukrainian].

9. Didenko, Yu. M., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific-publishing activity of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 4 (102), pp. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112> [in Ukrainian].

10. Radchenko, A. I., Bolkotun, Z. A. (Compiling and Organizing). (2013). Zbirnyk normatyvnykh dokumentiv z pytan uporiadkuvannia vydavnychoi diialnosti ustanov NAN Ukrainy [Collection of Regulatory Documents on the Issuance of the Publishing Activities of the Institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

11. Informatsiia pro naivazhlyvishi rezultaty realizatsii protiahom 2014–2018 rr. Kontseptsii rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy na 2014–2023 rr.: dodatok 1 do postanovy Prezydii NAN Ukrainy vid 10.04.2019 No. 114 [Information on the most important implementation results during 2014–2018 of the Concept of development of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2014–2023: Appendix 1 to the Resolution of the Presidium of the NAS of Ukraine of April 10, 2019, no. 114]. (2019). Retrieved from <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/Pages/regulation.aspx?ffn1=ActID&ffit1=E-q&ffv1=P-190410-114> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Tetiana Dubas,

Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: tdubas@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1690-8297>

Tetiana Kulakovska,

Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2108-3285>

Olena Vakarenko,

PhD (Geology), Director,

Publishing House "Akademperiodyka" of the NAS of Ukraine

4 Tereshchenkivska St., Kyiv 01004, Ukraine

e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0495-5475>

Scientific and Organizational Providing of Publishing Activity in NAS of Ukraine (1993–2019): New Tendencies

The paper deals with fundamental change in Scientific Publication Council of NAS of Ukraine on the modern stage, and prospects of development of publishing activity in the epoch of electronic technologies and freedom of distribution of scientific products as well. It is marked strengthening of The co-ordinating role of Scientific Publication Council, when in the period of independence, unlike a previous period, was granted permission for publication of monographs, collections of conferences materials out of academic publishing house without any limitations in accordance with institutes academic councils decisions. Expansion of scientific products presence including electronic, in social networks, and development of new forms of publishing activity are stressed. The research accent is on creation, with introduction of internet-technologies, proper normatively-legal base that would regulate publishing activity in a new communication environment in social medias. Expansion of functions touched the analysis of world experience, collections development, working and generalization of statistical information on the annual publishing products of Academy of Sciences, collaboration from Information Library Council of NAS of Ukraine. Important issues are guidance to the relevant NAS of Ukraine establishments, such as the Scientific Thought Publishing House, Academic Periodicals Publishing House, and bookstores.

An important aspect is the scientific and methodological support for the development of electronic technologies and the preparation of works in electronic form, as well as to promote the advancement of science and technology and the dissemination of scientific knowledge by various means required by the modern development of national science, as well as advisory assistance to the subjects of publishing of the NAS of Ukraine, in particular, publishers, editorial offices of periodicals, authors, units of scientific and technical information, scientific and publishing boards of institutions, etc.

Keywords: National Academy of Sciences of Ukraine, Editorial Board, Research and Publishing Activities, National Information Resources.

Вікторія Бондаренко,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: vikanbuv@ukr.net

**МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ: СПЕЦИФІКА,
ФУНКЦІОНАЛ, ТИПОЛОГІЯ (В КОНТЕКСТІ
ПЕРСПЕКТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ
МОБІЛЬНИХ СЕРВІСІВ)**

У праці досліджено виникнення та функціонування мобільних застосунків як перспективного виду мобільного сервісу в бібліотечних установах. Розглянуто сучасний стан та розвиток мобільних застосунків як одного із сучасних засобів комунікації. Проаналізовано особливості, специфіку та переваги мобільних застосунків різних категорій. Окреслено можливості розширення інформаційних послуг за їх допомогою. Проведено аналіз наявного асортименту мобільних застосунків різних розробників та з'ясовано їх класифікацію за функціональним призначенням.

Розглянуто процес створення та впровадження мобільних застосунків на прикладі Баварської державної бібліотеки. Встановлено, що сьогодні зарубіжні бібліотеки все більше орієнтовані на створення застосунків одразу для декількох операційних систем задля охоплення більшої користувацької аудиторії.

Ключові слова: мобільні застосунки, мобільні сервіси, бібліотечні мобільні сервіси, інформаційні ресурси, інноваційні мобільні технології, Інтернет, комунікація, бібліотека.

Стрімкий розвиток мобільних технологій охопив майже всі сфери діяльності людини: соціальну, економічну, політичну, культурну, наукову, освітню та інші. З розвитком технологій, появою мобільних телефонів та мобільного Інтернету робота, комунікація, відпочинок сучасної людини дедалі більше переносяться в онлайн-режим. Можливості сучасних смартфонів не поступаються функціональністю і продуктивністю стаціонарним ПК, а враховуючи стали тенденцію до розширення мереж точок доступу Wi-Fi (в містах), збільшення покриття та фінансову доступність мобільного Інтернету – стає очевидним та обґрунтованим вибір користу-

вачів на користь інтернет-«серфінгу» саме на мобільних пристроях, адже так зручніше і швидше. Важливо, що асортимент того функціоналу, що його забезпечують смартфони та дедалі зростаюча кількість програмного забезпечення для них під узагальнюючою назвою «мобільні застосунки», або «додатки», постійно зростає.

Поява мобільних застосунків суттєво вплинула та розширила форми доступу до сервісних послуг, забезпечивши можливість читати книги, комунікувати з колегами, замовляти їжу, купувати речі, оплачувати комунальні послуги, шукати вигідні подорожі в зручний час та в будь-якому місці. Поширення цієї технології торкнулося всіх сфер життя, в тому числі суспільного, зокрема, забезпечення інформаційних та культурних потреб.

Так, наразі вітчизняні державні та місцеві органи влади задля підвищення сервісних та комунікаційних послуг у своїй роботі почали активно створювати мобільні застосунки. Станом на початок 2020 р. успішно функціонують мобільні застосунки Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства охорони здоров'я, а також ряду місцевих органів влади та громадських організацій.

Наймаштабнішим державним проектом у рамках цифровізації нині є реалізація концепції «Держава в смартфоні», яка передбачає запуск сайту та застосунку з онлайн-послуг під загальною назвою «Дія». Сервіс об'єднує в єдиному електронному вікні всі послуги, які надає держава громадянам і бізнесу; максимально спрощує і прискорює будь-яку взаємодію громадянина з державою, зробивши максимум процесів електронними та автоматичними. У міністерстві цифрової трансформації прогнозують, що вже до кінця 2020 р. активними користувачами урядового проекту «Дія» стануть 10 млн українців [4]. Варто відзначити, що на бета-тестування мобільного застосунку подали заявки понад 58 тис. українців [12]. Отже, можна говорити про наявність в Україні значного прошарку користувачів, які мають як технічні можливості використовувати мобільні технології як комунікаційний зв'язок, так і відповідну інформаційну потребу.

Православна церква України, яка активно присутня в соціальних мережах, також планує запустити власний мобільний застосунок «Моя церква», де користувач отримає можливість знайти потрібну інформацію. Наприклад, щодо календаря, найближчої парафії, храму ПЦУ чи інші питання, які виникають у зв'язку із церковним життям та які можна розв'язати через засоби сучасної комунікації. Застосунок можна буде

встановити на пристроях, які працюють на операційних системах IOS і Android [13].

Задля підвищення комунікаційної складової своєї діяльності та культурно-просвітницької місії провідні світові національні музеї використовують можливості мобільних застосунків. Так, наразі цей вид сервісу пропонують такі музеї як, Музей природознавства (Лондон), Музей Луївру (Париж), Музей Оранжері (Париж), Національна галерея мистецтв (Вашингтон), Музей антропології (Мехіко) та ін.

Використовують у своїй роботі мобільні застосунки і бібліотеки, таким чином системно популяризуючи наукові, освітні та культурні ресурси. Ці тенденції швидше та повніше проявляються в діяльності зарубіжних бібліотек, чий досвід є перспективним для впровадження в українській реальності. Так власні мобільні застосунки мають національні бібліотеки США, Франції, Іспанії, Австралії, Швейцарії, Болгарії, Південної Кореї, Сінгапуру, Колумбії та ін. За допомогою мобільних технологій бібліотеки надають доступ користувачам як до своїх електронних каталогів, так і до тематичних колекцій [1].

Враховуючи підвищений інтерес з боку наукового співтовариства до використання мобільних технологій у різних сферах діяльності суспільства, актуальним видається дослідження виникнення, специфіки функціонування та впровадження в різні сфери життєдіяльності суспільства мобільних застосунків як перспективного виду мобільного сервісу в бібліотечних установах. Цьому і присвячена зазначена розвідка.

Використання мобільних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та нові тенденції в організації науково-комунікаційної діяльності в мережі Інтернет розглядали у своїх дослідженнях Д. Тракслер [26], І. Воротникова [2], Г. Скрипка [15], П. Мішакіна [7] та інші.

Питання використання мобільних застосунків у бізнесі, їх види, переваги та недоліки впровадження досліджували М. Купневич, О. Павлюченко, В. Польовик [6], Т. Мороз, В. Ендрес [9].

Проведення мобільних технологій та сервісів у бібліотечну діяльність досліджували Р. Кануел [29], Д. Шарма [24], С. Шривастав [25], О. Волохін [3], І. Терещенко [17], Д. Самуйлик [16] та ін.

Під мобільним застосунком розуміємо програмне забезпечення, призначене для роботи на смартфонах, планшетах та інших мобільних пристроях. Сьогодні мобільні пристрої реалізуються з уже встановленим набором мобільних застосунків, такими як веб-браузер, поштовий клієнт, календар, застосунок для придбання та прослуховування музики тощо. Є також можливість видалення попередньо встановлених застосунків, які

не відповідають потребам власника/користувача. Застосунки, що відразу не встановлені на мобільний пристрій, доступні для завантаження та встановлення через платформи їх розповсюдження, такі платформи називають «магазинами застосунків». Вони почали з'являтися у 2008 р., та зазвичай керуються компанією власником мобільних операційних систем: Apple App Store, Google Play, Windows Phone Store і BlackBerry App World. Проте існують й інші «магазини застосунків», такі як: Cydia, GetJar або F-Droid. Значна кількість мобільних додатків є безкоштовною для встановлення та користування, але є й платні.

Стабільний попит на мобільні пристрої, постійно зростаючий рівень інтернетизації, експонентне збільшення кількості мобільних застосунків та кількості їх завантажень дає підставу зробити висновок про актуальність і перспективність процесу розробки та впровадження такого виду мобільного сервісу в різні сфери життєдіяльності суспільства. Так, за результатами бази даних статистики Statista, яка надає відомості зібрані світовими інститутами дослідження ринку мобільних технологій, оцінки експертів та дані, отримані з економічного сектора і офіційної статистики, станом на III квартал 2019 р. користувачі програмного забезпечення Android могли обирати між 2,47 млн застосунків, що зробило Google Play «магазином застосунків» із найбільшою кількістю доступних. Apple App Store став другим за величиною «магазином застосунків» з 1,8 млн доступних пропозицій [22]. Для порівняння: на момент відкриття магазину Apple App Store (2008 р.), користувачам пропонувалося для завантаження всього 500 мобільних застосунків, проте вже за три місяці їх кількість зросла до 3000, а завантаження досягли відмітки в 100 млн. У свою чергу, «магазин застосунків» Google Play в 2009 р. пропонував користувачам всього 2300 мобільних застосунків, проте вже за рік їх кількість зросла до 80 тис., а загальна кількість завантажень досягла 1 млрд [11]. Стабільний ріст завантажень із магазинів застосунків підтверджується і статистичними даними, які представлені в звіті бази даних статистики Statista. У ньому, зокрема, зазначено, що в 2018 р. користувачі мобільних пристроїв завантажили 194 млрд мобільних застосунків на свої підключені пристрої, в порівнянні з 143,7 млрд завантажень застосунків у 2016 р. [23].

Отже, як показало дослідження, точкою відліку використання мобільних застосунків можна вважати 2008 р., що зумовлено трьома важливими факторами: перший – вдосконалення операційних систем смартфонів; другий – зниження вартості та розширення покриття мобільного інтернету; третій – поява магазинів мобільних застосунків.

Перші мобільні додатки були «вбудованими» (тобто такими, які не можна видалити) в програмне забезпечення телефону та використовувалися для швидкої перевірки електронної пошти, доступу до календаря, контактів, отримання інформації про погоду, але їх активне використання сприяло розширенню призначень і в інших сферах, таких як ігри для мобільних телефонів, GPS, спілкування, перегляд відео та активне користування Інтернетом. Сьогодні функціональність мобільних застосунків є надзвичайно різноманітною: від ігор та сервісів виклику таксі – до офісних програм та фітнес-трекерів.

Фахівці із комп'ютерних технологій розділяють застосунки за способом створення на три категорії: нативні, гібридні та веб-застосунки. Кожна з цих категорій має свої переваги та особливості [9].

Нативні застосунки – розроблені для конкретної платформи (наприклад, iOS або Android), з урахуванням специфіки цієї платформи та доступом до всіх її ресурсів. До переваг нативних застосунків експерти відносять просте опанування та використання, високу швидкість роботи та стабільність, широку функціональність та легку інтеграцію між собою [18].

Під гібридним мобільним застосунком фахівці розуміють програмне забезпечення для мобільних пристроїв, що базується на основі WebView мобільної платформи (по суті – ізольований екземпляр браузера). Тобто це – мобільний сайт, розміщений в оболонці нативного застосунку, що надає доступ до нативних функцій смартфона, таких як GPS, камера, здійснення дзвінків тощо [9].

До переваг гібридних додатків відносять універсальність (створюються для декількох платформ одразу), нижчу вартість розробки, швидший вихід на ринок (менший термін розробки дозволяє відносно швидко випустити продукт і отримати перший прибуток).

Щодо мобільних веб-застосунків, то фахівці зазначають, що фактично вони не є додатками, адже насправді є сайтом, який адаптований і оптимізований під будь-який смартфон. Для того, щоб скористатися ним, достатньо мати на пристрої браузер та інтернет-з'єднання (завдяки йому відбувається оновлення інформації в цьому виді застосунка), знати потрібну інтернет-адресу. Використовуючи мобільні веб-застосунки, користувач виконує всі ті дії, як і при переході на будь-який веб-сайт, а також отримує можливість «встановити» їх на свій робочий стіл, створивши закладку сторінки веб-сайту.

До переваг веб-застосунків відносять: мультиплатформність (здатність функціонувати, незалежно від платформи мобільного пристрою),

простий і швидкий процес розробки, кількість компетентних розробників, відсутність необхідності завантаження з магазину застосунків [19].

За функціональним призначенням мобільні застосунки класифікують так: рекреаційні – ігри, програвачі аудіо- та відеофайлів, рідери зображень і електронних книг; комунікаційні – відповідають за спілкування користувача по телефону і SMS/MMS, його контакти в електронній пошті, ICQ, соціальних мережах; навігаційні – працюють з системою GPS, електронними картами і географічними координатами; довідкові – словники і енциклопедії, бази даних з можливістю пошуку; прикладні – записні книжки, організатори, калькулятор, програми для роботи з графікою і текстом тощо [10].

До факторів, які впливають на позитивну динаміку розвитку зростання ринку мобільних застосунків і викликають інтерес багатьох сучасних компаній/установ експерти відносять:

- зростання числа мобільних пристроїв, у тому числі планшетних комп'ютерів;

- більш доступне спілкування за допомогою мобільних пристроїв;

- розвиток мобільного банкінгу;

- зростання популярності GPS-навігації [5].

Фахівці агентства інтернет-маркетингу Webbranding розділяють найбільш ефективні за своєю результативністю мобільні застосунки на чотири типи: внутрішньокорпоративні (із закритим типом програми для сторонніх користувачів, розроблені з метою оптимізації бізнес процесів); для брендування і PR (із відкритим типом програми для сторонніх користувачів, розроблені з метою збільшення впізнаваності, підвищення лояльності, інформування про новинки та акції, стимулювання зворотного зв'язку); для новиних та медіа ресурсів (із відкритим типом програми для сторонніх користувачів, розроблені для збільшення лояльності цільової аудиторії, застосунки самі інформують і посиляють пуш повідомлення при появі нових матеріалів по темі, стимулюють повторні відвідування); для комерційних ресурсів (із відкритим типом програми для сторонніх користувачів, розроблені з метою збільшення прямих продажів, застосунки самі інформують і посиляють пуш повідомлення при появі нових акцій, знижок і т.д., провокуючи повторні продажі) [14].

Зростання кількості різноманітних застосунків та розширення їх асортименту прямо пов'язане із розв'язанням завдань, що виникають при конкуренції та необхідності підвищення «видимості», функціональності в різних сферах діяльності. З цією метою кожна компанія/установа, як правило, намагається розробити свою власну унікальну пропозицію й у такий спосіб додатково окреслити свої переваги.

До етапів реалізації процесу розробки мобільних застосунків відносять:

- аналіз потреб замовника;
- вибір мобільних платформ (однієї або декількох);
- складання докладного технічного завдання, необхідного в процесі розробки;
- розробка і створення мобільного застосунку;
- альфа і бета-тестування на смартфонах, планшетах тощо;
- упровадження мобільного застосунку та публікація його в магазинах мобільних додатків [8].

Отже, головне завдання під час створення мобільного застосунку – оцінити свою цільову аудиторію, для кого він створюється, оскільки лише корисна розробка зможе отримати справжнє визнання з боку користувачів. У свою чергу, наявність мобільного застосунку дасть змогу розширити аудиторію користувачів.

Фахівці зарубіжних бібліотек вже давно активно досліджують ринок мобільних застосунків, а також маркетингові дані задля більш глибокого розуміння настроїв та потреб користувачів у процесі створення та вдосконалення власних застосунків.

Розглянемо цей процес на прикладі Баварської державної бібліотеки, яка розробила свій перший мобільний застосунок – «Скарби Баварської державної бібліотеки» (Schätze der Bayerischen Staatsbibliothek) ще в 2010 р. Так, проведені маркетингові дослідження фахівцями Баварської державної бібліотеки, під час розробки застосунків «Скарби Баварської державної бібліотеки» (Schätze der Bayerischen Staatsbibliothek) та «Східні книги. Східні скарби Баварської державної бібліотеки» (Oriental Books. Oriental Treasures of the Bavarian State Library) дали змогу дійти висновку про доцільність створення застосунків для мобільних пристроїв, що використовують операційну систему iOS (тобто, продукція компанії Apple). Аргументами на користь цієї операційної системи експерти визначили те, що мобільні пристрої компанії Apple мають краще адаптовані параметри екрана для перегляду ілюстрацій, що представлені в застосунках, а також те, що обраний контент, який представлено в застосунках, вже інтегровано в такі презентаційні платформи як Europeana та «Німецька цифрова бібліотека», які працюють на операційній системі Android. У такий спосіб розширюється коло охоплення користувачів [21].

Варто зазначити, що станом на кінець 2019 р. кількість мобільних додатків, які можна завантажити із «магазинів застосунків» Баварської державної бібліотеки збільшилася до п'яти: «Німецька класика в перших

виданнях» (Deutsche Klassiker in Erstausgaben), «Баварікон 3D» (bavariikon3D), «Знамениті книги» (Famous Books), «Баварія на історичних картах» (Bayern in historischen Karten), «BSB навігатор» (BSB Navigator). Офіційний сайт бібліотеки на мобільному пристрої відкривається у веб-застосунку.

Дослідження дало змогу констатувати, що наразі бібліотеки все більше орієнтовані на створення застосунків одразу для декількох операційних систем задля охоплення більшої користувачької аудиторії. Так, якщо в 2010 р. Баварська державна бібліотека як пріоритетну обирала операційну систему iOS, то станом на кінець 2019 р. три із п'яти мобільних застосунків доступні й для операційної системи Android, а ще один – «Німецька класика в перших виданнях» (Deutsche Klassiker in Erstausgaben) сьогодні перебуває в розробці.

Отже, враховуючи, що мультимедіальність нині визначається як одна з ключових характеристик сучасного цифрового середовища, то організація ефективної присутності по тих каналах, які забезпечують контакт з потенційними клієнтами/користувачами, стає пріоритетним завданням для будь-якого бізнесу/установи. До списку потужних інструментів для налагодження комунікації з цільовою аудиторією експерти відносять і мобільні застосунки. До переваг мобільних застосунків відносять: розширення аудиторії, канал маркетингу і комунікації, оптимізація робочих/виробничих процесів, підвищення лояльності користувачів, джерело цінної аналітики, конкурентна перевага. (URL: <https://smile-ukraine.com/ua/mobile-apps/mobile-technology/introduction>).

Експерти підкреслюють важливість досліджень популярності категорій мобільних застосунків за віковими групами. Такі розвідки актуальні й для бібліотек, у контексті розуміння інформаційних потреб користувачької аудиторії мобільних сервісів.

Отже, рівень розвитку технологій у галузі використання мобільних пристроїв і бездротового зв'язку дає змогу ефективно організувати бізнесу соціальні, наукові процеси і досягти позитивних результатів. Маючи у своєму арсеналі велику кількість різноманітних засобів – від персональних ПК до ноутбуків, планшетів, смартфонів та доступом до мережі – інформаційні ресурси та сервіси стали ще доступнішим для будь-якої людини. Крім розширення охоплення цільової аудиторії розробка мобільних застосунків дає можливість бізнесу/установі адаптуватися для роботи з найчастіше використовуваними соціальними мережами, послуговуючись їхніми вбудованими можливостями, доповненими власними маркетинговими напрацюваннями.

Використання мобільних застосунків у бібліотечній діяльності стали ефективною формою надання бібліотеками доступу до власних електронних ресурсів та колекцій, популяризації в такий спосіб найцінніших національних інформаційних ресурсів, культурної спадщини та сприяють залученню користувачів до активної участі в національному культурному дискурсі. Дослідження зарубіжного досвіду використання в бібліотечній діяльності мобільних застосунків дає змогу прогнозувати їх подальший розвиток та вдосконалення, а також перспективність впровадження у вітчизняному бібліотечному просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент у соціокультурних комунікаціях: можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 46. С. 426–444. <https://doi.org/10.15407/np.46.426>.

2. Воротникова І. Мобільні технології у післядипломній педагогічній освіті. 2015. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Мом%20techПТNZ42015.pdf>. (дата звернення: 13.01.2020).

3. Волохин О. М. Мобильные технологии современной библиотеки: новый сервис, практический опыт, перспективы. *Науч. и техн. б-ки*. 2006. № 1.

4. «Держава у смартфоні» запрацює через 3–5 років, – Федоров. *Media-sapiens* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/23844/2019-11-25-derzhava-u-smartfoni-zapratsyue-cherez-3-5-rokiv-fedorov/> (дата звернення: 10.01.2020).

5. Загальний огляд ринку мобільних додатків в Україні. *Analitic.UB* : веб-сайт. URL: <https://analitic.ub.ua/24563-zagalniy-oglyad-rinku-mobilnih-dodatktiv-v-ukrayini.html> (дата звернення: 10.01.2020).

6. Купневич М. В., Павлюченко О. С., Польовик В. В. Переваги використання мобільних додатків у готельному господарстві. *Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (24 вересня 2015 р.) Київ : НУХТ, 2015. С. 160–161.

7. Мішакіна П. Нові тенденції організації науково-комунікаційної діяльності в Інтернеті. *Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук. пр.* Вип. 36. 2012. URL: www.nbu.gov.ua/portal/.36-2-20.pdf (дата звернення: 18.01.2020).

8. Мобільні технології і сучасний бізнес. *UB.UA*: веб-сайт.

URL: <https://analytic.ub.ua/24512-mobilni-tehnologiyi-i-suchasniybiznes.html> (дата звернення: 11.01.2020).

9. Мороз Т. О., Ендрес В. С. Переваги використання гібридних мобільних додатків та прогресивних веб-додатків у бізнесі. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 1. URL: <https://visnyk.mnau.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/14moro.pdf> (дата звернення: 09.01.2020).

10. Мобильные приложения. *Tadviser*: веб-сайт. URL: <http://www.tadviser.ru> (дата обращения: 09.01.2020).

11. Мозуль И. Google Play или App Store. *Gagadget* : веб-сайт. URL: <https://gagadget.com/17030-google-play-ili-app-store/> (дата обращения: 11.01.2020).

12. На тестування мобільного додатку «Дія» записалися понад 58 тис. українців/ *Mediasapiens*: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/23953/2019-12-17-na-testuvannya-mobilnogo-dodatku-diya-zapisalisya-ponad-58-tis-ukraintsiv/> (дата звернення: 09.01.2020).

13. ПЦУ запускає додаток для мобільних телефонів «Моя церква». *Релігійна правда*: веб-сайт. URL: <https://religionpravda.com.ua/2020/01/10/ПЦУ-запускає-додаток-для-мобільних-те/> (дата звернення: 11.01.2020).

14. Розробка мобільного додатку. *Webbranding*: веб-сайт. URL: <https://webbranding.ua/uk/sozдание-sajta/mobilnoe-prilozhenie> (дата звернення: 11.01.2020).

15. Скрипка Г. Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 3. С. 28–31.

16. Самуйлик Д. А. Мобильные технологии в библиотеке: бренд или реальность? *Библиотека как феномен культуры*: материалы междунар. конгресса (Минск, 23–24 окт. 2013 г.). М., 2013. С. 284–289.

17. Терещенко І. Ю. Використання мобільних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек. *Бібліотека. Наука. Комунікація*: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.): у 2 ч. Київ, 2015. Ч. 1. 356 с.

18. Типи мобільних додатків. *Smile-Ukraine*: веб-сайт. URL: <https://smile-ukraine.com/ua/mobile-apps/mobile-apps-types> (дата звернення: 11.01.2020).

19. Типы мобильных приложений. *Тренинговий Центр QATestLab.*: веб-сайт. URL: <https://training.qatestlab.com/blog/technical-articles/types-of-mobile-applications> (дата обращения: 10.01.2020).

20. Canuel R., Crichton C. *Mobile Technology and Academic Libraries: Innovative Services for Research and Learning*. 2017. 248 p.

21. Klaus Ceynowa, *Mobile Applications, Augmented Reality, Gesture-Based Computing and more – Innovative Information Services for the Internet of the Future: the Case of the Bavarian State Library. World Library and Information Congress: 77th IFLA General Conference and Assembly (13–18 August 2011, San Juan, Puerto Rico)*. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/122-ceynowa-en.pdf>.

22. Number of apps available in leading app stores as of 3rd quarter 2019. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/276623/number-of-apps-available-in-leading-app-stores/>.

23. Number of mobile app downloads worldwide from 2016 to 2018 (in billions). *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/271644/worldwide-free-and-paid-mobile-app-store-downloads/>.

24. Sharma D., Ranjan Sahoo D. Application of Mobile Technology in Library Services: An Overview. *International Journal of Information Technology and Library Science*. 2014. Vol. 3, no. 1, pp. 17–24. URL: http://www.irphouse.com/ijitls/ijitlsv3n1_03.pdf (27.09.10).

25. Shrivastav S. Use of mobile technology in library and information services. *American research thoughts*. Vol. 1, Is. 7. May 2015. URL: <https://www.slideshare.net/EmilConstantin/147-48837815> (27.09.10).

26. Traxler J. Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning : The moving finger writes and having writ... *International Review of Research in Open and Distance Learning*. 2007. June. Vol. 8, no. 2. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v8i2.346>.

References

1. Bondarenko, V. (2017). Mobilni zastosunky yak instrument u sotsio-kulturnykh komunikatsiiakh: mozhlyvosti adaptatsii v diialnosti naukovykh bibliotek [Mobile applications as an instrument in socio-cultural communications: the possibilities of adaptation in the activity of scientific libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 426–444. <https://doi.org/10.15407/np.46.426> [in Ukrainian].

2. Vorotnykova, I. (2015). Mobilnitekhnolohii upisliadyplomnii pedahohichnii osviti [Mobile technology in Postgraduate Education]. Retrieved from <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techIITNZ42015.pdf> [in Ukrainian].

3. Volohin, O. M. (2006). Mobilnyie tehnologii sovremennoi biblioteki: novyi servis, prakticheskii opyt, perspektivy [Mobile technology modern

library : a new service, experience, perspectives]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no.1, pp. 79–87 [in Russian].

4. Derzhava u smartfoni zapratsiue cherez 3–5 rokiv – Fedorov [«The state in the smartphone» will work in 3–5 years – Fedorov]. *Mediasapiens*. Retrieved from <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/23844/2019-11-25-derzhava-u-smartfoni-zapratsiue-cherez-3-5-rokiv-fedorov/> [in Ukrainian].

5. Zahalnyi ohliad rynku mobilnykh dodatkov v Ukraini [Overview of the mobile app market in Ukraine]. *Analitic. UB*. Retrieved from <https://analitic.ub.ua/24563-zagalnyy-oglyad-rinku-mobilnih-dodatkov-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].

6. Kupnevych, M. V. (2015). Perevahy vykorystannia mobilnykh dodatkov u hotelnomu hospodarstvi [Advantages of using mobile applications in the hotel industry]. Practice and prospects of enogastronomic tourism development: world experience for Ukraine: *Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia (24 veresnia 2015 r.) – International Scientific and Practical Conference*. (pp. 160–161). Kyiv [in Ukrainian].

7. Mishakina, P. (2012). Novi tendentsii orhanizatsii naukovo-komunikatsiinoi diialnosti v Interneti [New tendencies of organization of scientific and communication activity on the Internet]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture*, no. 36. Retrieved from www.nbu.gov.ua/portal/.36-2-20.pdf [in Ukrainian].

8. Mobilni tekhnologii i suchasnyi biznes [Mobile technology and modern business]. *UB.UA*. Retrieved from <https://analitic.ub.ua/24512-mobilni-tehnologi-i-suchasnyy-biznes.html> [in Ukrainian].

9. Moroz, T. O., Endres, V. S. (2019). Perevahy vykorystannia hibrydnykh mobilnykh dodatkov ta prohresyvnykh veb-dodatkov u biznesi [Benefits of using hybrid mobile applications and advanced web applications in business]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomia – Bulletin of Agrarian Science of the Black Sea*, no. 1. Retrieved from <https://visnyk.mnau.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/14moroz.pdf> [in Ukrainian].

10. Mobilnye prilozhenija [Mobile applications]. *Tadviser*. Retrieved from <http://www.tadviser.ru> [in Russian].

11. Mozul I. Google Play ili App Store [Google Play or App Store]. *Gadget*. Retrieved from <https://gadget.com/17030-google-play-ili-app-store/> [in Russian].

12. Na testuvannia mobilnoho dodatku «Diia» zapysalysia ponad 58 tys. ukraintsiv [More than 58,000 Ukrainians have enrolled in the testing of the «Action» mobile app]. *Mediasapiens*. Retrieved from <https://ms.detector>.

media/media-i-vlada/post/23953/2019-12-17-na-testuvannya-mobilnogo-dodatku-diya-zapisalisy-ponad-58-tis-ukrainsiv/ [in Ukrainian].

13. PTsU zapuskaie dodatok dlia mobilnykh telefoniv Moia tserkva [The Orthodox Church of Ukraine creates an mobile application «My church»]. *Relihiina pravda*. Retrieved from <https://religionpravda.com.ua/2020/01/10/PTsU-zapuskaie-dodatok-dlia-mobilnykh-te/> [in Ukrainian].

14. Rozrobka mobilnogo dodatku [Mobile application development]. *Webbranding*. Retrieved from <https://webbranding.ua/uk/sozdanie-sajta/mobilnoe-prilozhenie/> [in Ukrainian].

15. Skrypka, H. (2015). Vykorystannia mobilnykh dodatkiv dlia provedennia navchalnykh doslidzhen pid chas vyvchennia predmetiv pryrodnycho-matematychnoho tsyклу [The use of mobile applications for educational research in the study subjects cycle natural-mathematical]. *Kompiuter u shkoli ta simi – Computer in School and Family*, no. 3, pp. 28–31 [in Ukrainian].

16. Samuilik, D. A. (2013). Mobilnye tehnologii v biblioteke: brend ili realnost? [Mobile technology in the library: the brand or Reality?] *Byblyoteka kak fenomen kultury – The library as a phenomenon of culture: Mezhdunarodnyj konhres (Minsk, 23–24 okt. 2013 hoda) – International Congress/* (pp. 284–289). Minsk [in Russian].

17. Tereshchenko, I. Yu. (2015). Vykorystannia mobilnykh tekhnolohii v informatsiinoanalitichnii diialnosti bibliotek [The use of mobile technologies in the information and analytical Libraries]. *Proceedings from The Library. Science. Communication: Mizhnarodna naukova konferentsiia (Kyiv, 6–8 zhovt. 2015 hoda) – International Scientific Conference*. (part 1, pp. 317–320). Kyiv [in Ukrainian].

18. Typy mobilnykh dodatkiv [Types of mobile applications]. *Smile-Ukraine*. Retrieved from <https://smile-ukraine.com/ua/mobile-apps/mobile-apps-types> [in Ukrainian].

19. Typy mobilnykh prilozhenij [Types of mobile applications]. *Trenin-govyj Centr QATestLab*. Retrieved from <https://training.qatestlab.com/blog/technical-articles/types-of-mobile-applications/> [in Russian].

20. Canuel, R., Crichton, C. (2017). Mobile Technology and Academic Libraries: Innovative Services for Research and Learning. *Chicago, IL: Association of College and Libraries*. 248 p. [in English].

21. Ceynowa, K. (2011, 13-18 August). Mobile Applications, Augmented Reality, Gesture-Based Computing and more – Innovative Information Services for the Internet of the Future: the Case of the Bavarian State Library. *World Library and Information Congress: 77th IFLA General Conference and Assembly, San Juan, Puerto Rico*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/122-ceynowa-en.pdf> [in English].

22. Number of apps available in leading app stores as of 3rd quarter 2019. *Statista*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/276623/number-of-apps-available-in-leading-app-stores> [in English].

23. Number of mobile app downloads worldwide from 2016 to 2018 (in billions). *Statista*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/271644/worldwide-free-and-paid-mobile-app-store-downloads/> [in English].

24. Sharma, D. (2014). Application of Mobile Technology in Library Services: An Overview. *International Journal of Information Technology and Library Science*, Vol. 3, no. 1, pp. 17–24. Retrieved from http://www.irphouse.com/ijitls/ijitlsv3n1_03.pdf [in English].

25. Shrivastav, S. (2015). Use of mobile technology in library and information services. *American research thoughts*, Vol. 1, issue. 7. Retrieved from <https://www.slideshare.net/EmilConstantin/147-48837815> (27.09.10) [in English]

26. Traxler, J. (2007). Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning: The moving finger writes and having writ... *International Review of Research in Open and Distance Learning*. June, Vol. 8, no. 2. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v8i2.346> [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.01.2020.

Victoria Bondarenko,

PhD (Social Communications), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: vikanbuv@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1617-3665>

**Mobile Applications: Specificity, Functionality, Typology
(in the Context of the Prospects for Improving Mobile Library Services)**

The article investigates the emergence and functioning of mobile applications as one of the prerequisites for the introduction of mobile services in domestic libraries. The status and development of mobile applications is regarded as one of the most modern means of communication. The features, specifics and benefits of mobile applications of different categories are analyzed. The possibilities of expanding libraries information services with their help are outlined.

There is evidence of a significant number of users in Ukraine who have the technical capability to use mobile technology as a communications service and has demand for such a service.

Research has shown that the activation of mobile applications is facilitated due to three important factors: improving the operating systems of smartphones; reducing costs

and expanding the coverage of the mobile Internet; the appearance of mobile app stores.

The analysis of the existing range of mobile applications of different developers is carried out. Their classification by functional purpose and type of creation is specified.

The factors that influence the positive dynamics of the mobile app market growth and are the points of interest to many modern companies / institutions are considered. The advantages of mobile applications are identified: audience expansion; marketing and communication channel; optimization of work / production processes; increasing customer loyalty; a source of valuable analytics; competitive advantage.

A case in point is the Bavarian State Library experience in creation and implementation of mobile applications. Research has shown that today, foreign libraries are increasingly focusing on creating applications for multiple mobile operating systems at the same time to reach a larger audience. It has been established that the use of mobile applications in library activities has become an effective form of providing libraries with access to their own electronic resources and collections, thus promoting the most valuable national information resources, cultural heritage and facilitating the involvement of users in active national cultural discourse.

Keywords: mobile applications, mobile services, information resources, innovative mobile technologies, Internet, communication, library.

Юлія Половинчак,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
директор Національної юридичної бібліотеки,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: polovynchak.j@nas.gov.ua

Наталія Олейніченко,

головний бібліограф аналітично-прогностичного відділу
Національної юридичної бібліотеки,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: nataole@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНІВ У ЮРИДИЧНІЙ БЛОГОСФЕРІ

У статті досліджено юридичні блоги як частину професійної блогосфери та складову правової комунікації. На основі аналізу авторської та тематичної структури української юридичної блогосфери узагальнено її особливості як складової системи правових комунікацій в інтернет-просторі. Статистично підтверджено, що правова блогосфера як складова професійної і суспільно-політичної характеризується переважанням використання блог-платформ інтернет-видань. Обґрунтовано висновок про те, що головним напрямом змісту юридичних блогів є робота із нормативно-правовою базою, основними інтенціями (намірами) авторів є обговорення правотворення і нормативних актів та консультування громадян. Серед функцій юридичних блогів виділено просвітницьку, мобілізаційну, політично соціалізуючу, маркетингову.

Ключові слова: соціальні медіа, блоги, медіа-конвергенція, правові комунікації, юридична блогосфера.

Розвиток цифрового суспільства, особливо під впливом поширення технологій Web 2.0 – безкоштовних програмних продуктів, що дають змогу користувачам Інтернету без знання мови HTML створювати, розміщувати й підтримувати контент у мережі змінює – більше або менше – усі сфери людської діяльності: політику, економіку, науку та освіту, мистецтво та дозвілля тощо. Чи не найсерйозніші трансформації під впливом новітніх інформаційно-комунікаційних технологій торкнулися масової комуні-

кації – фактично експерти сьогодні ведуть дискусії про перспективи витіснення чи принаймні відтіснення з передових позицій традиційних засобів масової інформації так званими «соціальними медіа», до яких, зокрема, відносяться і блоги.

Зростання як кількості, так і значення блогів за два останні десятиліття актуалізувало наукове осмислення цього явища в контексті комунікативістики, лінгвістики, соціології, політології. З'ясуванню особливостей інформаційних обмінів у блогосфері присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. У їхніх працях, зокрема, було обґрунтовано природу блогу як періодично оновлюваної веб-сторінки з датованими записами й коментарями, розміщеними у зворотному хронологічному порядку, автор якої постійно самостійно публікує матеріали на актуальну для нього тематику. Відповідно блогосфери як сукупності всіх блогів у мережі Інтернет і зв'язків між ними, сформованої авторами й коментаторами, що функціонує як комунікативний простір. Поняття «блогосфера» можна трактувати і у значенні соціальної мережі, сформованої користувачами блогів, які читають, коментують опубліковане, створюють гіперактивні посилання один на одного; як тісної пов'язаності між собою блогерів, що приводить до створення нової субкультури [6, 7, 10].

Очевидно, що всупереч назві аналізованого явища, що прямо визначає блог як інтернет-щоденник, особисті інтернет-сторінки лише частково співвідносяться з мемуарною інформацією. З. Папачаріссі (Z. Papacharissi) у праці *Audiences as Media Producers: Content Analysis of 260 Blogs* (2004) доходить висновку, що блоги є новою, персоніфікованою формою використання Інтернету; своєрідним компромісом між індивідуальною та публічною сферою роботи з інформацією [8]. Тому сучасні блоги можна розглядати як систему комунікацій виробника інформації та її реципієнтів в інтернет-просторі.

За авторством і цілепокладанням серед інших видів блогінгу можна виокремити професійну блогосферу – спосіб розширення аудиторії для фахівців, професійного позиціонування та просування. Саме до таких блогів можна віднести сторінки правового змісту, сукупність яких у силу кількості, якості та впливовості варто розглядати як складову системи правових комунікацій та окреслювати як юридичну блогосферу. У світі такий блогінг уже виділилися в окремий напрям із спеціальною назвою – bLAWg (злиття слів *blog* та *law* – закон) [15; с. 181, 209]. Попри те, що блогосфера є глобальною мережею, особливості національних процесів інформатизації, а також специфіка політичного, економічного, культур-

ного життя в різних країнах дає змогу говорити про формування національних сегментів інформаційного простору, у якому функціонують блоги з достатньо вираженими національними особливостями. Коли йдеться про юридичну блогосферу, то ці особливості проявляються особливо чітко, адже правовий блогінг головним чином базується і стосується особливостей правотворення і правозастосування в конкретних умовах, що для кожної країни визначаються національними системами права. Тому можна впевнено говорити про чітко виражені національні сегменти юридичної блогосфери.

Метою дослідження є узагальнення особливостей української юридичної блогосфери як системи комунікацій в інтернет-просторі та нового етапу функціонування медіа комунікацій, зумовленого технологічними та соціальними змінами наступним з'ясуванням специфіки розвитку її українського сегменту. Досягнення поставленої мети вимагало застосування різноманітних дослідницьких методів: спостереження, опису, порівняння, аналізу, синтезу. Джерельною базою дослідження стали юридичні блог-проекти українського сегменту блогосфери, блогові платформи та новинні сайти. Безпосередній відбір емпіричного матеріалу здійснювався в межах реалізації спеціального проекту «Щоденник блогера», що полягає у моніторингу, відборі та збереженні (републікації) блогів правової тематики. Таким чином, формується спеціальна рубрика бюлетеню «Громадська думка про правотворення» (всі випуски бюлетеню доступні за адресою: <https://tinyurl.com/w8z9qxu>). Загалом цей проект дає можливість як популяризувати найбільш якісні професійні блоги, так і розширити доступ користувачів до правової інформації інтерактивного простору, акумулюючи водночас її як джерело дослідження цілої низки процесів, пов'язаних із правовою комунікацією.

Для з'ясування авторської та тематичної структури української юридичної блогосфери було проаналізовано 150 відібраних публікацій – результат 6-місячного моніторингу блогів. Методологічною основою аналізу стали підходи, розроблені для досліджень інформаційних потоків мас-медіа – сукупності повідомлень, спрямованих від джерела інформації до отримувача, організованих за певним принципом, що реалізуються в ході підготовки інформаційно-аналітичної продукції у Національній юридичній бібліотеці НБУВ [9]. Згідно цих розробок, зокрема, з'ясовувались тематика блогів та комунікативні інтенції їх авторів, тобто виявлялись чинники мовної дії, наміри авторів текстів. Окрім цього, аналізувався тип платформи, на якій публікувалися блоги та професійний склад авторів.

Загалом функціональні характеристики блогосфери включають гіпертекстуальність, що як медійний параметр будь-якого інтернет-жанру описує систему функціонування блогу як складного поля, створеного його елементами, можливостями пошуку в розміщених записах, пов'язаних гіперпосиланнями як усередині самого блогу, так і між окремими блогами. Відповідно, залежно від «вмонтованості» блогів до більших ресурсів чи їх зв'язків із ними, можна говорити про тип платформи: блоги на власних сайтах або автономні; сторінки на блогових майданчиках – спеціалізованих або таких, що включені в структуру популярних інтернет-видань; вмонтовування блогів у соціальні мережі та використання сервісів мікро-блогінгу, таких як Twitter і Facebook.

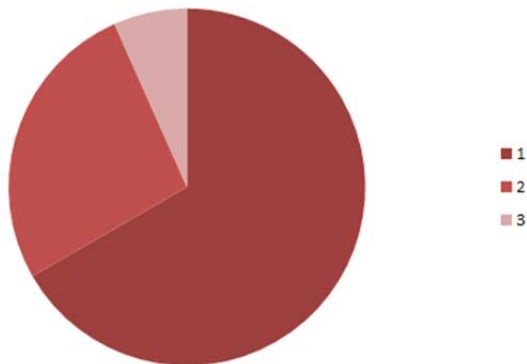

Рис. 1. Співвідношення досліджених блогів за типом платформи:
1 – блоги на платформі інтернет-ЗМІ; 2 – корпоративні блоги;
3 – індивідуальні блоги

Правові блоги є важливим інструментом професійного позиціонування, тож блогосфера правового спрямування представлена персональними проектами суб'єктів юридичного процесу: блогами правників; юристів; адвокатів тощо. Їх сторінки є ефективним інструментом SMM (Social Media Marketing – способу просування в бізнесі, який полягає в залученні на сайт цільової аудиторії з соціальних мереж, форумів, веб-блогів. Це формує досить помітний сегмент юридичної блогосфери – корпоративні блоги, що є складовою офіційних сайтів юридичних компаній. Індивідуальні блоги на автономних платформах залишаються найменш поширеною формою, головним чином тому, що потребують помітних ресурсів для підтримки – активний блог, навіть вузько тематичний,

повинен оновлюватися хоча б кілька разів на місяць, краще – частіше. Тому корпоративні блоги мають набагато вищу ефективність. Індивідуальний і блогінг може бути оптимізований за допомогою блог-платформ.

Отже, правова блогосфера як складова професійної і суспільно-політичної характеризується переважанням використання блог-платформ інтернет-видань. Така тенденція пояснюється тим, що зазвичай вони мають ширшу аудиторію, ніж блоги на звичайних платформах, їхня тематика стосується не вузьких приватних тем, а важливих соціальних і політичних питань є частиною громадянського суспільства в Україні. Видання, що надають блогіві платформи є сенс розділити на загальносуспільні, такі як: «Українська Правда», «Кореспондент», LB.ua, «Радіо Свобода» та спеціалізовані – Клуб юристів України LegistUA, юридичний портал «Юристблог» (<http://jurist-blog.com.ua>), «ЛігаБлоги» та ін.

Хоча інтерактивні можливості блогу визначаються його природою як соціального медіа, орієнтованого на відкритість для діалогу з іншими користувачами, що реалізується не тільки в розміщених текстах автора, а й у текстах інтернет-коментарів, достатньо популярними серед юристів є Telegram-канали – специфіка цього месенджера, тобто програми, що дозволяє обмінюватися повідомленнями – обмеженість комунікації «автор-користувач», тематична спрямованість багатьох каналів та система сповіщень про нові публікації – зближує це медіа із спеціалізованими ЗМІ, зокрема, коли йдеться про такі вузько тематичні сторінки як правові канали.

Визначена М. Кастельсом як простір для розгортання суспільних практик [11], блогосфера характеризується демократичністю, що проявляється у відкритій для всіх учасників спілкування можливості впливу на суспільну думку. Зростання залученості аудиторії до процесу виробництва та медіації контенту надає їй нових якостей, що дає змогу назвати сучасних користувачів просьюмерами (від producer – виробник і consumer – споживач) [12, с. 14–24]. Ця специфіка підтверджується проведеним аналізом авторської структури відібраних блогів, результати якого засвідчують її неоднорідність. Окрім професійного характеру правової комунікації дається взнаки її соціальна та політична заангажованість, відповідно – активними учасниками комунікації є не лише професійні юристи (адвокати, власники або співробітники юридичних компаній, судді), а і політики та держчиновники, в тому числі представники місцевого самоврядування, а також – громадські активісти (правозахисники, керівники або представники різного роду ГО).

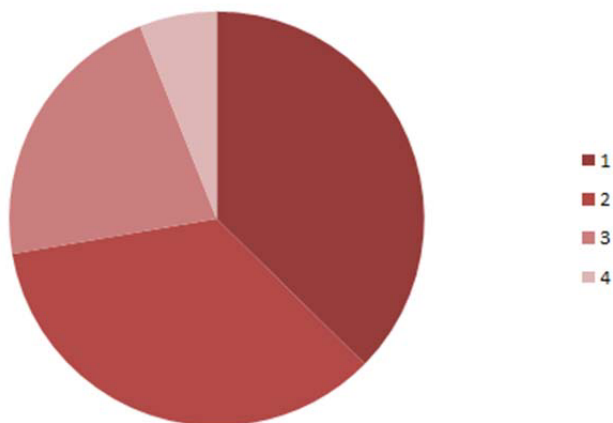

Рис. 2. Структура проаналізованих блогів за авторами:

1 – юристи-практики; 2 – політики та держчиновники; 3 – правозахисники і громадські активісти; 4 – інші (освітяни, медики, журналісти)

Отже, оскільки перевагами блогінгу є гіперлокальність (блогери інформують як правило про те, на чому розуміються найкраще і для вузько-спеціалізованої блогосфери цей принцип особливо актуальний), професійна спільнота залишається основною автурою юридичних блогів. Утім, притаманний блогам демократизм створює можливості як для доручення інших категорій авторів, зацікавлених у питаннях правотворення і правозастосування та дотичних до них, так і для включеності до комунікації користувачів.

Відповідно варіюється і тематика юридичних блогів: найактивніше та на найвищому фаховому рівні (цей рівень визначає факт потрапляння до вибірки тієї чи іншої публікації) обговорюються процеси правотворення – питання законодавства та реформ сумарно складають понад половину зафіксованих дописів; однозначно у центрі уваги блогерів – питання судочинства: якщо законодавство і реформи не об'єднують в один блок (див. рис. 3.), судочинство – друге за кількістю матеріалів, поступаючись лише законодавству і випереджуючи питання реформ. Знаходять своє відображення у загальній тематиці також правові аспекти соціально-економічних процесів.

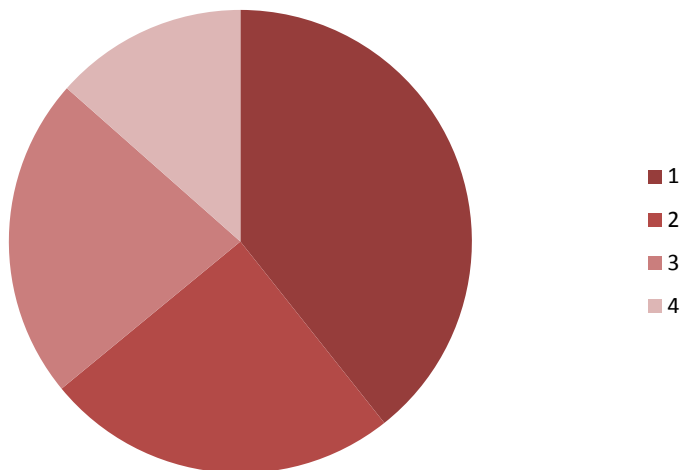

Рис. 3. Розподіл проаналізованих блогів за тематикою:

1 – законодавство; 2 – судочинство; 3 – реформи;

4 – соціально-економічні процеси

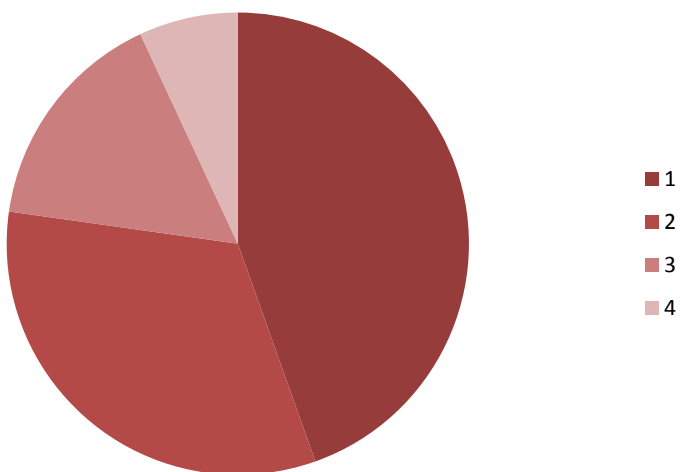

Рис. 4. Розподіл проаналізованих блогів за інтенціями:

1 – аналіз; 2 – роз'яснення; 3 – критика; 4 – підтримка

Окремо публікації було проаналізовано за інтенціональною спрямованістю – виходячи із їх мети. У цьому аспекті було виділено дописи, спрямовані на аналіз або критику чи підтримку – логічно припускати, що ці інтенції корелюються із тематикою правотворення. Також було виділено інтенцію «роз'яснення», що включала і поради, онлайн консультування та інші способи надання професійного поінформування учасників процесів правозастосування. Тут варто відзначити, що суб'єктивність подачі матеріалів є загальною рисою для всіх сегментів блогосфери, як і персоналізація за рахунок формування в текстах особистісної позиції автора.

Отже, головним напрямом змісту юридичних блогів є робота із нормативно-правовою базою (обговорення законів, законопроектів і підзаконних актів). Це і ознайомлення, і роз'яснення, і критика, і висловлення свого власного ставлення до цих документів тощо. Іншим важливим підрозділом юридичних блогів є рекомендації правників громадянам, підприємцям; вплив експертної спільноти на політичні процеси правотворення; професійне обговорення із колегами питань правозастосування. Таким чином, юридичні блоги сьогодні можуть виконувати різні функції, серед яких: просвітницька (блоги юристів, або юридичних компаній, де можна ознайомитись з тлумаченням нових законодавчих актів неформалізованою мовою, оскільки вони часто розраховані не на фахівців); мобілізаційна (тобто, активне обговорення певних політико-правових рішень законодавців популярними блогерами, може здійснювати вплив на суспільні настрої); політично соціалізуюча (блоги, що розкривають політико-правовий порядок денний) та ін. Підсумовуючи, зазначимо, що популярність блогу в українському правовому інформаційному просторі пов'язана як з доступністю цього комунікативного сервісу, так і з його ефективністю та також – необхідного для його створення та функціонування програмного забезпечення та простоти роботи з ним, так і його різновекторною соціальною роллю в різних комунікативних практиках.

Список бібліографічних посилань

1. Артамонова І. М. Блог-записи як жанр інтернет-комунікації. *Світ соціальних комунікацій*. 2011. Т. 1. С. 16–18.
2. Горошко Е. И. Политический блоггинг в глобальной и локальной перспективах. *Вісн. Одеського національного університету. Сер. «Соціологія і політичні науки»*. Одеса, 2009. Т. 14. Вип. 13. С. 335–345.
3. Плещенко К. Низова блогосфера як засіб індивідуального самови-

раження. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2013. № 2 (14). С. 97–101.

4. Herring S. C. A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.languageatinternet.org/articles/2007/761>.

5. Herring, S. C.; Paolillo, J. C.; Vielba Ramos, I. [et al.] Language networks on LiveJournal. *Proceedings of the Fortieth Hawaii International Conference on System Sciences*. Los Alamitos, CA: IEEE Press, 2007. URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/hicss07.pdf>. <https://doi.org/10.1109/HICSS.2007.320>.

6. Lord K. M. The Perils and Promise of Global Transparency: Why the Information Revolution May Not Lead to Security, Democracy, or Peace (Albany: SUNY Press, 2006). URL: <http://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Global-Transparency-Perils-Promise.pdf>.

7. Nardi Bonnie A. Blogging as Social Activity, or, Would You Let 900 Million People Read Your Diary? *Proceedings of the 2004 ACM conference on Computer supported cooperative work*. 2004. Vol. 6. Issue 3. pp. 222–231. <https://doi.org/10.1145/1031607.1031643>.

8. Reynolds P. Blogs: To Trust or not to Trust? *BBC NEWS*. 3 May 2006. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4965500.stm>.

9. Половинчак Ю. Методологія кількісно-змістовного аналізу інформаційних потоків. *Центр досліджень соціальних комунікацій*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=76&Itemid=387&limitstart=20.

10. Половинчак Ю. Особливості функціонування української блогосфери. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2015. III (7). Issue 42. С. 99–102.

11. Castells M. The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2008. Vol. 616. No. 1. pp. 78–93. <https://doi.org/10.1177/0002716207311877>.

12. Алексеева А. Интернет-СМИ: Теория и практики. М. : Аспект Пресс, 2010. 348 с.

13. Досенко А. К. Блог як інструмент впливу на соціум. *Світ соціальних комунікацій*. 2011. Т. 2. С. 83–85.

14. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства [монографія]. [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін]. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 260 с.

15. Олейніченко Н. Аналіз блогосфери правового спрямування як фактор вивчення суспільної думки про правотворення. *Наук. пр. Нац.*

б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2017. Вип. 48. С. 561–570. <https://doi.org/10.15407/np.48.561>.

References

1. Artamonova, I. M. (2011). Bloh-zapysy jak zhanr internet-komunikaciji [Blog as a genre of Internet communication]. *Svit socialnyh komunikacij*. T. 1. pp. 16–18 [in Ukrainian].

2. Horoshko, E. Y. (2009). Polytycheskyj blohhyhnh v hlobalnoj y lokalnoj perspektyvax [Political Blogging Locally and Globally]. *Visn. Odeskoho nacionalnoho universytetu. Ser. «Sociolohija i politychni nauky»*. T. 14. Vol. 13. pp. 335–345 [in Russian].

3. Pleschenko, K. (2013). Nyzova blohosfera jak zasib indyvidualnoho samovyrazhennja [Local Blogosphere as a Means of Individual Self-expression]. *Derzhava ta rehiony*. Serija: Socialni komunikaciji. No. 2 (14). pp. 97–101 [in Ukrainian].

4. Herring, S. C. (2007). A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.languageatinternet.org/articles/2007/761> [in English].

5. Herring, S. C.; Paolillo, J. C.; Vielba Ramos, I. [et al.] (2007). Language networks on LiveJournal. Proceedings of the Fortieth Hawaii International Conference on System Sciences. Los Alamitos, CA: IEEE Press. URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/hicss07.pdf>. <https://doi.org/10.1109/HICSS.2007.320> [in English].

6. Lord, K. M. (2006). The Perils and Promise of Global Transparency: Why the Information Revolution May Not Lead to Security, Democracy, or Peace. URL: <http://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Global-Transparency-Perils-Promise.pdf> [in English].

7. Nardi Bonnie, A. (2004). Blogging as Social Activity, or, Would You Let 900 Million People Read Your Diary? *Proceedings of the 2004 ACM conference on Computer supported cooperative work*, Vol. 6, issue. 3, pp. 222–231. <https://doi.org/10.1145/1031607.1031643> [in English].

8. Reynolds, P. (2006). Blogs: To Trust or not to Trust? [Electronic resource]. BBC NEWS. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4965500.stm> [in English].

9. Polovynchak, Yu. Metodolohiia kilkisno-zmistovnoho analizu informat-siinykh potokiv [Methodology of quantitative-content analysis of information flows]. *Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii*. URL: <http://nbuviap.gov>.

ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=76&Itemid=387&limitstart=20 [in Ukrainian].

10. Polovynchak, Yu. (2015). Osoblyvosti funktsionuvannya ukrainskoi blohosfery [Features of functioning of the Ukrainian blogosphere]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. III (7). Issue 42. pp. 99–102 [in Ukrainian].

11. Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. Vol. 616. No. 1. pp. 78–93. <https://doi.org/10.1177/0002716207311877> [in English].

12. Alekseeva, A. (2010). Internet-SMY: Teoryja y praktyka [Internet media: Theory and Practice]. M: Aspekt Press. 348 p. [in Russian].

13. Dosenko, A. K. (2011). Bloh jak instrument vplyvu na socium [Blog as a tool to influence society]. *Svit socialnyh komunikacij*. T. 2. pp. 83–85 [in Ukrainian].

14. Onyshchenko, S. O.; Horovyi, V. M.; Popyk V. I. [et al.] (2014). Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social networks as a tool of interaction between government and civil society]. Kyiv. 260 p. [in Ukrainian].

15. Oleinichenko, N. (2017). Analiz blohosfery pravovoho spriamuvannya yak faktor vyvchennia suspilnoi dumky pro pravotvorennia [Analysis of the blogosphere of legal direction as a factor in the study of public opinion on lawmaking]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Vol. 48, pp. 561–570. <https://doi.org/10.15407/np.48.561> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Yuliia Polovynchak,

Cand. Sci. (Historical), Senior Research Associate,

Director of National Legal Library,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: polovynchak.j@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>

Natalia Oleynichenko,

Chief Bibliographer of the Analytical and Forecasting Division

National Law Library,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1229-075X>

e-mail: nataole@ukr.net

Features of Information Exchanges in the Legal Blogosphere

The paper explores legal blogs as part of the professional blogosphere and a component of legal communication. Based on the analysis of the authorial and thematic structure of the Ukrainian legal blogosphere, its features as a component of the legal communications system in the Internet space, are generalized.

The aim of the study is to summarize the features of the Ukrainian legal blogosphere as a system of communications in the Internet space and a new stage of media communications functioning, caused by technological and social changes, with the subsequent clarification of the specifics of the development of its Ukrainian segment. Legal blog-projects of the Ukrainian blogosphere segment, blogging platforms and news sites were the main research base.

The purpose of the study was to find out the topics of blogs and communicative intentions of their authors. In addition, the type of platform on which the blogs were published, and authors' professional composition were analyzed.

It is statistically confirmed that the legal blogosphere as a component of professional and socio-political ones, and it could be characterized by the predominance of using blogging platforms of online publications. It is substantiated that the main focus of the content of legal blogs is to work with the legal framework, the main authors' intentions are to discuss lawmaking and regulatory acts and to advise citizens. Educational, mobilizing, politically socializing, and marketing functions of the legal blogs would be mentioned.

It is proved that blog popularity in the Ukrainian legal information space is caused by availability of this communicative service and its efficiency, and also by its user-friendliness, as well as its multi-vector social role in various communicative practices.

Keywords: social media, blogs, media convergence, legal communications, legal blogosphere

Андрій Потіха,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: pal56@ukr.net

**РЕГІОНАЛЬНІ ПАРТІЙНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ
КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО
ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ
МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ**

Проаналізовано специфіку регіональних засобів масової комунікації політичних партій як джерела дослідження діяльності місцевих осередків політичних партій в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України. Досліджено підходи до збереження інформації партійних ЗМК у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського та обласних бібліотеках південних областей України, використання інформації партійних ЗМК у процесі підготовки інформаційно-аналітичної продукції Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Наголошується на особливостях функціонування ЗМК політичних партій у південних областях України в період 1991–2019 рр. Звертається увага на збереження інформації, систематизації, опрацюванні в рамках науково-аналітичної діяльності, організації доступу до неї, створення на її основі аналітичного продукту.

Ключові слова: засоби масової комунікації політичних партій, вивчення і збереження партійних видань, НБУВ, обласні бібліотеки.

В умовах становлення в Україні інформаційного суспільства, спостерігається посилення впливу інформації засобів масової комунікації (ЗМК), які стають інструментами формування оцінок громадськістю дійсності. При цьому, як засвідчує практика, інформація ЗМК може як сприяти суспільному поступу, вирішенню актуальних завдань, так і провокувати конфлікти, і гальмувати процес позитивних суспільних трансформацій. Внаслідок удосконалення засобів масової комунікації, особливе значення в політичних відношеннях отримує інформаційна політика, яка забезпечує можливість формувати позитивний імідж політичних діячів, зокрема лідерів політичних партій, впливати на громадську думку.

Водночас у процесі становлення й удосконалення системи самоврядування важливо знати суспільні настрої місцевого населення, які форму-

ються значною мірою під впливом інформації, яку поширюють регіональні засоби масової комунікації (ЗМК) політичних партій.

Метою дослідження є охарактеризування специфіки регіональних партійних засобів масової комунікації (на прикладі південних областей України) як інформаційного джерела дослідження діяльності місцевих осередків політичних партій у бібліотечній інформаційно-аналітичній діяльності, розкриття сучасних підходів вітчизняних бібліотек до збереження інформації регіональних партійних засобів масової комунікації, систематизації, організації доступу до неї, створення на її основі аналітичного продукту.

Враховуючи інформаційно-комунікативний потенціал регіональних партійних ЗМК, їх вплив на суспільні процеси в регіонах України, з одного боку, і функціонування в руслі певних ідеологій – з іншого, вони розглядаються не лише як інструменти інформування громадськості щодо цілей і завдань партії, діяльності її окремих представників, а і як інструмент боротьби з опонентами. У цьому контексті справедливим є висновок стосовно того, що партійні ЗМК сприяють інтеграції окремих груп суспільства, але водночас чинять дезінтеграційний вплив на суспільство, у цілому.

Регіональні партійні ЗМК є складовою інформаційних ресурсів, які відіграють важливу роль у суспільних процесах. Як зазначив В. Горовий у своїй роботі «Перспективи глобальної інформатизації в національному вимірі», «розвиток інформатизації, що є відповіддю на об'єктивний процес ускладнення та урізноманітнення сучасних викликів дійсності в процесі еволюції людства, є його закономірною реакцією на зростаючу складність еволюційної проблематики. Удосконалення соціальної структури нового інформаційного суспільства, зростаюче відображення в його інформаційній діяльності інтересів різних його соціальних груп, зростаючі запити на нове інфотворення – усе це обумовило розширення й урізноманітнення системи суспільно значущих джерел інформаційних ресурсів, інформаційних баз, їх збереження, структуризації та організації використання» [1, с. 21].

Аналіз різних аспектів теоретичних та практичних питань функціонування ЗМК у сучасних умовах відображено в наукових працях таких авторів, як: О. Гриценко, В. Здоровега, В. Королько, С. Костилова, В. Різун, С. Телешун. Щодо впливу ЗМК на формування громадської думки і суспільну свідомість, то тут привертають увагу роботи таких науковців, як: В. Зливков, Г. Осика, М. Присяжнюк, Г. Шиллер. Сучасним електронним ЗМК присвячені роботи М. Вершиніна, С. Туронка та багатьох інших науковців.

Слід відзначити, що в роботах вищеназваних авторів партійні ЗМК розглядаються лише побіжно. Серед праць, присвячених безпосередньо партійним ЗМК, цікавими є дослідження В. Георгієвської, В. Довгича, Р. Турія, Ю. Фінклера, П. Шевченка, В. Яблонського, щоправда, вони не розглядали ЗМК політичних партій з позицій бібліотечної практики. Тим більше мало аналізувалися регіональні ЗМК політичних партій.

Партійні ЗМК та їх роль у розбудові демократичного суспільства в Україні все ще не достатньо розкриті у фахових наукових публікаціях. Разом з тим ЗМК для партій є найдоступнішим засобом пропаганди поглядів та ідей, а також активним учасником процесу масової комунікації. Але проблема багатьма науковцями розглядається переважно в загальному контексті ЗМІ.

Регіональні ЗМК політичних партій можуть бути об'єктом дослідження науковців та аналітичних служб бібліотек. Адже «результатом ефективного використання потенціалу наукових і науково-аналітичних підрозділів, книжкового фонду та електронних баз бібліотеки, можуть бути підготовка аналітичних матеріалів, проведення досліджень, оприлюднення й обговорення підсумків роботи із залученням широкого кола користувачів, що в підсумку істотно підвищить суспільний резонанс діяльності різноманітних неурядових організацій і сприятиме розширенню соціально-комунікаційної діяльності бібліотек. Причому вітчизняні бібліотеки вже мають позитивний досвід такої співпраці» [4, с. 32].

Важливим елементом демократичної політичної системи є політичні партії, процес формування яких іще триває. Постійно з'являються нові партії і зникають деякі інші. Станом на 1 січня 2020 р. в Україні офіційно зареєстровані 349 політичних партій [9].

Всі вони намагаються комунікувати з громадськістю і з владою, зокрема і через ЗМК, які відіграють важливу роль у пропаганді їх ідей здебільшого на місцевому рівні. У цьому випадку ЗМК відіграють роль посередника між громадськістю і лідерами політичних сил. Цей посередник не просто транслював інформацію, а й інтерпретував її з позицій певної політичної ідеології, намагаючись впливати на громадську думку на користь певної соціальної групи. З одного боку, політичні партії узагальнювали думку громадян і доносили її до влади і широкої громадськості, а з іншого – роз'яснювали широким масам політику, яка проводилася владою, формуючи в них специфічний політичний світогляд і впливаючи на громадську думку, у цілому. Як зазначає Т. Гранчак, «оформлення політичних партій, як і поширення преси, сприяло включенню широких мас у процес політичної комунікації, створювало умови для її

висхідного вертикального руху, на відміну від переважаючої в попередні часи низхідної тенденції. Функціонування політичних партій надало поштовху розвитку зворотного зв'язку в моделі політичної комунікації, в тому числі й за рахунок залучення громадськості завдяки механізму виборів до процесу управління» [2, с. 159].

Дослідник партійного будівництва М. Дюверже вважав, що будь-яка система партій являє собою рамки, що передбачаються для громадської думки, які її формують і одночасно деформують. «Зазвичай розглядають існуючу в країні систему партій як похідну від структури її громадської думки. Але на тих же засадах можна стверджувати і зворотне: структура громадської думки є наслідком системи партій – такої, як вона склалася в результаті історичних обставин, політичного розвитку та всієї сукупності складних факторів, у якій провідну роль відіграє виборча система. Відносини між громадською думкою і партіями аж ніяк не односпрямовані; вони утворюють якусь тканину тісно переплетених взаємних дій і реакцій» [3, с. 450].

Партійні ЗМК відіграють важливу роль у період виборчих кампаній. На думку науковців, «вирішальна частина будь-якої передвиборчої агітації – це кампанія в засобах масової інформації, яка більшістю виборців не сприймається як виборча кампанія, бо вона проводиться постійно. Вона становить собою політику як таку. Через неї виборці дізнаються про політичні події, читають коментарі до них, стають свідками політичних дебатів між політиками та партіями» [8, с.120].

Політичне життя і дебати політиків про повсякденні події знаходять відображення у виборчій кампанії. Необхідність політичної дії залишається. Під час виборчих кампаній зростає інтерес до політиків, до їхніх реакцій, аргументів, їхньої тактики у виборчій кампанії, стратегії та іміджу. Під час виборчої кампанії політики більше, ніж звичайно, опиняються в центрі уваги. Тож природно, що в цей період партійні ЗМК посилену увагу приділяють висвітленню політичних програм і намірів, а також різноманітних піар-заходів. У рамках політичної кампанії політики намагаються не лише реагувати на події, а й давати привід для витлумачення політичної програми, що також знаходить відображення в матеріалах ЗМК [8, с.120].

Після проголошення незалежності України преса була важливим чинником формування громадської думки, а відтак важливим чинником влади. Це розуміли лідери різних політичних партій, які намагались налагодити випуск партійних видань, з метою забезпечення інформаційного супроводу діяльності партійних організацій. Насамперед мова йде

про пресу – апробований суспільним досвідом ефективний інструмент впливу на громадську думку.

Новостворені політичні сили започаткували ряд партійних видань, які були покликані донести до читача основні засади політичної діяльності цих партій. Партійна преса мала свою особливість: вона менш залежна від бізнесу і не стала рупором тих, хто платить більше. Натомість вона залежна від партії та партійних вождів.

У 1991 р. активізували діяльність усі політичні сили і намагалися за допомогою ЗМК залучити на свою сторону якомога більше громадян. Значно зросла видавнича діяльність – в Україні було видано близько 80 назв партійних газет, без урахування комуністичних (до заборони КПУ). Проте ці газети видавалися рідко, іноді навіть були не зареєстровані, видавалися у формі агітаційних листків. Такі видання майже не потрапляли до бібліотек і стали рідкістю. Якщо звернутися до видань, які зберігаються в НБУВ, то можна зробити висновок, що найкраще в газетному фонді бібліотеки представлені видання громадської організації «Народний рух України за перебудову» – 32 з 80 назв. Причому НРУ мав свої видання майже в усіх регіонах України, але найбільше в Західній Україні.

Проте в південних областях України переважали видання лівого спрямування. Починаючи з 1991 р. до поч. 2000-х років, у південних областях кількість регіональних видань політичних партій постійно змінювалась. Більшість газет належала впливовим на той час політичним силам.

У кінці ХХ – поч. ХХІ ст. у Запорізькій області існувало 85 зареєстрованих партійних організацій обласного рівня. Найчисельнішими та найкраще структурованими серед них були СДПУ(о), Аграрна партія України (АПУ), «Партія регіонів», «Батьківщина», Комуністична партія України (КПУ). Саме вони проводили найбільш активну інформаційну політику в регіоні за допомогою друкованих видань. У Запорізькій області було зареєстровано 462 друкованих видання, з яких регулярно виходить приблизно половина. 34 з усіх зареєстрованих видань є державними. Політичні партії видавали понад 10 газет. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека частину з них зберігає у своїх фондах, але окремо їх не виділяє. Натомість у газетному фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігалися такі газети: «Коммунист Запорожья» (КПУ), «Компас» (КПУ), «Народная газета» (КПУ), «Слово правды» (КПУ), «Патриот Приазовья» (КПУ, СПУ), «Правда Мелитополя» (КПУ, СПУ), «Запорожский большевик» (Партия коммунистов большевиков КПБУ), «Майдан» (УРП), «Славне Запорижжя» (НРУ), «За реформи й

порядок» (Реформи й порядок) інші видання до бібліотек не надходили. Усі ці газети видавались у Запорізькій області. Проте навіть ця невелика частина друкованих видань залишається маловивченою, не дивлячись на те, що в них зберігається важлива інформація про діяльність місцевих осередків політичних партій.

У Миколаївській області станом на 2006 р. було зареєстровано 277 друкованих періодичних видань, зокрема 261 газета та 16 журналів. Однак постійно виходили 84 видання (79 газет та 5 журналів), інші ж або перебували в стадії реорганізації чи ліквідації, або відновлювали свою роботу лише під час виборчих кампаній. Загальний декларований наклад усіх ЗМІ, що постійно виходили, – близько 500 тис. примірників.

У Миколаївській області на поч. 2000-х років було зареєстровано 16 видань, заснованих політичними партіями та рухами (5,2 % від загальної кількості зареєстрованих друкованих ЗМІ), з них систематично виходили в період 1991–2006 рр. Такі газети: «Заповіт Леніна» (КПУ), «Трудовая Николаевщина» (КПУ), «Комуніст Казанків» (КПУ), «Ліберальна газета» «Ліберальна партія України (ЛПУ), «Соціал – демократ» (СДПУо), «Український південь» (НРУ), «Аграрная Николаевщина» (АПУ), «Николаевщина аграрная» (АПУ), «Наша Батьківщина» («Батьківщина»). Всі ці видання можуть бути досліджені у фондах НБУВ.

Навіть після масового переходу політичних партій до використання електронних ресурсів (Інтернет) у регіоні продовжували реєструвати незначну кількість друкованих видань. Зокрема, такі газети: «Слово Батьківщини» (Доманівська районна організація політичної партії «Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”» 2007 р.), «Новоодеський регіон» (Новоодеська районна організація «Партії регіонів» 2009 р.), «Партийная газета “Солидарность. Николаевщина”» (Блок Петра Порошенка 2015 р.), «Шляхом Відродження» (Миколаївська обласна організація політичної партії «Відродження» 2016 р.), «Наш край – Миколаївщина» (політична партія «Наш край» 2016 р.), «Доманівка наша Батьківщина» (Миколаївська обласна організація політичної партії «Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”» 2018 р.), «Наша Батьківщина» (Миколаївська обласна організація політичної партії «Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”» 2018 р.), «Слово Ляшка» Миколаївщина» (Радикальна партія Олега Ляшка 2018 р.) [7].

Одеська область має розвинуту систему міських та регіональних аудіовізуальних засобів масової інформації. За цільовим призначенням серед зареєстрованих обласних друкованих видань на 2006 р. налічувалося 123 загальнополітичних (23 %), 89 рекламних (17 %) і стільки ж інформаційних (17 %), 115 науково-популярних (21 %).

З 1991 р. тут було зареєстровано понад 10 партійних видань. Деякі з них зберігаються в загальному газетному фонді в Одеській обласній універсальній науковій бібліотека ім. М. С. Грушевського. Більшість найменувань газет зберігається в НБУВ: «Большевик» (Партия большевиков), «Голос одесских либералов» (ЛПУ), «Искра» (КПУ), «Правда Причерноморья» (КПУ), «Вестник Болград» (КПУ), «Слово коммуниста» (КПУ), «Чорноморський тижневик» (Народно-демократична партія НДП).

У Херсонській області також активно зростала інформаційна політика партій. Перші осередки політичних партій з'явилися в області на зламі 80–90-х років: у грудні 1989 р. був створений осередок Народного руху України, наступного року виникли осередки Української республіканської партії та Партії демократичного відродження України. У жовтні 1991 р. як тимчасовий притулок політично невизначених «справжніх» комуністів була створена обласна організація Соціалістичної партії. Через півроку Херсонщина стала батьківщиною власної всеукраїнської політичної партії – саме в цьому регіоні була створена Селянська партія України. На початок липня 2003 р. на Херсонщині було зареєстровано 77 обласних організацій політичних партій.

В області простежувалася стійка тенденція до збільшення кількості місцевих засобів масової інформації, зокрема партійних видань, які надійшли до газетних фондів Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гончара та НБУВ. У цих бібліотеках підготовлені довідники, наукові роботи та аналітичні матеріали щодо значимості збереження інформації партійних видань в регіонах.

У газетному фонді НБУВ зберігаються більше десяти найменувань різних газет, які видавалися політичними партіями в Херсонській області. Станом на 2002 р. їх було вісім: «Вірність» (КПУ), «Прапор жовтня» (КПУ), «Промінь» (КПУ), «Народний вісник Бериславщини» (НРУ), «Наш край» (НРУ), «Селянська правда» (СелПУ), «Справедливість» (СПУ), «Степова Україна» (КУН).

Ще низка газет були зареєстровані пізніше, але вони не всі надійшли до бібліотек: «За справедливість» 1995 р. (КПУ), «Гаврійський регіон» 1999 р. (СДПУо), «Захисник Вітчизни» 2005 р. (Партії захисників Вітчизни), «Вісник “Батьківщини” – Цюрупинськ» 2008 р. («Батьківщина»), «Батьківщина Каланчак» 2010 р. («Батьківщина»), «Пульс регіону» 2011 р. («Партія регіонів»), «Партійна газета “Солидарність. Херсонщина”» 2015 р. (Блок Петра Порошенка «Солидарність»), «“Опозиційний блок” в Херсонській області» 2015 р. («Опозиційний блок»), «Аграрна партія України. Вісник Херсонщини» 2015 р. (АПУ), «Наш край – Херсон-

щина» 2016 р. (Політична партія «Наш край»), «“Слово Ляшка” Херсонщина» 2018 р. (Радикальна партія Олега Ляшка) [6].

Фахівцями підготовлено довідник «Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олесея Гончара, 1865–2009 рр.», у якому є опис газет, які надходили до бібліотеки. У цій роботі можна знайти інформацію про надходження газет політичних партій, які видавались у цьому регіоні [5].

На сторінках довідника ми можемо знайти інформацію про видавців, кількість номерів, які зберігаються в бібліотеці, тираж та роки коли видавались газети. Крім того, працівники Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гончара здійснюють постійний аналіз надходжень друкованих видань та аналізують інформацію електронних ЗМК. Зокрема, Науково-методичний відділ здійснює функції методичного та координаційного центру для публічних бібліотек Херсонської області з питань бібліотекознавства, співпрацює з бібліотеками різних типів і форм власності. З 2013 р. усі складові методичної діяльності: інформаційна, аналітична, дослідницька, освітня та консультаційна презентуються на сайті «Методист online».

Працівники відділу ведуть картотеку статей в електронному та картковому вигляді, надають консультації з методики пошуку інформації, зі складання списків літератури. Бібліографи відділу формують електронну БД «MGZN – БД періодика», беруть активну участь у роботі «Віртуальної довідкової служби» бібліотеки, виконують складні довідки за запитам читачів; здійснюють масове та групове інформування через сайт відділу «Віртуальний бібліограф».

Відділ очолює роботу пункту «Правове довідкове бюро», який був створений у рамках проекту «Мережа Пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках України». На базі відділу наукової інформації та бібліографії діють Клуб любителів історії «Клію» та Клуб поглиблення знань з ділової української мови «Дивослово». Відділ наукової інформації та бібліографії є координатором довідково-бібліографічного обслуговування в бібліотеці (електронна адреса відділу <https://lib.kherson.ua/departments.htm>).

Подібний бібліотечний відділ є й у Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці. При Одеській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Грушевського діє відділ періодичних видань. У відділі читач може отримати найсучаснішу інформацію з різних галузей знань з 200 назв журналів та 35 найменувань газет українською та російською мовами (<https://biblioteka.od.ua/>).

При Запорізькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. М. Горького також діє сектор періодичних видань та нових надходжень літератури. Тут зберігаються та опрацьовуються інформаційні джерела, періодичні видання України, Росії, країн СНД (понад 1000 назв газет, журналів, інформвидань). Працівники сектору надають у користування комплекти періодики, які зберігаються в бібліотеці з 1945 р. У залі нових надходжень користувачі мають змогу ознайомитися з новою літературою, скористатися правом першопрочитання нових надходжень документів.

Щоправда, у вищеназваних бібліотеках окремо не вивчаються партійні видання, вони зберігаються в загальних фондах, і дослідники, при необхідності серед цих видань можуть знайти інформацію, яку поширюють ЗМК політичних партій. Потужні аналітичні центри, які займаються вивченням і збереженням інформації різних ЗМК, зокрема і партійних, є не в усіх бібліотеках.

Найбільш відомим аналітичним центром є Служба інформаціо-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) – структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Працівники СІАЗ вивчають інформацію різних джерел і готують аналітичні матеріали для владних структур і для наукової роботи дослідників державного будівництва та історичних процесів в Україні і за її межами. Серед джерел використовуються і ЗМК політичних партій. Науковцями СІАЗ підготовлено низку наукових публікацій, у яких акцентується увага на основних тенденціях розвитку сучасних ЗМК у мережевому середовищі в умовах глобалізації та посилення небезпечних інформаційних впливів, а також узагальнюється досвід адаптації бібліотечно-інформаційної та науково-аналітичної діяльності інформаціо-аналітичних підрозділів НБУВ до роботи з такими ресурсами. Підготовлена низка матеріалів на основі інформації друкованих видань.

Останнім часом значно скоротилася кількість друкованих видань політичних партій. Представники різних політичних сил все більше приділяють уваги електронним ресурсам (Інтернету). Також все більше наукової уваги приділяється зростанню впливу мережних ЗМК – інтернет-ЗМІ та соціальних медіа.

Усі політичні партії, які мають таку можливість, створюють в інтернет-середовищі офіційні веб-сайти, а політичні партії – власні веб-сайти мають партійні регіональні відділення. Наприклад, у партії «Об'єднання "Самопоміч"», крім офіційного веб-сайту, функціонують також веб-сайти запорізького (zp.samopomich.), миколаївського (mykolaiv.

samopomich.ua), одеського (odesa.samopomich.ua), (херсонського samopomich.ks.ua) тощо партійних осередків, мережа яких охоплює практично всі регіони України.

Проте ця партія мала низький рейтинг у південних областях, а згодом втратила популярність і в інших. Ще одна партія «Наш край» тривалий час набирала сили в південному регіоні, але також її рейтинг знизився. Її інформаційна політика проводиться, зокрема за допомогою сайту (<https://nashkray.org/>), регіональних сайтів поки що немає.

Найбільше привертає увагу науковців і аналітиків інформаційна політика партій, які перемогли на парламентських виборах 2019 р. та увійшли до складу Верховної Ради України.

Партія «Слуга народу» – переможець виборів, одна з наймолодших партій, яка нарощує свій інформаційний потенціал. Але ще лише розвиває свої регіональні структури. Тому використовує центральні канали комунікації з виборцями. Зокрема, на сайті (<https://sluga-narodu.com/>) ми можемо дізнатись про діяльність партії в усіх регіонах, але окремі регіональні сайти можливі в перспективі. Складові сторінки сайту: головна, програма партії, депутати, новини, блог. Через цей сайт будь-хто може ознайомитись із заходами, які проводять представники партії поспілкуватись із ними через соціальні мережі.

Подібна ситуація щодо інформаційної політики партії «Голос», яка також має центральний сайт (<https://goloszmin.org/>) і сайт київського відділення. Інші регіональні сайти можливі в перспективі. На сайті цієї партії також можна ознайомитись з діяльністю партії, у цілому, і в регіонах, зокрема. Складові сайту: програма, новини, контакти, Команда Змін, Голос.Київ.

Партія «Оппозиционная платформа – За життя» має свій сайт (<http://zagittya.com.ua/ua>) і готує регіональні сайти. Вони вже в розробці. За допомогою своїх ЗМК, зокрема сайтів і сторінок у соціальних мережах, партія здійснює свою інформаційну політику, яка має значну підтримку в південних областях. Складові сайту: мирний план, партія, новини, ініціативи, приєднатися, контакти.

Натомість партії із значним досвідом мають розгалужену інформаційну систему. За допомогою різних ЗМК партійці постійно поширюють інформацію про діяльність партії та критикують владу і своїх опонентів, підтримуючи зв'язок з виборцями, зокрема і через регіональні ЗМК. Сайт партії «Батьківщина» (<https://ba.org.ua/>) має структуру: структура партії, регіональні осередки, статут партії, передвиборна програма, символіка, реквізити, фракція, прес-центр, фото, відео, анонси, новини, новини регіонів, контакти.

Крім того, через центральний сайт можна перейти на регіональні, зокрема: Запорізька область (<http://vob.zp.ua/>), Миколаївська область (<http://batkivshchyna.mk.ua/>), Одеська область (<http://www.vo-batkivshchyna.od.ua/>), Херсонська область (<http://batkivshina.ks.ua/>). Саме тут розміщується інформація про діяльність партійних осередків, яка може бути використана дослідниками при вивченні ситуації в регіонах. Адже це досить важливо в період децентралізації і формування нових органів місцевого самоврядування.

Прикладом активної діяльності «Батьківщини» в південних областях можуть бути такі публікації, які поширюються через регіональні сайти: «Запорізька “Батьківщина” долучилася до блокування аграріями автошляхів», «Миколаївські “батьківщинівці” придбали обладнання для пологового будинку», «Депутат облради Олександр Барський організував екскурсію для дітей», «Завдяки “Батьківщині” в Херсоні встановлять індивідуальні теплові пункти» тощо.

Партія «Європейська солідарність» (сайт <https://solydarnist.org/>) також має розгалужену регіональну систему комунікації. За допомогою сайтів обласних відділень партії «Європейська солідарність» інформує виборців про важливі події в регіонах та у країні, у цілому. Регіональні відділення відіграють важливу роль при підготовці до наступних виборів до місцевих органів влади. «Європейська солідарність», окрім центрального сайту використовує і сайти обласних осередків, зокрема: Запорізька область (zaporizhia.solydarnist.org), Миколаївська (mykolaiv.solydarnist.org), Одеська (odesa.solydarnist.org) та Херсонська області (kherson.solydarnist.org).

На сторінках регіональних ЗМІ керівники «Європейської солідарності» інформують виборців про основні заходи партійців у регіонах і критикують владу. Інформація переважно має пропагандистський характер. Подібні публікації поширюються опозиційними партіями. Наприклад: «Запорізькі партійці отримали високі результати на громадських праймеріз», «Активні та продуктивні вихідні для “Солідарної Молоді” Миколаївщини!», «Миколаївщина: “Червоні лінії” для Зеленського», «Каланчацькі активісти партії провели толоку в парковій зоні селища» тощо.

У таких умовах користувачі інформації можуть не лише оперативно одержувати інформацію, а й налагодити за допомогою інтернет-технологій комунікацію з представниками партії. Інтерактивні технології створюють належні умови для діалогічної комунікації, коли споживач інформації зі свого боку може стати автором повідомлення. Партійне керівництво має в такий спосіб змогу оперативно отримувати інфор-

мацію про те, які проблеми найбільше турбують виборців та оперативно вживати певні заходи для їх вирішення.

Зростаючий потік інформації в партійній комунікації відіграє важливу роль у контексті формування порядку денного партійних завдань, адже дає змогу враховувати під час визначення партійної політики об'єктивні суспільні потреби та регіональну специфіку. Розроблені на основі такої інформації партійні цілі більше відповідатимуть очікуванням громадськості, а отже, здобуватимуть її підтримку.

Щоправда, інформація на партійних сайтах і в соціальних мережах легко доступна лише протягом нетривалого часу, який визначається, з одного боку, періодом політичної активності партії, з іншого – специфікою інтернет-платформи, адже в соціальних мережах старі повідомлення перекриваються новими, натомість ефективні пошукові інструменти відсутні. Варто також враховувати, що частина інформації може бути видалена власниками сторінки і зникне назавжди. Тому існує ризик втрати інформації, що актуалізує питання її своєчасного архівування і збереження.

У таких умовах зростає роль інформаційно-аналітичних служб бібліотек, одним з напрямів діяльності яких є збереження інформації інтернет-ресурсів, зокрема партійних ЗМК, шляхом аналітико-синтетичного перетворення первинної інформації та підготовки консолідованої інформації, представленої в інформаційно-аналітичних продуктах бібліотек.

Використовуючи матеріали друкованих та електронних ЗМК, аналітичні служби, зокрема СІАЗ, формують електронні колекції та налагоджують систему підготовки консолідованих інформаційно-аналітичних продуктів, які представлені в журналі «Україна: події, факти, коментарі», бюлетені оперативної інформації електронних видань для керівників та їх референтів «Резонанс», інформаційний щотижневий бюлетень за матеріалами ЗМІ «Політичні організації в демократичному процесі».

Отже, регіональні ЗМК політичних партій є важливим джерелом вивчення суспільно-політичної ситуації в регіонах, формування владних структур, діяльності регіональних осередків політичних партій. При цьому важливу роль у вивченні та збереженні інформації партійних ЗМК відіграють бібліотеки, які опрацьовують інформацію, готують консолідовані матеріали і допомагають дослідникам у підготовці наукових робіт, а також аналітичних статей.

Список бібліографічних посилань

1. Горовий В. Перспективи глобальної інформатизації в національному вимірі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 19–28. <https://doi.org/10.15407/np.53.019>.
2. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 481 с.
3. Дюверже М. Политические партии. М. : Академический проект, 2002. 560 с.
4. Закіров М. Актуалізація проблеми еволюції соціально-комунікаційної функції бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 29–38. <https://doi.org/10.15407/np.53.029>.
5. Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олесья Гончара, 1865–2009. *Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гончара* ; уклад. Л. І. Зелена. Херсон, 2012. 269 с.
6. Перелік друкованих засобів масової інформації, зареєстрованих Головним територіальним управлінням юстиції у Херсонській області. URL: <https://data.gov.ua/dataset/8d62ab93-689d-4c63-b788-99a5e3fe73aa/resource/6405ed7f-b794-4cf8-9fd2-3a01d9d33690/download/perelik-zareistrovanikh-zmi-19-04-2>.
7. Перелік зареєстрованих Головним територіальним управлінням юстиції у Миколаївській області друкованих засобів масової інформації станом на 20.03.2019. URL: <https://data.gov.ua/dataset/c045da4a-2f9f-4067-b6a9-8de7683b4029/resource/473ab5ef-ac34-49c4-beb8-1c9ff1f43c76/download/perelik-zareistrovanikh-golovnim-t>.
8. Політичні партії в демократичному суспільстві [упоряд.: Й. Тезінг, В. Гофмайстер]. Київ, 1997. 126 с.
9. Політичні партії. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561>.

References

1. Horovyi, V. (2019). Perspektyvy hlobalnoi informatyzatsii v natsionalnomu vymiri [Prospects of global informatization in the national dimension]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 19–28. <https://doi.org/10.15407/np.53.019> [in Ukrainian].
2. Hranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and

political communication]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

3. Dyuverzhe, M. (2002). Politicheskie partii [Political parties]. Moscow: Akademicheskij proekt [in Russian].

4. Zakirov, M. (2019). Aktualizatsiia problemy evoliutsii sotsialno-komunikatsiinoi funktsii bibliotek [Updating the problem of the evolution of the social and communication function of libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 29–38. <https://doi.org/10.15407/np.53.029> [in Ukrainian].

5. Zelena, L. I. (2012). Mistsevi hazety u fondakh Khersonskoi oblasnoi universalnoi naukovoï biblioteky imeni Olesia Honchara, 1865–2009 [Local newspapers in the holdings of the Oles Honchar Kherson Regional Universal Scientific Library, 1865–2009]. *Kherson. obl. univers. nauk. b-ka im. O. Honchara* [in Ukrainian].

6. Perelik drukovanykh zasobiv masovoï informatsii, zareiestrovanykh Holovnym terytorialnym upravlinniam yustytsii u Khersonskii oblasti [List of print media registered by the Main Territorial Department of Justice in Kherson Oblast]. *data.gov.ua*. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/8d62ab93-689d-4c63-b788-99a5e3fe73aa/resource/6405ed7f-b794-4cf8-9fd2-3a01d9d33690/download/perelik-zareiestrovanikh-zmi-19-04-2> [in Ukrainian].

7. Perelik zareiestrovanykh Holovnym terytorialnym upravlinniam yustytsii u Mykolaiivskii oblasti drukovanykh zasobiv masovoï informatsii stanom na 20.03.2019 [List of print media registered by the Main Territorial Department of Justice in Mykolaiv region as of 03/20/2019]. *data.gov.ua*. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/c045da4a-2f9f-4067-b6a9-8de7683b4029/resource/473ab5ef-ac34-49c4-beb8-1c9ff1f43c76/download/perelik-zareiestrovanikh-golovnim-t> [in Ukrainian].

8. Tezhin, Y., Hofmaister, V. (1997). Politychni partii v demokratychnomu suspilstvi [Political parties in a democratic society]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Politychni partii – Ministerstvo yustytsii Ukrainy [Political Parties – Ministry of Justice of Ukraine]. *minjust.gov.ua*. Retrieved from <https://minjust.gov.ua/m/4561> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Andrii Potikha,

PhD (Social Communications), Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: pal56@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4750-1542>

Political Parties Regional Mass Media as an Information Source for Research into Specifics of the Activities of Its Local Organizations

The specificity of the regional mass media of political parties as sources of research on the activities of local organizations of political parties in the information and analytical activities of libraries in Ukraine is analyzed. The approaches to the preservation of party mass media information in the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine and regional libraries of the southern regions of Ukraine, the use of information from party mass media in the preparation of information and analytical products by library analytical services are investigated. The features of the functioning of political parties media in the southern regions of Ukraine in the period 1991–2019 are noted. Attention is drawn to the preservation of information, systematization, processing within the framework of scientific and analytical activities, the organization of access to it, the creation of an analytical product on its basis.

The process of improving the media of communication has been analyzed, because information policy is of particular importance in political relations, and provides the opportunity to create a positive image of political figures, in particular leaders of political parties, to influence public opinion.

Given the information and communication potential of the Ukrainian political parties media, their impact on social processes in the regions of our state, on the one hand, and functioning in line with certain ideologies, on the other hand, they are considered by the very parties not only as way to inform the public about the parties goals and objectives, its individual representatives, but also as a space to fight opponents. In this context, it is true that party mass media contribute to the integration of certain groups of society, but at the same time they have a disintegrating effect on society as a whole. Regional party media is an integral part of information resources that play an important role in public processes.

It is concluded that political parties regional mass media are an important source to study socio-political situation in the regions, formation of power structures, activities of political parties regional branches. At the same time, libraries that process information, prepare consolidated materials and help researchers in the preparation of scientific papers and analytical articles play an important role in study and preservation of information from party mass media.

Keywords: media of political parties, study and preservation of party publications, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, regional libraries.

Валентина Медведєва,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: vilena_21@ukr.net

**ПРОТИСТОЯННЯ НЕГАТИВНІЙ
ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ
У ВІТЧИЗНЯНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

У статті досліджено потенційні та реальні інформаційні загрози для вітчизняної інформаційної безпеки України. Аналізується сучасний стан інформаційної безпеки та захист національного інформаційного простору від негативних інформаційних впливів. Приділяється увага протистоянню інформаційній агресії в українському інформаційному просторі. Розглянуто впровадження дієвих механізмів протидії негативним інформаційним впливам та питання, пов'язані з пошуком інноваційних шляхів захисту інформаційного простору України.

Ключові слова: інформаційна безпека України, інформаційна агресія, інформаційний простір, пропаганда, інформаційні війни, державна інформаційна політика, інформаційні загрози.

За останні роки присутність Російської Федерації в інформаційному просторі України невпинно зростає. Нині Росія застосовує у війні з Україною і світом свою найновітнішу зброю масового враження великої потужності – інформаційну.

На сьогодні наш ворог суттєво впливає на політичну, соціальну, економічну, гуманітарну складові життя України. РФ намагається втрутитися в інформаційний простір, порушує кібербезпеку, вдається до політичних та технологічних маніпуляцій. Водночас специфіка вторгнення Росії в Україну, коли Російська Федерація анексувала український Крим і майже п'ять років точиться кровопролитна війна на Донбасі, робить надважливою інформаційну складову. Проблематиці забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформаційної агресії в різних її проявах присвятили свої дослідження багато науковців. Вивченню та розгляду цієї тематики надавали значну увагу у своїх наукових дослідженнях такі науковці, як: Г. Почепцов, С. Гнатюк, Д. Дубов, Т. Савчук, М. Хилько, В. Горбулін, В. Горовий, А. Галаган, М. Дмитренко та ін.

Метою цієї статті є дослідження протистояння негативним інформаційним загрозам у сучасних умовах.

Більш деталізованого опрацювання заслуговує дослідження питання вироблення ефективних засобів протидії інформаційній агресії в контексті зміцнення інформаційної безпеки, захисту національного інформаційного простору, застосування сучасних методів інформаційного захисту в країні.

Насамперед система інформаційного захисту цілої країни вимагає заздалегідь продуманої роботи та залучення величезних інформаційно-технічних ресурсів. У випадку зовнішньої агресії така система може гарантувати безпеку та захист інформаційного простору країни [1].

Головний вплив інформаційної зброї спонукає окремі країни реалізовувати агресивну інформаційну політику щодо інших, які вимушені провадити політику захисту від чужого інформаційного впливу.

Основний уклін РФ робить якраз на гібридну агресію, кібератаки, атаки на кібернетичний простір, на об'єкти загостреної інфраструктури. Також другий вектор – це інформаційні впливи, фейкові новини та атаки на інформаційний простір України [2].

Слід зазначити, що постійний вплив фейків, навіювань російської пропаганди сприяє викривленню реальності щодо європейської та євроатлантичної інтеграції в українському інформаційному просторі. РФ намагається протидіяти європейській та євроатлантичній інтеграції через маніпуляції та перекручування інформації [3].

Ще одним злочином є зачистка інформаційного простору від незалежної журналістики, внаслідок чого з окупованого Криму виїхали десятки журналістів та ЗМІ. Новим явищем в умовах окупації стало вичавлення громадянського опору та громадської журналістики, які стали відповіддю на численні політичні переслідування, репресії та знищення свободи слова та свободи вираження. На додачу до цього в Криму активно вмонтовуються у свідомість громадян України нові міфи та наративи Кремля щодо України. Їх мета одна – масштабна дискредитація, аби максимально дистанціювати Крим від України [4].

Негативна агресія Російської Федерації проти України стала довгостроковим чинником впливу на українську політичну, економічну, військову та соціальну дійсність.

Очевидно, що у веденні гібридної війни РФ проти України особливе місце посідають акти інформаційно-психологічного впливу, що надають можливість країні-агресору всупереч міжнародному праву досягати своїх цілей з використанням людських ресурсів країни – об'єкта інтервенції

або агресії, та людських ресурсів інших країн з одночасним зменшенням впливу міжнародної спільноти на власні агресивні дії.

При цьому для забезпечення масового впливу на цільові аудиторії керівництво країни-агресора вивело інформаційно-пропагандистську діяльність на якісно новий рівень і створило умови для її перетворення на один з головних видів забезпечення воєнних дій. Рішення про це було спрямоване на підвищення ефективності дій в інформаційній сфері в спосіб активного використання сучасних соціальних технологій, а також розширення взаємодії всіх військових і цивільних інформаційно-пропагандистських структур.

Майже всі прийоми і підходи, адаптовані до сучасності та з використанням досягнень науково-технічного прогресу, тією чи іншою мірою використовуються російською спецпропагандою в гібридній війні проти Української держави.

Водночас сприятливі умови домінування в інформаційному просторі, відсутність мовних бар'єрів, значний досвід в організації пропагандистських заходів, надають Росії змогу здійснювати інформаційно-психологічне протистояння, поширюючи медіа-продукцію одночасно і на Україну, і на своє внутрішнє середовище без додаткового оброблення. Тому для ведення інформаційної війни назовні РФ використовує спеціально створені та фінансовані ЗМК, неурядові та суспільно-політичні організації, агентів впливу та «корисних ідіотів». При цьому тези і меми російської спецпропаганди, оприлюднені за кордоном, пізніше повторюються в російському інформпросторі вже як погляди представників міжнародної громадськості.

Безперечно, використання інформаційно-психологічного складника гібридної війни РФ спрямоване на ослаблення внутрішніх і міжнародних позицій об'єкта агресії – України – і забезпечення сприятливих умов для насильницьких дій воєнного характеру, створення перешкод для функціонування систем ухвалення рішень і управління нашої держави, маніпулювання громадською думкою на глобальному, регіональному, національному рівнях тощо [5].

На сьогодні український інформаційний простір слабо захищений. В Україні відсутні:

- нормативна база;
- системний підхід;
- державні органи боротьби з інформаційною агресією;
- механізми активного протистояння з антиукраїнською пропагандою і дезінформацією та ін. [5].

Нині серед основних напрямів по забезпеченню інформаційної безпеки в Україні, можна виокремити врегулювання доступу в наш інформаційний простір. Потрібно звернути увагу на так звану громадську неурядову складову. Вона має стати основою, базою. Слід звертатися до патріотичної, національної частини. Для цього треба створити систему конституційних змін існуючих структур в інформаційній сфері [6].

Слід зазначити, що Міністерство інформаційної політики стало головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного простору України, зокрема, з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів.

Першорядними положеннями роботи МІП стали:

- сприяння суспільно важливої інформації в Україні та за її межами;
- забезпечення функціонування державних інформаційно-технічних ресурсів;
- забезпечення здійснення реформ ЗМІ щодо суспільно важливої інформації [1].

Крім того, Міністерством інформаційної політики України започатковано та проводяться заходи у сфері захисту інформаційного простору України, які націлені на протидію руйнівному, негативному інформаційному впливу, інформування громадян України про реформи уряду й основні його здобутки та підготовлено ряд нормативно-правових актів.

Розглядаються різноманітні питання пов'язані з пошуком інноваційних шляхів захисту інформаційного простору України. Зокрема, наголошується на необхідності подальшого вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки, створення дієвих механізмів співпраці між органами державної влади, науковими установами та громадськими організаціями, продовження подальшої роботи у сфері медіа-грамотності та медіа-освіти, забезпечення кібербезпеки країни тощо.

Зазначається про необхідність створення платформи для обміну досвідом та думками в експертно-науковому середовищі шляхом започаткування проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи» на щорічній основі [7].

Державний секретар Міністерства інформаційної політики України А. Біденко зазначає, що захист безпеки держави в інформаційній сфері є одним із пріоритетів державної політики України. Що в умовах військової агресії проти України особливо важливим є впровадження дієвих механізмів протидії негативним інформаційним впливам.

Поряд з цим важливе значення мають такі актуальні питання, як:

- захист інформаційного простору;
- формування системи кібернетичної безпеки України;
- покращення вітчизняного законодавства у сфері охорони державної таємниці та службової інформації;
- міжнародна взаємодія у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- удосконалення змісту вищої освіти фахівців з інформаційної безпеки держави;
- пріоритети розвитку законодавства України у сфері охорони державної таємниці і службової інформації тощо [8].

Водночас сформовано окремі державні структури у сфері захисту інформації та запроваджено державні ініціативи щодо посилення української контрпропаганди.

Тут слід зазначити, що крім створення сайтів і контрпропагандистських груп, керівництво України ввело ряд обмежень щодо трансляції російських телеканалів та інтернет-сайтів. Також окрім діяльності державних установ, існує низка приватних інформаційних агентств та волонтерські організації, що засновані журналістами, які на добровільних засадах намагаються боротися з російською пропагандою.

Однак вдалося сформувати основну ідеологічну базу, що служить основним інструментом для протидії російській пропаганді та залучити до інформаційного протистояння значну частину української громадськості.

Фахівці вважають, що українську контрпропаганду можна класифікувати як реактивну, децентралізовану та оборонну. Українська контрпропаганда сформувалась як відповідь на ворожу пропаганду, оскільки орієнтована на оборону власного інформаційного простору. Саме за таким принципом побудована значна частина роботи українських ЗМІ і незалежних інформаційних каналів. Головна, першорядна причина такої стратегії полягає в тому, що вітчизняний інформаційний простір ще до початку гібридної війни перебував у зоні впливу російської пропаганди.

Отже, щоб підвищити ефективність і вплив вітчизняної контрпропаганди потрібно провести відповідні реформи у всіх освітніх сферах, підготувати та залучити якісні кадри, створити єдиний центр інформаційного опору і взаємодіяти з іноземними ЗМІ. Насамперед для цього потрібні: значні економічні вливання; інформаційно-технічні ресурси; час тощо [1].

Як зауважує кандидат політичних наук, Ph.D у галузі міжнародних відносин, старший науковий співробітник В. Ткач, національна система

інформаційної безпеки держави потребує суттєвого удосконалення. І перші кроки вже зроблено. Так, у п. 4.11. «Забезпечення інформаційної безпеки» Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України 26 травня 2015 р. № 287/2015, визначено пріоритети забезпечення інформаційної безпеки, а саме:

- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і розповсюдженню викривленої інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;
- розроблювання та виконання скоординованої інформаційної політики органів державної влади;
- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;
- створення та розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав-членів НАТО;
- покращення професійної підготовки в галузі інформаційної безпеки, впровадження загальнонаціональних освітніх програм із медіакультури із залученням вітчизняного суспільства та ін. [5].

На думку В. Ткача, слід створити за сприяння РНБО Міжвідомчий координаційний центр з питань інформбезпеки, який представлятиме основні компетентні органи влади з інформаційних питань на національному рівні для координування загальноурядового та загальнонаціонального підходів забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформаційного простору України.

Зокрема, Міжвідомчий координаційний центр мав би визначати і координувати розвиток та постійний перегляд інформаційної складової частини стратегії і концепції національної безпеки.

Крім того, він також має відповідати за координування роботи всіх державних органів та неурядових організацій, залучених до розбудови національної інформаційної системи, з'ясувати роль, яку урядові органи відіграватимуть у забезпеченні інформаційної безпеки та захисту інформаційного простору. При цьому потрібні також безпека українського інтернет-ресурсу, організація інформаційної протидії на стратегічному, тактичному та оперативному ступенях, створення перевіреної системи моніторингу й інформування української та зарубіжної аудиторії, створення стратегічного контенту – українських інформаційних продуктів, які б позитивно представляли країну тощо [5].

Слід відзначити, що з боку української влади в питанні протидії інформаційній агресії, з 2014 р. було прийнято ряд стратегічно важливих законів та рішень у сфері безпеки та оборони. Ключовим з них був Закон

України «Про основи національної безпеки та оборони», який є фундаментом для подальших реформ. Робиться все, щоб продовжувати реформи в цій галузі. Зокрема, мова йде про реформування СБУ за стандартами країн НАТО, запровадження парламентського контролю над спецслужбами, реформування ОПК тощо. По кожному з цих напрямів вже розроблена і готується до прийняття відповідна нормативно-правова база. Реформа сектору безпеки і оборони є однією із ключових, враховуючи агресію Росії та війну на Донбасі [9].

Також варто відзначити рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 січня 2018 р. «Про додаткові заходи з протидії інформаційній агресії Російської Федерації». У цілому, низку позитивних кроків у питанні протидії інформаційній агресії можна виокремити:

- створення Міністерства інформаційної політики;
- прийняття Доктрини інформаційної безпеки України;
- рішення про заборону окремих інформаційних ресурсів країни-агресора та інше, що дозволило б певною мірою, відреагувати на інформаційні загрози.

Водночас, реалізуючи політику інформаційної безпеки, влада намагається не порушувати право громадян на інформацію. Головною метою такої інформаційної політики на непідконтрольних та звільнених територіях є не маніпулятивні та деструктивні інформаційно-психологічні впливи на громадян, а повноцінна соціально-психологічна реабілітація та реінтеграція громадян, а також поступове проникнення в усі сфери і процеси загальноукраїнського суспільного життя [10].

Отже, на сьогодні протистояння негативній інформаційній агресії спрямовані на зміцнення єдності українського народу довкола ідеї захисту держави, забезпечення миру та стабільності, захист національних інтересів держави за кордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України в сучасному глобалізованому світі.

Список бібліографічних посилань

1. Лігун Т. Український інформаційний захист під час гібридної війни. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2019/>.

2. Кібервійська та волонтери. Як в Україні забезпечують безпеку інформаційного простору. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kiber-viyska-ta-volonteri-yak-v-ukrajini-zabezpechuyut-bezpeku-informacijnogo-prostoru-50005802.html>.

3. Оголошено тендери на проведення соціологічних досліджень,

інформаційних кампаній та конкурсу для ЗМІ за напрямом інтеграції України до ЄС та НАТО. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ogolosheno-tenderi-na-provedennya-sociologichnih-doslidzhen-informatsijnih-kampanij-ta-konkursu-dlya-zmi-za-napryamom-integraciyi-ukrayini-do-yes-ta-nato>.

4. Джапарова Е. Стратегія інформаційної реінтеграції Криму враховує негативні наслідки окупації. URL: <https://mip.gov.ua/news/3074.html>.

5. Ткач В. Спецпропаганда як інформаційний складник гібридної війни Росії проти України. URL: <https://studfiles.net/preview/8139571/page:2/>.

6. Таборит М. Агресія Росії проти України зростає. URL: <http://slovo-prosvity.org/2019/01/10/ahresiya-rosiji-protu-ukrajiny-zrostaje/>.

7. У Києві пройшла I Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи». URL: <https://mip.gov.ua/news/3191.html>.

8. МІП: У Києві пройшла конференція з інформаційної безпеки держави. URL: <https://mip.gov.ua/news/3007.html>.

9. «Червоні лінії» української Незалежності. URL: <https://opad.org.ua/archives/2166/>.

10. Дем'яненко М. Протидія інформаційній агресії: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 225–240. <https://doi.org/10.15407/np.50.225>. <https://doi.org/10.15407/np.50.225>.

11. Доктрина інформаційної безпеки України. URL: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>. <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>.

References

1. Lihun, T. *Ukrayinskyy informatsiynyy zakhyst pid chas hibrydnoyi viyny* [Ukrainian information protection during the hybrid war]. Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/2019/> [in Ukrainian].

2. Kiberviyska ta volonteru. *Yak v Ukrayini zabezpechuyut bezpeku informatsiynoho prostoru* [CyberWork and volunteers. How to secure the information space in Ukraine]. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kiberviyska-ta-volonteri-yak-v-ukrajini-zabezpechuyut-bezpeku-informatsiynogo-prostoru-50005802.html> [in Ukrainian].

3. *Oholosheno tendery na provedennya sotsiolohichnykh doslidzhen, informatsiynykh kampaniy ta konkursu dlya ZMI za napryamom intehratsiyi Ukrayiny do YES ta NATO* [Tenders for Sociological Research, information campaigns and contests for ZMI for direct integration of Ukraine into YES and NATO].

Information Campaigns and Media Competition for Ukraine's Integration into EU and NATO Announced]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/ogolosheno-tenderi-na-provedennya-sociologichnih-doslidzhen-informacijnih-kampanij-ta-konkursu-dlya-zmi-za-napryamom-integraciyi-ukrayini-do-yes-ta-nato> [in Ukrainian].

4. Dzhararova, E. Stratehiya informatsiynoi reintehratsiyi Krymu vrahovuye nehatyvni naslidky okupatsiyi [Crimean Information Reintegration Strategy Considers Negative Consequences of Occupation]. Retrieved from <https://mip.gov.ua/news/3074.html> [in Ukrainian].

5. Tkach, V. Spetspropahanda yak informatsiyny skladnyk hibrydnoyi viyny Rosiyi proty Ukrayiny [Special Propaganda as an Information Component of Russia's Hybrid War against Ukraine]. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/8139571/page:2/> [in Ukrainian].

6. Taboryt, M. Ahresiya Rosiyi proty Ukrayiny zrostaye [Aggression of Russia against Ukraine is growing]. Retrieved from <http://slovoprosvity.org/2019/01/10/ahresiya-rosiji-proty-ukrajiny-zrostaje/> [in Ukrainian].

7. U Kyievi proyshla I Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Informatsiyna bezpeka: suchasnyy stan, problemy ta perspektyvy» [The First International Scientific-Practical Conference «Information Security: Current State, Problems and Perspectives» Held in Kyiv]. Retrieved from <https://mip.gov.ua/news/3191.html> [in Ukrainian].

8. MIP: U Kyievi proyshla konferentsiya z informatsiynoi bezpeky derzhavy [MIP: A conference on information security of the state was held in Kyiv]. Retrieved from <https://mip.gov.ua/news/3007.html> [in Ukrainian].

9. «Chervoni liniyi» ukrayinskoyi Nezalezhnosti [«Red Lines» of Ukrainian Independence]. Retrieved from <https://opad.org.ua/archives/2166/> [in Ukrainian].

10. Demyanenko, M. (2017). Protydiya informatsiynoi ahresiyi: svitovyy dosvid ta vitchyznyani realiyi [Countering Information Aggression: World Experience and Domestic Realities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 50, pp. 225–240. <https://doi.org/10.15407/np.50.225> [in Ukrainian].

11. Doktryna informatsiynoi bezpeky Ukrayiny [Doctrine of Information Security of Ukraine]. Retrieved from <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Valentyna Medvedeva,

PhD (Historical), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: vilena_21@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1971-0347>

Confronting Negative Information Aggression in the Domestic Information Space

The article explores the Russian Federation potential and real information threats to Ukraine's national information security. The current state of information security and protection of the national information space from negative information influences are considered, the fact that the Russian Federation presence in the Ukraine information space is constantly growing, is stressed.

Attention is paid to confronting information aggression of the Russian Federation in the Ukrainian information space, since in the current war with Ukraine and the world Russia uses its newest weapon of mass destruction of high power – information.

In analysis Russia hybrid war against Ukraine, special attention is given to acts of information and psychological influence that enable the aggressor country, contrary to international law, to achieve its goals using the human resources of the country being the object of intervention or aggression, and the human resources of other countries with simultaneous reduction of international community influence.

At the same time, to ensure mass influence on the target audiences, the leadership of the aggressor country has taken outreach to a new level and created the conditions for its transformation into one of the main types of warfare. The decision was aimed at increasing the effectiveness of actions in the information sphere in the way of active use of modern social technologies, as well as expanding the interaction of all military and civilian information and advocacy structures.

The introduction of effective mechanisms to counteract negative information influences, and issues related to searching for innovative ways to protect the Ukrainian information space are considered.

Keywords: information security of Ukraine, information aggression, information space, propaganda, information wars, state information policy, information threats.

Юрій Беззуб,

старший викладач,

Інститут післядипломної педагогічної освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка

просп. Павла Тичини, 17, Київ, 02000, Україна

e-mail: bezzub-uv@ukr.net

«ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ РУСІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ЗА ЕПІСТОЛЯРНОЮ СПАДЩИНОЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

У статті висвітлено актуальні аспекти еволюції «жіночого питання» в Україні в контексті формування модерної української нації кінця ХІХ – початку ХХ ст. Проблему досліджено на основі широкого залучення документів особового походження, зокрема листування Лесі Українки. Доведено, що епістолярна спадщина поетеси є важливим джерелом для встановлення фактів, подій і процесів, усвідомлення суспільної атмосфери та відтворення повсякденних, побутових практик розвитку тогочасного жіночого руху. Показано, що ідейні дискусії та «особиста історія» Лесі Українки, відображені в її листах, яскраво ілюструють пошуки української інтелігенції шляхів концептуального вирішення «жіночого питання» та практичних засобів забезпечення фактичної рівності жінок в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: «жіноче питання», фемінізм, жіночий рух, боротьба за права жінок, Леся Українка, епістолярна спадщина, документи особового походження, модернізм.

В українському громадсько-політичному та літературному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст. «жіноче питання» посідало помітне місце. Дослідники і літературознавці все частіше визначають той період як «культурний жіночий ренесанс», адже він був часом істотних зрушень у феміністському дискурсі.

До того часу «жіноче питання» в Україні не було гостро озвученим, оскільки в інтелігентському і робітничому середовищах жінка вважалася лише товаришем або дружиною чоловікові, і ніхто не наважувався підняти проблему її рівноправності в суспільному житті. Однак із зростання ролі жінки у європейському культурно-історичному процесі жіноча проблематика актуалізувалася і виокремилася і в Україні: створюються

жіночі клуби та організації («Клуб Русинок», «Кружок українських дівчат», всеукраїнська організація «Жіноча громада»), готуються видання перших жіночих альманахів (наприклад, «Перший вінок», «Наша доля») та часопису для жінок («Мета»), підвищується рівень жіночої свідомості, потяг до знань та емансипації. На думку дослідників, це призвело до виникнення українського варіанта фемінізму і утвердження його ідей у творах Н. Кобринської, Лесі Українки, О. Кобилянської та ін. [1, 2].

Особливе зацікавлення жіночою літературою та жіночою проблематикою взагалі пов'язують з іменами Олени Пчілки, Н. Кобринської, Лесі Українки, І. Франка, М. Павлика, О. Кобилянської, Є. Ярошинської, Грицька Григоренка, Дніпрові Чайки, Катрі Гриневичевої, Л. Яновської, Л. Старицької-Черняхівської та ін. Однак, за твердженням С. Павличко, лише Н. Кобринська сповідувала в чистому вигляді погляди, які потім стали називати фемінізмом. Вона була однією з перших феміністок у Галичині і разом з поетесою Ю. Шнайдер (Уляною Кравченко), К. Попович-Боярською, Є. Ярошинською й іншими стала засновницею жіночого руху [3, с. 70]. У жовтні 1884 р. за ініціативи Н. Кобринської створено «Товариство руських жінок у Станіславі», першочерговим завданням якого стала популяризація нових ідей та вплив на розвиток «жіночого духу» засобами літератури. Члени товариства виступали з лекціями про становище жінки в Україні, дбали про піднесення свідомості українок і заохочення їх до феміністичного руху за зразком європейського. З 1885 р. письменниця активно листувалася з представниками української інтелігенції з приводу видання українського жіночого альманаху. У цій справі їй дуже допомагав І. Франко. У 1887 р. у Львові вийшов жіночий альманах «Перший вінок», упорядкований стараннями і виданий коштом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Цей альманах, як і три книги збірника «Наша доля», видані вже самою Наталією Кобринською в 1880–1890-х роках, важливі тим, що першими в Галичині й Наддніпрянській Україні поставили жіноче питання як проблему, що висвітлювалася в найрізноманітніших аспектах: становище жінки в суспільстві, питання жіночих організацій, створення дитячих закладів, які б вивільняли час для жінок-працівниць, міжнародний жіночий рух. В альманасі «Перший вінок» надруковано багато художніх творів, передусім жінок-письменниць. Цінність альманаху Н. Кобринська бачила в тому, що «жіноцтво наше на цілім просторі широкої Руси-України почувалося до свого існування народного, що інтелігентна жінка наша почулася рівночасно русинкою і чоловіком, заявила про свої національні і громадські права» [4].

Важливо, що в новій хвилі зацікавлення жіночою проблематикою помітна спроба не лише нового прочитання літературних творів українських письменниць, а й залучення документів особового походження – листів, щоденників, спогадів, автобіографій, нотаток для пам'яті тощо. О. Коляструк справедливо зазначає: «Якщо у традиційній історіографії ці документи «зневажають» через їх суб'єктивність, використовуючи як додатково-ілюстративні, то в історії «знизу», вони є чи не визначальними. Вони справді, на перший погляд, не репрезентативні, бо не мають офіційного статусу, вони не публічні (навіть листи, адресовані конкретному читачеві, призначені тільки для нього, але не для широкого загалу). Вони створюються на розсуд автора, із його волі, із його бажання (часто спонтанного) щось зафіксувати, закарбувати, відзначити, їх не можна вважати такими, що охоплюють повністю предмет обговорення. Попри це, ці «безпосередні аннали минулого» є незамінним джерелом повсякденності. Невипадково Марк Блок називав їх «мимовільними очевидцями», визнаючи, що вони заворюють своєю безпосередністю і щирістю, наче зненацька підслухана розмова. Ця так звана «література факту» має виразно суб'єктивне забарвлення. «Нестандартні» наративні еґодокументи сприяють не стільки простому відтворенню фактів минулого, скільки відображають відчуття реалій, сприяють розумінню атмосфери подій. Вони мають виразний відбиток індивідуальності автора, його особистісного розуміння і бачення світу, його ставлення до описуваних подій...» [5, с. 145].

Творчість і особистість Лесі Українки стали особливо популярними для представників феміністичного дослідницького напрямку, у якому, як видається, виокремилися дві точки зору на «фемінізм» поетеси і громадської діячки. Перша – спирається на феміністичне прочитання поезії, прозових та драматичних творів Лесі Українки. Результатом став висновок про «наскрізний гендерний код» її творчості, спрямований на руйнування патріархальних канонів реалістичного письма, адже саме в оповіданнях та драмах виявляється її загальне уявлення про жінку та її місце в суспільстві і пропонується жінка як альтернативний герой [6].

Відзначимо, що в такому розрізі дослідженням порушеної проблематики займалися і займаються переважно жінки-дослідниці. Окремо згадаємо тут праці В. Агеєвої, С. Павличко, Т. Гундорової, Н. Зборовської, О. Забужко, монографії Л. Мірошніченко, О. Вісич, Л. Демської-Будзуляк та ін. Побутує думка про показовість того, що літературознавці-чоловіки і зараз не визнають доцільності досліджень гендерного спрямування творчості Лесі Українки. Своєрідний виняток становить, наприклад,

Р. Веретельник, який виступив піонером «феміністичного лесезнавства» [7]. У середовищі дослідниць-жінок визнається, що фемінізм Лесі Українки далеко не однозначний, він «підтекстовий» і можливо саме це і дає підстави опонентам твердити про їхню «запрограмованість провідними феміністичними ідеями» (зокрема, таку точку зору окремі дослідники пробують спопуляризувати стосовно висновків В. Агеєвої про Лесю Українку) [8].

Автором іншого, «нефеміністичного» погляду на творчість письменниці є Л. Скупейко, який використовуючи сукупність біографічних, історико-літературних та художніх матеріалів, доводить алогічність проблеми «Леся Українка і фемінізм» [9]. На його думку, ні домашнє виховання, ні родинні традиції Косачів-Драгоманових не могли спричинитися до феміністичних настроїв молодой Лариси Косач; більшість жіночих образів Лесі Українки – жінки сильні, вольові, які зуміли протистояти традиційним патріархальним устроєм, зберігаючи свою жіночність та свій «жіночий колорит». Тому дослідник не вбачає в цьому «якогось специфічного жіночого, феміністичного підтексту і стверджує, що це – лише «образи, створені жінкою, і ... ніщо жіноче їм не чуже» [9, с. 44]. Спираючись на біографічні матеріали, Л. Скупейко заперечує будь-які прояви феміністичних настроїв і в Олені Пчілки: «Не можна запідозрити «жінок Косач» у захопленні фемінізмом і тоді, коли мовиться безпосередньо про жіночий рух. У... «Автобіографії» Олені Пчілки увага акцентується на іншому – на розвитку національних настроїв серед українського, зокрема галицького, жіноцтва. Під час першої поїздки за кордон 1872 р. письменниця за дорученням М. Драгоманова зустрічалася у Відні з галичанами, серед них – і з Софією Окуневською, яка справила на неї «вражіння високоінтелегентної, захопленої вищими інтересами жінки. Я побачила, – писала Олена Пчілка, – що й поміж жіноцтвом галицьким є течія національних настроїв» [9, с. 45]. Однак опонентів дослідника не переконують такі аргументи. «Хіба такі висловлювання не свідчать про схиляння Олені Пчілки до феміністичних настроїв? Очевидно є інший тип втілення феміністичного руху в життя: не через творчість, а через суспільну діяльність, спрямовану в русло національно-визвольного руху», – зауважує Л. Сікора [2, с. 208].

Епістолярна спадщина Лесі Українки, обрана нами провідною джерельною основою дослідження, допомагає пролити світло на особливості її фемінізму. З одного боку, вони значною мірою визначаються впливом матері (Олені Пчілки), яка прищеплювала дітям любов до рідного слова, дбала про їхню всебічну освіту і глибокі знання, і сама була «проду-

центом національно-етнографічних зацікавлень». З іншого – значним впливом на формування інтелектуального світогляду Лесі Українки її дядька, відомого вченого і громадського діяча Михайла Драгоманова. Про це Лариса Косач зізнається в листі до О. Кобилянської, відгукуючись про власну «широку освіту»: «... Навіть жадних шкіл не покінчила і взагалі систематично вчилась тільки до 14 років, а потім пішла «на власний хліб», себто вчилась тільки того, що мені подобалось, а читала все, що запорву, без жадної заборони. Правда, коректив був в особі моєї матері та в листах дядька Драгоманова, якого вважаю своїм учителем, бо дуже багато завдячую йому в моїх поглядах на науку, релігію, громадське життя і т. і. Коли б він був жив довше, то, може б, з мене вийшло що ліпше, ніж є тепер, а так – буде, що буде!» [10, с. 133]. Як видається, саме в думках М. Драгоманова молода письменниця найчастіше знаходила і брала раціональне зерно, щоб виробити власні переконання.

У вітчизняній історіографії Лесю Українку та Ольгу Кобилянську прийнято вважати справжніми, глибокими руйнівницями патріархального усталеного погляду на жінку, а дослідники звикли порівнювати «жіноче питання» в їхньому трактуванні. Однак модерністський дискурс у творчості Лесі Українки формувався повільно, через складність становлення жінки-письменниці в патріархальному суспільстві. Хоча очевидно, що Ларисі Косач, яка вийшла з високоінтелектуальної літературної родини, це давалося легше, ніж її сучасницям. Саме вона впевнено вжила слово «модернізм» у значенні художнього напрямку у своїй доповіді «Малорусские писатели на Буковине», виголошеній наприкінці 1899 р. у Київському науковому товаристві. Ця стаття Лесі Українки посідає чільне місце в українській критиці завдяки полеміці, у яку вона вступила і яка точилася навколо постаті Ольги Кобилянської. На той час, як відомо, Ольга Кобилянська вже була авторкою двох феміністичних повістей і ряду оповідань, які дуже імпонували Лесі Українці. Можливо ця підтримка і розуміння стали в майбутньому причиною зближення двох великих українських письменниць, які починають активно листуватися.

Взаємини Лесі Українки і О. Кобилянської, якими вони постають з листування, не так давно викликали ціле збурення в стані дослідниць феміністичного напрямку. За словами Є. Барана, «означена тема свого часу набула майже авантюрного присмаку завдяки провокативному трактуванню окремих «екзотичних місць» у листуванні Лесі Українки й О. Кобилянської з боку С. Павличко» [11, с. 284]. Дотепер відомі й опубліковані тільки листи Лесі Українки до О. Кобилянської і всього один лист О. Кобилянської до Лесі Українки. Досі достеменно невідомо, з якої

причини і за яких обставин листи-відповіді зникли з особистого архіву Лесі Українки.

У цьому місці не маємо на меті акцентувати увагу на оцінці взаємин Лесі Українки і О. Кобилянської, тим більше, що, як наголошує Є. Баран, уже з'явився, ряд публікацій Л. Мірошніченко [12], Н. Зборовської [13], Т. Гундорової [14], в яких, на його думку, зроблена спроба врівноважити крайнощі трактувань, а їхні висновки при всій різноаспектності аргументацій майже тотожні. На підтвердження дослідник наводить висновок Н. Зборовської: «На моє глибоке переконання, у стосунках Лесі Українки та Ольги Кобилянської проживається і переживається любов як пристрасть поетична, тобто у ній важливе саме бажання, а не його втілення, сама мрія (фантазія), а не реальна дійсність...» [Цит. за: 11, с. 285]. Т. Гундорова називає взаємини Лесі Українки й Ольги Кобилянської «жіночим платонічним романом», який треба розглядати «як терапію самотності жінки у патріархальній культурі», і при цьому робить висновок, що «обидві письменниці в їхньому листуванні грали певну романну роль, а саме – роль закоханих. Великою мірою вона була запозичена з т. зв. жіночої літератури» [Цит. за: 11, с. 285].

В. Агеєва стверджує, що листи можна трактувати як унікальний приклад «одвертості жіночого саморозкриття, виняткове у своїй інтимній ширості свідчення дружби жінок-письменниць, яка уможливила руйнування узвичаєних і... стильових стереотипів» [8, с. 83–84]. Для вираження своєї неприхованої приязні та ніжності адресатки виробили свою мову і особливий стиль звертання в третій особі («хтось», «хтось білий», «хтось чорненький»). Але не варто шукати лише любовного дискурсу в листуванні Лесі Українки та О. Кобилянської. Вчитуючись в листи важко не помітити віру у творче самоствердження, торжество таланту Ольги Кобилянської, не зважаючи на всі перепони, нав'язані жінці суспільством: «... Хтось дуже розуміє когось і через те і капає когось дуже і зовсім не жалує, бо знає, що хто має силу ходити по гострім камінні, то завжди перейде по ньому до чогось високого, до вищого, ніж звичайно можна дійти рівними та гладкими стежками. А хтось має силу, хтось може. О, я ніколи не забуду, як хтось писав новелу в сі останні дні перед виїздом когось з Чернівців, – коли хтось так робить, то хтось багато може і буде могуті, і не загине, а зірве собі золоту зірку і цвіт папороті з землі і буде знати те, чого багато-багато інших людей не знають» [8, с. 85].

В інтерпретації літературної творчості важливо, щоб критик або читач розумів культурний код, який, за переконаннями С. Кочерги, «багато в чому визначається «національним образом світу» автора та його відобра-

женням культурного середовища» [15, с. 13]. Маючи спільний погляд на багато речей, у «жіночому питанні» письменниці мали різні погляди, і однією з причин якраз є культурне середовище: «Лесі вдома, на Україні, було взагалі важко зрозуміти, що це воно таке – галицький фемінізм. В «українській» жіночій ідентичності історично панує свобода поведінки і рівність з другою статтю. Жіноча незалежність була такою органічною частиною Лесиною життя, що навіть не потребувала доведення», – наголошує Н. Зборовська [16, с. 82]. І виховання, і переконання, і література, яку читали сучасниці, не ставили їх на один щабель боротьби за незалежність жінок. Тож як «феміністична авторка», Леся Українка в дійсності далеко попереду О. Кобилянської, чие новаторство в цьому сенсі вимірюється все-таки насамперед «домашньою» українською міркою, і могло вражати хіба що загумінкову галицьку публіку», переконана О. Забужко [17, с. 513].

Підтвердження справедливості таких висновків спостерігаємо в багатьох листах Лесі Українки, яка визначає різницю у становищі «жіночого питання» в Наддніпрянській Україні і Галичині. Так, у 1899 р. Леся Українка писала О. Кобилянській: «... Розумних людей я в Галичині стрівала, тільки всі вони якось не чарують, чогось їм бракує, – темпераменту, чуття, серця чи хто його знає чого, – не можна з ними почувати себе вільно. Говорю про мужчин, жінок мало знаю. У галичан мене ще вражало якесь чудне, непросте відношення до жінок, все вони дивляться на нас або згори вниз, або знизу вгору, а щоб так просто, нарівні – зроду! Хіба ж могла б яка жінка чи дівчина сказати або написати якомусь галичанинові «дорогий товаришу» або й «дорогий друже» без того, щоб йому не привиділось не знати що? Я думаю, ні. А поки справа так стоїть, що всі фрази галицьких поступовців про сприяння «жіночому питанню» лишаються фразами. Наскільки я чула про становище галичанок в товаристві, то се якась така неволя, що, може б, я скоріш на каторгу пішла, ніж на таке життя. Подібне життя, напр[иклад], в Болгарії, я його бачила... Не подумайте, що се в мені говорить «гординя» українки. Пишу так, бо думаю, що можу говорити з Вами щиро про сі речі. Мені здається якимсь лицемірством, коли галичани (мужчини) плачуть над духовним убожеством своїх жінок і вихваляють українок; від кого залежить, щоб справа змінилась? Нехай університети, права, патенти etc. залежать від уряду, але товариські звичаї не декретуються. Було колись і в Росії так, що жінці «з доброго товариства» не вільно було й кроку ступити по-людськи. Ще в часи Пушкіна написати листа до панича значило скомпрометуватись навіки («Я вам пишу, чего же боле? Что я могу еще сказать?») – пише

Татьяна до Онегіна), а тепер якби хто таке сказав, то люди б сміялися. Пам'ятаю, якось один «січовик» признався мені, що хотів «украсти» мою фотографію, бо ніяк не думав, що може просто її попросити, не будучи ні свояком моїм, ні нареченим. Дрібний факт, але він здався мені характеристичним. Тоді ще, пам'ятаю (се було літ 8 назад), аж лютила мене та мішанина понять: жіноча рівноправність, вільна любов, з якою «січовики» ніяк не могли дати собі ради. Так мов гвіздок якийсь сидить у них в мізку! Вже нащо д. Павлик найбільш «українізований», але й той заплутується в сьому. Ей, та вже недаремне ті галичани, що приїздили «шукати жінки собі» на Україні, стали з тим своїм сватанням «притчею во язьцех»! У нас хіба капелюхи так вибирають, а не жінок. І то ж приїздили не які-небудь, а поступовці...» [10, с. 135].

Дослідники звернули увагу, що Леся Українка була противницею будь-якого тенденційного мистецтва і намагалася позбутися «одвертої заангажованості навіть і щодо феміністичної проблематики у власних творах. Мабуть тому характеризуючи її феміністичні ідеї, важко одразу вказати на їхню очевидність у творах чи переконаннях поетеси», стверджує Л. Сікора [1, с. 98].

Уважне прочитання листів Лесі Українки приводить до висновку, що вона всіляко відмежовувалася від декларативності феміністичних постулатів, навіть відверто засуджувала «жіночий сепаратизм», завжди виступала проти будь-яких ідеологічних доктрин – релігійних, гендерних та ін. Тобто феміністська позиція Лесі Українки була особливою, незалежною і вона яскраво постає в її листуванні з М. Драгомановим, О. Маковеєм, М. Павликом, не кажучи вже про «наявність гендерного коду у творах», де він присутній більше в підтексті.

Жіноча незалежність у поглядах, творах, листах Лесі Українки дійсно відрізняється від позиції галицьких письменниць Н. Кобринської, О. Кобилянської та ін. У багатьох листах вона всіляко відхрещувалася від участі у суто жіночих виданнях, які планувала до видання Н. Кобринська: «Що там вийде з другого випуску її (Н. Кобринської) «Бібліотеки», якщо буде те саме, що і з першим, то пожалься, боже, грошей! Вона, певне, сердиться на мене за те, що я ухилялася від бібліотеки сеї, але щось я не маю серця до сього видання, надто після того, як побачила його, – і така се вже вузьенька річечка, сі жіночі видання. Коли ж кому і так судилось не глибоко та не широко плавати, то не хочеться позбавляти себе остатньої волі. Я гадаю, що англчанки не такими річками виплили в море» [18, с. 341–342].

Протягом усього листування Леся Українка з подивом згадуватиме про «образу» на неї Н. Кобринської через її небажання долучатись до публі-

кацій в окремих жіночих виданнях. Так, у листі до М. Драгоманова вона зауважувала: «... З Вашою думкою про жіночий журнал я згідна. По нашій думці, власне, не мав би то бути виключно жіночий журнал, та й взагалі зовсім не такий, яким хоче, чи хотіла зробити п. Кобринська. Як на мене, то я не розумію, що нового можна ще видумати в теорії до kwestії жіночої (жіночого питання – Автор) і що можна такого сказати нескучного про неї. Не скучно хіба, коли описуються факти з жіночого життя і розбирається жіноча психологія у гарній формі та й ще з таланом, і то сепаратизм сей трохи смішнуватий. Я писала се п. Кобринській, і вона певне прийняла се за велику герезію (єресь – Автор), бо щось нічого вже не пише до нас від того часу. Очевидно, ми порозумітись не можем. Вона задавала мені наприклад, такі теми «Жінка українка і її діяльність на полі національного відродження», а я не розумію, як би се й приступитись до такої надзвичайної теми. Задавались мені ще і ще чудніші теми...» [18, с. 197].

У листах до М. Драгоманова Леся Українка щиро дивуватиметься, що Н. Кобринська, якій вона висловить свої погляди «розсердилася» на неї: «Те, що Ви пишете про Кобр[инську] з її «Дрібною жіноч[ою] бібліот[екою]», для мене знов нове. Щось мені здається, що вона провалить свою справу отим підчеркуванням «жіночості» свого видання» [18, с. 206]. Як видається, Леся Українка скептично ставилася до спроб Н. Кобринської публікувати суто жіночі видання, бо вважала їх надто вузькими. З цього приводу Л. Скупейко наголошує, що в критиці «підчеркнуто жіночого» видання «Дрібної жіночої бібліотеки», Лесі Українці «лише йшлося про рівноправність та паритетність жіночої присутності в культурі як такий. Вона вважала, що суто жіночі видання лише б підкреслювали підлеглість і колоніальний статус «жіночої» літератури, як літератури культурної меншини» [9, с. 46].

З іншого боку, і О. Забужко наголошує, що фемінізм Лесі Українки не має нічого спільного з «провінційним галицьким «емансипаторством» її сучасниць», оскільки її «прикладі для наслідування» – «королівни, грандеси (як не по крові, то «по духу») – жінки, свідомі своїх прав та вольностей «і готові їх боронити» [17, с. 379].

У творах Леся Українка яскраво вимальовує стереотипний жіночий підхід до вибору свого місця в житті («Пізно», «Розмова», «Над морем»), меркантильність, легковажність оточуючих її жінок. Такою вона залишається й у своїх листах: «Дивує мене Людя (Людмила Старицька, донька М. П. Старицького), їй Богу, я не можу зрозуміти такої психології, що вибрати чоловіка собі так як шапку, або черевики, се вже щось не по нашій культурі! «Остаточню!» – писала вона до матері [18, с. 380].

У багатьох листах Леся Українка формулює своє ставлення до шлюбу. У єднанні двох людей для неї головною є духовна близькість. Зокрема сестрі Ользі вона писала: «Трагічна річ сі «молоді подружжя»: les deux forcats unis par la mème chaîne... (це два каторжники, скуті одним ланцюгом (франц.) – Автор). Холод проймає, як подумаю про те... Краще вже бути вічно одинокою та тішитись хоч тією думкою, що нікому світ не зав'язаний моїми руками. Тільки я скажу тобі, що каяття не єсть fatalitї (фатальність, рок (франц.) – Автор) кожного подружжя. Попроси коли-небудь у Ради (Аріадни – доньки М. Драгоманова – Автор) той лист, що дядько писав їй з Парижа в 30 літні роковини його шлюбу з Людмилою Михайлівною (дружиною М. Драгоманова – Автор), і спитай теж коли-небудь Людмилу Михайлівну, як би вона розпорядила своїм життям, коли б їй його вернули назад. Вона, певне, скаже тобі те, що казала мені, і ти побачиш, що можна носити спільні кайдани, і важкі кайдани, і все-таки бути не двома каторжниками, а двома друзями» [18, с. 483].

З листів повніше уявляється її «феміністська» позиція: «гендерний код Лесі Українки» базується на загальнолюдських цінностях і щирому нерозумінні потреби розмежувати світ на «жіночий» та «чоловічий». У листі до О. Маковея 1894 р. вона з іронією і водночас вдячністю коментує різницю між галицькими та «українськими» критиками: «Рада буду побачити Вашу книжку (йдеться про збірку «Поезії Осипа Маковея», Львів, 1894 – Автор), я Вас досі дуже мало знала яко поета. Дасть біг, Ви пізнаєте мене яко критика... Я тільки думаю, що критика від того не ліпшає й не гіршає, що її пише жінка; ви так по-лицарськи говорите про жінок-критиків, що після сього яюсь рука не здіймається писати щось критичного проти Вас. Видно, справді, у вас в Галичині «жіноче питання» дуже в моді тепер, бо Ви раз у раз на його звертаєте. Навіть вибрали собі спеціальність «критика дівочих творів», – не можна сказати, щоб се була дуже широка спеціальність... От наші критики не такі лицарі і коли приходиться до діла, то ставлять в одну лінію і поетів, і поетесс, і літератів, і літераток; не знаю, як хто, а я не раз казала їм за се спасибі...» [18, с. 258].

Світоглядна позиція Лесі Українки в «жіночому питанні» зазнала випробувань в її особистому житті. Їй випало пережити драматичні моменти в стосунках із чоловіками, «ділом» заперечувати і опротестовувати патріархальні традиції в питанні шлюбу, пов'язані з цим ускладнення і конфлікти у взаєминах з рідними. У 1897 р. під час лікування в Ялті вона познайомилася із Сергієм Мержинським: «Типовий російський інтелігент (він не закінчив університету і все життя поневірився

по приватних уроках, як і численні російські інтелігенти), з тонким скорботним лицем, він був великим другом молоді і справляв чаруюче враження. І зовнішність його підкуповувала: прекрасний, тонкий, обрामований чорною бородою профіль, з блідим матовим, що часто палало нездоровим рум'янцем, лицем, з чорною хвилястою шевелюрою» [19]. С. Мержинський був помітним діячем російської соціал-демократичної течії в Білорусі. Імовірно, певні симпатії поетеси до соціал-демократичної ідеології стали початковою причиною зближення молодих людей, а згодом дружба переросла в сердечну приязнь. Аналіз їхніх стосунків у площині «дружба – приязнь – кохання» не входить у наше завдання. Однак не можна не захоплюватися силою духу і переконань поетеси в стосунках, які доходять власне до самопожертви задля близької людини. С. Мержинський мав невиліковну форму сухот, однак Леся Українка заповзялася, якщо не врятувати його від неминучої смерті, то принаймні бути поруч до останніх днів.

Особиста історія Лесі Українки і С. Мержинського, а також пов'язане з нею ускладнення стосунків з батьками, продиктоване невизначеністю взаємин молодих людей та турботою рідних про її здоров'я, повно відобразилися в листах кінця 1900 – початку 1901 р. [10, с. 203–243]. Восени 1900 р. здоров'я С. Мержинського різко погіршилося і 7 січня 1901 р., ледве оговтавшись після важкої берлінської операції, незважаючи на супротив рідних і фінансові труднощі, Леся Українка їде до Мінська провідати друга і залишається доглядати його до останнього дня – 3 березня 1901 р.

Ще раніше, 5 жовтня 1900 р., у листі до сестри Ольги, Леся Українка так пояснювала свій намір супроводжувати С. Мержинського на лікування: «... Я думаю, що таки поїду, хоч би мені прийшлося для сього більше енергії потратити, ніж я потратила її за все своє життя. Нехай навіть се все буде «жертва непотрібна», але я найбільш люблю приносити іменно такі жертви на алтар дружби, – в сьому логіки мало, признаю, але що робить, се факт ... [10, с. 209]. Вона заспокоює матір, запевняючи, що перебування біля хворого не становить небезпеки для її здоров'я: «... Тільки нагадаю тобі, що я дуже витримлива, отже, ти можеш бути певна, що мені особисто ніяка небезпечність не загрожує. Мені часом аж досадно, що я така вже аж занадто витримлива, – се таки, певне, якась нечувствєнність, чи що!» [10, с. 225–226]. Однак Олена Пчілка була впевненою, що саме цей вчинок загострив туберкульоз у доньки.

Самовідданість Лесі Українки яскраво виявилася й у стосунках із Климентом Квіткою. У листі до Ольги 18 лютого 1907 р. вона повідом-

ляла: «Головно мені треба знати, що найпотрібніше для Кльоні (Климент – Автор), що найкорисніше для його рятунку. ... Се ж друге видання тої обстановки, в якій загинув нещасний Сергій Костянтинівич. Ти можеш собі здумати, в який жах кидає мене ся аналогія!...» [20, с. 309]. 9 березня 1907 р. вона супроводжує хворого, з легеневою кровотечею К. Квітку на лікування в Ялту. Як і у випадку із С. Мержинським межа жертвовності в Лесі Українки визначається не жалем, а особливим співчуттям і розумінням.

Відомо, що Олена Пчілка була категорично проти стосунків Лесі Українки з К. Квіткою, вважаючи його неприйнятною для доньки парою. Взагалі їхні взаємини багатьма сучасниками сприймалися як виклик усталеній традиції: Климент був на дев'ять років молодшим, однак усупереч «правилам», вони кілька років жили в громадянському шлюбі. Леся Українка писала батькові: «Мені дуже дивно, що ти пишеш мені «не удерживай Квитку, пусть едет в Швейцарию». Коли се я кого удерживаю? І чого б я мала удерживать в данім разі? ... Не бачу теж причини, чого б я мала забороняти йому бути там, де я. [...] Мені неприємно, що і ти йому про се говорив, так наче він божевільний чи заразний, що вже з ним в одному городі жити не можна. Впрочім, се твоє діло. Тільки ж я нікого не удерживаю, але й не проганяю нікого без причини, кажу се просто і прошу не сердитись за се, – я держусь у цій справі нейтрально, бо інакше не вмію. ... Мені чогось неприємно те, що ти ставиш питання, чи бути Квітці там, де я, чи ні, – се мене ставить в фальшиве положення. Я йому нічого казати не буду, нехай собі як хоче робить, а тобі кажу зовсім щиро, що він мені нічогосінько не заважає такий, як він тепер» [10, с. 291].

Леся Українка розкриває свої почуття до К. Квітки в листі до О. Кобилянської: «Мій хтосічок знає, що хтось завжди тримався добре з Квіточкою, але тепер тримається ще ліпше, і тепер уже Квіточка зовсім не може без когось жити, та і хтось близько того. Чи то зле, чи то добре, то кожний собі може думати як хоче, але вже воно так. Я не знаю, яка буде форма чи формула наших відносин, але одно певне, що ми будемо старатись якнайменше бути нарізно один від одного і якнайбільше помагати одно одному, – се головне в наших відносинах, а все решта другорядне...» [20, с. 183–184].

Цілком очікувано Леся Українка стала на бік сестри, коли через відмову Ольги взяти церковний шлюб із громадянським чоловіком Михайлом Кривинюком, справа дійшла до серйозного конфлікту з батьками. Сестри Косач дивилися на тодішній вінчальний обряд як на принизливий для жінки, адже він передбачав цілковиту покору чолові-

кові і довільно йому служіння. Лариса Петрівна послідовно відстоювала свої переконання у складних бесідах з матір'ю, яка ніяк не згоджувалася прийняти факт неформального Ольжиного шлюбу. М. Кривинюкові Леся Українка писала про «чимало принципіальних і непринципільних» розмов з матір'ю «на тему про шлюб, вінчання і т. і., тоді було з її боку маса сліз, ридання, прикрих і вразливих речей, часом цілі ночі проходили так, що бодай не згадувати... Тії ночі надломили мені душу і через те я, може, колись мусітиму зробити навіть таке, від якого Ви з Лілею [родинне ім'я Ольги. – Авт.] щасливо врятувались [йдеться про церковний шлюб. – Авт.]. Але як коли почуєте про мене щось подібного, то не кидайте каменем, знайте, що тяжкі рани, а не власна воля примусять мене скласти зброю. У всякім разі, мені буде потіхою те, що коли не собі, то своїй найдорожчій сестрі я допомгла пробити дорогу до вільного і чесного життя; може, без моєї боротьби її боротьба була б трудніша. ... Так чи інакше, все ж можу сказати, що я перша примусила маму логікою відступитись від крайностей її погляду на невінчаний шлюб, і вона сказала, що не вважає вже себе в праві вживати якогось примусу над Лілею в тім напрямі і щиро відступається від своїх слів, ніби вона не хотіла б у себе приймати невінчаної дочки з дитиною. Логічно і морально я перемогла маму, тільки ся перемога так дорого мене коштувала, що – краще не будем ніколи згадувати про неї. Тільки не думайте, що все це я претерпіла ради якої жертви для Лілі, чи що, ні, я мусіла однаково колись се все відбутися, то краще раніше, ніж пізніше... Мої погляди Ви знаєте, тому не потребує розписувати довго про те, наскільки я рада за вас обох, що не потребує робити тих проклятих компромісів, ... а я вам завжди помічниця в міру сили моєї» [20, с. 211–212].

Під натиском батьків 25 липня 1907 р. Леся Українка і К. Квітка все ж обвінчалися в невеликому храмі Вознесіння Господнього в Києві на Деміївці. З листів видно, що це було поступкою рідним, аби їм лишень не заважали жити разом, оскільки по-іншому вони себе не уявляли. Лариса Петрівна повідомляла матері: «Справа скінчена, ми звінчалися сьогодні в 1-й годині дня. Знайшли такого попа, що сам порадив коротший спосіб, без оглашеній. Хоч с'як, хоч так дивитись на сей обряд, то все можна сказати: «*graves a Dieu c'est fini*» [Слава Богу, все закінчилося (франц.) – Авт.], коли вже взагалі він мусів відбутись. ... Я не кликала нікого з церкви до нас, бо думала, що Кльоні краще скоріше перейти від урочистого до звичайного, бо таки страшно було за нього. Поки що він почувється нічого собі, хоча, звісно, втомлений попередньою турботою та й самою відправою (ми в далекій церкві вінчалися). ... Більше не пишу,

бо теж втомлена і мушу чимсь таким зайнятись (хоч коректурою), щоб вернути собі рівновагу душевну» [20, с. 336].

А Ользі Леся Українка пояснювала: «Я думала, що ти скоріш осудиш мене за сей крок, що тобі трудно буде зрозуміти, як могли ми «скласти зброю» там, де ти свою держиш, не хилячи... І великий камінь знявся з душі моєї, як я побачила, що ти очевидячки «ввійшла в наше положення». Справді, стільки вимучившись, як я за сей рік, може, навіть Галілеєве одречення можна зробити, бо таки людина більш не видержить, ніж її сила дозволяє, та й то, якби річ була тільки в мені, то, може б, я й видержала ще, але наражати Кльоню на дальшу турботу я вже не могла, се занадто страшно. Сподіваюсь, що тепер матимем спокій хоч від людей, коли не від іншого чого...» [20, с. 337].

Так в особистому житті Леся Українка зіткнулася з проблемами, які раніше порушувала в новелах, «своєрідних «жіночих» психологічних студіях, де виводяться інтелігентні героїні, яким важко вжитися в рамках патріархального жіночого побуту й існування. Укладання церковного (патріархального) шлюбу трактується в новелах як принизливий для жінки акт купівлі-продажу («Жаль», «Приязнь»). Сюжетною основою кількох новел і оповідань є також проблема незалежності жінки у шлюбі (найвиразніше про це йдеться в оповіданнях «Пізно», «Ненатуральна мати», «Враги», «Розмова», де точка зору жінки завжди переважає і висвітлює неочікувані ракурси звичайних, побутових ситуацій» [8, с. 187].

Листи Лесі Українки першого десятиліття ХХ ст. відображають її активну участь, разом з матір'ю та сестрою Ольгою, в українському національному русі. Поруч із «громадськими» чоловіками вони працювали в Київській «Просвіті» у 1906–1910 рр. Олену Пчілку обрано до ради товариства, а Лесю Українку – товаришем (заступником) голови «Просвіти» Б. Грінченка та запропоновано посаду бібліотекаря. Однак, попри відсутність «зареєстрованих політичних провин», – про що вона повідомляла в листі до Б. Грінченка, – влада не дала офіційного дозволу на її призначення» [20, с. 284–285]. Тоді Лариса разом з Ольгою на громадських засадах енергійно взялися за комплектування бібліотеки, яка на кінець 1906 р. нараховувала вже близько 2 тис. томів. У листі до О. Кобилянської Леся Українка оцінює «Просвіту» як надзвичайно важливу національну організацію, «єдиний ясний пункт на темному тлі українського життя» в Росії, «перше легальне українське товариство у Києві, відколи він став «губернським городом Російської імперії» [20, с. 290]. Письмениця розгорнула цілу кампанію зі створення бібліотеки, листовно звертаючись до багатьох українських авторів і авторок (А. Кримського, В. Гнатюка

та ін.) з настійними проханнями презентувати твори для «Просвіти», розробила різноманітні варіанти перевезення видань до Києва тощо [20, с. 291–292; 21, с. 475–477].

З листів дізнаємося і про урядові репресії проти київських українців і українок у роки революції 1905–1907 рр., зокрема про так звану «українську ніч» з 17 на 18 січня 1907 р., коли в Києві відбулися масові арешти українських діячів, серед яких були і сестри Косач. Після арешту за Лесею Українкою було встановлено поліцейний нагляд [20, с. 293–295].

Отже, листи Лесі Українки не тільки глибше розкривають ідейні засади її творчості та громадську діяльність, а й сприяють усвідомленню сутності, становища та пошуків шляхів розв'язання «жіночого питання» в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. Вони є важливим джерелом для розуміння реалій, занурення в атмосферу повсякдення та дослідження побутових практик боротьби за права жінок в Україні в контексті розвитку громадсько-політичного руху в Україні.

Українська інтелектуальна традиція асимілювала західноєвропейський фемінізм, сприйнявши в ньому не тільки ідею боротьби статей за рівноправність, але й визначивши оригінальні соціально-культурні механізми, що сприяли гуманізації суспільства.

Леся Українка руйнувала тодішні стереотипи щодо місця в суспільстві не лише за допомогою своїх творів, а й стилем власного життя, що виразно відобразилося в її листах.

Список бібліографічних посилань

1. Сікора Л. Т. Феміністичний дискурс творчості Лесі Українки. *Наук. пр. [Чорномор. Держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 200, Вип. 188. С. 95–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_200_188_23.
2. Сікора Л. Феміністичні мотиви в творчості Лесі Українки. *Молодий вчений*. 2019. № 4.2 (68.2), квітень. С. 204–209.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. Київ : Либідь, 1999. 447 с.
4. Кобринська Н. Відповідь на критику жіночого альманаха в «Зорі» з р. 1887. Чернівці : Коштом і заходом К. Трильовського, 1888. 16 с.
5. Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 145–153. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2008_2_145.

6. Крупка М. Емансипація творчості в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / наук. кер. А.О. Криловець ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.

7. Веретельник Р. Фемінізм у драматургії Лесі Українки [Текст]: до 120-річчя з дня народження. *Сучасність: щомісячник незалежної думки*. 1991. № 2 (358). С. 29–37.

8. Агеєва В. П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. Київ : Либідь, 1999. 264 с.

9. Скупейко Л. Леся Українка і фемінізм (нефеміністичний погляд). *Слово і Час*. 1999. № 8. С. 43–48.

10. Леся Українка. Листи: 1898–1902 / упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ : Комора, 2017. 544 с.

11. Баран Є. Леся Українка і Ольга Кобилянська: діалог культур (на матеріалі епістолярію письменниць). *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Луцьк, 2007. Т. 4, Кн. 1. С. 284–292. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17781/21-Baran.pdf?sequence=1>.

12. Мірошніченко Л. Чим яскравіше світло, тим глибша тінь (Над листами Лесі Українки до Ольги Кобилянської). *Київська старовина*. 1997. № 6. С. 34–59.

13. Зборовська Н. Моя Леся Українка: есей. Тернопіль : Джура, 2002. 228 с.

14. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 272 с.

15. Кочерга С. Культурософія Лесі Українки. Семіотичний аналіз текстів : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. – 656 с.

16. Зборовська Н. Пришестя вічності. Київ : Факт, 2002. 223 с.

17. Забужко О. *Notre Dame d'Ukraine*. Українка в конфлікті міфологій. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Комора, 2014. 646 с.

18. Леся Українка. Листи: 1876–1897 / упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ : Комора, 2016. 512 с.

19. Рябцева Л. П. Леся Українка і Сергій Мержинський. *Молодь України*. 2012. 24 лют. URL: http://vuam.org.ua/uk/704:Леся_Українка_і_Сергій_Мержинський.

20. Леся Українка. Листи: 1903–1913 / упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ : Комора, 2018. 736 с.

21. Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 12: Листи (1903–1913). 696 с.

References

1. Sikora, L. T. (2012). Feministychnyi dyskurs tvorchosti Lesi Ukrainky [Feminist discourse of creativity of Lesya Ukrainka]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]*. – *Scientific Works [of the Black Sea State University named after Peter Mohyla complex «Kyiv Mohyla Academy»]*. Ser.: Filolohiia. Literaturoznavstvo – Ser: Philology. Literary Studies, issue, 188, pp. 95–101. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_200_188_23 [in Ukrainian].
2. Sikora, L. (2019). Feministychni motyvy v tvorchosti Lesi Ukrainky [Feminist motives in Lesya Ukrainka's works]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, no. 4.2, pp. 204–209 [in Ukrainian].
3. Pavlychko, S. (1999). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Kobrynska, N. (1888). Vidpovid na krytyku zhinochoho almanakha v «Zori» z r. 1887 [The answer to the criticism of the female almanac in «Dawn» since 1887]. Chernivtsi [in Ukrainian].
5. Koliastruk, O. A. (2008). Dokumenty osobovoho pokhodzhennia yak dzherela z istorii povsiakdennosti [Documents of personal origin as sources of everyday life]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*. no. 2, pp. 145–153. Retrived from http://resource.history.org.ua/publ/journal_2008_2_145 [in Ukrainian].
6. Krupka, M. (2004). Emansypatsiia tvorchosti v ukrainskii zhinochii prozi kintsia XIX – pochatku XX st. [Emancipation of creativity in Ukrainian women's prose of the late 19th – early 20th centuries]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
7. Veretelnyk, R. (1991). Feminizm u dramaturhii Lesi Ukrainky [Tekst]: do 120-richchia z dnia narodzhennia [Feminism in the playwrights of Lesya Ukrainka [Text]: to the 120th birthday]. *Suchasnist: shchomisiachnyi nezaleznoi dumky – Modernity: a Monthly of Independent Thought*, no. 2, pp. 29–37 [in Ukrainian].
8. Aheieva, V.P. (1999). Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii [The poet of the turn of the century. Lesya Ukrainka's creativity in postmodern interpretation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Skupeiko, L. (1999). Lesia Ukrainka i feminizm (nefeministychnyi pohliad) [Lesya Ukrainian and feminism (non-feminist view)]. *Slovo i Chas – Word and Time*. no. 8, pp. 43–48 [in Ukrainian].
10. Lesia Ukrainka. Lysty: 1898–1902 / Uporiad. Prokip (Savchuk) V. A. (2017) [Lesya Ukrainka. Letters: 1898–1902]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].

11. Baran, Ye. (2007). Lesia Ukrainka i Olha Kobylinska: dialoh kultur (na materialii epistoliaruu pismennyts) [Lesya Ukrainka and Olga Kobylinska: dialogue of cultures (based on the writer's epistolary)]. *Zbirnyk naukovykh prats [Lesia Ukrainka i suchasnist]. – Collection of Scientific Works [Lesya Ukrainka and the present]*. Vol. 4, book 1, pp. 284–292. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17781/21-Baran.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
12. Miroshnychenko, L. (1997). Chym yaskravishe svitlo, tym hlybsha tin (Nad lystamy Lesi Ukrainky do Olhy Kobylinskoï) [The brighter the light, the deeper the shadow (Above the letters of Lesya Ukrainka to Olga Kobylinska)]. *Kyivska starovyna – Kiev Antiquity*, no. 6, pp. 34–59 [in Ukrainian].
13. Zborovska, N. (2002). Moia Lesia Ukrainka: esei [My Lesya Ukrainka: an essay]. Ternopil: Jura [in Ukrainian].
14. Hundorova, T. (2002). Femina melancholica: Stat i kultura v hendernii utopii Olhy Kobylinskoï [Femina melancholica: Gender and Culture in Olga Kobylinska's Gender Utopia]. Kyiv: Critique [in Ukrainian].
15. Kocherha, S. (2010). Kulturosofia Lesi Ukrainky. Semiotychnyi analiz tekstiv [Culturosofology of Lesya Ukrainka. Semiotic analysis of texts]. Lutsk: PVD «Tverdnyia» [in Ukrainian].
16. Zborovska, N. (2002). Pryshestia vichnosti [The advent of eternity]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
17. Zabuzhko, O. (2014). Notre Dame d'Ukraine. Ukrainka v konflikti mifolohii [Notre Dame d'Ukraine. Ukrainian in the conflict of mythologies]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].
18. Lesia Ukrainka. Lysty: 1876–1897 / Uporiad. Prokip (Savchuk) V. A. (2016). [Lesya Ukrainka. Letters: 1876-1897]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].
19. Riabtseva, L. P. (2012). Lesia Ukrainka i Serhii Merzhynskiyi [Lesya Ukrainka and Sergey Merzhinsky]. *Molod Ukrainy – Youth of Ukraine*. February 24th. Retrived from http://vuam.org.ua/uk/704:Lesia_Ukrainka_i_Serhii_Merzhynskiyi [in Ukrainian].
20. Lesia Ukrainka. Lysty: 1903–1913 / Uporiad. Prokip (Savchuk) V. A. (2018). [Lesya Ukrainka. Letters: 1903–1913]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].
21. Lesia Ukrainka. Zibrannia tvoriv u 12 tt. T. 12: Lysty (1903–1913) [Lesya Ukrainka. Collected works in 12 vols. Vol. 12: Letters (1903–1913)]. (1979). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Yuri Bezzub,

Senior Lecturer,

Hrynchenko Postgraduate Institute

Borys Grinchenko Kyiv University

17 Pavla Tychyny Ave., Kyiv 02000, Ukraine

e-mail: bezzub-uv@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8259-4978>**«Women's Issue» in the Ukrainian Social and Political Movement in the late XIX – early XX centuries (Case of Lesya Ukrainka's Epistles)**

The article explores aspects of the «women's issue» in the Dnieper and Western Ukraine in the late XIX – early XX centuries. It is about a complex of social problems related to the inequality of women in society, the state, the family, as well as discussions on ways and means of ensuring the actual equality of women in education, profession, work, socio-political and other activities.

The originality of the author's approach is in the widespread involvement of Lesya Ukrainka's texts in the study of little-used documents of personal origin, in particular the epistolary heritage. It is argued that an array of the poetess' letters is an important source for fact-finding, understanding of the realities, immersion in the atmosphere of everyday life, and exploration of domestic practices in the struggle for women's rights in Ukraine in the context of the development of the Ukrainian national movement.

Particular attention has been paid to the ideological discussions surrounding Lesya Ukrainka's «women's issue» and «personal history» reflected in her letters. It is proved that her epistolary texts deepens the understanding of the poetess as an active public figure and a prominent representative of the new generation of Ukrainian intelligentsia, who made an attempt to destroy the patriarchal attitude towards women by including the «women's issue» in the broad context of the formation of a modern Ukrainian nation.

It is found out that the Ukrainian feminist idea of the late XIX – early XX centuries was forming largely on a national basis. The Ukrainian intellectual tradition assimilated Western European feminism, embracing not only the idea of the struggle for gender equality, but also determined the original socio-cultural mechanisms that contributed to the humanization of society.

Keywords: «women's issue», feminism, women's movement, struggle for women's rights, Lesya Ukrainka, epistolary heritage, documents of personal origin, modernism.

Яна Маленко,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: malenko_yana_v@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНІ УСТАНОВИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАД

У статті досліджено роль і значення сучасних інформаційних, соціокомунікаційних, соціокультурних центрів, зокрема приділено увагу місцю наукової бібліотеки як важливої складової соціальних інформаційних комунікацій, що стають системоутворювальним компонентом інформаційно-комунікаційного простору громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадською думкою, інформації про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади. Проаналізовано особливості роботи Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) і Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) НБУВ щодо наповнення каналів комунікації влади і громади науковою, суспільно значущою інформацією в процесі розвитку соціально-політичної комунікації, зокрема інформаційно-аналітичне забезпечення місцевих органів державної влади та самоврядування, що окреслює характерні особливості розвитку демократичного суспільства.

Ключові слова: наукова бібліотека, інформаційні центри з галузі медіа-аналітики, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, інформаційно-комунікаційні простори, соціальні інформаційні комунікації, інформаційно-аналітичні та соціально-комунікаційні проекти, інформаційно-комунікаційні майданчики громад, громади.

У процесі реформи з децентралізації влади в Україні, розвитку місцевого самоврядування, реформування системи адміністративно-територіального устрою (утворення об'єднаних територіальних громад) та проведення галузевих реформ бібліотеки активізують свою інформаційно-комунікаційну діяльність. Питання наповнення національного інформаційного простору вітчизняним контентом, обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад, між громадами в регіонах стало необхідною передумовою розвитку стратегічних комунікацій у загальнодержавному контексті та потребує багатоаспектних напрямів інформаційної діяльності для розвитку стратегічних комунікацій як на

загальнодержавному рівні, так і на регіональному. Цим зумовлюється складність інформаційних завдань і відносин у сфері розвитку місцевого самоврядування в процесі реалізації цієї реформи.

Сучасний інформаційний простір являє собою складну систему різноманітних суб'єктів, яка в процесі свого розвитку набула характерних рис цілісного соціального організму. Функціонування цієї системи забезпечується насамперед розвитком відповідних соціальних інформаційних комунікацій, що постійно вдосконалюються відповідно до зростання інформаційних потреб суб'єктів. Дослідники в галузі соціальних комунікацій слушно зауважують, що сьогодні цей процес інтенсивного вдосконалення системи розвивається у двох основних напрямках: підвищення якості та інтенсивності циркуляції інформації у вже діючих каналах, а також у зв'язку з постійним ускладненням структури суспільства множенням, удосконаленням наявних каналів у процесі організації доступу до інформації користувачів для обслуговування нових соціальних структур, що створюються під час суспільної еволюції [1].

Питання розвитку бібліотек як соціокультурних центрів є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, Н. Бурої, Г. Головіної, Є. Домаренко, А. Жаркова, С. Єзової, В. Зайцева, Т. Маркової, О. Матвійчук, С. Матліної, Р. Мотульського, Г. Олзоевої, М. Слободяника та ін.

Серед науковців, які звертаються до вивчення окремих аспектів соціокультурної діяльності бібліотек, пов'язаної з трансформаціями сучасного суспільства, варто назвати А. Соколова, В. Скнар, Т. Кисельову, Ю. Красільнікова, А. Ковальчук, Н. Шарковську, В. Рябкова та ін.

Сучасні підходи до визначення стратегічних комунікацій і місця аналітичних підрозділів бібліотек у них, дослідження механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів між суб'єктами суспільної діяльності, у тому числі через розвиток дистантних форм доступу до інформаційних ресурсів; забезпечення умов для наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції, її аналітичне оброблення, вивчення кількісних та якісних характеристик стали результатами досліджень таких науковців, як: О. Онищенко, В. Горовий, С. Горова, Т. Гранчак, С. Хоперський, Ю. Половинчак, Л. Чуприна, В. Бондаренко, Т. Горенко, О. Ворошилов, Т. Кулаковська, Д. Ланде, О. Литвин, А. Матвійчук, О. Симоненко та ін.

Бібліотеки, в умовах трансформації сучасного суспільства, поступово стають системоутворювальним компонентом соціокомунікативного середовища, зокрема на нових технологічних принципах сприяють впровадженню оптимальних механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів в українському суспільстві на загальнодержавному та регіона-

льному рівнях. В експертному середовищі активізували інформаційно-комунікаційну діяльність профільні громадські організації, особливо ті, що пов'язані з розвитком суспільного процесу децентралізації. Їхня діяльність пов'язана з розвитком місцевих територій, місцевого самоврядування, проведенням галузевих реформ у контексті децентралізації влади в Україні, представленням інтересів територіальних громад у центральних і регіональних органах державної влади. Для регулярного інформування громадськості про питання розвитку місцевого самоврядування, передачі повноважень і ресурсів об'єднаним територіальним громадам, організації територіальної влади, про шляхи розв'язання проблем у період реформи з децентралізації експертно-громадські об'єднання активно використовують соціальні мережі, власні веб-сторінки, ЗМІ. Так, Інститут розвитку територій має сторінку в соцмережі Facebook за посиланням: <https://www.facebook.com/Інститут-Розвитку-Територій-349547755165309>; Асоціація міст України: <https://www.facebook.com/auc.org.ua>, веб-сторінка: <https://www.auc.org.ua>. До таких експертно-громадських організацій, які активізували свою інформаційно-комунікаційну діяльність у рамках проведення реформи з децентралізації влади, належать також регіональні агенції розвитку об'єднаних територіальних громад тощо. Цей процес створив об'єктивно нові, важливі джерела для комплектування бібліотек актуальною для сучасності інформацією, забезпечення такою інформацією регіональних користувачів.

Підвищення інформаційної активності ряду суб'єктів політики та громадянського суспільства зумовило перманентне збільшення обсягів різноаспектної інформації з питань децентралізації влади в Україні, що вводиться в соціальні комунікації. Ситуація збільшення інформації в соціальних комунікаціях обумовила виникнення ряду проблем: дублювання інформації в різних інформаційних джерелах; слабка структурованість інформаційних масивів у національному інформаційному просторі; розпорошеність інформації з питань реформування місцевого самоврядування; невідповідність релевантної інформації дійсним потребам українського суспільства в процесі реалізації реформи з децентралізації влади.

Виникнення цих проблем насамперед пов'язано з недосконалістю на загальнодержавному рівні комунікаційної стратегії, недостатньою чіткістю сформульованих практичних завдань для основних суб'єктів реалізації в період проведення реформи з децентралізації влади в Україні.

Певною мірою розв'язанню цих проблем сприяє розвиток сайту «Децентралізація в Україні» (<http://decentralization.gov.ua>), створеного за

підтримки Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України й міжнародних донорів. Цей інформаційний ресурс складається з таких рубрик: «Про реформу», «Новини», «ОТГ», «Співробітництво громад», «Староста», «ЦНАП», «Фінанси», «Юрконсультація», «Медицина», «Освіта», «Молодь», «Аналітика», «Бібліотека», «Законодавство». Для розвитку форм професійної комунікації між старостами та представниками профільних міністерств, юристами на цьому сайті створено форум старост (forum.decentralization.gov.ua). Усі зареєстровані на онлайн-форумі старости можуть поставити модератору запитання й оперативно отримати на них відповідь, а також їх уточнювати та коментувати. Крім того, організація форуму дає змогу розвивати дискусію з проблемних питань, що потребують законодавчого й методичного регулювання. Така організація форуму дає можливість розглядати його як додаткове джерело інформації про результати реформи з децентралізації влади в Україні. Це джерело може бути ефективним також для комплектування регіональної системи бібліотек в Україні. Водночас цей сайт у рубриці «Децентралізація в Україні» є корисним для акумуляції інформації, корисної крупним бібліотечним структурам у регіонах. Він сприяє комплектації інформації про ефективність роботи центральних органів державної влади, експертних оцінок, висновків фахівців, впровадження проєктів розвитку міжнародної підтримки в об'єднаних територіальних громадах, таких, як: Програми «U-LEAD з Європою», ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», USAID та ін. [2].

Варто наголосити на важливій ролі в організації та координації проєктної діяльності бібліотек реалізації програми «Бібліоміст» [3], за якою ініційовано конкурси бібліотечних проєктів за різними напрямками, надається інформаційна підтримка та рекомендації бібліотекам щодо організації проєктної діяльності, висвітлюються успіхи бібліотек у цьому виді діяльності.

Зокрема, привертає увагу один з останніх конкурсів бібліотечних проєктів, спрямований на налагодження взаєморозуміння та подолання розбіжностей у громадах на платформі відкритих, безпечних і нейтральних публічних бібліотек, під назвою «Діалог у громаді». У пояснювальній передмові до умов конкурсу його організатори відзначили, що потреба в таких проєктах виникла у відповідь на конфлікт на Сході України, а також складну політичну й економічну ситуацію в державі, яка поставила перед громадами по всій країні нові виклики, пов'язані зі світоглядними відмінностями та різними точками зору на події. Велика

кількість внутрішньо переміщених осіб переїхали до нових місць проживання і стали членами громад, які докладають значних зусиль, щоб прийняти їх і надати посильну допомогу в умовах загальної нестачі ресурсів, скорочення бюджетів та складних адміністративних процедур. Така ситуація значно підвищує імовірність конфліктів у громаді, тож потребує впровадження ініціатив, спрямованих на налагодження продуктивного діалогу та зміцнення довіри й посилення співпраці між різними групами на рівні громад. Відкриті, безпечні і нейтральні публічні бібліотеки, які мають досвід роботи з різними категоріями населення, включно з внутрішньо переміщеними особами, можуть виконувати роль майданчиків порозуміння в громадах і пропонувати заходи, які сприятимуть виявленню і подоланню розбіжностей, налагодженню діалогу та створенню атмосфери підтримки і взаємодопомоги в громадах.

Проект «Діалог у громаді» складався з кількох етапів:

- інтенсивне навчання бібліотекарів впровадженню заходів, спрямованих на налагодження порозуміння – триденний тренінг;
- реалізація бібліотеками випрацюваних ініціатив з підтримкою від експертів проекту протягом одного місяця після завершення навчання;
- збір і аналіз результатів діяльності для відзначення найбільш успішних бібліотек і розповсюдження гарних практик.

Під час навчання опрацьовуються такі теми: виклики сьогодення (інформація, статистика, цінності; потреби і проблеми, точки напруги і точки дотику, взаємні стереотипи); мотивація та ресурси бібліотек для налагодження порозуміння; стереотипи, дискримінація (базові поняття, як з ними працювати); конфлікт (створення позиції нейтральності в конфліктах та суперечках); створення безпечного середовища в бібліотеці; підхід «не зашкодь»; фасилітація, особливості комунікації в конфліктних ситуаціях; форми роботи та кейси; планування дій, інструментів та підготовка до реалізації ініціатив у громаді; робота з цільовою аудиторією (як знайти і залучити учасників, спікерів і партнерів).

Не менш цікавими й корисними є такі реалізовані бібліотеками в рамках «Бібліомосту» проекти, як: «Бібліотеки Одеської області стають пунктами психологічної та соціальної підтримки для своїх громад», «Громада + бібліотека + влада = чисте доквілля!», «Творчість заради життя», «Чи зможе прожити фермер без сільської бібліотеки?», «Скайп-центр для заробітчан та їхніх рідних на Львівщині», «Курси комп'ютерної та фінансової грамотності для пенсіонерів Рівного», «У Луцьку бібліотека готує волонтерів», «У Городенці бібліотека допомагає самотнім жінкам» та ін. [3].

Отже, вищезазначені бібліотечні проекти можна вважати інноваційним видом бібліотечного обслуговування, що розвивається в контексті адаптації бібліотечної діяльності до специфіки інформаційного етапу розвитку суспільства та початку формування «суспільства знань». Завдяки реалізації бібліотечних проектів інформація шляхом її апробації перетворюється на знання, застосування якого дає змогу підняти на новий рівень якість буття кожного конкретного користувача та якісно покращити суспільні відносини, залучивши за принципом партнерства через комунікацію з бібліотекою якомога більшу кількість різних соціальних груп, що є важливим чинником становлення громадянського суспільства.

Розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності в рамках виконання таких проектів сприяє створенню соціально-комунікаційного середовища з питань децентралізації влади в Україні, що насамперед ставить бібліотеки на рівень тих соціальних інституцій, які сприяють формуванню уявлень, знань і суджень в громадськості, виконуючи соціалізуючу роль в українському суспільстві. Усвідомлюючи свою роль як сучасних культурно-освітніх, інформаційних центрів, бібліотеки впроваджують оптимальні механізми підтримки стійких інформаційних обмінів в українському суспільстві на загальнодержавному й регіональному рівнях у період реформ.

Для розвитку практичного обслуговування в регіонах сучасними інформаційними ресурсами корисним є досвід інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ, що використовують для інформаційного обслуговування електронні інформаційні технології в їх дискантному вираженні. Аналітичні підрозділи НБУВ вже понад чверть століття спрямовують свою діяльність на інформаційний, науковий, інформаційно-аналітичний супровід державних владних структур. У межах виконання планових та оперативних завдань з цього напрямку бібліотечні фахівці-аналітики вдосконалюють технології поточного інформування на основі оперативної аналітико-синтетичної переробки вхідного документного потоку бібліотеки, кумуляції отриманої аналітичної інформації й передачі її органам влади через телекомунікаційні засоби зв'язку. З 2001 р. забезпечення інформаційно-аналітичними продуктами органів державної влади розширилося до рівня обласних, міських, районних державних адміністрацій і рад усіх рівнів. Наразі для систематичного оперативного інформаційного забезпечення регіональних органів влади та місцевого самоврядування на електронні адреси їхніх офіційних веб-представництв розсилаються, зокрема: інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», що відображає суспільно важливі події, аналітичні, оціночні

та прогностні матеріали, а також довідкову інформацію, орієнтовану на управлінські структури; інформаційний бюлетень «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти»; інформаційно-аналітичний бюлетень «Громадська думка про правотворення» та ін.

Електронна версія бюлетеня «Громадська думка про правотворення», що готується на основі моніторингу електронних ресурсів правової тематики, містить аналітичні та прогностні матеріали; значний інтерес становить рубрика бюлетеня «Щоденник блогера», куди відбираються ґрунтовні, серйозні коментарі науковців, лідерів думок, політичних та громадських діячів із відповідної тематики.

Зростаючого значення як джерела суспільно важливої інформації набули також актуальні матеріали прес-конференцій з резонансної тематики, виступів державних і політичних діячів, що відбуваються в УНІАН, «Інтерфакс-Україні», Київському інституті проблем управління імені Горшеніна тощо. У цих заходах беруть участь власні кореспонденти СІАЗ і НЮБ НБУВ. Їх матеріали постійно публікуються в журналі «Україна: події, факти, коментарі», бюлетені «Громадська думка про правотворення». Досвід використання інформаційних матеріалів прес-конференцій, круглих столів свідчить про важливість цього виду інформації для формування об'єктивного уявлення про події великого суспільного значення, і в той же час такі матеріали стають важливою складовою поповнення баз соціальної інформації, літописної спадщини сучасності [4].

Випуски, що надходять в усі регіональні представництва місцевих владних і самоврядних структур, регулярно та оперативно висвітлюють урядові заходи й рішення, ефективність впроваджуваних змін і реформ, суспільно значущі події в країні та за кордоном, результати громадських обговорень, вітчизняний та зарубіжний досвід вирішення певних питань державного управління, самоврядування тощо. Розміщені у випусках аналітичні статті наукових співробітників містять широкий спектр оцінок фахівців і експертні висновки стосовно ситуації в країні та перспектив розвитку. Прогностно-аналітичні матеріали, що ґрунтуються на науковому аналізі досвіду та містять вірогідні моделі розвитку ситуації, є важливим інтелектуальним наративом для прийняття управлінських рішень. «Виправданість використання наративних інформаційно-аналітичних продуктів в інформаційних обмінах сьогодні обумовлюється інформаційною ситуацією: необхідністю змін в організації суспільного життя в Україні відповідно до специфіки вимог постіндустріального суспільства та організації протистояння зовнішній інформаційній агресії. Таким

чином, розвивається усвідомлений процес структування соціально корисної інформації відповідно до цілей, сформульованих суспільством на базі свідомого визначення орієнтирів розвитку» [5].

У регіонах бібліотечні фахівці, зокрема обласних універсальних наукових бібліотек, також відзначають важливість і значущість бібліотечного інформаційного супроводу суспільних перетворень. «Бібліотеки – це перші помічники для голів об'єднаних територіальних громад, вони можуть підказати, де знайти інформацію, допомогти в організації і проведенні заходів. Ми завжди наголошуємо нашим працівникам, що бібліотека не повинна стояти осторонь від громади, вона має активно працювати з населенням, знати його потреби», – наголошує заступник директора з питань наукової роботи Чернівецької ОУНБ ім. М. Івасюка М. Довгань [6].

З метою поліпшення системи дистанційного обслуговування користувачів електронними каналами зв'язку, зокрема оперативного забезпечення в регіонах органів державної влади та місцевого самоврядування, проводиться систематична робота з оновлення бази електронних адрес шляхом:

- регулярного моніторингу e-mail офіційних веб-сайтів державних владних та самоврядних управлінських структур, бази даних сайту ВРУ;
- уточнення e-mail користувачів шляхом перегляду отримуваної від них електронної кореспонденції з повідомленнями про зміни їхніх електронних адрес та ін.

Досвід реалізації бібліотечними фахівцями-аналітиками НБУВ інформаційно-аналітичного супроводу має важливе значення в забезпеченні ефективної комунікації влади і громади задля прогресивного суспільного розвитку, оскільки передбачає:

- своєчасне широке донесення в регіони урядових рішень і дій з неупередженими роз'ясненнями і коментарями;
- у рамках бібліотечного моніторингу вироблення експертних висновків щодо політичної ситуації/суспільної реакції/певних проблем для вироблення ефективних управлінських рішень владними інституціями;
- використання електронних каналів комунікації, а саме: сайтів місцевих органів державної влади і самоврядування для забезпечення науковою, достовірною інформацією місцевих громад;
- вивчення інформаційних запитів дистантних користувачів, зокрема представників місцевих владних інституцій і громадських структур для ефективнішого змістового наповнення бюлетенів матеріалами регіональної тематики, включення гострих питань в загальносуспільний дискурс тощо.

Для вдосконалення цього напрямку бібліотечної роботи вбачається доцільним активніше застосування науковою бібліотекою соціологічних методів дослідження інформаційних потреб представників і владних, і громадських структур у регіонах. Вивчення нагальних питань розвитку місцевих громад, уточнення завдань, що стоять перед управлінськими структурами регіональної влади – це орієнтир для бібліотечних фахівців, які покликані забезпечувати суспільно-інформаційні запити для вдосконалення інформаційно-аналітичного супроводу владних інституцій в областях України.

Таким чином, за участі наукової бібліотеки відбувається оперативне наповнення науковою, інтелектуальною достовірною інформацією системи комунікаційних каналів, у результаті функціонування якої реалізується інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади і самоврядування. Владні інституції оприлюднюють на своїх сайтах випуски НЮБ і СІАЗ НБУВ для інформування місцевих громад. Такий досвід щодо широкого інформаційного охоплення представляє значний потенціал для подальшої розбудови державної системи стратегічних комунікацій, оскільки має у своєму арсеналі напрацьовані механізми оперативного наповнення комунікаційних каналів суспільно важливою інформацією.

Професійна діяльність саме таких інформаційних структур, як СІАЗ, є прогресивним та істотним доповненням уже існуючих традиційних форм роботи бібліотек, надає можливість економити сили й час замовнику, пришвидшує обіг інформаційних потоків, відкриває доступ до нових матеріалів. Адже чим швидше й більше якісної інформації впроваджується в усі сфери життя та господарювання, тим вищий науково-технічний, економічний, політичний і соціальний потенціал країни [7].

Список бібліографічних посилань

1. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2009. Вип. 23. С. 7–25.
2. Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади [монографія] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 280 с.
3. Бібліоміст – офіційний сайт. URL: <http://www.bibliomist.org/ua/>.
4. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку

стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* [редкол.: В. Попик (голова), Г. Боряк, В. Горовий (та ін.); за заг. ред. В. Горового; відп. ред. Л. Чуприна]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2019. Вип. 53. С. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107>.

5. Формування стратегічного нарративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст. [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 212 с.

6. Довгань М. Бібліотеки в умовах децентралізації. Буковинський вісн. держслужби та місцевого самоврядування. 2017. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscveve-samovryaduvannya/897/>.

7. Медведєва В. Шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2009. Вип. 25. С. 134–139.

References

1. Horovyi, V. (2009). Sotsialni informatsiyni komunikatsiyi i rozvytok bibliotechnoyi diyalnosti [Social information communications and the development of library activities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 7–25, Kyiv [in Ukrainian].

2. Palchuk, V. (2014). Biblioteky v informatsiyno-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoyi vlady [Libraries in information and analytical support of public authorities]. 280 p., Kyiv [in Ukrainian].

3. Bibliomist – ofitsiynyy sayt [The bibliographer is the official site]. Retrieved from <http://www.bibliomist.org/ua/> [in Ukrainian].

4. Zhelay, O, Sobolyeva, I. (2019). Bibliotechnyy informatsiyno-analitychnyy suprovod rehionalnykh vladnykh instytutsiy yak vazhlyva skladova rozvytku stratehichnykh komunikatsiy: dosvid SIAZ i NYUB NBUV [Library information and analytical support for regional power institutions as an important component of strategic communications development: the experience of SIAZ and NUB NBUV]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 53, pp. 107–118. Kyiv. <https://doi.org/10.15407/np.53.107> [in Ukrainian].

5. Horovyi, V., Onyshchenko, O., Polovynchak, Yu. et al. (2017). Formuvannya stratehichnoho naratyvu informatsiynoho zabezpechennia reintehratsii

tymchasovo okupovanykh terytorii u zahalnoukrainskyi kontekst [Formation of a strategic narrative of information support for the reintegration of tempo-rarily occupied territories into the Ukrainian context]. 212 p., Kyiv [in Ukrainian].

6. Dovhan, M. (2017). Biblioteky v umovakh detsentralizatsii. Bukovynskyi visn. derzhsluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia [Bukovynian Visn. civil service and local self-government]. Kyiv. Retrieved from <http://buk-visnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/897/> [in Ukrainian].

7. Medvedieva, V. (2009). Shliakhy vdoskonalennia informatsiino-analitychnoho zabezpechennia vladnykh struktur [Ways of improvement of information and analytical providing power structures]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 25, 346 p. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Malenko Yana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: malenko_yana_v@ukr.net

Libraries in Information Support of Communities Activities

The article explores the role and importance of modern information, socio-communication, socio-cultural centers, in particular, the attention is focused on places of scientific library and other information structures as an important component of social information communications, which become a systematic component of communities information and communication space, and transform into local space for public opinion and information on local government reform and decentralization exchange.

The paper presents an analysis of the experience of Service of Information and Analytical Support of Government Agencies (SIAZ) and National Law Library (NUB) which work within the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, on filling the channels of communication between authorities and community with scientific, socially important information in the process of development of socio-political communication, in particular, information and analytical support of local state authorities and self-government, which outlines the strategic directions of development of a democratic society.

The research question concerns the identification of the peculiarities of functioning of information and communication spaces in communities public libraries, new approaches to cumulation, dissemination, introduction of information about communities historical, cultural features into the system of strategic communications, to enhance exchange of information within the integrated territorial communities and between communities.

Organizational, program, information and technological, intellectual approaches and methods of work with arrays of sources of information circulating in social information communications are revealed.

Keywords: scientific library, information centers in the field of media analytics, Service of Information and Analytic Support of Government Agencies, information and communication spaces, social information communications, information analytical and social communication projects, information and communication platforms of communities, communities.

Ольга Вакульчук,

кандидат історичних наук, завідувач відділу пресознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: o-vakulchuk@ukr.net

БАГАТОТИРАЖНІ ГАЗЕТИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ РАДЯНСЬКОЇ ПРЕСИ (1920 – початок 1930-х років)

У статті розглядаються питання розвитку специфічного виду радянської преси – багатотиражних газет у період 1920-х – початку 1930-х років, а також можливості використання їх як історичного джерела. Особливості функціонування багатотиражних видань, визначення їхнього місця та ролі в системі радянської преси охарактеризовано з урахуванням суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні у період 1920-х – початку 1930-х років. Крім того, розглядаються можливості бібліографічного опрацювання цього виду періодики, створення друкованих бібліографічних покажчиків, каталогів й електронних баз даних.

Ключові слова: багатотиражна преса, газети, 1920–1930-ті роки, бібліографія газет, фонди бібліотек.

Періодом становлення та розвитку радянської багатотиражної преси, яка отримала для цього найсприятливіші умови, є 1920–1930-ті роки. Із самого початку їй надавалися функції пропагандиста, організатора й агітатора; підтримувана компартією багатотиражна преса жорстко нею контролювалася. Запроваджуючи багатотиражну пресу в повсякденне життя, проголошуючи її своїм зняряддям, компартійне керівництво почало з організованого формування свідомості широких мас робочих і селян як основної рушійної сили в побудові соціалістичної держави, при цьому ідеологічний вплив поширювався на найширші верстви населення – аж до окремо взятого працівника.

У радянські часи багатотиражні газети розглядалися вченими в контексті вивчення партійно-радянської преси. Об'єктивно це пояснюється тим, що із самого початку їх виникнення і в процесі подальшого розвитку багатотиражні видання утверджувалися як складова загальної системи періодичних видань СРСР. Окремих досліджень багатотиражної преси вкрай небагато, більшість матеріалів мають науково-популярний характер, наприклад: «Твоя заводская газета» Ю. Юрова [1],

«Газета на производстве» В. Авдеева і В. Добриніна [2], «Стенная и многотиражная печать» Г. Зав'ялова [3], «Большие дела маленьких газет» колективу авторів [4]; багатотиражній пресі присвячено розділ у навчальному посібнику О. Андреевої «История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати» [5], соціологічний зріз дослідження преси представлено в праці М. Алексеевої «Газета в зеркале социологического анализа» [6]; відомою є дисертація Г. Вичуба «Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования)» [7].

Усі багатотиражні газети, а надто зазначеного періоду, об'єднувало спрямування на обов'язковість висвітлення визначеної тематики в публікаціях: трудові успіхи й досягнення країни та республіки, окремого підприємства, установи. Основне призначення – вплинути на мотивацію до праці, створити в колективі настрої трудового поривання, ентузіазму, почуття єдності. Люди, які працювали на підприємствах, установах, навчалися у ВНЗ, обов'язково повинні були читати не тільки центральні газети на зразок «Правди», але і «своє» видання, тому випуск багатотиражок усіляко заохочувався: «Заводская газета должна выходить еженедельно и регулярно», – пише у 1929 р. «Киевский пролетарий» [8, с. 4]; газета «Комуніст» у 1929 р. у статті, присвяченій заводським газетам, зазначає: «Насиченість політичним змістом і справжньою масовістю в роботі – ось шлях для вирішення поставлених перед заводською пресою завдань щодо поголового втягнення робітничої кляси до соціалістичного будівництва. Місцеві партійні організації мусять забезпечити розвиток газет саме цим шляхом» [9, с. 3].

Характерною ознакою першої половини 1920-х років є існування та широке розповсюдження численних різновидів багатотиражної преси:

– кооперативні газети, бюлетені й листки: «Рабочий кооператор» (Миколаїв, 1921), «Военный кооператор» (Полтава, 1923), «Голос продработника» та «Рабочий кооператор», «Спілка» (Київ, 1923), «Торгово-промышленный бюлетень» (Київ, 1923), «Харьковский потребитель» (Харків, 1923) тощо;

– газети товариств і комісій ліквідації неписьменності: «Красная грамота» (Київ, 1922), «Геть неписьменність!» (Одеса, 1924), «Долой неграмотность!» (Миколаїв, 1925);

– комітетів допомоги голодуючим: «На борьбу с голодом!» (Херсон, 1921), «На голод!» (Бердичів, Богуслав, Коростень, Кролевець, Сквиря, Сосниця, Умань, усі – 1921) тощо;

– профспілкових газет: «Днепровский водник» (Київ, 1922), «На

борьбу с анархией» (Катеринослав, 1921), «Моряк» (Одеса, 1921–1925, почала виходити в 1917), «Организованный рабочий» (Катеринослав, 1922), «Профессиональная жизнь» (Одеса, 1921), «Пролетарий Черниговщины» (Чернігів, 1921), «Свободный труд» (Херсон, 1921), «Южный гудок» (Харків, 1923), «Эхо гудка» (Київ, 1922) тощо;

– газети будинків санітарної просвіти, окружних відділів охорони здоров'я, що з'явилися у зв'язку з поширенням деяких хвороб і виходили як окремі видання або як додатки до «великих» газет: «На борьбу з сухотами» (Житомир, 1925), «На борьбу з туберкульозом» (Полтава, 1925), «На борьбу со scarлатиной» (Кременчук, 1925), «Противотуберкулезный трехдневник» (Херсон, 1923);

– бюлетені, випущені до днів робітників різних професій, виборів бюро осередків ЛКСМУ, до конференцій робітників певних галузей виробництва й освіти, бюлетені профспілок, військових частин і товарних бірж, бюлетені-огляди виробничих нарад, екстрені випуски: Бюлетень Верхне-Днепровского Линейного Отдела ЮОПС¹ (Київ, 1921), Бюлетень Единого Рабоче-крестьянского Потребительского Общества (КЕПО) (Київ, 1920), Бюлетень до перевиборів бюро осередку ЛКСМУ друкарні ДВУ-ВУАН [Київ, 1929] тощо. Бюлетені продовжували випускати і в другій половині 1920-х років;

– численні одноденні газети, що виходили як відгук на злободенні питання або підготовлені до свят. Наприклад: «Аэрохим» – до дня повітряного флоту та товариства авіації, повітроплавства і хімії (Харків, 1925), «Белоцерковский печатник голодающему» (Біла Церква, 1921), «В Червону Армію!» (Нова Ушиця, 1922), «Долой взятку!» (Одеса, 1922), «Конный артиллерист» (Київ, 1923), «Красный новобранец» (Житомир, 1921), «Красный путь» (Бердичев, 1921), «Межрабпом» («Международная рабочая помощь», Київ, 1925), «На варті» (Київ, 1925), «На зов Поволжья» (Чернігів, 1921), «На помощь Японии» (Полтава, 1923), «На помощь беспризорному» (Харьков, 1924), «Первое мая» (Катеринослав, 1922), «Призывник» (Одеса, 1925), «Приютите!» (Харьков, 1923), «Село і місто» (Олександрія, 1925), «Студент Жовтня» (Одеса, 1925), «Шевченківський день» (Копальні, 1921), «Шостий Жовтень» (Чернігів, 1923) тощо.

За кількісним показниками, що спираються на дані наукових каталогів «Газети України 1921–1925 рр.», укладених фахівцями НБУВ, у 1921–1925 рр. вийшло 75 одноденних газет [10], у 1926–1929 рр. – 183 [11];

¹ ЮОПС – Южный округ путей сообщения.

– разові газети, характерні для другої половини 1920-х років: «Заошаджена копійка» (Харків, 1929), «На штурм некультурності» (Суми, 1928), «Наша відповідь Чемберлену» (Полтава, 1927), «Чапаєвець» (Полтава, 1927), «Чекист на страже» (Бирзула, 1927), «Цвях» (Київ, 1929) тощо.

З наведених прикладів зрозуміло, що назви багатотиражних газет чітко відповідали принципу дохідливості змісту видання та його адресності, зв'язку з актуальними подіями того часу.

Партійне керівництво зобов'язувало редколегії багатотиражок відійти від невиразного подання інформації, дбати про відповідне художнє оформлення газет, про ілюстративну частину, «засоби зорового впливу». Відповідальні за випуск газет намагалися зробити їх наочними для сприйняття інформації, цікавими для тих, хто буде їх читати, з обов'язковим урахуванням соціального походження читача. Для цього пропонувалося використовувати яскраві заголовки, друкувати фейлетони, дотепні карикатури тощо. І вже в 1929 р. «Киевский пролетарий» констатує: «Полотнища страниц имеют не скучный, ведомственный вид, а изобилуют рисунками, карикатурами, кричат удачными заголовками» [8, с. 4]. Задля покращення і змісту, і форми багатотиражних газет пропонується, щоб до їхніх редколегій входили «кадри художників з товаришів свого підприємства, установи чи ВИШ'у» [12, с. 3].

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років сформувалася чітка тенденція до зростання кількісного складу газетної періодики. Значною мірою кількісний стрибок у системі періодики стався завдяки багатотиражним газетам, особливо фабрично-заводським, які з'явилися одночасно з будівництвом і введенням в експлуатацію промислових підприємств, що напряму пов'язано з проголошеним у країні курсом на індустріалізацію. У цей час значну частину багатотиражок становили газети новобудов першої п'ятирічки, такі як «Днепрострой» (Запоріжжя); Дніпрогес (Дніпрельстан), будівництво якого розпочато навесні 1927 р., а на проектну потужність виведено в роки другої п'ятирічки, був символом радянської індустріалізації. У період будівництва Дніпрогесу друкувалося багато матеріалів про величезний економічний ефект цього проекту, на його втілення в життя витрачалися величезні кошти. Про Запорізьку ГЕС писали всі газети, поети складали вірші, композитори – музичні твори.

У зазначений період широко практикувалася робота виїзних редакцій «великих» газет на об'єктах народного господарства, зокрема на ударних будовах, у селах. Ця форма масової роботи використовувалася протягом усього періоду існування радянської журналістики; випускалися спеціа-

льні газети, бойові листки, плакати. У січні 1929 р. створено першу виїзну редакцію «Правди», яка працювала на Харківщині. У 1930 р. з'явилися виїзні редакції на колесах, облаштовані в спеціально обладнаних вагонах, що давало можливість охопити найвіддаленіші регіони країни. У роки перших п'ятирічок виїзні редакції відряджалися на великі промислові будови, такі як Дніпробуд і в сільськогосподарські райони. Редакції таких газет призначалися окружними комітетами компартії, адже мали відігравати важливу агітаційну роль у процесі індустріалізації й колективізації. Особливого розмаху робота виїзних редакцій набула на початку 1930-х років. Так, газета «Пролетарська правда»² лише в 1930-х роках мала понад 160 додатків, які є багатотиражними газетами, адже матеріали для них готували на місцях виїзні редакції; частина цих газет має свою нумерацію, частина – лише дату виходу. Так, протягом 1930–1935 рр. друкувалися спеціальні випуски виїзної редакції газети на підприємствах і в установах Києва та області: «Пролетарська правда та Трибуна січнівця», «Пролетарська правда та Індустріяльний взуттьовик», «Пролетарська правда/Каленый утюг», «Пролетарська правда та Цвях», «Пролетарська правда та Ленінська кузня», ««Пролетарська правда» на заводі «Більшовик»», ««Пролетарська правда» на водоканалі», ««Пролетарська правда» в селі Княжичах» тощо.

З матеріалів «Пролетарської правди» про роботу виїзних редакцій стає відомо, що направлена вона переважно на «штурм проривів» – боротьбу з прогулами, браком, недбалим використанням устаткування, простоями, за «організацію бригад якості та виставок ганьби» тощо. Від імені виїзної редакції друкувалися гасла штибу: «потрібен негайний рішучий і справжній більшовицький штурм, потроєна чітка робота кожного окремого робітника, комуніста, комсомольця, службовця, ІТР'івця (інженерно-технічний робітник. – Прим. авт.) та всіх заводських організацій для боротьби з найменшими проявами усякого опортунізму й примиренством до них, для забезпечення більшовицького готування до вступу в 3-й вирішальний рік п'ятирічки... Ширше соціалістичний наступ!» [13, с. 3].

Крім центральних й обласних, виїзні редакції, які працювали переважно в селах, колгоспах, мали також «районки». Наприклад, «Большевистский штурм» на буровых (Лисичанськ, 1932), «Більшовицька правда»: виїзна редакція на Шепетівських цукроварнях (Шепетівка, 1932), «Дзержинець» на домні сім: виїзна редакція «Дзержинця» (Кам'янське, 1932), «Букси-

² Пролетарська правда – орган Київського обласного і міського комітетів КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів, заснована 1921 р.

рний бюллетень» газети «Соцнаступ» (Павлоград, 1930): виїзна редакція у селах Богданівка й Тернівка; «Червоний шлях»: орган Бобринецького райпарткому, райвиконкому, райколгоспсоюзу та райпрофради: виїзна редакція в селі Витязівка (Бобринець, 1930) тощо.

Про роботу виїзних редакцій багатотиражних газет повідомляли на своїх сторінках газети різних рівнів – від центральних до міських і районних. Так, у матеріалі ««Мартен» на селі», надрукованому в «Пролетарській правді» 10 січня 1930 р., ідеться про шефську допомогу робітників заводу «Більшовик» у проведенні «весняної засівкампанії», організації тракторної колони в підшефних селах, а також про виїзд у села редколегії газети «Мартен» спільно з представниками «Пролетарської правди» для організації роботи сількорів і допомоги в справі випуску газети. Зазначається, що, маючи на меті випуск багатотиражної газети ««Мартен» на селі», редколегія звернулася до сількорів із проханням надати матеріали. Далі повідомляється про вихід шести номерів цієї газети, майже повністю сформованої з матеріалів місцевих сількорів. Газета вийшла півторатисячним накладом, який розповсюдили в селах, а примірники, що залишилися, розійшлися серед працівників «Більшовика». Кореспондент Г. Лан закликає редколегії всіх інших багатотиражних газет перейняти ініціативу «Мартену» й так само відправляти свої редакції в села [14, с. 3]. Редколегія багатотиражки «Калений утюг» фабрики «Київ-Одяг» випускала спеціальну газету ««Калений утюг» на селі», присвячену колективізації та «засівкампанії», висвітлювала стан підготовки «ударних ремонтних і культбригад» [14, с. 3]; виїжджали на села й редакції газет «Червоний взуттьовик»³, «Червоний складув»⁴ («Червона Гута»), «Під прес», «Кліщі»⁵, «Радянський водомір» тощо. Працювали виїзні редакції на селі під гаслами «Виїзні редакції – бійці за соціалістичну сівбу!», «Більшовицька засівна кампанія для фабрично-заводської преси – це мобілізація мас, більшовицькі темпи, плян, систематичність, повсякденна увага газети до кампанії» тощо.

Багатотиражні газети перебували під постійною увагою партійного

---

³ «Червоний взуттьовик» – орган парткомітету та ФЗК І Київської фабрики взуття ім. Ю. П'ятакова. Існував ще «Червоний взуттєвик» – орган ФПК КП(б)У та фабпрофкому ІХ Держвзуттєвої фабрики ім. Кагановича, виходив у Дніпропетровську.

⁴ «Червоний складув» – орган партколективу та ФЗК Держсклозаводу «Червона гута» (Київ).

⁵ «Кліщі» – назва із січня по червень 1930 р. газети «Червоний чинбар», органу парткомітету та завкому київського шкіркомбінату.

керівництва, саме тому провідні партійно-радянські газети висвітлювали питання, пов'язані з роботою багатотиражок. Так, у «Пролетарській правді» в 1930 р. постійними є рубрики «Огляд фабрично-заводської преси» та «Трибуна робселькора» [15]. У статтях рубрик розглядаються досягнення і вади окремих газет, зокрема «Трибуна січнівця», «Під прес»⁶, «На рейки»⁷, «Цвях»⁸ та ін. Одні газети хвалять за висвітлення тогочасних актуальних питань – раціоналізації, виконання промфінплану, кадрів, ліквідації «проривів», інші – критикують за відсутність боротьби з проявами «правого й лівого опортунізму», «решток контрреволюційного троцькізму, дворушництва», а також за беззмістовність, публікацію низькопробних віршів тощо [16, с. 2]. Не обходиться в цих статтях без закликів «широко розгорнути найрішучішу боротьбу за генеральну лінію партії», за здійснення поставлених партією завдань [17, с. 2].

Центральні, обласні та районні газети друкували численні бюлетені, спецвипуски, додатки, сторінки, листівки, які є різновидами багатотиражок. Порівняно з 1920-ми роками, на початку 1930-х їхня кількість значно зростає. Серед таких видань – «Комсомолец України», орган центрального та Київського комітетів ЛКСМУ (Київ, 1930–1934), що виходив із численними додатками, як то: «Дайош вугілля!» (1930), «Донецька сторінка» (1930), «З мішком по мільйони» (1930), «За озброєння революційною теорією» (1930), «За політехнізацію» (1930), «Комсомол в боротьбі за металл» (1930); як приклад додатків, які готувала і випускала виїзна редакція «Комсомольця України», наведемо газети «Молодий гірник» (1930), «Рахунок велетнів» (1931), «Гострість списи» (1932), «За липовий цвіт» (1932), «Пролетарський турист» (1932), «Прибузький комунар» (1933), ««Комсомолец України» на шляховому будівництві» (1934), ««Комсомолец України» на фінфронті» (1934) тощо.

Стрімкий розвиток низової преси, що включала районні, фабрично-заводські, колгоспні газети, видання місцевих відомств і закладів освіти, пояснюється й тим, що пріоритетними завданнями економіки наприкінці 1920-х років визначено індустріалізацію та колективізацію. Ці газети, будучи, як і вся тогочасна радянська преса, знаряддям пропаганди, конкретизували її через місцеві умови, завдання, приклади. Розвиток багатотиражної преси відбувався за ініціативою та під контролем місцевих

⁶ «Під прес» – таку назву мала газета «Стахановець кондитер» Київської фабрики ім. К. Маркса у 1929–1931 рр.

⁷ «На рейки» – у 1929–1931 рр. назва газети «За ударні темпи», органу партбюро, завкому та дирекції Київського трамвайного заводу ім. Ф. Дзержинського.

⁸ «Цвях» – газета робітників і службовців цвяхового заводу ім. Письменного.

партійних органів. Відкриття відомчих газет заохочувалося, парторганізації підприємств, де планувалося видання газет, мали обов'язок забезпечити їх кадрами й щоденно керувати ними. Редактори таких газет висувалися парторганізаціями підприємств і затверджувалися міським комітетом КП(б)У. На засіданнях бюро обласного й міського комітетів партії приймалися плани накладів і виносилися рішення щодо покращення випуску газет. Творча робота редакцій обговорювалася на засіданнях комітетів КП(б)У, після чого з'являлися спеціальні постанови щодо «покращення роботи, усунення недоліків», викриття «опортуністів» тощо.

Найбільше багатотиражних газет у цей час виходить у промислових центрах – Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Краматорську, Макіївці, Сталіно, Харкові, а також у Києві, Одесі, Вінниці; накладі – від 2 тис. до 15 тис. пр.

Часом заснування газет вищих навчальних закладів є 1920-ті роки. Серед перших таких видань – багатотиражка Харківського Комуністичного університету ім. Артема «Артемовець» (1927), газета «Артемовець» Донецького гірничого інституту (1927); у 1926–1927 рр. з'явилися газети Харківського технологічного інституту «Червоний технолог», Харківського медичного інституту «Рефлекс», Київського політехнічного інституту «Київський політехнік», Дніпропетровського гірничого інституту «В заборі навчання» (1928), Київського університету «Кузня освіти» (1929) тощо. Тематика публікацій відповідає основним партійним постулатам і виконує пропагандистську функцію через ідеологічні штампи: «партосвітня робота», «марксо-ленінська методологія», настанови для молоді «товариша Сталіна», партійні чистки студентських і викладацьких кадрів, комсомольський запал у навчанні, заохочення до вступу в лави комсомольської організації та компартії. Суто інститутські справи теж знаходили своє відображення в пресі: організація робфаків, діяльність наукових гуртків, виробнича практика, результати сесій, культмасова робота на факультетах тощо. Є на сторінках газет ВНЗ дружні шаржі, листування, реклама про вихід книжок і підручників.

Багатотиражні газети на своїх сторінках фіксували майже стенографічно всі події та заходи, що відбувалися в країні й на окремо взятому підприємстві, колгоспі, установі, навчальному закладі. Усі тогочасні газети, у тому числі й багатотиражні, писали про індустріалізацію, п'ятирічку, соцзмагання, зустрічні плани, ударників, раціоналізаторів, завдання партколективів, суботники, нормування робочого часу тощо. Інші актуальні в той час питання – боротьба з релігією та безгосподар-

ністю, партійні «чистки», вибори та перевибори до рад різних рівнів, масова культосвітня робота, колективні договори, підготовка кадрів, шефська допомога селянам тощо.

Отже, 1920-ті роки – період становлення й розвитку багатотиражної преси, поступового усвідомлення її місця та ролі в системі радянської преси. У 1930-х роках – зі зміцненням тоталітарної держави з її репресивною системою керування, встановленням авторитарної одноосібної влади Й. Сталіна, жорстким ідеологічним контролем усіх сфер суспільного життя – розпочався період остаточного утвердження багатотиражної преси як дієвого знаряддя радянської пропаганди й агітації.

Нині теоретичні й практичні засади виникнення, розвитку та функціонування багатотиражної преси, організації їх зберігання у фондах бібліотек, надання доступу до цього інформаційного ресурсу потребують ґрунтовного дослідження. Не вирішеною є проблема бібліографічної реконструкції багатотиражної преси, зокрема й періоду 1920-х – 1930-х років. Проте варто зазначити, що вагомий внесок у справу бібліографування багатотиражних газет здійснили фахівці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, включаючи їх до своїх друкованих каталогів та електронних баз даних. Серед друкованих праць – опублікований у 1979 р. покажчик «Газети Радянської України 1917–1920 рр.» (400 назв газет), «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2014, 1 тис. 327 назв), каталоги «Газети Радянської України 1921–1925 рр.» (682 назви, 1981), «Газети Радянської України 1926–1929 рр.» (984 назви, 1985), «Газети України 1930–1934 рр. у фондах НБУВ» (у двох частинах, 9 тис. 177 найменувань, 2004). Усі названі покажчики й каталоги містять бібліографічні описи газет різних рівнів, у тому числі багатотиражних. У рамках виконання відділом пресознавства НБУВ наукових тем його фахівці продовжують готувати друковані ретроспективні бібліографічні покажчики газет України з фондів НБУВ, працюють над створенням електронного каталогу газет України, до якого включаються й усі багатотиражні газети, які зберігаються у фондах бібліотеки.

Список бібліографічних посилань

1. Юров Ю. Твоя заводская газета. М., 1960. 117 с.
2. Авдеев В., Добрынин О. Газета на производстве. Л., 1931. 24 с.
3. Завьялов Г. П. Стенная и многотиражная печать. Алма-Ата, 1957. 60 с.

4. Большие дела маленьких газет : [сборник статей] / сост. Ф. Стржижовский. М., 1957. 204 с. : ил.
5. Андреева О. В. История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати : учеб. пособие. М., 2011. 232 с.
6. Алексеева М. И. Газета в зеркале социологического анализа. Л., 1970. 33 с.
7. Вычуб Г. Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования) : автореф. дисс. ... канд. ист. наук. М., 1972. 19 с.
8. П. Л. Заводские многотиражки. *Киев. пролетарий*. 1929. 4 мая.
9. За керівництво заводською друкованою газетою. *Комуніст*. 1929. 13 серп.
10. Газети Радянської України 1921–1925 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ АН УРСР). Київ, 1981. 229 с.
11. Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР : каталог. Київ, 1985. 305 с.
12. Артем'єв Г. Художнє оформлення великотиражок. *Пролетар. правда*. 1930. 5 лют.
13. «Пролетарська правда» на штурм проривів. 1930. 16 груд.
14. Лан Г. «Мартен» на селі. *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.
15. Лан Г. Виправдовують себе (великотиражки Петрівки). *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.
16. С. П. Роботу великотиражних газет – на політичну височінь. *Пролетар. правда*. 1930. 16 листоп.
17. Дужче вогонь проти правого і «лівого» опортунізму та примиренства. *Пролетар. правда*. 1930. 28 листоп.

References

1. Yurov, Yu. (1960). Tvoia zavodskaia hazeta [Your factory newspaper]. Moscow [in Russian].
2. Avdeev, V., Dobrynin, O. (1931). Gazeta na proizvodstve [Newspaper in the production]. Leningrad [in Russian].
3. Zavyalov, G. P. (1957). Stennaia i mnogotirazhnaia pechat [Wall and large print]. Alma-Ata [in Russian].
4. Bolshyie dela malenkih gazet: [sbornik statey] [Big deeds of small newspapers: [collection of articles]]. (1957). F. Strzhyzhovskii (Ed). Moscow [in Russian].

5. Andreeva, O. V. (2011). *Istoriia knizhnogo dela v dokumental'nykh istochnikakh i materialakh periodicheskoi pechati: uchebnoe posobie* [The history of bookwork in documentary sources and periodicals: a training manual]. Moscow [in Russian].

6. Alekseeva, M. I. (1970). *Gazeta v zerkale sotsiologicheskogo analiza* [Newspaper in the Mirror of Sociological Analysis]. Leningrad [in Russian].

7. Vychub, G. (1972). *Mnogotirazhnaia pechat v systeme sovetskoy pressy (k istorii vozniknoveniia, razvitiia i funktsionirovaniia)* [Large-scale printing in the system of the Soviet press (on the history of origin, development and functioning)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

8. P. L. (1929). *Zavodskie mnogotirazhki* [Factory Editions]. *Kievskii proletarii – Kiev Proletariat*. (1929, May 4) [in Russian].

9. *Za kerivnytstvo zavodskoiu drukovanoiu hazetoiu* [For Kerivnitsvo factory-run crooked newspaper]. *Komunist – Komunist*. (1929, August 13) [in Ukrainian].

10. *Hazety Radianskoi Ukrainy 1921–1925 rr. (za materialamy hazetnykh fondiv TSNB AN UkrRSR)* [Newspapers of Radyansk Ukraine 1921–1925 pp. (for the materials of newspaper funds of the Central Library of the Academy of Sciences of the Urals Republic of Dagestan)]. (1981) [in Ukrainian].

11. *Hazety Radianskoi Ukrainy 1926–1929 rr. u fondah TSNB AN UkrRSR: kataloh* [Newspapers of Soviet Ukraine 1926–1929 in the funds of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences: catalog]. (1985). Kyiv [in Ukrainian].

12. Artemiev, H. (1930). *Khudozhnie oformlennia velykotyrazhok*. [Art design of large editions]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, February 5) [in Ukrainian].

13. «Proletarska pravda» na shturm proryviv [«Proletarian Truth» to storm the breakthroughs]. (1930, December 16) [in Ukrainian].

14. Lan, H. «Marten» na seli [«Marten» in the village. Proletarian truth]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, January 10) [in Ukrainian].

15. Lan, H. *Vypravdovuiut sebe (velykotyrazhky Petrivky)* [Justify themselves (large editions of Petrivka)]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, January 10) [in Ukrainian].

16. S. P. *Robotu velykotyrazhnykh hazet – na politychnu vysochin* [The work of large-circulation newspapers – to political heights.]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, November 30) [in Ukrainian].

17. *Duzhche vohon proty pravoho i «livoho» oportunizmu ta prymyrenstva*

[Stronger fire against right and «left» opportunism and reconciliation].
Proletarska Pravda – Proletarian Truth. (1930, November 28) [in Ukrainian].
Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Olha Vakulchuk,

PhD (Historical), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: o-vakulchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4171-3886

**Mass-Circulation Ukrainian Newspapers in the System of the Soviet Press
(1920 s – early 1930 s)**

This article considers the development of the specific type of the Soviet press – mass-circulation newspapers in the 1920 s – early 1930 s, and the possibility of using them as a historical source. The way mass-circulation periodicals operate, as well as their place and role in the system of the Soviet press are characterized in the light of social and political situation in Ukraine in the 1920 s – early 1930 s. Possibilities of bibliographic processing of this type of periodicals, creation of printed bibliographic indexes, catalogs and electronic databases are also considered.

1920 s – 1930 s was the period most favorable for the formation and development of the Soviet mass-circulation press performing the functions of propagandist, organizer and agitator from the very start. The mass-circulation press was not only supported by the Communist Party, but also tightly controlled by it.

All the mass-circulation newspapers of that time were focused on covering certain topics in publications: labor successes and achievements of the country and the republic, labor successes and achievements of a separate enterprise, institution, and education institution. The main intention was to influence the motivation to work, to create the mood of labor drive, enthusiasm, and a sense of unity in the team.

Multi-circulation newspapers almost stenographically transcribed all the events and activities that took place in the country and at a single enterprise, collective farm, institution, school. They all wrote about industrialization, Five Year Plan, social competitions, counter-plans, shock workers, efficiency experts, tasks of party teams, voluntary Saturday work «subbotniks», standardization of working hours, etc. Other pressing issues at that time were the fight against religion and mismanagement, elections and re-elections to city councils, mass cultural and education work, collective agreements, training, assistance to peasants, and so on.

Theoretical and practical principles of origin, development and operation of the mass-circulation press, organization of its storage in library funds, access to this information resource require thorough research. The problem of bibliographic reconstruction

of the mass-circulation press in particular, and the period of the 1920 s – 1930 s, remains unsolved. Therefore, given the significant source potential of the mass-circulation press, its historical and bibliographic research at the present stage is a critical task.

Keywords: mass-circulation press, newspapers, 1920 s – 1930 s, bibliography of newspapers, libraries funds.

Наталія Кашеварова,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Інститут історії України Національної академії наук України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com

**НАЦИСТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ І ПРОПАГАНДА
НА СТОРІНКАХ «ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮЛЕТЕНЯ»
СЛУЖБИ РОЗЕНБЕРГА
ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У статті проаналізовано службове видання «Інформаційний бюлетень» служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (або Служби Розенберга) як джерело забезпечення ідеологічної складової політики нацистів в окупованих країнах Європи, нацистської пропаганди та політичного навчання. Висвітлено основні дані видання: періодичність, структуру випусків, його завдання і цільову аудиторію, місце видання у загальному масиві інформаційних друкованих видань Служби Розенберга, а також його збереженість та сучасне місце зберігання. Окреслено тематику і зміст публікацій «Інформаційного бюлетеня» та встановлено, що переважна більшість їх була присвячена Радянському Союзу – комуністичній ідеології та пропаганді, їх впливу на свідомість людини, колективізації та індустріалізації, пропаганді ідеї, що Радянський Союз готувався до війни у Європі до 1941 р. Визначено, що «Інформаційний бюлетень» призначався для використання у веденні антикомуністичної пропаганди, в ідеологічній просвіті та політичній підготовці членів НСДАП, військових, службовців німецьких окупаційних структур.

Ключові слова: Уповноважений фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП, «Інформаційний бюлетень», націонал-соціалістична ідеологія, пропаганда, Друга світова війна.

Дослідження формування ідеології націонал-соціалізму та реалізація нацистами основних її постулатів під час Другої світової війни щодо окупованих країн та їхнього населення вже багато років є однією з найпоширеніших тем, пов'язаних з дослідженнями історії Другої світової війни. Але й досі у різних масивах архівних документів знаходяться нові джерела, які проливають світло на нові малодосліджені питання функціо-

нування ідеології та пропаганди у Третньому райху та в окупованих ним країнах, а також дають інформацію про те, як ці джерела використовувалися у політичному навчанні у НСДАП, в ідеологічній підготовці її членів, військових і службовців різних рівнів, у тому числі чиновників окупаційної адміністрації. Одним з таких джерел є «Інформаційний бюлетень» (нім.: «Mitteilungsblatt»), що виходив під грифом служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (нім.: «Beauftragter des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP») (далі – Служба Розенберга), яку очолював один з політичних керівників Третього райху А. Розенберг.

У зв'язку з цим наукова новизна дослідження визначається тим, що станом на сьогодні службові видання Служби Розенберга та безпосередньо «Інформаційний бюлетень» не розглядалися дослідниками як джерела щодо ідеології націонал-соціалізму та політичного навчання у Третньому райху, на відміну від інших серійних тематичних видань Служби Розенберга, а актуальність та практичне значення дослідження визначаються потребою у подальшому розширенні джерельної бази досліджень ідеології націонал-соціалізму і запровадження до наукового обігу нових історичних джерел, дослідження досвіду використання у нацистській пропаганді на інформаційному фронті Другої світової війни різноманітної інформації, зібраної на території окупованих нацистами країн, серед іншого й у пропаганді проти одного з найбільших «ідейних ворогів» націонал-соціалізму – більшовизму.

Мета дослідження – проаналізувати роль і значення «Інформаційного бюлетеня» Служби Розенберга та його публікацій як джерел для формування ідеологічної складової націонал-соціалістичної політики пропаганди, а також визначити місце видання в ідеологічній та політичній просвіті у НСДАП.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, науковості, системності, також використано ретроспективний та проблемний методи дослідження (як загальноісторичні) і джерелознавчі методи (як спеціальні).

Об'єктом дослідження є «Інформаційний бюлетень» служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП, а саме його частина В, предметом дослідження – відображення на його сторінках ідеологічної боротьби під час війни і його місце в нацистській ідеологічній політиці та пропаганді в окупованих нацистами країнах Європи.

Діяльності Служби Розенберга присвячено цілу низку публікацій, в основному німецьких. Серед найвичерпніших можна назвати одну із праць Р. Больмуса, що висвітлює створення та діяльність Служби Розенберга, але в центрі уваги дослідника – її роль та місце у системі партійних структур Третього райху [1], та монографію Е. Піпера, яка на сьогодні є найбільш повним виданням, присвяченим постаті А. Розенберга, і не лише у німецькомовній історіографії. В останній автор побіжно торкається діяльності установ та структур, створених А. Розенбергом, серед яких була і Служба Розенберга, а також видань, які виходили під її грифом [2]. Водночас багато інших публікацій висвітлюють діяльність Служби Розенберга фрагментарно, її службові видання використовувалися як джерела лише вибірково, вони не розглядалися раніше ані як комплексні джерела щодо організації і діяльності Служби Розенберга, ані як додаткові джерела для вивчення ідеологічної складової та політики нацистів щодо окупованих ними країн.

Служба Розенберга була заснована ще в 1934 р., і, як зазначено у її «Службовому порядку», головним завданням її, згідно з дорученням А. Гітлера А. Розенбергу, був нагляд за тим, щоб «націонал-соціалістичний світогляд втілювався в усіх сферах життя німецького народу», а також вона мала «берегти його від спотворення» [3]⁹. Після початку Другої світової війни сфера діяльності Служби Розенберга значно розширилася, так, за словами самого А. Розенберга, «боротьба за міцність райху та нове облаштування Європи є водночас боротьбою за впровадження націонал-соціалістичного світогляду» [4, арк. 61], тому «вся ідейна робота нашої установи має слугувати свободі Європи, величі райху та силі націонал-соціалістичної ідеї» [4, арк. 99].

Але насправді А. Розенберг одним з головних завдань цієї структури вважав забезпечення ідеологічного навчання серед членів НСДАП, а зі збільшенням її членів та фактичним зрощенням партії та апарату державного управління він намагався розширити й сферу свого особистого впливу у політичній верхівці Третього райху. У складі Служби Розенберг організував цілу низку відомств, які відповідали за різні тематичні напрями, – ідеологію, історію та археологію, науку (йдеться про науки соціогуманітарного профілю), пресу, музику, драматургію, мистецтво, навчання у НСДАП, навчання службовців Вермахту і таке інше,

---

⁹ Тут і далі при посиланні на архівне джерело вказується лише позиція у тому разі, якщо у справі Федерального архіву Німеччини не проставлена нумерація аркушів.

навчальний центр у передмісті Берліну – Далемі (водночас – навчальний центр Зовнішньополітичного відомства А. Розенберга), а також низку різних товариств тощо [5, арк. 1–3]. Деякі з цих відомств видавали тематичні серії видань, що виходили кілька разів на рік і великими накладками, наприклад, станом на 1944 р. серед них були такі: «Націонал-соціалістичний щомісячник: центральний політичний і культурний журнал НСДАП» (нім. «NS-Monstshefte», наклад – 50 тис. пр., обсяг – 96 с., періодичність – шість разів на рік), «Німецька драматургія» (нім. «Deutsche Dramaturgie», наклад – 2100 пр., обсяг – 20 с., періодичність – шість разів на рік), «Книжкова справа» (нім. «Bücherkunde», наклад – 8 000 пр., обсяг – 32 с., періодичність – шість разів на рік), «Музика у війні» (нім. «Musik im Kriege», 4000 пр., обсяг – 44 с., періодичність – шість разів на рік), «Германська спадщина» (нім. «Germanenerbe», 3000 пр., 24 с., періодичність – шість разів на рік), «Німецька фольклористика» (нім. «Die Deutsche Volkskunde», 1800 пр., 56 с., періодичність – чотири рази на рік), два видання, призначені для внутрішнього поширення – «Ідея та дія» (нім.: «Idee und Tat», 50 тис. пр., 64 с., періодичність – шість разів на рік; це були матеріали для навчання) та видання для військових пропагандистів-ораторів під назвою «Rednerdienst» (80 000 пр., 12 с. періодичність – 24 рази на рік [6], а також видання «Мистецтво у Третьюму райху» (нім. «Die Kunst im Dritten Reich») [5]. Була також окрема канцелярія, яка здійснювала адміністративне координування діяльності більшості установ А. Розенберга.

Серед службових видань Служби Розенберга окреме місце посідає «Mitteilungsblatt» – «Інформаційний бюлетень», який друкувався і поширювався через Центральне управління Служби. Видання мало три частини – А, В та С. Частина А виходила під назвою «Новини з роботи головних відомств і відомств» (нім. «Nachrichten aus der Arbeit der Hauptämter und Ämter»). Вона мала суто внутрішній характер і була призначена для інформування щодо поточної діяльності відомств Служби Розенберга. У частині С друкувалися розпорядження Центрального управління Служби Розенберга, інформація про проведені заходи та календар запланованих подій. Але найцікавішою для нашого дослідження є частина «В», яка мала назву «Новини Оперативного штабу» (нім. «Nachrichten des Einsatzstabes»). Оперативний штаб райхслайтера Розенберга (нім. «Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg») був ще однією великою націонал-соціалістичною структурою, створеною за ініціативи А. Розенберга. З літа 1940 р. він працював в окупованих Бельгії, Нідерландах, Франції, де мав завдання конфіскувати культурні цінності, що залишилися без нагляду,

переважно з приватної власності, а з початком військової кампанії проти СРСР у червні 1941 р. поширив свою діяльність на окуповані території Радянського Союзу, де масово конфіскував зібрання бібліотек і музеїв, архівів, наукових установ. Але одним з найважливіших завдань Оперативного штабу було збирання різноманітного матеріалу про все, що було пов'язане з більшовизмом та з Радянським Союзом [7, с. 86–88]. При відділі «Використання» (або «Оцінювання») Управління Оперативного штабу в Берліні з 1941 по 1944 р. сформувався цілий архів так званих «розробок» – праць інформаційно-аналітичного змісту, створених як співробітниками Оперативного штабу, так і представниками інтелігенції окупованих країн, більшість з яких були присвячені Радянському Союзу. Станом на кінець 1944 р. у цьому архіві налічувалося 5 тис. робіт [8, с. 609].

У частині В «Інформаційного бюлетеня» друкувалися стислі інформаційні повідомлення про результати роботи Оперативного штабу з метою ознайомлення з ними інших служб і партійних установ. Ця частина бюлетеня друкувалася з 1943 р. до початку 1945 р. включно і не мала суворої періодичності: у 1943 р. вийшло друком щонайменше десять стандартних випусків і два спеціальних, у 1944 р. – 13 звичайних випусків і два спеціальних, загальним накладом у 1400 пр. [9] та один випуск за 1945 р. На сьогодні більша частина їх зберігається у Федеральному архіві Німеччини, у Берліні, у фондї NS 30 («Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg») (найбільш сконцентровано – у справі 5), фондї NS 15 («Der Beauftragte des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP») (справа 314), а також у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України у фондї 3676 («Штаб імперського керівника (рейхслайтера) Розенберга для окупованих східних областей») (справи 44 та 211 першого опису, справа 313 четвертого опису). Але серед архівних матеріалів, на жаль, поки що не знайдені 6-й випуск за 1943 р., а також випуски 4, 9–13 за 1944 р. Слід також зазначити, що Оперативний штаб мав власне внутрішнє службове видання схожої структури під назвою «Розпорядження та повідомлення» (нім. «Anordnungen und Mitteilungen»), яке виходило з березня 1942 р. по 1944 р. включно і було призначене для інформування його співробітників щодо розпоряджень з Берліну та поточних подій, структурних і кадрових змін, урочистих заходів, зв'язків із представниками органів цивільної влади та військової адміністрації [7, с. 108–109].

Перші випуски частини В «Інформаційного бюлетеня» тематично були більш різноманітними і містили більше публікацій. Оскільки, як вже

ззначалося, початковою метою цієї частини «Інформаційного бюлетеня» було інформування співробітників Служби Розенберга, а також інших структур про діяльність Оперативного штабу, то у перших випусках багато уваги приділено його цілям і завданням, загальному опису його діяльності, донесенням про основні результати щодо конфіскації різних колекцій, передусім книжкових, які мали бути покладені в основу так званої Східної бібліотеки Розенберга (нім. «Ostbücherei Rosenberg»). Остання була підпорядкована відділу «Використання» Оперативного штабу і мала містити книги щодо Східної Європи та більшовизму. В її основу були покладені 22 692 книги – переважно публікації останніх років, а у подальшому Східна бібліотека поповнювалася радянськими книжковими і періодичними виданнями, вивезеними Оперативним штабом із СРСР, і наприкінці мала вже бл. 120 тис. книг, що були закаталогізовані і видавалися читачам [4, арк. 130].

Також у перших випусках друкувалися огляди і рецензії нових друкованих видань політичного та ідеологічного змісту, які виходили на неокупованій території СРСР, а також переліки «розробок», які надійшли до Управління штабу. Останнє мало значення для низки партійних та військових служб, що могли замовити ці розробки на теми, які їх цікавили, і використати їх у своїй діяльності, як і інформація про поповнення Східної бібліотеки. Загалом на кінець 1944 р., за одним з документів Оперативного штабу, нараховувалося близько 80 установ, які зверталися до Управління штабу за подібними матеріалами [8, с. 892–899].

Досить цікавими є також зазначені огляди нових на той час радянських видань – книг і журналів, які поширювалися серед підпорядкованих А. Розенбергу служб та активно використовувалися під час навчання у НСДАП. Такі огляди висвітлювали вихідні дані книги чи журналу, в тому числі склад редколегії, його тематику тощо. Наприклад, одним з таких видань був журнал «Слов'яни» – щомісячник, започаткований у червні 1942 р. Всеслов'янським комітетом у Москві. Він був цікавий нацистам як зразок пропагандистського видання, що активно поширювало ідею слов'янської солідарності та єднання слов'янських народів у боротьбі з нацизмом (під егідою російського народу і СРСР), і, як вони вважали, був ще одним органом поширення ідеології більшовизму та імперських прагнень радянської держави. [4, арк. 32]. У 1944 р. ця частина «Інформаційного бюлетеня» виходила друком спільно з відомством «Наддержавні сили» (нім. Überstaatliche Mächte) і містила вже великі, обсягом у середньому 20–40 сторінок, статті на актуальні суспільно-політичні теми, як правило, пов'язані з війною, ідеологічною боротьбою та окупованими

територіями, передусім СРСР. Значна їх частина походила з архіву «розробок» Оперативного штабу, і це важливо для дослідників діяльності штабу та ідеології нацизму в цілому, передусім тому, що до нашого часу весь архів «розробок» не зберігся, з кількох тисяч сьогодні нараховується орієнтовно лише понад 100, а в «Інформаційному бюлетені» є статті, які збереглися завдяки друку у ньому.

Усі випуски, що збереглися, крім одного – 5-го випуску за 1943 р., присвячені СРСР. 5-й випуск за 1943 р. містить статті, присвячені Бельгії, а саме – її політичному становищу, настроям у суспільстві, національному питанню, але через призму націонал-соціалістичного світогляду, наприклад, у світлі питання про належність бельгійців до арійців, питання мови та зв'язків з Німеччиною. Коло тем усіх інших випусків досить чітко окреслене. Серед основних можна навести такі: СРСР та світова революція; генеральні лінії КПРС і Політбюро; порівняння між собою ленінізму, троцькізму та сталінізму; порівняння німецького соціалізму з радянським у різних сферах життя; радянський патріотизм; стахановська система і стахановський рух; житлова політика в СРСР; творення «нової радянської людини»; ставлення до інтелігенції; агітація і пропаганда серед рядового складу Червоної Армії (стаття у випуску за 1945 р. була створена завдяки матеріалам, що належали загиблому червоноармійцю) тощо.

Серед найбільших за обсягом слід назвати публікацію Р. Прокша, співробітника Головної робочої групи «Україна» Оперативного штабу, під назвою «Структурні зміни російського народу під впливом більшовизму» (у 8-му випуску за 1943 р. та у спецвипуску за 1944 р.). В її основу покладено доповідь Р. Прокша, виголошену ним на засіданні керівників головних відділів Управління штабу та його робочих груп, що відбулося у червні 1943 р. у Мінську, та у листопаді 1943 р. у Ратіборі (нині польське місто Рацибуж), куди переїхала частина Управління штабу та відомств Служби Розенберга через бомбардування Берліна союзниками та погіршення становища Німеччини у війні в цілому. Доповідь та, відповідно, стаття були присвячені тому, як поширення комунізму і запровадження ним політика колективізації, винищення інтелігенції, підтримка робочого класу та формування класової ненависті впливали на свідомість людини. Також значна увага була приділена методам, якими держава насаджувала комуністичну ідеологію, в тому числі через навчання і виховання, повсякденну агітацію і пропаганду, де серед іншого вагоме місце посідала також мілітаризація радянського суспільства.

На увагу заслуговує і робота позаштатного співробітника Оперативного штабу – радянського громадянина, що у вступі до публікації був позна-

чений ініціалами «Г.С.», присвячена процесам індустріалізації у СРСР. Ймовірно, під ініціалами «Г.С.» представлений Георгій Світтау (або Швіттау) – російський економіст, фахівець зі статистики, який трохи раніше підготував для Головної робочої групи «Україна» Оперативного штабу велику фахову роботу «Індустріалізація у СРСР» обсягом понад 700 машинописних сторінок [7, с. 171], що містить поглиблений аналіз та багато статистичних даних.

А стаття під назвою «Історична необхідність у 22-му червня 1941 р.» (спецвипуск за 1944 р.) особливо цікава тим, що висвітлює питання про підготовку Радянського Союзу до війни у Європі з метою поширення соціалістичної революції, а ця теза часто використовувалась нацистами з метою перекидання провини за свою участь у розв'язанні Другої світової війни.

Усі ці статті мають суто пропагандистський антикомуністичний характер, але у них була досить широка джерельна база – різноманітна радянська література, публікації документів КПРС, різні архівні матеріали, які вдалося конфіскувати, у тому числі конфіденційні, а також розмови з представниками радянської інтелігенції, і при цьому у кожній роботі давалися посилання на джерела. Тому «Інформаційний бюлетень», крім установ, підпорядкованих А. Розенбергу, розсилався також різним службам – канцеляріям Гітлера, Головного управління СС, Служби безпеки, Верховного командування вермахту, Імперської служби праці, Гітлерюгенда, різних міністерств, керівникам викладачів у партійних округах тощо.

Ним активно послуговувались, насамперед, на різних партійних навчальних курсах, семінарах, у тому числі для пропагандистів/агітаторів, серед військових, на різних лекціях, хоча поширювати «Інформаційний бюлетень» можна було лише за письмової згоди Служби Розенберга та Оперативного штабу. Але водночас серед зазначених структур існував значний попит на «Інформаційний бюлетень», та, відповідно, на поширювану ним інформацію, не лише серед членів НСДАП на території райху, а й на окупованих територіях СРСР, де часто мали місце різні пропагандистські і просвітницькі заходи. Про цей попит свідчить листування робочих груп Оперативного штабу, які надсилали запити до Управління штабу в Берліні з проханням дати додаткові примірники для поширення на місцях, не лише серед різних структурних підрозділів Штабу, а й, наприклад, серед структур райхскомісаріатів і підпорядкованих ним гебітскомісаріатів, зв'язкових частин вермахту у тилкових зонах груп армій та у прифронтовій зоні, польових комендатурах та коменда-

турах у населених пунктах тощо. Щоправда, і додаткових накладів було замало, щоб задовольнити цей попит [4, арк. 203–237].

Таким чином, специфіка видання – його яскраво виражена антирадянська й антикомуністична тематика і публікація статей, джерельною базою для яких були радянські бібліотечні та архівні матеріали, власні спостереження німецьких співробітників, опитування деяких радянських громадян, які залишилися на окупованих територіях, вирізняє його серед подібних видань інших державних і партійних структур Третього райху. «Інформаційний бюлетень» Служби Розенберга виступає цікавим комплексним джерелом не лише для науковців, які досліджують діяльність Служби Розенберга та пов'язаного з нею Оперативного штабу, він дає важливу інформацію щодо формування «образу ворога» для нацистів, підживлення щоденної пропаганди, особливо ближче до кінця війни, щодо його поширення і пропагування серед керівної ланки у НСДАП, військових та службовців окупаційної адміністрації, а використання його разом з іншими інформаційними виданнями різних партійних структур значно збагатить та урізноманітнить джерельну базу вивчення питань формування та реалізації нацистської пропаганди і сприятиме подальшим дослідженням.

Список бібліографічних посилань

1. Bollmus R. Das Amt Rosenberg und seine Gegner: Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem. München: R. Oldenburg Verlag, 2006. 373 S.
2. Piper E. Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe. München: Karl Blessing Verlag, 2005. 831 S.
3. Bundesarchiv Berlin, NS 8/229.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3676. Оп. 1. Стр. 211.
5. Bundesarchiv Berlin, NS 8/228.
6. Bundesarchiv Berlin, NS 8/232.
7. Кашеварова Н. Діяльність Оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами «східного простору» (1940–1945) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України, 2014. Ч. 1: Джерелознавче дослідження. 552 с.
8. Кашеварова Н. Діяльність Оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами «східного простору» (1940–1945) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України, 2014. Ч. 2: Документи. 992 с.

9. Bundesarchiv Berlin, NS 30/211.

References

1. Bollmus, R. (2006). *Das Amt Rosenberg und seine Gegner: Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem*. München: R. Oldenburg Verlag. 373 S. [in German].
2. Piper E. (2005). *Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe*. München: Karl Blessing Verlag. 831 S. [in German].
3. Bundesarchiv Berlin, NS 8/229 [in German].
4. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. Fond 3676. Inventory 1. Unit 211 [in German].
5. Bundesarchiv Berlin, NS 8/228 [in German].
6. Bundesarchiv Berlin, NS 8/232 [in German].
7. Kashevarova, N. H. (2014). *Diialnist Operatyvnoho shtabu Rozenberga z vyvchennia natsystamy «skhidnoho prostoru» (1940–1945)* [The ERR activities on the Nazi Ostrau study (1940–1945)]. Pt. 1: *Dzhereloznavche doslidzhennia* [Source Study]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
8. Kashevarova, N. (2014). *Diialnist Operatyvnoho shtabu Rozenberga z vyvchennia natsystamy «skhidnoho prostoru» (1940–1945)* [The ERR activities on the Nazi Ostrau study (1940–1945)] Pt. 2: *Dokumenty*. [Documents]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. [in Ukrainian, in German].
9. Bundesarchiv Berlin, NS 30/211 [in German].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Nataliya Kashevarova,

PhD (Historical), Senior Researcher,
National Academy of Sciences of Ukraine
Institute of History of Ukraine
4 Hrushevsky St., Kyiv 01001, Ukraine
e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2426-0440>

Nazi Ideology and Propaganda in the Pages of the *Mitteilungsblatt* of the *Dienststelle Rosenberg* during the Second World War

The article analyzes official newsletter «*Mitteilungsblatt*» that has been published by the Commissioner of the Fuehrer for the Supervision of the Entire Intellectual and Ideological Schooling and Training of the NSDAP (aka *Dienststelle Rosenberg*) as a source for supporting an ideology as a component of the Nazi policy in the occupied

European countries, of the Nazi propaganda and political education. The main data of the *Mitteilungsblatt* is characterized: its publication frequency, structure, mission, target audience, its place amongst print publications that were published by the *Dienststelle Rosenberg*, as well as its completeness and current storage location. It has been established that the official publications of the *Dienststelle Rosenberg* have not been considered until this point by researchers as sources on the history of National Socialism and political education in the Third Reich. Subject matters of the *Mitteilungsblatt* have been described and it has been found that a prevalent part of its papers deals with the Soviet Union, namely communist ideology and propaganda and their effect on Soviet people, communist morality, economic policy (collectivization and industrialization), militarization propaganda and preparations for a war long before the World War II began. It has been established that the *Mitteilungsblatt* was intended for use by the ideological education and political training of the Nazi party members, military officers, public servants of the German occupation authorities.

Keywords: Commissioner of the Fuehrer for the Supervision of the Entire Intellectual and Ideological Schooling and Training of the NSDAP, the *Mitteilungsblatt*, Nazi ideology, propaganda, World War II.

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Випуск 57

Бібліотечно-інформаційні центри в структурі
національних соціальних комунікацій

Редактори: *Т. Дубас, Є. Кабаренкова, Я. Маленко,
Л. Сісіна, Ю. Шлапак*

Технічний редактор *Т. Дубас*

Комп'ютерне верстання: *Г. Булахова*

Підп. до друку 28.02.2020. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 21,39. Обл.-вид. арк. 20,63.

Наклад 300 пр. Зам. № 2.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.